Dünün ve Bugünün Defterleri

TÜRKİYE SORUNLARI DİZİSİ-1

kimlik sorunu
ragıp zarakolu

ideolojik etkileşimler
m. tanju akad

öncesi ve sonrası
adnan bostancıoğlu

demokraside söz sırası
h. hakkı zabcı

12 mart - 12 eylül
a. başer kafaoğlu

jakobenizm
cüneyt akman

1980 sonrası sendikacılık
faruk pekin

gizli pişmanlık dilekçeleri
a.r. sarıali

Habercilik yalnız "onların" işi mi?

YeniGündem

HAFTALIK HABER DERGİSİ

alan yayıncılık

ALAN YAYINCILIK : 85
TÜRKİYE SORUNLARI DİZİSİ: 1
Haziran 1987
Ofset Hazırlık: PANO GRAFİK
Baskı: METİNLER MAT.
Kapak Baskı: Orhan Ofset.

alan yayıncılık
ticaret limited şirketi
Başmuhasip Sk. Talas Han
No: 302 Cağaloğlu/İSTANBUL

Dünün ve Bugünün Defterleri

TÜRKİYE SORUNLARI DİZİSİ 1

İçindekiler

— Sunuş.....5
— Tarafsızlara Karşı-Bertolt Brecht.....10
— "Kimlik Sorunu" üstüne bir deneme - M. Ragıp Zaralı.....11
— Uluslararası etkileşimler ve ideoloji - M. Tanju Akad.....19
— Öncesi ve sonrası - Adnan Bostancıoğlu.....33
— Demokraside söz sırası kımde - H. Hakkı Zabcı.....45
— Türkiye: 1970-1987 ekonomik ve sosyal yönlü inceleme
A. Başer Kafaoğlu 61
— Bir yanlış tartışma - Cüneyt Akman.....77
— 1980 Sonrasında Türkiye'de Sosyal Haklar ve Sendikacılık Hareketi
Faruk Pekin 109
— Gizli Pişmanlık Dilekçeleri / A.R. Sarıali 139

SUNUŞ

Başlarken

Daha önce üç dosyasını yayınladığımız **Dünya Sorunları Dizisinden** sonra, yeni bir benzer diziye **Türkiye Sorunları** dizisine başlamış bulunuyoruz. Bu dizide de ülkemizin yaşadığı ve yaşamakta bulunduğu ekonomik, siyasal, toplumsal, kültürel değişimlere değinen inceleme, yorum ve belgelere yervereceğiz. Ülkemiz özellikle 1970-80 arasında tarihinin en yoğun bunalım ve çatışmalarını yaşadı. Tabi bu büyük toplumsal bunalımın köklerini savaş sonrası yıllara değin indirmek mümkün. Ve bu yakın tarih, kopuşlar, kesintiler, birbirinden farklı koşulları yansıtan dönemlerin peşpeşe gelişiyle oluştu. Bu kopuşlar toplumsal oluşumlarda da, dönemsel farklılaşmalara, hatta bütünüyle yeni mayalanmalara neden oldu. 80 rejimi de belki bu tarihsel deneyimlerin etkisiyle, tarihimizin en köklü kopuşlarından birini örgütlemeye kalkıştı. Ama bir yandan artık kendi tarihlerini, kadrolarını yaratmış bulunan siyasal oluşumlar rejimin beklemediği bir direnişi sergilerken, önünü açmak için her türlü manevranın yapıldığı yeni siyasal mayalanmalar da yine pek istenmeyen biçimde oluştu. Aslında sağda olsun solda olsun, bir kopuşla sözde 'yeni' oluşumlar yaratmağa çalışanlar bir yerde 80 rejiminin mantığı ile çakışıyorlardı. Bu bakışta tam bir paradoksla biraz da tarihin tekerrürden ibaret olduğu bakışı egemendi. Öyle ya daha önceki kopuşlardan daha farklı oluşumlar doğmuştu. Bir AP, DP'nin basit bir devamı değildi. Neden AP deneyiminden esinlenerek ANAP'la benzer bir süreç yaşanmasındı? Ya da soldan bir örnek alırsak, 71'in siyasal örgütlenişleri ile 75 sonrasınınkiler farklıydı, köken aynılığına rağmen. O zaman neden 'iradi' olarak, bütünüyle yepyeni, gıcır gıcır bir 'hareket', inşa edilmesindi? Evet, 80 rejiminden Ecevit'inkine, ya da soldaki kimi mucitlerinkine dek uzanan ilginç bir mantık benzerliğiydi bu. Yeni rejim varolan siyasi yapıları zaten kendi mantığı ile zorla çözüyordu. O zaman gönüllü olarak bu dağıtma, çözme işlevini üstlenmek mi, gerekirdi? Yeni oluşumların kendiliğinden gelişivereceğini düşünsek bile, bu yeni güçlerin yeşereceği özgür, baskı altında olmayan ve 80 rejiminin mantığının egemen olmadığı bir ortam mı sözkonusuydu? Tarihsel deneyimlerin aktarılmadığı yapılanmalar zaten daha önceki dönemsel kopuşların ve tıkanmaların nedeni olmamış mıydı? Hasılı ancak dünü ve bugünü birlikte götürerek yarının yeni oluşumlarına varılabilirdi.

Dünya sorunları dizisine başlarken yaptığımız bir saptamanın bu dizi için de geçerli olduğuna inanarak, burada tekrarlamak istiyorum:

"Dünya tarihinde büyük dönüşüm, altüst oluş dönemlerini, gerici, tutucu dönemler izlemiştir hep. Büyük Fransız devrimini ve sonrasını düşünün. Yada Birinci Dünya Savaşı sonrasının büyük altüstlüklerinden sonra Avrupa'yı kaplayan faşist dalgayı. Dönüşümlerin uğradığı tıkanmalar hatta geri dönüşler yine de insanlığın genel ideallerinden vazgeçilmesine neden olmamalı. Isaac Deutscher bir denemesinde, 19. yüzyıl başlarında Fransız devriminden sonra Napolyon'un yükselişinin radikal aydınlar arasında büyük bir hayal kırıklığına neden olmasına rağmen, bunların genel idealleri konusunda asla tereddüte düşmedik-

lerini belirtirken, yüzyılımızdaki kimi aydınların ideallerinden kolayca vazgeçmelerini, onlar adına kötü bir puan olarak kaydediyor. Bugün de dünya çapında büyük ideallerden sonra, büyük hayal kırıklıklarının yaşandığı bir dönemden geçiyoruz. İnsanlar yalnız idealleri değil kimlikleri konusunda bile tereddüte düşübeliyor. Ama "denizler dalgalanmadan durulmaz." İnsanlık genel idealleri doğrultusunda, daha üst düzeyde yeni belirlenimlerle yürümeye devam edecektir."

1983'ten bu yana çok hızlı, bir birini izleyen değişimler dönemi yaşandı. Zorla dayatılan birçok kalıp çatladı. Toplum kendine biçilen dar elbiseye sığmadı. Ve 1987 ile birlikte toplumsal dinamikler her alanda kendini göstermeye başladı. Toplum canlanırken, kısa bir dönemde, yitirdiği inisiyatifini kazanacağa benzemekte. Toplumun emekçi kesimlerinin her türlü politika yapma olanağı kısıtlandığı, halkın sesi kısıldığı için geçtiğimiz dönemin siyasal çatışmaları, ağırlıkla egemen guruplar arasındaki iç-çatışmalar şeklinde geçti. Ama kısa sürede bu çatışkıların da zenginleşeceği anlaşılıyor. 80 rejimi, 1960'dan sonra yaşanan dönemin adeta bir restorasyonu olmuştu. Oluşturulan siyasal yapı bu yirmi yıllık zengin bir çatışmalar döneminin tepkisini yansıtıyordu. Şimdi ise 80 rejiminin restorasyonu yaşanıyor. Eski dönemin siyasal önderlerinin hakları iade olunuyor. Ama bununla kalınmamalı, halkın kısıtlanan tüm haklarının iadesi için mücadele verilmelidir. Sembolik bir anlam taşısa bile, dirençli bir grev (Netaş örneğinde olduğu gibi) bütün toplumun ilgisini çekmekte. Yada öğrencilerin haklı tepkileri, toplumun yasal kalıpları daha da daraltma girişimlerine tepkisini yansıtmakta. Toplumun her kesiminde bir 'haklar' mücadelesi yaşanmakta. Bazen bir toplantı, bir gösteri yeni bir sürecin ilk başlangıcı olmakta, yeni sürecin gelişimine ivme kazandırmakta. Bunun en tipik örneklerinden biri, SODEP'in 1984 Haziran'ındaki mitingi idi. Otoriteler ilk kez böyle bir mitinge, belki de sınama amacıyla izin vermişti. Solun bu mitinge canlı katılımı, SODEP'liler dahil herkesi şaşırttı. İlk kez burada yeni sistemi açıkca eleştiren sloganlar atıldı. İlk defa açıkca meydan okundu. En üst otoriteler, "izin vermekle hata yaptık" dediler. Bir mitingin olağanüstü canlılığı ve kuşatma altındaki gözüpekliği, coşkusu, yeni bir dönemi muştuluyordu. Oluşan bu yeni hava içinde, rejimin sadık muhalefeti olarak oluşturulan HP mecliste polis yetkilerini arttıran yasaya aktif bir engelleme uyguladı. HP ile SODEP birleşmesi hız kazandı. Ve Demirel, konuşmama yasağını çiğnemeye karar verdi. Evet, bir miting, bu mitingde solun attığı anti-cunta sloganlar, yeni bir dönemin başlangıcı için çalınan bir siren işlevini gördü. Demokrasi alanının genişlemesi de, bu sirenin susmamasına yakından bağlı. Solun sergilediği bir çok direniş ve kendini dile getirme yöntemi, bugün toplumun en değişik kesimlerince benimsenmiş durumda. Açlık grevleri örneği gibi.

Derlemeler Üstüne

Bu yeni derlemeler dizisinde gerek bugünün ekonomik, siyasal, toplumsal, kültürel oluşumlarını çözümleyen, inceleyen yazılara yer verirken, bir yandan da yakın tarihimizin deneyimlerine ilişkin inceleme, belge, metin ve yorumlara yervereceğiz. Ama bunları oldukça mütevazi, akademik olmayan bir yaklaşımla sunmağa, böylece oldukça geniş bir çevreden katkı almaya oldukça geniş bir çevreye seslenmeye çalışacağız. Geçmişi ele alan bir karşı-tarih yazımına katkıda bulunacak, yakın tarihe ilişkin olarak oluşturulan ve kimi 'aydın' kafalarda bile egemen olmaya çalışan yeni 'resmi tarih'i ve onun mantığını çürüten belge ve incelemelere yervermek istiyoruz. Halk direnişinin, demokratik katılım deneyimlerinin uzak ve yakın geçmişteki köklerini açığa çıkaran, halkın tarihini yazmağa başlama girişimi için geç bile kalınmıştır.

Öte yandan bugün gündemde bulunan, demokrasi sorunu ve tartışmasının içeriğini zenginleştirmek istiyoruz. Toplumcu olmayan bir demokrasinin gerçek bir demokrasi olmayacağını, demokrasiden soyutlanmış bir toplumculuk anlayışının da tıkanacağını dünya deneyimleri göstermekte. Gerçek bir demokrasi ve temel haklar için mücadeleyi vermek yükü yine solun üstünde. Demokrasi mücadelesinin de ancak toplumcu bir perspektifle gerçek içeriğine kavuşacağı ortada. Temel insan haklarına ilişkin hiçbir alan ve ilkeden vazgeçilemez. Düşünce özgürlüğünden, kendi dilini kullanmaya, örgütlenme özgürlüğünden, siyasal haklardaki kısıtlamalara, işkence ve yaşama hakkına dek hiçbir konuda temel haklar mücadelesi ertelenemez. Derlemelerimizde, insan hakları bölümüne de geniş yer vereceğiz. Bu konuya ilişkin, rapor, dava tutanakları, dilekçe ve belgeler yanında insan hakları perspektifini açacak yazılar da yayınlayacağız.

Derlemelerimizde genel incelemeler yanında tekil deney ve olay incelemelerini de yayınlayacağız. Örneğin "70 İstikrar Politikaları ve Sonuçları" gibi bir inceleme yanında,,"1968 Üniversite İşgalleri" ya da "Kavel Grevi" gibi bir dönüm noktası niteliğindeki olayları ayrıntılı biçimde irdeleyen incelemelere de yer vereceğiz.

Önemle ele alınması gereken bir konu da 80 sonrası kültürel oluşumlar. Burada analitik incelemeler yanında, 'yeni düzen'in mantığına uygun olarak yaratılan, gerçeklikten kopuk ya da onu çarpık bakışla saptıran ürünlerin eleştirisine de yerverilmeli. Ama bu ürünlere karşı alınan tavır, eleştirel gerçekçiliği dışlatamaz. Elimizdeki kıstas düzen mantığının benimsenip benimsenmediği olmalıdır.

Son olarak bu derleme dizisiyle yayınevi olarak bir alan, bir "tartışma alanı" açtığımızı belirtmek isteriz. Tek bir perspektifin egemenliği sözkonusu değil, çıkan yazılar tartışmaya açık. Her yazı sadece ve sadece yazarı bağlıyor. Yazarların genel ilkeler dışında ortak bir kabulünü yansıtmadığı için yazarların birbirini bağlaması da sözkonusu değil. Kısacası bir "manifestomuz" yok. Sadece yukarda sergilediğimiz ortak kaygılarımız var. Mütevazi bir girişim olan çabamız, daha ileri çalışmaların hazırlanışına katkıda bulunursa, projemiz de amacına ulaşmış olacak.

Bu derleme üstüne

Daha çok 80'ler Türkiye'sindeki değişimlere ve bunları hazırlayan daha önceki koşullara genel olarak değinen yazılardan oluşan derleme dizimizin birinci kitabında ister istemez "çok" genel bir bakış açısı egemen. Aslında kısaca geçilen temalardan herbiri ayrı ayrı yazıların konusu olabilir. Elbette bu saptamalar da tartışmaya açık. Dizimizin kitap olma özelliği, birçok güncel gelişimin değerlendirilmesinde gecikmeye yolaçacak. Bu konuları izleyen kitaplarda ele alabileceğiz.

Derlememizin ilk yazısı, son dönemin en güncel konularından birini, "kimlik sorunu"nu ele alıyor ve sol kimliğin, çok köklü ideallere ve mücadele deneyimlerine dayandığını savunuyor. Geçtiğimiz dönemde gönüllü/gönülsüz kimlik transplantasyonları yapıldı. Bunların bir bölümü, sistemin dolaylı ve dolaysız baskılarının sonucunda meydana gelmişti. Öte yandan bazı örneklerde sistemle, yeni toplumsal ortam ile uyum sağlama kaygısı egemen olmuştu. Bazıları ise bazı iç-tepkisellikleri barındırıyordu.

"Uluslararası Etkileşimler ve İdeoloji" başlıklı yazısında Tanju Akad'ın, şematizmi eleştirdikten sonra kendi kavramlarıyla düşünememe, batı karşısında beslenen kompleks gibi olguları eleştiriyor, direniş geleneğinin önemini vurgulu-

yor. Belli bir tarih perspektifinin olmayışına işaret eden Akad, tarihin ilerleme ve gerileme dönemlerinde aşırı bir iyimserliğe ya da kötümserliğe düşüldüğünü belirtiyor. Mücadele geleneğinin önemini vurgulayan Akad, daha sonra Türkiye'deki farklı dönemlerdeki gelişmelere işaret ediyor. Yazısının son bölümünde soyut demokrasi tartışmasının zararlarına değinen Akad, demokrasinin ancak mücadele ile kazanılacağını belirtiyor.

Adnan Bostancıoğlu'nun "Öncesi ve Sonrası" başlıklı yazısı ise 80 öncesi ve sonrası siyasal dinamiklerin irdelemesini yapıyor. Siyasal alt-üst oluşların, kapitalizmin Türkiye'deki değişik gelişme evrelerindeki tıkanmalardan kaynaklandığını savunan Bostancıoğlu, tarihi siyasal özelliktenden kaynaklanan çeşitli ideolojik-politik oluşumların, belli evrelerde siyasi mücadele içinde etkili taraf olduğunu belirtiyor. Bostancıoğlu yazısının son bölümünde, "emekten yana güçlerin, hayatın her alanında, bulundukları her yerde demokrasi mücadelesinin en önünde yer almak sorumluluğu ile karşı karşıya" olduğunu söylüyor.

Hakkı Zabcı deneme tarzında kaleme aldığı "Demokraside Söz Sırası Kimde?"de demokrasiden ne anlaşılması gerektiği, "demokrat" kimliğin ne olduğunu tartışıyor ve bu kavramların "insan"dan soyutlanamıyacağını savunuyor. Demokrasi mücadelesi verilmeden bir alternatif yaratılamayacağını söyleyen Zabcı, bunun da demokratik halk hareketininoluşturulmasına bağlı olduğunu belirtiyor. Demokrasi ve özgürlüklerin kalıcılığının iç dinamiklere bağlı olduğunu savunan Zabcı, yazısının son bölümünde somut bir demokratik programın, bu uğurda mücadele veren herkesin katılımı ile oluşturacağını söylüyor.

Arslan Başer Kafaoğlu ise, "Türkiye; 1970-1987" başlıklı yazısında 1970 ve 1980 istikrar politikaları çerçevesinde meydana gelen toplumsal ve ekonomik değişimin karşılaştırmalı bir çözümlemesini yapıyor. Bu derlemede Kafaoğlu'nun yazısının 1977'ye kadar olan dönemi inceliyen birinci bölümü yeralıyor. 1970 istikrar kararlarının gerekçelerini tartışan Kafaoğlu, bu politikalar sonucunda, hangi sermaye guruplarının yükseldiğini anlatıyor. Dünya kapitalizmindeki bunalımın dış borçlar kanalıyla az gelişmiş ülkelere aktarıldığına işaret eden Kafaoğlu, 73-78 arasında DÇM mekanizması ile büyük bir kaynak israfına yönelindiğini belirtiyor. Bu dönemde Anadolu sermayesinin de büyük hamle yaptığını söyleyen yazar, yabancı ülkelerdeki işçilerin tasarruflarının da yağmalanan bir kaynak olduğunu açıklıyor. Tekelci guruplardan uluslararası sermaye hareketine katılamıyanların gerilediğini belirten yazar, DÇM ve işçi dövizlerini en fazla kullanan gurupların Koç, Sabancı ve Karamehmet olduğunu açıklıyor.

"Bir Yanlış Tartışma" adlı yazısının birinci bölümünde "jakobenizm tartışmasının bir 12 Eylül sonrası sendromu" olduğunu belirten Cüneyt Akman, Türkiye'de jakobenizmi kınayan ya da benimseyen çeşitli yorumlara işaret ediyor. Sonra jakobenizmin Fransız devrimi içindeki gelişimine değiniliyor. Daha sonra jakobenizmin siyasal mirasçılarının hangi siyasal akımlar olduğuna değinen Akman, marksizmin jakobenizmin mirasçısı olmadığını belirtiyor.

Faruk Pekin, "1980 Sonrasında Türkiye'de Sosyal Haklar ve Sendikacılık Hareketi" adlı yazısında ise, son 7 yılın önemli bir dökümünü yapıyor, bazı yanlış yaklaşım ve yorumları eleştiriyor. 80 öncesi işçi hareketinin ve sosyal hakların evrimini inceleyen yazar, bu hakların hem mücadele hem de uzlaşma ürünü olduğuna işaret ediyor. Sendikacılık hareketinin demokratikleşme mücadelesi ile içiçe geçtiğini belirten Pekin, Türkiye'de ise bu konuda çelişik süreçlerin yaşandığını söylüyor. 80 sonrası düzenlemeler işaret ettikten sonra Pekin DİSK ve diğer sendikalara ilişkin davalar hakkında bilgiler veriyor, DİSK'in mal varlığını açıklıyor. Uluslararası sendikaların ve Türk-İş'in tavırlarının irdelenmesinden sonra, yazar sendikal kuruluşların bugünkü durumuna ilişkin somut bilgiler veri-

yor. Faruk Pekin, yazısının son bölümünde ise, "sendikal birlik" yaklaşımının sığlığına işaret ediyor ve "önemli olan alternatif sınıf ve kitle sendika hareketi yaratmaktır. Bununda yolu bugünden yarınları hazırlayacak 'sendikal demokrasi'yi yaşama geçirmektir" diyor.

Derlemenin son yazısı olan "Gizli Pişmanlık Dilekçeleri"nde ise, son dönemin ilginç konularından birine değiniliyor. Yazıda itirafçıların verdiği açık pişmanlık dilekçeleri yanında diğer iki tür pişmanlığa da dikkat çekiliyor. Bunların birincisinin edebiyat alanında sergilendiğini belirten yazar, ikinci türü ise "kimlik bunalımı" tartışması açanların oluşturduğunu söylüyor.

Diğer derlemelerde buluşma dileğiyle.

R.Z.

TARAFSIZLARA KARŞI

I

Haksızlıkla mücadele edenler
Yaralı yüzlerini gösterdiğinde
Güvenlik içinde olanların
Sabırsızlığı büyük olur.

II

Niye yakınıyorsunuz, diye sorarlar
Haksızlıkla mücadele ettiniz! Şimdi
Yenildiniz: Susun o halde!

III

Kavga veren, derler, kaybetmeyi bilmeli
Kavgaya giren, tehlikeyi göğüslemeli
Zora başvuran
Zoru suçlamamalı.

IV

Ah, dostlar! Niye o kadar düşmanca
Bakışınız? Haksızlığın düşmanı olan bizler
Sizlerin düşmanı mıyız?
Haksızlıkla savaşanlar yenilirse,
Haksızlık haklılık kazanmazki!

V

Kısacası, yenilgilerimiz
Bizim, yani
Alçaklıkla savaşanların
Sadece azlığını kanıtlar
Ve hiç olmazsa utansın diyoruz
Seyirci kalanlar!

Bertolt Brecht

"kimlik sorunu" üstüne bir deneme

M.Ragıp Zaralı

"Berlin'de asayiş berkemal!" Sizi budala zaptiyeler! İskambilden şato sizin asayişiniz. İnkılâp daha yarın olmadan, zincir şakırtıları içinde yine doğrulacaktır! Ve sizleri dehşet içinde bırakıp, trampet sesleri arasında şunu bildirecektir: "Vardım, Varım, Varolacağım!"

Rosa Luxemburg

Sıkı durun. Kaçmadık. Yenilmedik... Çünkü **Spartaküs,** ateş ve ruh demektir, yürek ve can demektir. Çünkü **Spartaküs,** zafer özlemini, mücadele azmini temsil etmektedir... bunlar elde edildiğinde, biz ister yaşayalım, ister yaşamayalım, programımız yaşayacaktır ve kurtulan halkların dünyasına egemen olacaktır. Herşeye rağmen!

Karl Liebknecht

I

Bazı dönemlerin kimi moda, kilit sözcükleri oluyor. Bunlar yaygın, ama farklı içerik ve amaçlarla, farklı bağlamlar içinde, farklı söylemler ile kullanılıyor. Örneğin 1980 öncesi sol 'elit' içinde Althusser'in yazılarıyla birlikte 'sorunsal'/**problematique** sözcüğü yaygınlaşmıştı. Sonunda bu özgül kavram kendi içeriğine uygun olsun olmasın her tür yazıda kullanılmağa başlanmış, hatta 'ayağa düşmüştü'. Günlük konuşmalar arasında, "arkadaş, sorunsalım var" türü ifadeler yeralmağa bile başlamıştı. 1980 sonrasında ise Kuhn ile birlikte benzer içerikli 'paradigma' sözcüğünün imdada yetişmesi, entelektüel jargonu, 'sorunsal' kavramının bayağılaşması sıkıntısından kurtaracaktı. Yine 80 öncesinde "bağlam" sözcüğü çok gözdeydi. Yazılara, "işte bu bağlam içinde..." diye başlamak, doğrusu oldukça iyi bir hava veriyordu. 80 sonrasında ise, "söylem" sözcüğü hayli revaçta: artık yazılarda, "işte bu söylem içinde..." şeklinde ifadeler yeralıyor.

Moda dünyası gibi, kuramsal yazılarda da belli merkezlerde üretilen yeni düşünceler, kavramlar hızla aktarılıyor. Bu aktarımlar beş yıl gecikmeli ve kesikli biçimde gerçekleşse bile. Avrupa'da tahsil eden her kuşak, tam nüfuz edemeseler bile öğrendiklerini, belli kopuşlar ve geri dönüş araları ile aktarıyorlar. Althusser'cilik oldukça gecikerek ve batıdaki tartışmaların tavsadığı bir sırada geldi. Yapısalcılık geldiğinde, dışardaki tartışmalar heyecanını çoktan yitirmişti. Ama 80 sonrası gerici dönemle, batıda yeni sağın yükselişinin eş zamanlı oluşu, "sol liberalizmin", sivil toplumculuğun, "yeni filozofların" düşüncelerinin daha az gecikerek gelmesine neden oldu.

"Sivil toplumculuğun" alaturka tarzının yükselişi de itibarını yitirişi de oldukça hızlı gelişti. 81-82'de militarizmin bunaltısı içinde, 'sivil toplum' kavramı çok cazibeliydi, tılsımlı bir sözcüktü. Her şeyin asıl nedeni yine kolayca bulunmuştu, her derdin devası da. Bütün sıkıntıların nedeni, bizde sivil toplumun oluşmamış olmasıydı. Ama bir yandan da "kimlik sorunumuz" vardı. Derken tartışma arapsaçına döndü. Bütün kötülüklerin kaynağı 'iktidar' kavramındaydı (Bir tutam da Foucault!). Yepyeni bir şeyin doğması için, bütün düşünsel, örgütsel, gurupsal yapılar dağılmalıydı. Yepyeni bir kimlikle yeni oluşumlara ulaşılmalıydı. Ama bir yandan da kendi dışımızdaki, eski geleneksel oluşumlara teslim olunmaktaydı. Hasılı ortaya çıkan sonuç yeni bir kimlik değil, kimlik değiştirmek, başka kimliklere bürünmek; belki o bile değil, kimliksizlik oldu.

II

Evet, yine sol 'elit'ten tabana doğru yayılan yeni, 'moda' bir deyim oldu 'kimlik bunalımı'. Tartışma ilkin toplumumuzun tanımlanması konusunda başladı. 'Ulusal kimliğimiz' neydi? Ve bu tartışma açılırken, temel kaygı ise, "geçmişle bugün arasında bir uyum sağlama" (Braudel) olabilirdi. Ve böylesi bir perspektif tartışmayı da zenginleştirebilirdi. Toplumumuzun tanımlanması konusunda açılan bir tartışma, hızla sol içi bir tartışmaya dönüştü. Sol gurupların kendi geçmişlerini yeniden değerlendirmesi ve hayat içinde yeniden kök salmanın yollarının aranması yerine, geçmişin tümden inkarı bazılarınca savunuldu. Böylece bir yandan ulusal kimliğimiz ve batı/doğu sorunsalı çerçevesinde bir tartışma yürürken, öte yandan sol pratiğin kendini inkâra yönelik bir tartışma açıldı. Ortaklaşa bir tartışma yürütülüp, bugün hayat içinde kök salmanın yolları aranacak yerde, ve bunda ortak bir geçmişten ve birliktelikten hareket etmek yerine, "biz kimiz" sorusu yükseltildi. "Önce kendimizi tanımlayalım", "Ben dünkü ben değilim" tarzı değerlendirmeler yapıldı. Tartışma adeta felsefenin ilk başlangıç sorularının sergilenmesine dönüşecekti: "Ben kimim,, evrendeki yerim ne, amacım ne?!!!" Evet uykuda yürümek, ya da

sayıklamak gibi birşeydi bu ruh hali, bir yerlere yeni saptamalara doğru yürümek değil, hayatın kıyısına savrulmak, daha doğrusu üstüne rüzgârla yapışan etiketini benimsemekti.

III

Kimlik sorununu, yabancılaşmadan ayırmak mümkün değil. Kimlik ve yabancılaşma sorunu son elli yıldır psikoanalizcilerin dikkatini çekiyor. Kimlik şüphesi, kimlik arayaşı kendine, diğerlerine, çevremizdeki dünyaya yabancılaşma ile koşut gidiyor.

Günlük hayatın yabancılaşması içinde, kimliğimizi kanıtlamak için bir takım belgeler sergiliyoruz durmadan: nüfus kağıdımız, evlenme cüzdanımız, ehliyetimiz, pasaportumuz... Bazen bir temerküz kampında kimlik salt bir sayıya indirgeniyor. Ya da askeri bir cezaevinde kesilmiş saçlarımız ve tek tip giysilerimizle, kimliğimizi yitirtme sınavlarından geçiriliyoruz. Günlük hayatta ise kimlik yitimi temerküz kamplarından daha farklı biçimde gerçekleşiyor. Yabancılaşma, pratikten kopuşla koşut gidiyor. Doğadan yabancılaşıyoruz, arkadaşlarımızdan, ellerimizin çalışmasından, kendimizden...

Baskı ve devlet terörü psikolojik hastalıkları toplumsal bir dalga haline getirebiliyor. Bu tür hastaların en önemli şikayetleri kimlik duygusunu yitirme olgusu. Kapitalizmin, işbölümü ve devletin yarattığı yabancılaşmaların ötesinde, baskı dönemleri toplumları iyice hastalıklı kılar. Belki nevroz düzeyine gelmese bile utanç ve suçluluk duyğgusu yaygınlaşır, insanlarda geçmişlerine, eski faaliyetlerine, yetişmelerine ilişkin bir bastırma ve gizleme duygusu egemen olur. Bu kimlik yitimi sürecinde, insanlar belirli, sabit bir kimlik arayışı içine de girerler. Böylece düzenin de meşru sayacağı bir kişilik olmak, bir kişilik kazanmak isterler. İtalyan yazarı Pirandello'nun oyunlarındaki kahramanlar gibi. Böyle bir 'kişiliğe' sahip olarak, açmazlarını halledeceklerini umarlar. Kimisi dindar olur, tarikate girer, kimisi kendini sinema günlerinde kaybeder, apolitikliği yüceltir, politikanın her türlüsüne savaş açar... Aslında böylesi bir kimliğe sahip olmak da yabancılaşmayı aşmalarını sağlamaz, çözmez ve gerçekte bu sorun sürüp gider.

IV

Aslında "kimlik sorunu" 12 Eylül rejimi ile günlük hayatımıza iyice girdi. Herşeyden önce oturduğumuz yerin muhtarına bir "kimlik bildirim formu" ile kendimizi tescil ettirmek zorundaydık. Mahalle girişlerinde ya da kavşak noktalarında minibüs ya da otobüslerden indirilip, usluca sıralanıyor kimliklerimizi gösteriyorduk. Yıllarca vapur çıkışlarında bü-

yük kalabalıklar olarak, biraz da utançla kimliğimizi gösterdik. Kendi ülkemizde bir kentten kente giderken, denetim merkezlerinde uykudan uyandırılıp kimliğimizi sergiledik. 12 Eylül rejiminde bir kimliğe sahip olmak, devlet karşısında gıkını çıkarmayan yurttaş kimliğine sahip olmak hayati önem taşıyordu. Ama bu resmi, itaatli, disiplinli yurttaş kimliğimiz altında bir de kendi kimliğimiz vardı. Düşüncelerimiz, hayatı ve kendimizi dönüştürmek için harcadığımız çabaların toplamı olan deneyimlerimiz de bu kimlikte yer alıyordu. İki ruhlu gibiydik. Bir yandan itaatli 'yurttaş' olarak yaşıyor, bir yandan da kendi kimliğimizi yaşamayı, gerçekleştirmeyi, meçhul bir geleceğe erteliyorduk. Giderek çoklarımızda günlük hayattaki kimlik ötekini bastırdı. Aslında iki kimlikli olmak bile, resmi, düzenin onayladığı kimliği tek başına benimsemeye oranla olumluydu. Hiç olmazsa geleceğimiz konusunda bir sancı ve kaygıyı yaşatabilmek olanağından yoksun olmayabilirdik.

V

Batı dillerinde "kimlik" sözcüğü Türkçeye oranla daha geniş bir anlamsal içeriğe sahip. Kimlik sorununa eğilirken, biraz sözlük karşılıklarına değinmenin konuyu açma bakımından yararlı olacağını sanıyorum. "Kimlik" sözcüğünün batı dillerindeki karşılıkları olan **identity, identité, Identität** sözcüklerinin kökeni latince **idantitas** sözcüğünden gelmekte. Onun kökü ise **aynı** anlamına gelen **idem** . Bu sözcük Türkçede iki ayrı sözcükle karşılanmış: **özdeşlik** (ayniyet) ve **kimlik** (hüviyyet). 1893 tarihli **Standard Dictionary** sözcüğün anlamını şöyle aktarmakta: "Özde ya da her bakımdan mutlak olarak aynı olma... Bir kişi ya da sınıfa ait ayırıcı özellik ya da görünüm; sözkonusu sınıf ya da kişi bununla tanınır". **Materyalist Felsefe Sözlüğü** ise şöyle tanımlamakta: Bir obje ya da fenomenin kendisiyle aynı olması ya da kendisinden başka bir şey olmamasını ifade eden kategori... Şeylerin özdeşliği geçici, arızi olduğu halde, gelişmeleri ve değişmeleri mutlaktır. Özdeşlik soyut değil somuttur. Yani belli şartlara bağlı olan gelişme süreci içinde çözülen çelişkileri ve ayrılıkları içerir."

VI

Evet yukardaki tanımlardan da anlaşılacağı gibi **kimlik**, sabit ve değişen özellikleri birarada barındırmakta. Bu siyasal kimlik için de geçerli. Birincil olarak kimliğimizin evrensel boyutları var, eşitçi, her türlü baskı ve sömürünün kaldırıldığı, insanın kendisini serbestçe geliştirebildiği, ne yöneten ne de yönetilenin bulunduğu ideal bir toplumu düşlüyoruz. Bir de kendi siyasal deneyimlerimizin bize kattığı, toplumsal mücadelelerin

fırtınası içinde geliştirdiğimiz siyasal bir kimliğimiz var. Şimdi duyulan sancı yeni bir kimlik arayışından ya da kimlik değiştirmekten çok, kimliğimizi yeni bir dönemde, alabildiğine değişen koşullar altında nasıl sürdürebileceğimiz, bu kimliği nasıl gerçekleştirebileceğimiz arayışı olmalı.

Yenilgiler bir 'kendini inkar' nedeni olmamalı. Eğer salt bir 'iktidar' kavgasında olunsa, her keresinde bizi başarıya götürecek olan 'tılsımlı' bir formülün peşinde koşmak da doğal olurdu. (Böylesi tılsımlı formüller peşinde koşmak biraz da aydınlarımızın 'ulusal' bir özelliği). Oysa yenilgiler, yürünen yolun genel hedeflerinin ve özelliklerinin yalnışlığını kanıtlamaz. Hatta çok keresinde yenilgiler, yürünen yolun doğruluğunun kanıtı da olabilir. Hala eskimemiş amaçlar uğruna verilen toplumcu mücadelelerin yolu, Rosa Luxemburg'un deyimiyle "açık yenilgilerle doludur." Yine Rosa'dan yıllar önce yapılan eski bir çeviriden alıntı yapacak olursak, "İnkılâp, nihai zaferin bir dizi **yenilgilerden** geçerek hazırlanabildiği tek muharebe biçimidir. Bu da onun özel hayat kanunudur... Yenilgiler gelecekteki nihai zaferin en büyük teminatıdır. Ama yine de bir şartla! Her yenilginin hangi sebeplerden meydana geldiği sorulmalı: bu yenilgi, kitlelerdeki dizginlenemez mücadele enerjisinin, tarihi ön şartların olgunlaşmamış olması gibi bir engele çarpmasından dolayı mı, yoksa bizzat inkilapçı faaliyetin güdüklükler, kararsızlıklar ve iç zaaflar yüzünden felce uğramasından mı meydana gelmiştir?"

VII

'Kimlik bunalımı" sorununun 80 sonrasında yaygınlaşması tesadüfi değil. Yenik düşen, inisiyatifini yitiren, teba konumuna itilmeye çalışılan neredeyse bütün toplumdu. Toplumun bütünü cezalandırılmıştı. Roller ve görevler yeniden belirlenmişti. 80 öncesi Türkiye'nin yaşadığı en yoğun toplumsal krize tanık olmuştu.

60'lı yıllardan sonra hızla kabuk değiştiren toplum, birçok değişimin getirdiği bunalımı birarada yaşadı. Yoğun çelişkiler ve çatışan taraflar, hızla çözülen eski toplumsal çerçeve içinde, giderek iç savaşa dönüşen koşullarda zıt kimliklere büründü. Bu çatışan kimliklerden biri 80 sonrasında İslam-Türk sentezi öğretisi doğrultusunda giderek hegamonyasını pekiştirirken, daha önce görülmedik çapta toplumun her kesiminde embrio halinde kök salan 'devrimci bilinç' ise zor yoluyla toplumun bilinç altına itildi. İlk kesimin hegemonyasında, ikinci kesime uygulanan zorun da kolaylaştırıcı etkisi olmuştu. Bu onaylı kesimdışında toplumun bütününe politika yasaklandı. Toplumu politikadan uzaklaştırma, her türlü politika üretme alanının ortadan kaldırılması beraberinde bir yabancılaşmayı getirdi. Artık siyaset yapılamıyordu. Siyaset yapmanın alternatif yollarını bulamıyanlar için, siyasal bir kimlik bunalımına girmek doğaldı.

Siyaset yapmanın olanaklarının mayalandırılacağı yeni yapılanmaları yaratmak yerine, siyasetin kendisi inkar edildi. Bu da 'yeni düzenin' mantığını benimsemenin başka bir göstergesiydi. Siyaset ve toplumsal muhalefet, yine solun eski sağlıksız geleneklerine bağlı kalınarak, sınıfsal yapı temelinde değil, geçici dönemsel bir toplumsal çelişki temeli üzerinde inşa edilmeye çalışıldı. Özerk yapılanma zorunluluğu yine terkolunarak, yine başat çelişki esas alınıp, görüngü muhalefete eklemlenme önerildi. Yine sınıflı toplum temelinde değil, bizim varsayılan kendine özgü 'antika' toplumumuz temelinde yeni türden bir MDD politikası üretildi. Sadece eklemlenecek saflar değişmişti yirmi yılda. 'Ordu Gençlik Elele' den "Milli Uzlaşma"ya giden uzun bir yoldu bu.

VIII

Evet 80 sonrasında bir kopuş yaşandı. Bu bizim kesintilerle yürüyen tarihimize de uygun. Ama bu kopuş sonrası yaşanan yeni dönem bir kimlik değişimini gerekli kılmakta mı? Bizim temel özelliklerimiz ve amaçlarımız her yenilgiden sonra geçerliğini ve değerini yitirecek mi? Belki bazıları için bu zorunlu. Eğer birileri şablonculuk yapmışsa, başka dönem ve yerlerin tarihini yaşamağa çalışmışsa, kendilerini yeniden üretmeleri gerçekten güç. Belli bir bunalımı yaşamaları çok doğal. Ama bağımsız sol anlayışı güçlendiren, katılımcı bir yapılanmanın ilk nüvelerini toplumun her kesiminde yeşerten ve faşizm karşısında direniş ruhunu canlandıran bir geleneğe her zaman yer olacaktır. Bu önümüzdeki dönemde de sahip çıkılması gereken bir geçmiştir. Kendi geleneğinden koparak başka bir fenomene dönüşme ya da katılma -böylesi bir şekillenme içinde olanların bir 'kimlik bunalımı' yaşaması çok doğal. İşleri gerçekten güç! Daha sağlıklı ve sonuca ulaştırıcı olan yol ise, kendi geçmişinin temel özelliklerine, kimliğine sahip çıkma, ve onu, elbette, yeni dönemin verilerine uydurarak, sürdürme olacaktır. Aslında evrensel boyutta ve ülke düzeyinde sağlıklı geleneklerden gelinmekte. 1871 Paris'i, 1917 ve 20'ler Avrupasının konseyler deneyimi, bir Batista ya da Somoza'ya karşı yürütülen, tüm toplumu kucaklıyan deneyimler, Pinochet'nin zorba rejimine karşı taban örgütlenmeleri etrafında dinmek bitmeyen direniş, bizde ise 60 sonrasının canlı, kitle katılımıyla yürütülen işçi, öğrenci ve köylü hareketliliği, 70'lerin ülkeyi faşizmin saldırısına terketmeyen, toplumun en çeşitli kesimlerini kucaklıyan direnişi, 80'lerin insan onurunu en ağır koşullarda savunan, yüzbinlerce kişiyi kucaklıyan sessiz direnişi... Bütün bunlar değil mi kimliğimizi belirleyen, bütün bunların eskimeyen, hep önümüzde duran hedefleri değil mi?

IX

Bu devrimci kimliğe sahip çıkmak, aynı zamanda toplumdaki kimlik bunalımına, kimlik arayışına da bir çözüm sunmanın ilk adımı. Bu kimliğe sahip çıkmak yerine, kimlik arayışı içine girmek, bugünün koşullarına 'direnmek'ten, yeni direniş yolları aramaktan çok, yeni düzene 'uyum sağlama' kaygısı içinde olmak anlamına geliyor.

Bugün toplumumuz yeniden canlanıyor. Amerika'yı hep yeniden keşfetmemek için, eksik yapılanları tamamlamak, yanlış yapılanları düzeltmek için eski deneyimlerin aktarılmasından ve devrimci kimliğin yaşatılmasından başka bir çözüm yolu da görünmüyor.

uluslararası etkileşimler ve ideoloji

M.Tanju Akad

Uluslararası kapitalist sistemin 1970'lerde yaşanılan bunalımdan sonra geliştirdiği inisiyatifler ve bunun tepkileri ülkemizi yine derinden etkiledi. Türkiye'de yaşanılan süreçler hiç kuşkusuz ki herşeyden önce ülkemizin kendi dinamiklerinin gücü veya zayıflıkları çerçevesinde, ama asla uluslararası etkileşimlerden bağımsız sayılmayarak ele alınırsa gerçek boyutlarıyla ortaya çıkmaktadır. Nitekim yakın tarihimizde, dış etkileşimlerin birçok kez öne çıktığı ve kaderimizi etkilediği görüldü.

Dış güçlerin ülkemizdeki en büyük manivelası, burada öz gücüne güvenden yoksun, varlıklarının devamını kendilerine bağlılıkta gören pek çok insan bulmaları ve yenilerini yaratabilmeleridir. Ne yazık ki çıkar bağlarının ötesinde, yabancılar, özellikle de batılılar karşısındaki kompleksler, Osmanlılardan Cumhuriyet'e fazlasıyla intikal etmiş bulunuyor. Bu da onlar için büyük bir koz. Ülkemizin önde gelen iktisatçılarından biri Türkiye'de IMF niçin bu kadar etkin olabiliyor sorusuna "Çünkü bizim iktisatçıların çoğu IMF gibi düşünüyor" diye yanıt vermişti.

Gerçekten de insanlarımızın kendi kavramlarıyla düşünebilmeleri, dolaysız olarak özgür düşünebilmelerinin ve özgür davranabilmelerinin önkoşuludur. Aksi halde başkalarının kavramları görünmeyen bağlarla kişileri sarmalamakta ve o andan itibaren yitirilmişler arasına karışmaktadırlar. Böyleleri solcularımız arasında da pek çoktur.

Örneğin, Türkiye ekonomisine, yurdumuzda her ikisi de yaşanmayan ithal ikamesi-liberalizm ikilemi açısından bakanlar veya acaba devrimci kriz hangi anda olgunlaşacak diye gösterge arayanlara geçmişte az rastlanmadı. Hatta ve hatta bugün Türkiye'yi hâlâ bir tarım ülkesi sanan okumuşlarımızın sayısı hiç de az değildir.

Sık sık rasladığımız bir diğer olay da geniş süreçleri kendi başına, dar bir bakış açısından ve kısa bir zaman süresi çerçevesinde değerlendirme olgusudur. Böylesi bir tarih perspektifsizliği her iniş çıkışı sonsuz sanma aymazlığının başlıca nedenidir. Tarihin her ilerleme döneminde yakında güneşin fethedileceğini sananlar, gerileme döneminde her şeyin bittiğini düşünenlerle aynı kişilerdir.(*)

Bakış açısındaki zaafların bir başka nedeni de şematizm hastalığından kaynaklanıyor. Şemalar, karmaşık ilişkilerin incelenmesinde öğretici nitelikleri nedeniyle kullanılan bir açıklama metodudur. Başka bir deyişle bir basitlemedir.

Bu basitlemeyi gerçek hayata uygulamaya çalışmak, hayatın karmaşıklığını hayali kutulara sığdırmaya çalışmaktan başka birşey değildir. Ekonomi politik ve felsefeyle ilgili el kitapları bu bakımdan faydadan çok zarara neden olabilmekte, yeterli tarih ve toplum bilgisi olmayanlar şematik bağnazlıklara itilebilmektedirler.

İnsanlarımızdaki bu bakış zaaflarının giderilmesi için yakın tarihimizle ilgili daha çok sayıda incelemenin yapılması gerekmektedir. Toplumsal mücadelenin kazanılmasındaki ilk adım, ideolojik savaşın kazanılmasıdır. Bir başka ifadeyle, toplumsal mücadelenin gerekliliği ve başarının mümkünlüğü açık seçik ortaya konmalıdır.

Kapitalizm bir dünya sistemi haline gelirken, üretim ilişkilerinin yanısıra ideolojisini de ihraç etmiş, bu bakış açısı metalarla birlikte her yerde kendisini yeniden üretmeye başlamıştı. Eşi görülmemiş dinamizmiyle, geleneksel tüm ilişkileri parçalayan bu üretim tarzı sözkonusu süreçte kendi evrenselliğini ilan ediyor, Avrupalı ideoloğlar bunun insan doğasına uygun bir sözde doğal düzen olduğunu ileri sürüyorlardı.

Kapitalist yayılmacılığın, meta alış verişinin zorla kabul ettirilmesinden ibaret olduğu dönemlerde bu sistem dünya halkları için açıkça düşman ve yabancı idi. Yabancıya karşı direniliyor, savaşta yenik düşülünce onun kumaşını, tenekesini, afyonunu satması karşılığında pamuğu, kalayı ve incirlerini yok pahasına almasına boyun eğiliyordu. 19. yy'da ise sanayinin yaygınlaşması yeniden üretimin önünde bizzat sermaye birikiminden kaynaklanan engeller çıkardı. Bunu aşmak için dolaşımın yanısıra üretim de uluslararasılaşmaydı. Böylece metaların uluslararası hareketini sanayi ve bankalar izledi. Kapitalizm 20. yy'da tüm ülkelerde içselleşti. Kapitalistleşen yerli unsurlar da bir yandan kendi yeniden üretim süreçlerini oluşturmaya çalışırken, belirleyici eğilim bunların uluslararası yeniden üretimin bir parçası haline gelmeleri oldu. Böylece halklar önünde emperyalizm ve yerli uzantılarından meydana gelen bir cephe belirdi. Bu cepheye karşı direnişin karakteri de olayların özelliklerine göre her ülkede farklılık gösterdi.

GELENEĞİN ÖNEMİ

Bugün geriye baktığımız zaman emperyalizme karşı başarılı olan unsurların daha önceki yy.larda önemli bir mücadele yürüttüklerini, bir geleneği sürdürdüklerini görüyoruz. Çin'deki Tayping ve Boxer isyanları 20. yy'daki büyük iç savaşın habercisiydiler. Nikaragua'nın Atlantik kıyısındaki halkları hiç bir zaman sömürgecilere teslim olmamışlardı. Hindiçini de hatırı sayılır bir mücadele geleneğine sahiptir. 18. ve 19. yy'da Batı Avrupa sömürgeciliğinin teknik üstünlüğüne yenilen halklar, 20. yy'da yeniden örgütlenerek yarım kalan işlerini bitiriyorlardı. Mücadele geleneğine sahip olmayanlar da bu birikimi yaratmanın uzun ve sancılı yolunda yürümeye başladılar. Açıktı ki mücadele tek bir nesilde kazanılamıyordu. Gelenek yaratılması ve bunun kuşaktan kuşağa geliştirilmesi işin püf noktalarından biriydi.

Osmanlı Devletini oluşturan unsurlar arasında, ulusal bilince en geç ulaşanlardan biri olan Türkler, anti-kolonyalist, anti-emperyalist mücadele açısından eski bir geleneğe sahip değillerdi. Osmanlı Devleti ömrünün son demlerinde Çin ve Meksika gibi bir yarı sömürge durumuna düşmüş, kendi devlet geleneğini sürdürmekle beraber egemenlik haklarından taviz vermek durumunda kalmıştı. 19.yy'daki yenileştirme hareketleri hedefine ulaşamamış ama tazminat yine de meşrutiyet ve cumhuriyetin önkoşullarını hazırlamıştı.

1900'lü ilk yıllar, bir yandan sermaye ihracının hızlandığı ve dünyanın paylaşımının tamamlandığı diğer yandan da yarı sömürgelerin yeni bir çağa yetişme atılımına girdiği yıllar olarak karakterize edilebilir. Gerçekten de elde edilecek yeni sömürge kalmayınca gözler hâlâ büyük topraklara sahip olan "hasta adam"ın, yani Osmanlıların üzerine dikilmişti. Çin ise Uzakdoğunun yeni gelişen güçü olan Japonya'nın iştahını kamçılıyordu. Her iki ülkede de köklü devlet, çağa yetişme doğrultusunda büyük bir esneklik göstermiş, başta eğitim alanında olmak üzere çeşitli modern kurumlar oluşturulmuştu. İster bu kurumlarda isterse de batı ülkelerine gönderilmek yoluyla olsun, cumhuriyetçi fikirlerle yetişenler ülkelerinin kaderlerine müdahalede bulundular.

Meksika'da Diaz'ın, kaderin cilvesi, Abdülhamit ile aynı yılda 1876'da başlayan istibdat rejimi İngiliz, Amerikan ve Alman sermayesinin ülkeyi yarı sömürge haline getirmesine yol açmış, bu kokuşmuş rejim 7 Haziran 1911'de Madero'nun, yanında Panço Villa da olduğu halde, kısa bir askeri harekatla başkente girmesiyle sona ermişti. Aynı yıl Çin'de de Cumhuriyetin kuruluşuyla sonuçlanan hareketler başlıyor, Sun Yat Sen başa geçiyordu.

Türkler Cumhuriyete kavuşmak için daha on yıl bekleyeceklerdi. Ama 1908'de Enver ve Niyazi Beyler meşrutiyeti getirirken, saltanatı hukuken olmasa da fiilen kaldırmışlardı. Yetki artık ve Abdulhamit ne Mehmet Reşat ne de Vahdettin'de olacak; kararları İttihat ve Terakki'nin Merkez-i Umumi'si verecekti. Ancak kısa sürede Meclis'in yanısıra Merkez-i Umumi de göstermelik kalacak, iktidar Enver ve birkaç arkadaşının elinde oyuncak olacaktı.

7-8 Haziran 1908'de VII. Edvard ile II. Nikola'nın Reval'deki o uğursuz buluşması gerçekleşip de resmi bildiride açıklanan tek nokta Makedonya'nın ıslahatı olunca, yıllardır bekledikleri nihai emperyalist saldırının yakın olduğuna inanan genç subaylar Temmuz'un başında dağlara fırlamışlar, isyanı bastırmak için gönderilen Birinci Ferik Şemsi Paşa'da Arnavut muhafızlarının arasında olmasına rağmen Mülazım Atıf'ın kurşunlarıyla yere serilince, Manastır Valisi Hıfzı Paşa İstanbul'a saltanatın sonunu müjdeleyen şu teli çekmişti: "Manastırda benden başka herkes ittihatçıdır."

ULUSAL BİLİNÇ GECİKİNCE

Osmanlı yıkılırken, ancak son 10 yılda iktidara gelen Türk İttihat ve Terakki, bir yandan imparatorluğun ulusal tasfiyesi, diğer yandan da emperyalistler arası paylaşımla yok olup gitme tehditi arasına sıkıştı. İktidarların üçüncü yılında Trablus'ta İtalya'dan ilk darbeyi alırken, Avrupa toprakları Balkan Savaşı'nda yitirildi. Bu durum ittihatçıları daha da telaşlandırdı ve müttefiklere yanaşma

çabaları soğuk karşılanınca bu durum (İtalya ve Rusya arasındaki) Recconigi ve Ravel anlaşmalarının uygulanması için Osmanlıların uzakta tutulması olarak yorumlandı. İttihatçılar bu dönem geri kalmış ülke yöneticisinin doğal tavrı olan kendi özgücüne güven yoksunluğu içerisinde aralarındaki Almancı kanadın öne çıkmasını izlediler. Kaderlerini yanlış ata bağlamış oldukları da çok kısa sürede belli oldu. 1918'den sonra da tek başına kalan Türk ulusçularının ulusal devletlerini kurmak için en sonunda Anadolu yaylasının köylülerine dayanmaktan başka bir çareleri kalmamıştı.

Ulusal devlet ortaya çıkarken o dönemde uluslararası platformda emperyalist kampın karşısındaki yegane önemli güç olan Sovyetler'den destek aldı. Ama kuruluş krizi atlatıldıktan sonra, derhal eski Osmanlı refleksiyle İngiltere ile ilişkilerini tazelemeye koyuldu. Ta ki 2. Dünya Savaşında güçten düşen bu emperyalist güç dünyanın bir çok bölgesinde olduğu gibi Ortadoğu'dan da çekilip yerini ABD'ye bırakıncaya kadar İngiliz garantisi Cumhuriyet Hükümetlerinin peşinden koştukları birşey oldu.

Türkiye'de emperyalizmin açık işgal tehditi ulusal tepkiye ve örgütlenmeye yol açan bir unsur olmuştu. Bu örgütlenmenin son aşaması olan Cumhuriyet ise, yine dış güçler arasında taviz ve denge politikasıyla batı desteği ararken, içte de ittihatçılardan kalma Türk burjuvazisi yaratma politikasını dört elle sürdürmeye çalıştı. Ancak sermaye birikiminin cılızlığı bu atılımı olanaksız kılınca devlet kapitalizmi ön plana çıktı. Bu cılızlık yabancı sermayenin ortaklığı ile aşılmaya kalkışılınca, 1950'lerden itibaren devletin koruyucu kanadından yine de çıkamayan, dışa bağımlı bir sermaye kesimi varlık buldu.

Meşrutiyetin ve genç cumhuriyetin vurgulanması gereken bir özelliği de, ulusal tepkiler bir yana, ciddi bir halk muhalefetiyle karşılaşmamış olmasıdır. Gerek Orta Amerika, gerekse de Uzakdoğu ülkelerinde, 1910 ve 1930'larda anti-feodal mücadele ve toprak talebi şu veya bu oranda anti-emperyalist mücadeleyle birleşti. Türkiye'de ise ulusal mücadeleler anti-feodal tepkileri tümüyle gölgede bırakacak bir yoğunlukta cereyan etti. Ayrıca ulusal tasfiyelerden, nüfus göçlerinden sonra Anadolu topraklarında kalan 12 milyon kişi için nisbi bir toprak bolluğundan sözedilebilirdi. Elbetteki en verimli topraklar az sayıda elde toplandı ancak, işlenebilir toprakların hepsinin tarıma açılması için daha çeyrek yüzyıl geçecekti.

Böylece, Türkiye yeni gelişen az sayıdaki işçi ve kapitalisti bir yana bırakırsa iki savaş arasında sınıf çatışmasının daha çok egemen fraksiyonlar arasında öne çıktığı bir ülke oldu.

Öte yandan 1930'ların dünyasından Türkiye'nin kaptığı etkileşimler vardı. Bunların başında aslında çaresizlikten yönelinen, ama örnek modellerin yönelmeyi kolaylaştırdığı devlet kapitalizmi olgusu bulunuyordu. Daha önce kapitalizmi ara sıra yoklayan devrevi krizlerin hepsi belli bir sürede atlatılmıştı ama 1929 ve sonrası insanlığın kollektif bilincine kriz korkusunu yerleştirecek ölçüde şiddetli ve uzundu. Bu dönemde uluslararası değişim mekanizması da parçalanmış, genişletilmiş meta üretiminin önünde ancak yeni bir büyük savaşla giderilebilecek engeller dikilmişti. Ülkeler içe kapanıp ekonomilerini gümrük duvarları

arkasına saklarken, metropollerdeki sanayi ancak devlet harcamalarıyla belli bir üretim düzeyini tutturabiliyorlardı. Devletin müdahalesi SSCB'yi hiç saymazsak Roosevelt'in Amerika'sından, Mussolini'nin İtalya'sına ve Hitler'in Almanya'sına kadar o denli yaygınlaştı ki, sermaye birikimi için model arayışındaki Türkiye'de bunu rahatlıkla uyguladı. Kaldı ki, devlet işvereni karşısında halkın tepkisi sınırlanabiliyor, bu arada büyük toprak sahiplerinin kriz dolayısıyla dışa satılamayan ürünlerinin devletçe satın alınması egemen ittifakın devamını sağlıyordu.

YENİDEN İNŞA DÖNEMİ

İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarından itibaren batı diplomasinin özü, sosyalizmin yayılmasını önlemenin yanısıra, 1930'lardaki bunalımın ve savaşın nedeni olarak görülen çökmüş uluslararası ticaret sisteminin yeniden kurulmasına yönelikti. Metalar serbestçe dolaşabilmeli, yatırımların önündeki engeller kaldırılmalıydı. İşte Dünya Bankası, IMF, IDA, IFC benzerleri hep bu düzenin ürünleridir ve görevlerini de halen hakkını vererek yürütmektedirler. 1940 ve 50'lerde Türkiye'yi yönetenler bölgeden yavaş yavaş çekilmekte olan İngiltere'nin yerine ABD ile ilişkileri geliştirmeyi adeta ulusal bir ülkü haline getirdi. Bu ülkeye yaranmak için 1946 sanayileşme planları iptal edildi. Kore'ye asker gönderildi. (1951). Petrol Yasası çıkartıldı (1954) Vb. vb. Sonuçta Türkiye iç savaştan yeni çıkan Yunanistan'la birlikte NATO'nun en doğusundaki üyesi oldu. 1950'ler ve 1960'larda tüm dünyada halkların mücadelesi yükselir, emek güçleri mevzi kazanırken Türkiye kayıtsız şartsız batı kuyrukçuluğu yaparak politik bağımsızlığını kazanan "üçüncü dünya" ülkelerinden iyice ayrı düştü.

Bu yıllarda ABD Türkiye'ye köklü bir şekilde yerleşirken bir çok kanaldan denetimini sağlamlaştırdı. 1960'larda tamamlanan bu süreç içerisinde tüm bakanlıklardan onbinlerce sivil bürokrat ve çok sayıda subay ABD'ye gönderilerek "bilgi ve görgüleri" artırıldı. Barış gönüllüleri gibi girişimlerle kırsal kesimin tam bir envanteri çıkartıldı. Türkiye Kalkınma Vakfı gibi kuruluşlar aracılığıyla stratejik sayılan bölgelerde köylere girildi. Kırsal Kalkınma Projeleriyle birlikte, işçi kesiminin tepkisini düzen içi kanallara yöneltmek için Türk-İş kurduruldu. Ancak tüm bu girişimler kısa sürede tepkilerinide oluşturdular. ABD'nin eğitim taramasından geçen pek çok kişi, aynı zamanda batı sisteminin çirkin yüzünü kavradı. Pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de yabancı okullarda yetiştirilenler çağdaş gelişmeleri ve sosyalizmi daha yakından öğrenme fırsatını buldular. Kent küçük burjuvazisi 1960 sonrası hızla örgütlenirken işçi kesiminde de büyük bir atılım yapılarak DİSK kuruldu. Bu gelişmeler Türkiye'nin gelmiş geçmiş en demokratik belgesi olan 1961 Anayasası altında tüm kısıtlıklarına rağmen nisbi bir demokrasinin yaşandığı 1960'lara karakterini vurdu. Türkiye egemen sınıflarının birinci problemi de bu nisbi özgürlüklerin ve 1961 Anayasasının yok edilmesi oldu. 1971'de budanan anayasa 1980'de tümüyle, çalışma yasalarıyla, özerk üniversitesiyle birlikte rafa kaldırıldı. Özgürlükler ve rejim kuşkusuz ki bir anayasa sorunu değildi, ama egemen sınıfların, demokrasiye inananların sahip olabildiği hukuki dayanakları yıkma yolunda gösterdi azim gerçekten dikkate değer.

1960'ların başında, Türkiye'de, tüm diğer ülkeler gibi yaklaşık 15 yıl süren soğuk savaşın gerginliğinden kurtulmanın rahatlığını yaşıyordu. Bir yandan tüm dünyada ticaret ve üretim hızla gelişiyor ve nisbi bir refah artışı gerçekleşiyor, diğer yandan da barış ve demokrasi umutları canlanıyordu. Sosyalist ülkeler, hızla büyümekte olan kapitalist ülkelerden de daha hızlı büyüyerek 20 yılda onları geçmeyi planlarken, az gelimiş ülkeler ise kısa sürede kalkınmayı umuyorlardı. Kısacası bütün dünyada umutlar yüksekti ve bulutlarda uçuluyordu. Türkiye'de de 1961 Anayasasının getirdiklerinin kısa zamanda aşılacağı, 1965 seçimlerinde 15 milletvekiliyle mecliste grup kuran TİP'in gelişerek gerçek bir güçlü sosyalist partiye dönüşeceği, halk iktidarına yönelik nihai yürüyüşün başladığı düşünülüyordu. Sol içi fırtına da bu yürüyüşün hangi yoldan yapılacağı üzerine koptu. 1968 yılı gelip çatmıştı.

1968 ÖNEMLİ BİR YIL

1917 ve 1945'den sonra, 20.yy'ın en önemli yıllarından biriydi 1968. Yirmi yıldır birikmekte olan bir çok eğilim o yıl tüm çıplaklığıyla ortaya çıktı. Metropollerdeki Resmi Komünist partilerin düzenlene kadar bütünleşmiş olduğu, yükselen işçi ve öğrenci hareketlerinin karşısındaki "ciddi endişeleri" ve bunların bastırılmasındaki gayretkeşlikleriyle anlaşılmış oldu. Bu durum parlamenter sosyalist muhalefetin nihai niyetleri ve halihazırdaki etkinliğin konusundaki kuşkuların daha bir biçimlenmesine yaradı. Diğer yandan yine aynı yıl Çekoslovakya'nın işgali sosyalist ülkelerdeki demokrasi sorununun, Sovyet Komünist Partisi'nin, "ağabey" tavrının tartışılmasını canlandırdı. Buna karşı sistemin içindeki reformların niteliği de neyin "revize" edildiği konusunu gündemde tuttu. Unutulmamalı ki aynı yıl Çin'de Kültür Devrimi kargaşası sürüyor, Çin-Sovyet anlaşmazlığı da tüm canlılığıyla devam ediyordu. Kısacası sosyalist sistemin içindeki farklılıklar tüm çıplaklığıyla ortaya çıkmıştı. Bu aynı yıl Türkiye'ye "yalnızca tek bir sosyalim mi vardır, yoksa her sosyalizm farklı mıdır" tartışmasıyla yansımış oldu.

Varolan sosyalizmin gelişmeler karşısında dağınıklığa sürüklenmesi arayışları hızlandırdı. Belli bir alternatif teşkil edebilme özellikleri taşıyan Küba Devriminin liderlerinden Che Guevara'nın yine 1967'de Güney Amerika çapında bir gerilla hareketinin üssünü kurmak isterken Bolivya'da öldürülmesi sırasında yaygınlaşan gerilla teorileri tartışmaları belli bir kopuşun gerçekleştirilmesini kolaylaştırdı.

Bu yıllarda Latin Amerika'da geleneksel komünist partisinden kopuşlar hızlanıyordu. Diğer yandan yine 1968'de Vietkong ve Kuzey Vietnam güçlerinin giriştikleri Tet saldırısıyla ABD'ni sarsmaları silahlı mücadele taraftarlarının, düzenle bütünleşmekle suçladıkları geleneksel gruplardan ayrılmaları için ek bir gerekçe teşkil etmişti.

Bütün bu gelişmeler dalga dalga Türkiye'ye geliyor her seferinde boy atmakta olan sosyalist hareketi şöyle bir dalgalandırıyordu. TİP yöneticilerinin parti içi tartışmaları anti demokratik müdahalelerle engellemeleri ve yine o dönemde palazlanmakta olan yerli faşistlerin saldırıları karşısındaki pasiflikleri; 1968 ile 1970

arasındaki kopuşun iç boyutlarını oluşturdu. 1970'in son aylarına değin TİP'in kongrelerinde demokratik seçimle yönetimin değişmesi beklenirken, o dönem yöneticileri Türkiye Solunun büyük günahını işlediler ve milli demokratik devrim esprisini benimsemiş olan çoğunluğun tasfiyesine giriştiler. Bu tasfiyecilik diğer birçok ülkede olduğu gibi, solun bölünmesini kaçınılmaz kıldı. Dünyadaki gelişmeler katalizör rolünü oynamış, Türk solu az-çok belli oranda bütünlük sağlamak için elde etmiş olduğu ilk ve son şansı kaçırmıştı. 60'lı yılların coşkulu psikolojisi yavaş yavaş yerini uzun ve acılı bir sürecin ilk evresine bırakıyordu.

Kuşkusuz ki 1960'ların sonlarında Türkiye solunda meydana gelen ayrışma tümüyle dış etkenlerle açıklanamaz. Bu yıllarda sınıf mücadelesi, yönetimin el altından kışkırttığı faşist saldırılar nedeniyle sertleşiyordu. Yurdun dört bir yanında komando kampları açılıyor, burada yetişenler öncelikle üniversite gençliğini ve TİP'i hedef alıyordu. 1969 seçimlerinde TİP kampanyalarının sağcı zorbalar tarafından basılması üzerine, bu partinin yöneticileri provakasyon mantığının en büyük aymazlığı içinde kendilerini savunan arkadaşlarına karşı çıkıyorlar, böylece sol içinde farklılaşmanın koşulları olgunlaşıyordu. Militanca mücadeleyle teslimiyet mantığı arasındaki fark 1968 ile 1970 arasında faşist saldırılara karşı tutum çerçevesinde netleşti.

GEÇİŞ

1970'ler uluslararası alanda bir geçiş dönemi oldu. 1960'larda yeterli ivmeyi kazanmış olan bazı ulusal kurtuluş hareketleri (Vietnam ve Nikaragua) başarıya ulaştılar. Ancak kendilerini üçüncü dünya olarak niteleyen ülkeler grubu hızlı gelişme umutlarını terk ederek iki sistemden birine yakınlaşma tercihi kullandılar. Üçüncü dünyacılık olgusu 1970'lerde can çekiştikten sonra 1980'lerde yok oldu. (UNCTAD Konferansları bunun en iyi tanığıdır). Bu arada 1960'ların büyük tartışmalarından biri olan "Kapitalist olmayan yol" tezleride nedense (!) savunucuları tarafından unutturulup gitti. Ghana, Tanzanya, Mali, Cezayir vb. bir çok ülke sözde kapitalist olmayan yolu denerken bunun koyu bir devlet kapitalizminden başka bir şey olmadığı ortaya çıktı. Az gelişmişlerin sosyalizmi uygulamaları çok yoğun, kolay kolay herkesin başaramadığı bir politik irade istiyordu. Bu da çoğu ülkede yoktu. Ayrıca sosyalist ülkelerde de büyüme iyice azalmış, toplumlar adeta "statikleşmişlerdi". İşte bütün bu gelişmeler, ülkemizde de 1980'den sonra yaşanılan dağınıklık sürecinde ideolojik bulanmayı artıran önemli birer unsur oldu.

Ülkemizde, sağcılar arasında olsun, solcular arasında olsun, olayları kendi akıl süzgeçlerinden geçirmekten kaçınanlar, başkalarından açıklama ve çözüm bekleyenler çoktur. Bu nedenle 1. Meşrutiyetten bu yana özellikle yurt dışında atılan çoğu tez, eğer bir taşıyıcı bulursa -ki bu tesadüfi durum da çok önemlidir.- bir miktar taraftar da bulur. Ziya Gökalp Durkheim'dan, Prens Sabahattin Le Play ve Demoulins'ten aldığı modellere göre Türk toplumunu açıklamak istemişti. Sonraları ekonomi politik el kitaplarındaki resmi şemalar Lin Piao'nun belli koşullara özgün model halk savaşı tezlerinin genelleştirilmesi vb.vb. Örneklerin sonu kolay bulunamaz. Sağcı iktisatçılarımızın her yeni bulunan eğ-

rinin kapitalist işleyişe açıklık getirdiklerine inandıkları gibi. İşte, 1980 sonrasında da, Avrupa solu tartışmaları epey taraftar buldu. Batı Avrupa'dan gelen etkileşimin fazla olmasının önemli bir nedeni de bu ülkelerde siyasi mültecilerin artmasıdır. Her ne ise, geleneksel sosyalist modellerden uzaklaşmış olan Avrupa solunun bir kısmı gerek sosyalist ülkelerdeki uygulamaları bir alternatif olarak kabul etmiyor, gerekse de Marksizmin "artık" (bu ne demekse) sorunları çözücü olmadığını ileri sürüyordu.

1980'lerde ortaya çıkan bu garip mantık herhalde "Marksizm" adı verilen, dünyadaki tüm verilerin yüklendiği, çözümlendiği, önerilen üreten dev bir bilgisayar hayal ediyor. Her nasılsa bir zamanlar "iyi" olan bu "alet" şimdi "bozulmuş". Sosyal çözümleme yeteneğini yitirip dumura uğramış sanki.

Marksizm her şeyden önce bir yöntemdir. Ve mutlak olan yegane unsuru bizzat herşeyin değiştiğidir. Marksizm ayrıca bir özne değildir. Özne insanlardır. Sosyalistlerdir. Çözümlemeleri yapacak olan, önermeleri geliştirecek olan onlardır. Ancak çeşitli etkileşimlerle bunu yapmayacak olurlarsa dumura uğramış olan kendi beyinleri yerine kabahati başka yerde, statik bir önermeler yığını olarak görme eğilimine girdikleri Marksizm'de bulmaktadırlar.

EKONOMİ VE POLİTİKA

1980'lerde yoğunlaşan bu bunalımın daha da önemli bir nedeni, sermayenin uluslararası planda girişmiş olduğu kapsamlı ideolojik ve politik saldırıda yatmaktadır.

Bu saldırının temelleri ekonomik planda 1970'lerde hazırlanmaya başlamıştı. Şöyle ki, politik bağımsızlıklarına kavuşan ulusların kendi kaynaklarına sahip çıkmak için verdikleri uzun mücadele büyük ölçüde başarıyla sonuçlanmıştı, ama kaynaklara sahip olmak başka şey, bunları değerlendirebilmek başka şeydi. Azgelişmişler ya sanayileşerek bunları mamul mala dönüştürüp öyle satacak, veya işlenmemiş temel mallar için kartel oluşturacaklardı. Sanayi kurmak için para gerekiyordu. Para ise toplumun tüm kaynaklarına sahip çıkması veya kredi şeklinde bulunabilirdi. Tarımsal ürünler olsun, metal ve mineraller olsun azgelişmişlerin tüm kartel girişimleri uluslararası sermaye tarafından engellendi. Bir süre için tek istisna OPEC oldu. Bu uluslar petrol kaynaklarına sahip çıkmak için o kadar ızdıraplı yollardan geçmişlerdi ki, birlikteliklerini nisbeten uzun bir süre korudular. Ancak sonuçta onlar da kota hileleriyle birbirlerine -tabiri caizse- kazık atmaya çalışırlarken fiyatlar yarı yarıya düştü. Tabii ki sorunu salt böyle görmek büyük bir aymazlık olur. Petrol tüketicileri bir yandan alternatif kaynaklara yönelir, diğer yandan da stok yaparken, ilk krizin daha ikinci yılında, petrole ödediklerinin dörtte üçünü ticaret hadleriyle geri almışlardı bile. Hem petrol, hem sanayi ürünlerindeki fiyat artışı diğer azgelişmişleri büyük bir çıkmaza sokarak, borçlanmaya itti. Borç verilecek para ise petrol dolarları olarak New York, Londra ve Zürih bankalarının kasalarından taşıyordu. Böylece azgelişmişlerin politik ve ekonomik inisiyatiflerini büyük ölçüde kısıtlayacak olan borçlandırma faslı baş-

ladı. Borçlarla birlikte IMF istikrar politikaları, sözde liberal politikalarla birlikte azgelişmişlere aktı. Çoğu ülke bunları üretime kanalize edemeden çarçur ederek yeni borçların kapısını açtı. (Hoş! borçlanarak kimin kalkındığı görülmüş ki). Bu durum üçüncü dünyacılığı sona erdiren faktörlerden biri oldu.

Aynı dönemlerde sosyalist ülkelerde üretim artışının tıkanması, bürokratikleşme, inisiyatifsizlik, demokrasi krizi ve diğer sorunlar bu blokun ideolojik ağırlığının azalmasına neden oldu. Sosyalizmi temsil ettiği iddiasındaki bu ülkelerin basmakalıp resmi açıklamaları artık bir avuç aymaz dışında kimseyi tatmin etmiyordu. İşte uluslararası sermaye hem azgelişmişlerde hem de sosyalist ülkelerdeki sorunların doğurduğu inisiyatif boşluğunu iyi tesbit ederek daha aktif bir politik çizgi izlemeye başladı. İdeolojik planda da kapitalizmin üstünlüğü teması tekrar tekrar işlenir oldu. Basının bugünkü teranesiden alıntılarla, SSCB ve Doğu Avrupa bir yandan, Çin diğer yandan özel teşebbüsün faziletlerini keşfedip utangaç utangaç kapitalizmin kapılarını aralamıyorlar mıydı? Azgelişmişler ise, eski girişimlerini terk edip IMF reçetesini uygulayınca güven uyadırıp yeni kredi bulmuyorlar mıydı?

Türkiye, bu genel havanın dışında kalamazdı. Bir hayli eski solcu da bu konjonktüre şükrederek kapitalizmin "faziletini" keşfetti. Giderek bu gayri insani üretim tarzının, demokrasinin ön koşulu olduğunu ileri sürecek kadar kendilerini kaptırdılar. Ve Türkiye'nin kalkındığı masalına destek vererek sermayedarlardan dolaylı olarak özür dilediler. Kendilerine düzen içinde yer kapmaya çalıştılar. Halbuki 24 Ocak'tan özellikle ANAP iktidarının başından beri yapılan, borçlanarak ve Türk insanının emeğinin değerini ucuzlatıp, ihracat dövizi elde edip belli bir üretim düzeyini tutturmaktı. Gelecek nesillerden çalınarak bugünkü nesillere birşeyler veriliyor (gelir dağılımındaki artan bozulmayla bunların kimlere verildiği ise bir başka konu), bir başarı tablosu yaratılıyor. Belli bir kesimin tüketimi, çoğunluğun aleyhine artarken, genel ahlak çöküntüsüne paralel oluşan para ideolojisi 1960 ve 1970'lerin yükselen konjonktüründe solcu kesilen bazı kişileri özellikle etkisine alıyor, Türkiye'nin geleceği ipotek edilirken Washington da tezgahlanan bu oyunlar için figüran sıkıntısı çekilmiyor.

ÖNÜMÜZDEKİ YILLAR İÇİN

Kapitalist sistem politik hegemonyasının devamı ve korunması için çevre ülkelerde politikasını sürdürecek araçları elde etmiş durumda. Ancak uzun yıllar süren ekonomik sıkıntılar sosyal güçlerin yeniden istim toplamasına, yeni nesillerin mücadele azmi tükenenlerin yerine geçmesini hızlandırıyor. Toplumsal dinamikler, mücadele azmi biten unsurları kısa zamanda eleyip bir kenara fırlatıyor. Bir yaşam süresi içine yükselen ve inen birçok dalga sığabiliyor.

Azgelişmiş ülkelerde yeni dinamikler mayalanırken sosyalist ülkeler kapitalizmin ideolojik silahlarını geçersiz kılmak için yeni atılımlar içine girdiler. Bir yandan açıklık ve demokrasi, diğer yandan da barış konusundaki Gorbaçov atılımları uluslararası arenada puan toplarken, içte de çalışma etkinliğini artırarak büyüme sağlama amacında. Sistemin özüne dokunmadan belli başarılar da sağlayabilir. Ancak, bir yandan Afganistan, diğer yandan karşılıklı silahlanmanın

getirdiği baskıların, içte de rejimin muhalefete tolerans sınırının kısa sürede büyük değişiklikleri mümkün kılabileceği düşünülemez. Ayrıca 1938 Moskova Duruşmalarından günümüze kadar oluşan imajların yıkılmasının kolay olmadığını unutmamak gerek. Kaldı ki tüm ülkelerde Moskova yanlısı partilerinin üye sayıları bir iki istisna dışında birkaç yüz ile birkaç bin arasında değişen küçük rakamları ancak bulmaktadır. Yine de, bu gelişmeler batı propagandasının etkisinin azalmasında etkin olabilir -ki bunun ilk işaretleri gelmektedir.

Azgelişmişler ise kendilerine adeta gümüş tepsi içinde sunulan borçların ödenmesini temel hedef olarak alırlarsa, büyümeden, sosyal adaletten ve çağdaş yaşamdan kopacaklarının bilincine varmakta, ne var ki ödemeler açığı -borçlanma- enflasyon sarmalından kurtulamamaktadırlar. Bu durum azgelişmişlerde büyümeyi savunan partilerin ve sosyal grupların yönetime gelmelerini zorlayacak, nasıl ki bir zamanlar yeraltı kaynakları için büyük kavgalar verilmişse, gelecek günlerde, dış ticaret gelirleri üzerinde kavga verilecektir- ve bu da başlamıştır.

Bugün işbaşına gelen veya aday olan her partinin vermesi gereken en önemli kararlardan biri elindeki kıt kaynakları borç ödemeye mi yoksa kalkınma projelerine mi harcayacağıdır. Nitekim bazı Latin Amerika ülkeleri daha şimdiden borçlarını ödemeyi kendi takvimlerine göre düzenleyebileceklerini tek taraflı ilan edebilecek duruma gelmektedirler. Kuşkusuz ki bunu söyleyebilmek büyük ölçüde kendine yeterli olabilen, kaynakları bol ve çeşitli ülkeler için, ithalata çok daha bağımlı olanlara göre daha kolaydır. Ama yine de, örneğin, bir doğal kaynaklara sahip olabilme mücadelesinden daha çetrefildir.

Bu global gelişmelerin ötesinde Türkiye İslam Dünyası ve Avrupa Topluluğu ile ilişkilerinden gelen özel etkilenmeleri de yaşanmaktadır. Ancak bunlar başka yazıların konuları olacaktır. Burada ifade etmek istediğimiz, tarihsel olarak birbiri ardına gelen büyük ilerleme ve gericilik dalgalarının ülkemizi ne kadar yakından etkilediği konusunda kapıyı şöyle bir ayarlayıp gelişmelere bakmak, her gerileme döneminde olumlu tohumların geliştiğini görmek, her ilerleme döneminin de tepkisiyle birlikte geliştiğini, ancak hayatın sarmal gelişiminin uzun dönemde ileriye, hep ileriye aktığını ifade etmekti. Bu tarih bilinci yeterince var olsaydı, her gerileme döneminde ilerici saflar kuşkusuz ki daha az fire verirdi.

GÜNCELLEŞEN BAZI SORUNLAR

Bugün ön planda gelen bir konu ülkemize yansımalarıyla birlikte dünya krizinin çağdaş yönlerinin anlaşılmasıdır. Bu kriz metropollerle azgelişmişlerin ilişkileri açısından yüzyılımızın ilk yarısında açık işgal, sonra da yeni sömürgecilikle karakterize ediliyordu. Şimdi ise yeni sömürgeciliğin ekonomik planda ağırlıkla mali yöntemlerle pekiştirilmeye çalışıldığı, siyasi planda ise ABD'nin yeni bir soğuk savaşı, daha doğrusu gerilim politikasını zorlayarak azgelişmişleri baskılanma altında tuttuğu bir dönem yaşanıyor. Gerektiğinde doğrudan müdahalelerden, dolaylı müdahalelerin yanısıra küçük askeri seferlerden kaçınılmıyor. ABD'nin bu "tam saha pres" stratejisi SSCB tarafından, kendi hareket alanını artıracak tarzda kısmen gevşetilmeye çalışılıyor. Bu koşullarda bir yandan da metropol-

lerdeki sınıf mücadelesinin ivmesindeki düşme sürerken, azgelişmiş ülkelerde sınıf mücadelesinin manevra alanları nasıl genişletilebilir sorusu ön plana çıkıyor.

Kapitalizmin günümüzdeki krizinin önemli bir yönü de kaynak sıkıntısıyla ilgilidir. Önceki dönemlerde başlıca sorun sermaye birikimini yüksek bir kâr oranı sağlayabilecek şekilde dünyaya dağıtabilmekti. Şimdi ise bunun yanısıra genel bir kaynak sıkıntısı dünyayı avucuna almaya başlamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri kapitalizmin doğayı gelecek nesilleri düşünmeden acımasızca tahrip etmesidir. Ucuza işletilebilen kaynaklar tükenmekte, altyapılar eskimekte, yeni yatırımlar ve yenilemelerin maliyetleri alabildiğine yükselmekte, kamu borçlanması ve dış borçlanmalar her ülkede ciddi bir sorun haline gelmektedir. Kaynaklar üzerindeki denetimde mali yöntemlerin ön plana çıkması biraz da bu gelişmelerin kaçınılmaz sonucudur. Kaynaklar artık talan edilemeyecek, satın alınacaktır. O halde en ucuza alınabilmelidir.

Sürekli gerilim politikasıyla mali boyunduruk arasında sıkışan uluslar açısından gerçek bağımsızlık daha grift, daha çok dengenin sözkonusu olduğu bir sorun haline gelmektedir. Asya, Mağrip Afrikası, Latin Amerika ülkelerinin çoğu bugün sanayileşme yolunda ne kadar dışa bağımlı da olsa iyi kötü bir yol katetmişlerdir. 20-30 yılda orta derecede sanayileşmişlik aşamasına ulaşarak kökleşmekte olan bir devlet yapısına ve önemli bir kentli nüfusa sahip olmuşlardır. Bu durumun onları emperyalizmin karşısında daha güçlü kılacağı, en azından hareket imkanlarını artıracağı düşünülebilirdi. Fakat pratikte bunun tersi olmakta, dışa bağımlı sanayinin ve tüketimin döviz gereksinmeleri bağlılığın sürmesinde birinci derecede rol oynamaktadır. Ancak bu ülkelerdeki sınıf ilişkileri değişmekte, dışa bağımlı yönetimlerin karşısında artık çoğu kez köylü kitleleri değil, önemli ölçüde kentleşmiş, hızla farklılaşan bir nüfus çıkmaktadır. Kısacası orta derecede sanayileşmiş ülkelerdeki sınıf ilişkilerinin, klasik azgelişmişlik kavramlarından farklı kavramlarla ele alınması gerekmektedir. Klasik azgelişmişlik tanımına esasen hiç bir zaman -özellikle sosyal ve politik yanlarıyla- uymamış olmakla birlikte, böylesi çalışmalar ülkemizin anlaşılması açısından da yardımcı olacaktır.

Diğer önemli bir tartışma konusu ise -kısmen de Avrupa'dan gelen etkilerle- Türkiye'deki ilerici geleneğin inkarı üzerine yoğunlaşıyor. Bunda sivil toplumcu tezlerin de katkısı görülüyor. Bunların ortak noktası soyut bir otorite düşmanlığında birleşiyor. Bunlar için otoritenin niteliği, oluşumu, demokrasisi, meşruiyeti, haklılığı ve gerekliliği gibi konular tartışmanın dışında kalıyor. Böylece ilerici veya gerici, hatta devrimci veya faşist bir otorite arasında fark kalmıyor. Yine böylece meşrutiyeti getiren ittihatçılar Abdülhamit istibdadından, cumhuriyetçi kuran milliyetçiler de mütareke işbirlikçilerinden daha kötü gösteriyor. Bu mantık Türkiye tarihinin en ilerici Anayasasını getirerek, nisbi olarak da olsa en demokratik dönemi açan 27 Mayıs'çılar da, cumhuriyetin kazanımlarını adım adım yok etmeye başlamış olan Demokrat Parti'yi devirdiği için aynı safa koyuyor. Daha da ileri giderek asgari çizgileri 1961 Anayasası'nın getirdiği hakları savunma olan ilerici-devrimci odaklarla, faşist örgütlenmeler için aynı sıfatlarla tanım getirmekten kaçınmıyor.Görünüşte liberal,özde en saf biçimde oligarşinin çıkar-

larını savunan Özal'ı ve de milliyetçi cephelerin mimarı, komando kamplarının koruyucusu Demirel'i demokrasi havarileri olarak alkışlıyor. Öte yanda Cumhuriyet'in hangi güçlerce, nasıl koşullarda kurulduğu ve sağcı güçlerce nasıl altının oyulduğunu görmezlikten geliyor. Bu sivil toplum aymazları, uluslararası destekleriyle birlikte önce 1961 Anayasası'nı yok eden, şimdi de cumhuriyeti hedef alan sağ güçleri herhalde liberal hocalara okuyup üfleterek durdurmayı düşünüyorlar -tabii onlar için bütün bunların bir anlamı varsa. Bu arada karşıt hataya düşerek cumhuriyeti kuran ittifak içerisindeki bağımsızlıkçı kanadın 1950'den 1970'lere uzanan bir süreçte devlet içerisindeki tüm etkinliklerinin kırıldığını görmezlikten gelenlerin uğradıkları hüsranları da unutmamak gerek.

Değinilmesinde yarar olan başka bir nokta da ardarda uğranan darbelerden sonra devrimci-ilerici güçler arasında 1960'larda, ama özellikle 1970'lerin sonlarında gerçekleştirilen önemli işlerin küçünsenmekte olmasıdır. Olaya basit bir yenigi veya yenilgi mantığı içinde bakmak kadar büyük bir dargörüşlülük olamaz. Söz konusu dönem içerisinde halkın hatırı sayılır bir kesimi önemli örgütlenme deneylerinden geçmiş, örgütleri dağıtılmış olmasına rağmen bu, önümüzdeki yıllar için büyük bir birikimin temelini oluşturmuştur. Bu arada sivil faşist hareketin devlet kurumlarında daha da kökleşip gerçek bir iktidar alternatifi haline gelmesi önlenmeştir. Faşist katliamlara karşı direnilmiş, Maraş'taki olayların tekrarlanması önlenmiştir. Ayrıca Türkiye insanının kırda ve kentte, doğru önderlikle, her türlü kollektif çalışmaya yatkın olduğu anlaşılmıştır. Bunlar çok üzücü kayıplar pahasına elde edilmiş ama pırlanta değerinde bir birikimdir. Ancak tarih henüz halkın fedakarlıkta bulunmadan kazanım sağlamış olduğu hiçbir ülkeyi yazmamıştır.

DEMOKRASİ ÜZERİNE BİR KÜÇÜK NOT

Bugünün demokrasi tartışmaları da ülkemize 1980 sonrasında büyük ölçüde dışarıdan yansıyan bir konu oldu. Avrupa'da bu mesele uzun yıllardır resmi KPlerin, Sovyetlerle ilişkilerini boylamında gelişmiş, sonra da Sovyet sisteminin demokrasi açısından irdelenmesiyle derinleşmişti. Avrupa solu kendine bir model yaratmaya çalışırken -ki henüz bunu yapamamıştır- bu tartışmayı aşmak zorundaydı. 1980'den sonra Avrupa'da giderek artan solcu Türk kolonisi, orada sosyalizmi tam kavrayamamasından doğan eksikliklerini bu tartışmayla bağdaştırdı. Bir yandan sözde kişiliğini keşfederken, diğer yandan tüm kötülüklerini Türkiye'de demokrasinin niteliğine ve işlevsizliğine bağladı.

Sosyalizmin insani değerlerin zenginleşmesi için en buyuk ufku açtığı adeta unutuldu. Burjuva anlamında birey üst plana çıkartıldı. Burada dahi bireyin entellektüel tüketimi değil maddi tüketimi öne alındı. İflah olmaz sivil toplumcular, nasıl ki Türkiye'de serbest ekonomiyi demokrasinin ön koşulu saydılarsa, özgür tüketim de orada bireysel özgürlüğün temeli olarak gösterildi. Bu tüketim estetik duygunun gelişmesi olarak rasyonalize edildi. Eh! resmi sosyalizm de uzun yıllar iyi tüketim olarak sunulmamışmıydı. Madem ki en iyi tüketimi halk demokrasileri değil de metropol kapitalizmi sunuyordu belki de orada demokrasi-

nin de daha hası bulunurdu vs.vs. Kısacası Batı Avrupa solunun duyduğu tepki ve yüksek tüketim toplumunun bir parçası haline gelmesinden yansıyan ideolojik deformasyonlar Türk solcularını derin bir biçimde etkisine aldı. Önce tüketici bireyin A tipi veya B tipi demokrasi içerisindeki rolü tartışılmaya başlandı. Sonra da demokrasi kavramı iyice soyutlanarak ele alınır oldu. Durumun özünü kavrayamayan bir çok insan da, tam vakıf olamamakla birlikte bu tartışmaları ciddi sandılar. Evet ortada ciddi bir durum vardı elbette ama bu tartışmanın özü değil, kavram kargaşası dolayısıyla yarattığı tahribattı.

Demokrasi duruma göre değişebilen bir kavram değildir. Temel niteliğini etkin ve etkili tabanının genişliğinden alır. En önemli ölçüt budur. Diğer sıfatlar -ki bunlar doğru'da olabilirler- yardımcı tanımlamalar olarak faydalıdır, ancak demokrasi gerçek anlamını karar sürecine katılanların genişliğinde bulur. Kimler, karar sürecine nasıl katılıyor? Bunu tayin ettikten sonra gerisi ikincildir. İkincil önemsiz demek değildir ve nitekim temel soruyu sormak da demokrasi konusunu çözümlemek için yeterli değildir. Çünkü demokrasi soyut değildir. Somut olarak hem sınıf ve kesimlerin kendi iç demokrasileri, hem de bunların ortak platformununun demokrasisi vardır. Bu ayrımların da konulması gerekir. Soyut bir demokrasi -ki bu artık neredeyse bir fetiş haline geliyor- somut durumu gözönüne almadan aranırsa ortaya komik durumlar çıkabiliyor. Mesela, demokratik işleyişi olduğu varsayılan bir mecliste partilerin iç disiplini ve kendi kararalma süreçleri demokrasiye müdahale sayılabiliyor. Madem ortada bir demokrasi (soyut) var, o halde bireyin buna "doğrudan katılımına" niye müdahale edilsin gibi anlamsızlıklar sonuçsuz kalmaya mahkum alternatif arayışlarına yol açıyor. Bu tipik bir tarih bilinci yoksunluğudur. Tarihe (topluma) müdahale etme gibi bir sorunu olanlar kendi demokrasilerini somut olarak yaratmak zorundadırlar. Her zaman böyle olmuştur, ve en azından iç demokrasileri açısından meşru bir zemine oturtulmadan kalıcı ve daha geniş bir demokrasi yaratılamamıştır.

Nevar ki, bu yüzyıldır bilinen bir gerçektir. Değişik demokratik platformlar birbirinin alternatifi değil tamamlayıcısıdırlar. Değişik demokratik yapıların oluşturulmasında çok değişik nedenlerden kaynaklanan eksiklikler bu temel gerçeğin yerine soyut bir alternatif arayışına girilmesini anlamlı kılmaz. Önemli olan bu eksiklikleri gidermek, yani demokrasiyi değişik platformlarda hayata geçirme mücadelesi vermektir. Bunun son aşaması toplumun tümüyle demokrasiye kavuşturulmasıdır ki, bu sosyalizmin amacıdır. Sınıf ve kesimlerin varolduğu toplumlarda bu önce bunların kendi demokrasilerini hayata geçirmeleri gerekir. Böylece demokrasi isteyen tüm kesimlerin demokrasisi kurulabilir. Varolan sosyalizmin buna ulaşmadaki eksiklikleri prensibin yanlışlığının işareti olamaz. Toplumun demokrasi yoksa bu demokrasiyi kurmak isteyenleri kendi iç demokrasilerinin ayrıca kurmak istemeleri değil, bunu başaramamalıdır.

Soyut demokrasi tartışmasının bir zararı da birçok insanın adeta gökten inecek bir demokrasi beklemelerine yol açmasıdır. Demokrasi adeta bir başlangıç noktası olarak görülüyor. Bu olmadan hiçbirşey yapılamaz ataletine kaçılıyor. Halbuki demokrasi toplumsal pratikte elde edilmesi gereken sonuçlardan biridir. Ancak mücadeleyle kazanılır.

öncesi ve sonrası

Adnan Bostancıoğlu

KAPİTALİZMİN gelişmesi, Türkiye'de, sancılı bir süreç içinde gerçekleşiyor. Bu süreç, her dönem farklı sınıf ya da toplumsal kesimlerin siyasal düzeyde çatışmalarının ön plana çıkmasına sahne olmaktadır. Ülkede kapitalizmin değişik gelişme evrelerinde ortaya çıkan tıkanıklıklar bu çatışmaları keskinleştirmekte, siyasal alt-üst oluşlara yol açmaktadır.

Batıda 18. ve 19. yüzyıllarda, sanayi burjuvazisinin kesin zaferiyle sonuçlanan egemen sınıflar arası mücadele, Türkiye'de bütün bir Cumhuriyet dönemine yayılan ve günümüze kadar uzanan bir süreç içinde yaşanmıştır. Cumhuriyetle birlikte kapitalizmin devlet eliyle yaratılmaya çalışıldığı ülkemizde, burjuvazinin henüz oluşum halindeyken emperyalizmle bütünleşmesi ve dış dinamiklere bağlı gelişimi, daha baştan ülke ekonomisini sağlıksız bir büyüme sürecine sokmuştur. Kapitalizm öncesi geleneksel sınıfların tasfiye edilememesi, egemen sınıflar arası bir ittifakı zorunlu kılmıştır. Ancak ekonominin kısa aralıklarla krize girmesi, bu dönemlerde, ittifak içi sınıflar arasında sömürüden pay alma savaşını şiddetlendirmiştir. Nitekim böyle dönemlerde, gönülsüz ittifakın siyasal düzeyde bozulduğuna ve farklı sınıfların farklı yapılanmalara yönelerek devleti yönetme fonksiyonunda etkinlik kazanmaya çalıştıklarına tanık olunmaktadır.

Kapitalizmin gelişme süreci, doğal olarak, egemen sınıfların karşısında, başta işçi sınıfı olmak üzere diğer emekçi sınıflarla, bu sınıfların yanında yer alan toplumsal kesimlerin gelişmesine ve giderek etkin bir güç haline gelmesine yol açmıştır. Dolayısıyla kimi dönemlerde, siyasal gelişmeler egemen sınıflarla emekten yana güçlerin mücadelesiyle şekillenmiştir.

Üzerinde durulması gereken bir nokta da, Türkiye'nin tarihi siyasal özelliklerinin doğurduğu çeşitli ideolojik-politik oluşumların (Kemalist-asker -sivil bürokrasi gibi) belli evrelerde siyasi mücadele içinde etkili bir taraf olduğudur.

Türkiye'de yaşanan son çeyrek yüzyıl, bütün bu sınıf ve toplumsal kesimlerin, çeşitli dönemlere, şu ya da bu ölçüde içinde yer aldığı bir mücadele ve alt-üst oluş sürecidir. Bugün gelinen nokta, açıktır ki, emekten yana güçler açısından önemli olumsuzluklar içermektedir. 1970'li yıllar boyunca gelişen toplumsal hareket, 12 Eylül'den sonra "bilinen yöntemlerle" bastırılmış, kitlelerdeki giderek eyleme dönüşen direniş potansiyeli yerini sessizliğe bırakmıştır. Yenilginin ya-

rattığı demorazile ortamdan sosyalistlerin etkilenmediğini söylemek gerçekçi olmaz. Sol hareket ve ideoloji bugün her dönemden daha fazla burjuva ideolojisinin saldırısı ve etkisi altındadır. Belli bir kesim, 1980 yenilgisini çıkış noktası alıp, önceki dönemi (ciddi bir eleştirel analize girmeden) bütünüyle inkar ederek (kimi kesimlerde bu, giderek küfür ve nefret boyutlarına ulaşmakta) yeni kimlik arayışlarına yönelmektedir. Ancak bu arayışların yer yer burjuvazinin yedeğine düşmesi, devrimciler açısından bu eğilimlere karşı ideolojik mücadeleyi bir kat daha önemli kılmaktadır. Öte yandan, yaşanan 6 yıllık deneyi yok sayarak "hiçbir şey olmamış" gibi davranmak da savunulamaz.

Sosyalistlerin demokrasi mücadelesinde tutarlı politikalar geliştirebilmelerinin yolu, içinde bulunulan koşulları gerçekçi değerlendirebilmelerinden geçer.

Açıktır ki, dünyanın her tarafında, demokrasi mücadelesi, inişli çıkışlı bir rota izlemektedir. Emekten yana güçler, kimi zaman, daha iyi, daha güzel bir dünyanın kurulması için önemli atılımlar gerçekleştirirken, kimi zaman da, gerileyip yenilgiye uğramaktadırlar. Türkiye'de 12 Eylül sonrasında yaşanan yenilgi ve gerileyiş, sosyalistlerin ilk yenilgisi değildir. Bugünden, son yenilgi olduğunu da söylemek olanaksız. Önemli olan, mücadele sürecini yenilgi ve kazanımlarıyla bir bütün olarak görmek ve kabul etmektir. Öyleyse yapılması gereken, böyle bir yenilginin ardından herşeyin bittiği sonucuna varmak değil, süreci tarihsel boyutları içinde kavrayıp değerlendirmektir. "Sert bir çarpışmadan sonraki bir yenilgi, devrimci değeri kolayca kazanılmış bir zafere eşit bir olaydır." (Engels)

Bugün içinde yaşadığımız siyasal ortamın özelliklerini kavrayabilmek için, siyasal gelişmelerin tarihsel kökenlerine de kısaca değinmek gerekir. Nitekim, 12 Eylül sonrasında oluşan siyasal ortam, geçmişten bugüne uzanan ilişkilerin ve çatışmaların bir ürünüdür. Türkiye'de ekonomik yapının doğal ve sancılı değişimi içinde ideolojik-politik oluşumlar da farklılaşarak yeni görünümler kazanmıştır.

GİRİŞ

Siyasal partiler, sınıfların siyasal örgütlenme araçlarından biridir. Türkiye'de, hemen her dönemde, işçi sınıfının siyasal örgütlenmesi için sınırlama ve yasaklara maruz kaldığından, yasal sınırlar içinde, kalıcı bir örgütlenmeye kavuşamamıştır. Belli dönemlerde, işçi sınıfı partisi olma iddiasıyla kurulan partiler de emekçi sınıflarla organik bir bütünleşme sağlayamamış, marjinal ölçüler içinde kalmıştır. Cumhuriyet dönemi boyunca kurulan ve iktidar alternatifi olabilen siyasal partiler, genellikle egemen sınıfların şu ya da bu kesiminin partisi olmuştur. Nitekim emekçilerin, hiçbir dönemde kendi sınıf ideolojisiyle donanmış bir parti örgütlenmesi altında iktidar alternatifi olamadığı göz önüne alınırsa, siyasal düzeyde yürüyen "devleti yönetme mücadelesinin" gerçekte egemen sınıflar arası bir mücadele olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Şimdi burada biraz durarak bir-iki konuya açıklık getirmek gerekmekte.. Birincisi, Türkiye'de, çok partili rejimin kurulmasından 12 Eylül'e kadar geçen dönemde hiçbir parti, bir tek sınıfın saf partisi olma özelliği taşımamaktadır.

Yukarıda egemen sınıfların yönetme fonksiyonunu zorunlu bir ittifak içinde yürüttüğünü söylemiştik. Bu anlamda, siyasi partilerin, genel olarak, ittifakın siyasal düzeyde gerçekleşme biçimi olduğu söylenebilir. Belli dönemlerde, bu sınıflardan biri ya da birkaçı ittifak içindeki dengelerin kendi aleyhine geliştiğini farkettiklerinde saf örgütlenmelere yönelmişlerse de, bunlar yeterince etkili olamamışlardır. Örneğin, 12 Mart'a gelinen dönemde, iktidar partisi AP'nin tekelci burjuvazinin programına yönelmesi, Anadolu burjuvazisi ve kapitalizm-dışı büyük mülk sahibi sınıfları DP ve MNP (daha sonraki dönemde MSP) gibi kendi siyasal örgütlenmelerini oluşturmaya itmiştir. Ancak, DP kısa sürede "tarih" olmuş, MSP ise aynı zamanda ideolojik bir kopuşu ifade ettiğinden küçülmekle birlikte varlığını sürdürmüştür.

Açıklık getirilmesi gereken önemli bir husus da şudur: Siyasi partiler iktidara halkın oylarıyla gelmektedirler. Hem de geniş emekçi yığınların oylarıyla.. Ancak bu durum, bu partilerin egemen sınıf partileri olduğu gerçeğini değiştirmez. Siyasi partilerin hangi sınıfın partileri olduğuna karar verirken kimlerden oy aldıklarından çok kimlerin çıkarlarına hizmet ettiklerine, kimlerin programlarını hayata geçirdiklerine bakmak gerekir. Egemen sınıf partilerinin emekçilerin oylarına dayanarak iktidar olmaları, bu partilerin "halkın partileri" olduğunu değil, aksine, doğru siyasi önderlikten yoksun emekçilerin kendi sınıf çıkarlarına sahip çıkacak bilinçten ve kararlılıktan uzak olduğunu gösterir.

Bu değerlendirmenin ışığında, yaşadığımız son 25 yıllık süreçte siyasi partilerin ya da benzer oluşumların iktidar mücadelesi olarak dışa vuran gelişmeler, gerçekte, çeşitli sınıfların ve toplumsal kesimlerin mücadelesi olarak görülmelidir. Sınıf mücadelesinin kazandığı her yeni boyut, yeni bir siyasal zemin ya da sınıfların karşılıklı yeniden mevzilenmeleri anlamına gelir. İçinde bulunduğumuz dönemin siyasal zemini de geçmişten bugüne uzanan çatışmaların ve ilişkilerin bir sonucudur. Bugünü anlayabilmek için geçmiş dönemleri doğru bir bakış açısıyla değerlendirmenin gereği de bu nedenle önem kazanıyor herhalde.. Ancak burada şunu da belirtmek gerekiyor; değerlendirilmeye çalışılan süreç içindeki kimi ayrıntılar böyle bir yazıya sığamayacağı için siyasal gelişmelerin gerisindeki temel dinamikler vurgulanmakla yetinildi. Öte yandan ele alınan sürecin emperyalizmle doğrudan ilgili boyutu bu yazının kapsamı dışına bırakıldı. Dolayısıyla daha geniş inceleme ve değerlendirmelere ihtiyaç olduğu açıktır.

27 MAYIS VE KEMALİZM

Türkiye'de kapitalizmin emperyalizmle bütünleşme sürecine girmesiyle birlikte, bu bütünleşmenin zeminini hazırlayan asker-sivil bürokrasi, iktidarı, DP çatısı altında örgütlenen ticaret burjuvazisi ve diğer büyük mülk sahibi sınıflara bırakmıştır. 1950'den sonra kapitalizmin dolu-dizgin gelişimi, özellikle dışa bağımlı sanayi burjuvazisinin oluşması ve etkinleşmesine yol açmıştır. Ancak, bu kontrolsüz gelişme, 1950'den sonra sonuçlarını göstermiş, ekonomik büyüme ve istikrar, yerini, ithalatta sınırlamalar, fiyat kontrolleri vb. biçimlerde tekelci kesimin gelişmesini dizginleyebilecek uygulamalara bırakmıştır. Ekonomik yapıda

başgösteren istikrarsızlık siyasal düzeye de yansımış, 1950'den sonra iktidardan uzaklaşmış bulunan asker-sivil bürokrasi tekrar atağa kalkmıştır.

Aynı dönemde, aydın küçük burjuvazi de (düzen içinde alternatif arama şeklinde de olsa) radikal muhalif konumuyla, asker-sivil bürokrasiyle aynı siyasal çizgi üzerinde buluşmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan beri kendini iktidarın doğal sahibi (ya da ortağı) olarak gören bürokrasinin askeri kanadı, DP iktidarı boyunca yönetme fonksiyonundan sürekli uzaklaşmıştır. Bunun yanısıra, içinde taşıdığı Kemalist eğilimlerin, "laik cumhuriyet ideolojisi"nin iktidar tarafından tehlikeli biçimde tehdit edildiği sonucuna varmasıyla 27 Mayıs hareketini gerçekleştirmiştir. (Hareketi gerçekleştiren kadroların başlangıçta niyetleri itibarıyla homojen bir yapı arzettiği söylenemez. Nitekim bu durum, 14'ler diye bilinen "diktacı eğilimlerin" MBK'dan tasfiyesine yol açmıştır).

Kemalizm, o yıllarda, asker-sivil-aydın küçük burjuvazinin dönemin koşulları içinde ileri sayılabilecek politik tutumudur. Bu politik tutum, 1960'lı yılların başında, varolan maddi koşullarla uyum sağlamaya çalışmış ve "sosyal devlet", "planlı kalkınma", "demokratik siyasal yapı" vb. ifadelerle kendini yeniden üreterek tarihsel niteliğini yenilemiştir. Nitekim 1961 Anayasası ve bu anayasayla birlikte gelen siyasal ortam, o dönemde, toplumun (siyasal gelişmeler üzerinde etkinlik sahibi) en ilerici ideolojik-politik yapısının ürünüdür. 27 Mayıs'ın ardından ortaya çıkan Anayasa ve görece demokratik siyasal ortam daha sonraki 20 yıl boyunca egemen sınıfların baş hedefi olmuştur. Ülkede top yekün gerici sınıfların, demokratik hak ve özgürlüklere yönelik neredeyse kan davası haline gelen saldırılarının tohumları bu dönemde atılmıştır. Burada değinilmesi gereken bir husus da, bugün, 27 Mayıs hareketinin solun çeşitli kesimleri tarafından, ülkede askeri müdahale geleneğini başlattığı gerekçesiyle eleştirilmesidir. Eğer böyle bir gelenekten bahsedilecekse, bu geleneğin köklerini 27 Mayıs'da değil çok daha gerilerde aramak gerekir. Ulusal Kurtuluş Savaşını zafere götüren BMM Hükümeti bile saltanat yönetimine karşı bir yönüyle askeri müdahale niteliği taşır. Asıl önemlisi, askeri müdahaleleri, ilk elde, bir gelenekle açıklamayı kalkmanın saçmalığıdır. 27 Mayıs'dan sonra gelen askeri müdahalelerin bunca nedeni arasında gelenek gibi subjektif bir sorunu öne çıkarmak siyasi körlük değilse ard niyetliliktir. Böyle bir tutum söz konusu çevreleri 61 Anayasasına ve beraberinde gelen nispi demokratik haklara düşmanca tavır alan güçlerin kucağına götürür.

Görüldüğü gibi, 1960'lı yılların başında, siyasi gelişmelere yön veren dinamik, egemen sınıf ittifakıyla küçük burjuva aydınların desteğine sahip asker-sivil bürokrasi arasındaki mücadeledir. 1965'e kadar süren bu çatışma, ittifakın yeni temsilcisi AP'nin iktidara gelmesiyle son buldu. Böylece, 1960 sonrası görece demokratik ortam içinde gelişen toplumsal harekete yönelik ilk büyük saldırı olan 12 Mart'a giden yol açılmış oldu.

Sonraki yıllar, Kemalizmin gerek Ordu, gerekse bürokrasi içinden tasfiyesine sahne oldu. Nitekim, bu ideolojik-politik oluşum, 12 Mart'la birlikte bir daha toparlanamayacak şekilde siyasetin gündeminden uzaklaşıyordu.

12 MART

12 Mart'a gelinen yıllarda muhalif toplumsal hareket yeni bir ton kazanmıştı. Siyasal alanda giderek etkinlik kazanan bu yeni ton, sosyalist ideolojinin artan prestijiydi. Sosyalizm, bu dönemde, dar bir aydın tavrı olmaktan çıkarak, tarihinde ilk kez kitleselleşme şansına kavuşmuştur. Bununla birlikte hareketin geniş emekçi yığınlara malolmadığı açıktır. Üstelik, Türkiye solu, aynı dönemde, sosyalist hareketin uluslararası plandaki ideolojik ayrılıklarına paralel bir ayrışma sürecine girmiş ve TİP, PDA, MDD vb. farklı siyasal eğilimler bu dönemde ortaya çıkmıştır.

12 Mart muhtırasına yaklaşılan günlerde iktidar blokunu oluşturan sınıflar arasındaki çelişkiler ciddi boyutlara ulaştı. Ekonomik yapı içinde etkinliği tartışılmaz hale gelen tekelci burjuvazinin siyasal yapıda temsili aynı etkinlikte gerçekleşmemekteydi. Dolayısıyla tekellerin hükümet üzerindeki siyasal baskıları giderek artmaktaydı. Güçlenen tekelci burjuvazi karşısında endişeye kapılan tekeldışı egemen sınıf çevrelerinin kendi siyasal örgütlenmelerini oluşturmaya çalışmaları çatışmayı keskinleştirdi. Bilindiği gibi Demokratik Parti ve bir ölçüde MSP bu çatışmanın ürünüdürler. Böylece yeni oluşumlarla birlikte parlamentodaki sayısal dengeler sarsılmaya başlamıştı.

Yukarıda da belirtildiği gibi, sosyalist-demokratik muhalefet, özellikle antiemperyalist temelde gelişen potansiyeliyle iktidar bloku açısından tehlikeli bir etkinlik süreci içine girmişti. Dev-Genç'in de içinde yer aldığı toprak işgalleri, antiemperyalist gösteriler ve özellikle 15-16 Haziran işçi hareketi bu etkinliğin ciddi göstergeleri oldular. Yine bu dönem, sivil faşist terörün ilk kez siyaset alanında boy gösterdiği dönemdir. 1965'de Türkeş'in CKMP'yi ele geçirmesinden sonra faşist hareket sokak örgütlenmesine yönelmeye başladı. Komünizmle Mücadele Dernekleri ve 1968'de açılan Komando Kampları silahlı militanların yetiştirildiği merkezler olarak faaliyet sürdürdü. Burada hatırlatılması gereken önemli bir husus da; dönemin Başbakanı Demirel'in sivil faşist hareketin faaliyetleri konusundaki hoşgörülü tutumudur. Nitekim sola yönelik ilk silahlı saldırılar bu dönemde gündeme geliyordu. Faşist saldırılara rağmen sol muhalefetin yükselişi karşısında AP hükümetinin tavrı egemen kesimler açısından yetersiz bulunduğu gibi, yapısı gereği egemen sınıf ittifakı içinde tekelci kesimin gelişme programını uygulayabilecek siyasal kararlılıktan da uzak görünüyordu. İşte bu koşullar altında Ordu, bir kez daha sahneye çıktı ve 12 Mart muhtırası gerçekleşti.

Ancak bu kez ordunun tavrı, bir çok kesim tarafından beklenenin aksine "geleneksel çizgisinden" farklıydı. Ülkede ekonomik gelişmenin düzeyi egemen sınıf bloku ile asker-sivil bürokrasinin tarihi çatışmasına olanak vermiyordu. Çatışmanın kaçınılmaz galibi egemen sınıflar olmuştu. Dolayısıyla egemen sınıf bloku içinde en güçlü atılımı yapan sınıf da tekelci burjuvaziydi. Sonuçta "tarihî teslimiyet" (yani olması gereken) gerçekleşti ve 12 Mart yönetimlerinin programı ağırlıklı olarak tekellerin programı şeklinde hayata geçti.

12 Mart boyunca tekelci sermaye sınıfı ile diğer büyük mülk sahibi sınıflar

arasındaki çatışmalar (I. ve II. Erim Hükümetleri ve bu hükümetlerin kadroları, programları vb. hatırlanmalı) eksik olmadıysa da, döneme damgasını vuran siyasal çatışma, genel olarak, anti-emperyalist karakteri ağır basan demokrasi güçleriyle sanayi kapitalizminin özellikle dışa bağımlı sermaye kesimini temsil eden siyasal güçler arasında geçti.

12 Mart, devrimci-demokratik güçler açısından bir yenilgi dönemi oldu. Egemen güçler, 27 Mayıs'tan sonra kazanılan demokratik hak ve özgürlükleri budamaya çalıştılar. Çeşitli yasal düzenlemeler ve sınırlı anayasa değişikliğine rağmen, bu dönemde yapılan anti-demokratik restorasyon köklü ve kalıcı bir nitelik kazanamadı. Ancak egemen sınıfların 12 Mart'la birlikte ciddi bir mesafe aldıkları inkar edilemez. Toplumsal muhalefet bastırıldığı gibi, tekelci burjuvazi, tekel dışı sınıfları geriletmiş ve kendi gelişiminin önünü açmıştır. Bununla birlikte, ülkenin genel ekonomik yapısı egemen sınıflar açısından kesin bir kopuşa olanak tanımamaktadır. Üstelik bu durum tekelci burjuvazi açısından da geçerlidir. Tekelci burjuvazi, dönem boyunca ittifakın diğer kesimlerini kendi programına uymaya zorlamış ve dönemin sonunda, tekeller bir adım ilerde de olsa ittifak sürmüştür. Nitekim, daha sonraki yıllarda iktidar blokunun siyasal düzeyde yeni ittifak biçimlerine rastlanacaktır.

1970'li yılların başı, Türkiye solu açısından önemli bir dönemeçtir. Bu yıllar solun geleneksel çizgisinden radikal bir kopuşun yaşandığı yıllardır. Solun 1970'e gelindiğinde görülen dağınık yapısı içinden, varolan ekonomik, siyasal ve sosyal yapıyı demokratik halk devrimiyle dönüştürmeyi hedefleyen Devrimci Hareket doğmuştur. Kısa süre içinde kendi ideolojik-politik çizgisini yaratmaya çalıştıysa da ayrıntılı bir programa ulaşamadan yenilgiyle karşı karşıya kalmıştır. Buna rağmen 70'li yıllar boyunca geniş bir etkinlik kazanacak olan devrimci hareketin temelleri bu ideolojik-politik kopuşla atılmıştır.

70'Lİ YILLAR ve KRİZ

1973 yılında, tekellerin 12 Mart boyunca gerçekleştirdikleri atılımın ardından, siyasal ve ekonomik ortamın erişmiş olduğu "istikrar", "parlamenter demokrasi"nin yeniden işlerlik kazanıp ön plana çıkmasını sağladı.

Türkiye'de 1973-1980 yılları arasında siyasal gelişmelere damgasını vuran dinamik, o zamana kadar görülmemiş boyutlara ulaşan faşist terör hareketi ve bu yaygın terör karşısında halk güçlerinin direnme çabaları oldu. Başlangıçta tek tek devrimcilere ve yurtsever aydınlara yönelen, sonraki yıllarda kitle katliamları düzeyine ulaşan faşist terör, şüphesiz, tek başına MHP olgusuyla açıklanamaz. Aksine, faşist hareket, uzun vadeli bir programın önemli halkalarından biriydi, ve kaynağı, devletin kimi organlarında mevzi kazanmış güçlerin de içinde yer aldığı çok geniş bir ilişkiler ağıydı.

Türkiye 1974 petrol krizinin ardından giderek derinleşen bir ekonomik kriz içine girdi. Yıldan yıla artan dış borçlara rağmen döviz darboğazı ekonomiyi,

dışa bağımlı yapısı gereği neredeyse işlemez hale getirmişti. Sanayiin hammadde, aramalı, yatırım malı ve enerji sıkıntısı sürekli olarak artarken tekelci sermaye ciddi bir finansman sorununun içindeydi. Yüksek enflasyon gelir dağılımını bozarken bir yandan da ekonomiyi uzun vadede tahrip edecek boyutlara ulaşmıştı. Sonuç olarak ekonomik kriz giderek sürekli ve yapısal bir özellik kazanmaktaydı. Dolayısıyla sorunların aşılması kısa vadeli restorasyonlarla mümkün görülmemekte, aksine, uzun vadeli ve kapsamlı programları gerekli kılmaktaydı. Yaşanan kriz koşullarında, tekelci burjuvazi, yaratılan değerin bir bölümüne diğer sömürücü sınıflar tarafından el koyulmasına karşı çıkıyor, kendi gelişme koşullarına güçlendirecek ekonomik ve siyasal önlemlere öncelik verilmesini istiyordu. Tekelci burjuvazi açısından yaşanan krizin kalıcı çözümü, ekonominin yeniden yapılanmasına paralel olarak devletin ve genel olarak ülkedeki siyasal zeminin hiçbir demokratik oluşuma izin vermeyecek biçimde yeniden örgütlenmesiydi. Ancak böyle bir stratejik program, bugünden yarına ve varolan siyasal koşullar içinde gerçekleşme olanağı bulamazdı. Nitekim 1974-80 arası dönemde, böyle tek yanlı bir politikayı uygulayabilecek nitelikte siyasal yönetim yapısı oluşmadı. Bu dönemde meclis aritmetiği son derece hassas dengelere dayanmaktaydı. Bu nedenle, dönem boyunca sistemin yeniden-üretimini sağlayabilecek, istikrarlı hükümetler kurulamadı.

Söz konusu yıllarda aralıklarla üç yıl boyunca iktidarda kalan MC hükümetleri, egemen sınıfların bütün kesim ve gruplarının siyasal yapılanması oldu. Dolayısıyla bu hükümetler ittifak içinde özel olarak hiçbir kesimin çıkarlarını bire-bir temsil etmiyordu. Örneğin MC hükümetleri içinde yer alan MSP, izlediği politikayla hem uluslararası tekeller hem de yerli tekelci sermaye açısından ciddi rahatsızlıklara neden olmaktaydı. Ayrıca AP de egemen sınıfların bütün kesimlerini ortak bir program çerçevesinde bir arada tutma politikasını zorluyordu. Oysa 1946 ruhu 1946'da kalmıştı. Zira kapitalistleşme süreci tekel dışı kesimleri iktisadi yapı içinde büyük ölçüde geriletmişken, siyasal yapıda, tekelci burjuvazinin bu kesimlere taviz vermesi düşünülemezdi.

Diğer yandan CHP, programı itibarıyla sermaye sınıfına güven telkin etse de özellikle CHP'de toparlanan halk muhalefetinin parti tarafından ne ölçüde kontrol edilebileceği şüpheliydi. Doğaldır ki, egemen sınıflar açısından olabilecek en tehlikeli gelişme, örgütsüz muhalefetin devrimci hareketle bütünleşme olasılığıydı. Nitekim CHP, iktidarda olduğu süre zarfında uyguladığı tutarsız politikalarla halk muhalefeti üzerinde kontrol sağlama olanağını büyük ölçüde kaybetti. Aslında CHP, Türkiye gibi ülkelerde sosyal demokrasinin tarihsel trajedisini oynuyordu. Ekonomik yapı, köklü dönüşümlere yönelmeden emekçi kitlelerin taleplerini karşılayamazdı. Yani ekonomi sürekli "enkaz" durumundaydı. CHP, hep önce enkazı onarıp sonra halkın taleplerini karşılayacağını söyledi. Ama enkazın onarımı hiç bitmedi. Sonuçda CHP, ne kendine umut bağlamış "oy potansiyeli" kitlelerin ekonomik-demokratik taleplerine cevap verebildi, ne de tekellerin programını uygulayabildi. Öte yandan faşist terör karşısındaki kararsız tutumuyla da destekleyenlerini hayal kırıklığına uğrattı.

FAŞİST TERÖR ve ANTİ-FAŞİST MÜCADELE

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, tekelci burjuvazinin stratejik programı dönemin siyasal yapılanışı içinde uygulanamazdı. İşte, ülkeyi tekellerin programının uygulanabileceği siyasal ortama götürebilecek dinamik güç faşist terör hareketi oldu. Ülkede hiçbir demokratik hak ve özgürlüğün kalmadığı, terör ve baskının tek yönetme biçimi olduğu rejimin oluşma koşulları, sınıf mücadelesinin belli bir konjonktürüne ve belli sınıf ilişkilerine bağlıdır. Bu mücadelenin belirli bir evresinde egemen güçler açısından (sınıfların karşılıklı güçlerine de bağlı olarak) böyle bir yönetimin koşulları doğar. Nitekim, faşist terör bu koşulların oluşmasında katalizör görevini üstlendi.

Faşist hareketin devletle ilişkisi, karakol polisinden gördüğü desteğin çok ötesindeydi. Ülkeyi bir iç savaş ortamına sürüklemeye dönük sansasyonel suikastler ve kitle katliamlarının gerisinde hâlâ gün ışığına çıkarılmamış ilişkiler ağı bulunmaktaydı. Bu ilişkiler ağının önemli bir bölümü de devlet içinde örgütlenen ve "her nedense" hiç bir dönemde üzerine gidilmeyen (ya da gidilemeyen) yapılanmalardı. Maraş katliamının tezgahlanmasında, Abdi İpekçi suikastinde ve daha birçok provakasyonun gerisinde açıkça bu güçlerin parmağı vardı.

Faşist hareketin stratejik eylem çizgisi, terörle kitleleri kontrol altına alıp kıpırdayamaz hale getirirken, yarattıkları kaos içinde belli güçleri harekete geçirerek hedefledikleri yönetime davetiye çıkarmaktı.

Faşist terörün sürekli tırmandığı 70'li yıllar boyunca devrimci güçlerin temel hareket platformunu anti-faşist mücadele oluşturdu. Ülke, doğal olarak, faşist ve anti-faşist bir cepheleşmeye sürüklenirken, devrimcilerin politikası, en geniş halk kesimlerini faşist saldırılar karşısında örgütlemek ve varolan görece demokratik hak ve özgürlükleri toptan yoketmeye yönelik girişimleri boşa çıkarmaya dönüktü. Kitlelerin faşist saldırılar karşısında örgütlenmesi çabaları toplumun belli kesimlerinde olumlu sonuçlarını vermişti. Örneğin Maraş'ta "kolay" bir katliam gerçekleştiren faşist güçler, Çorum'da örgütlü halk karşısında aynı "başarıyı" sağlayamadılar.

Sınıf mücadelesinin, bu dönemde, açık faşist saldırılar karşısında halkın örgütlü direnişini yaratma temelinde gelişmesi, kendi mantığı içinde belli sonuçlara yol açtı. Öncelikle devrimci hareket, anti-faşist mücadelenin dayattığı acil görevleri yerine getirme ve mücadelenin her alanına yetişebilme çabası içinde kendi nihai örgütlenmesini yaratamadı. Dolayısıyla varolan iktidara, siyasal bir alternatif oluşturacak yapıya kavuşamadı. Mücadelenin somut pratiği içinde kitlelerin örgütlenmesi, herşeyden önce saldırılar karşısında can güvenliğinin sağlanması mantığına dayanmak durumundaydı. Bu zorunlu savunma anlayışıyla kitlelere uzun vadeli, demokratik devrim mücadelesine dönük bir perspektif kazandırılamadı. Bunun kısa süreli bir iradî müdahaleyle gerçekleştirilmesini beklemek esasen mümkün değildi. Nitekim, 12 Eylül sonrasında sivil faşist terörün "sanki bir sihirli deynekle dokunulmuşcasına" sona ermesi, devrimcilerle geniş kitleler arasındaki organik bağların büyük ölçüde zayıflamasına yol açtı. (Böyle bir so-

nuç üzerine 12 Eylül'den sonra kitlelere yönelik sindirme politikasının payı da oldu).

Tekelci burjuvazinin hedeflediği siyasal yapının koşulları giderek derinleşen iç savaşla birlikte oluşurken sermaye sınıfı bir yandan da yeni ekonomik modelin temellerini atıyordu. Sermayenin programı (bugün hakkında neredeyse küçük bir kitaplığın oluştuğu) 24 Ocak 1980 kararlarıyla somutlaştırıldı. Yani ekonomik programın temelinde yatan felsefe, emekçi sınıflardan sermaye sınıfına gelir transferine hız kazandırmak ve sermaye birikim sürecinin yoğunlaşma ve merkezileşme yolunda önünü açmaktır. Bu program, aynı zamanda IMF vb. uluslararası sermaye kuruluşlarının kapitalizmin yeni uluslararası işbölümü politikasına bağlı olara az gelişmiş ülkelere dayattığı programdı. Artık Türkiye ekonomisi IMF kararlarının komutasında yol alacaktı. Tabii ki, böyle bir ekonomik programın uygulanabilirliğini sağlayacak köklü bir siyasal yeniden-yapılanmayla gerçekleşebilirdi bütün bunlar.. Ve Ordu 12 Eylül de bir kez daha "kılıcını attı"...

12 EYLÜL

"Sayın mahkeme heyeti, iddianamede sık sık bizim güçlü devlet dediğimiz ve bunun faşizm temayülü olduğu iddia ediliyor. 12 Eylül'den bu yana bir hükümet kuruldu. Bu hükümetin ve sayın Devlet Başkanının konuşmalarını incelediğimiz zaman Anayasadan en küçük hukuki düzenlemeye kadar temel endişenin icrayı güçlendirmek olduğunu görürüz. Meclis faaliyetlerimizi huzurunuzda ifade ettiğim zaman görülecektir ki, MHP'nin Meclis kürsüsünde yurdun anarşiden kurtulması için çıkarılmasını istediği kanunlar parlamentodan çıksaydı 12 Eylül müdahalesine ihtiyaç kalmayacaktı. Öyleyse uygulanma şansına konmuştur. (....) Fikirleri iktidar, kendileri tutuklu bir siyasi kadronun dünyadaki ilk örneği biziz".

Bu sözler, MHP yöneticisi Agah Oktay Güner tarafından 12 Eylül'den sonra yargılandığı sıkıyönetim mahkemesinde dile getirilmiştir. Belki Güner, bu sözleri, tarihi misyonunu ifa ettikten sonra bir kenara fırlatılmanın burukluğuyla söyledi ama, Güner'in 12 Eylül sonrası ortaya çıkan siyasal yapının niteliğini gayet veciz biçimde ifade ettiği inkar edilemez. Güner'in bu sözleri, MHP'nin 1973 seçim bildirisinde yer alan "Ülkücü gençlik, 12 Mart muhtırası ile vazifesini şerefli Silahlı Kuvvetlere devretti" görüşleriyle birlikte düşünüldüğünde her iki askeri yönetimin karakteri hakkında berrak bir fikre ulaşmak kolaylaşıyor.

12 Eylül boyunca olup-bitenleri burada uzun uzun anlatmaya gerek yoktur. İşkenceler, cezaevleri, idamlar, yasaklar ve baskılar defalarca anlatıldı, yazıldı, çizildi.. Epey bir zaman daha anlatılacak. Bütün bu uygulamaların gerisinde yatan düşünce, bugün artık açık-seçik görüldüğü üzre, Türkiye'de yeni bir yönetim ve devlet biçiminin tesisine yöneliktir. Yeni yönetimin yasal ve kurumsal çerçevesi sendikalar, siyasal partiler yasasından dernek ve meslek kuruluşları ile ilgili yasal düzenlemelere, olağanüstü hal ve sıkıyönetim yasasından Anayasaya kadar her alanda yeniden kurulmuştur. Devleti yönetenler, bir yandan da toplu-

ma yeni bir formasyon kazandırma yolunda eldeki bütün ideolojik-politik organlarını seferber etmiş, bu "deli gömleği"ni giymek istemeyenler de "derhal ve kat'i surette layık oldukları cezaya çarptırılmışlardır". Bütün yasal düzenlemeler süreci boyunca demokratik hak ve özgürlükler devlet çıkarlarıyla karşı karşıya getirilmiş ve her defansında da devletin bekası demokratik haklara galebe çalmıştır. Bu süreçte tayin edici güçlerin temel esprisi de budur. Devlet bir yanda, Toplum bir yandadır, ve her iki kesimin çıkarları gelişir. Bu çıkar çelişkisi içinde toplumun görevi devlet otoritesine harfiyyen boyun eğmektir.

12 Eylül yönetimi, 24 Ocak kararlarıyla başlayan ekonominin yenidenyapılanması sürecini, sermaye çevrelerinin yoğun alkış ve tezahüratı arasında başarıyla sürdürmüştür. Nitekim bu gerçek, tekelci burjuvazinin sözcüleri tarafından her fırsatta dile getirilmiş, uygulanan istikrar tedbirlerinin hedeflerine ulaşmasında öncelikli payın 12 Eylül yönetimine ait olduğu vurgulanmıştır.

12 EYLÜL SONRASI

12 Eylül'le ülkede oluşan siyasal yapının kalıcılığı 1983'de parlamentolu yönetime geçerken çeşitli tedbirlerle sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu dönemde, 12 Eylül yönetiminin "telkin ve tavsiyeleriyle" kurulan MDP, bir anlamda 12 Eylül kadrolarının sivil örgütlenmesi olarak "iktidara mahkûm" ilan edildi. Geleneksel sağ oyları toparlayacağı varsayılan MDP'nin karşısındaki parti de sol oyları bünyesinde eritmeye aday HP oldu. Öte yandan 12 Eylül yönetiminin seçimleri kazanabileceği konusunda başlangıçta fazla bir şans tanımadığı ANAP'da sözde çok partili rejimin "çokuncu" partisi olarak 1983 seçimlerine girdi. Bunların dışında kalan geçmişteki belli siyasi partilerin organik devamı görünümünde olan BTP (sonradan DYP) ve SODEP yarış dışı bırakıldı. Tabii bunların hepsi evdeki hesaplardı. Ama çarşıdaki durumun bir hayli farklı olduğu kısa zamanda anlaşıldı.

Herkesin malumu koşullar içinde gerçekleşen Anayasa oylamasının ezici "evet" oylarına güvenerek yola çıkan MDP daha baştan "hiçbir şeyin değişmeyeceği" mesajını esas aldı. Oysa ANAP, seçmenin gözünde "demokrasiye yumuşak geçişin" temsilcisiydi. MDP her fırsatta 12 Eylül yönetimiyle organik bağını dile getirme "yanlışını" yaparken (aynı yanlış 12 Eylül yönetimi tarafından da yapıldı) ANAP ise askeri yönetimden en uzak parti izlenimini yaratmaya çalıştı. Öyle ki, böyle bir sanı sol içinde belli kesimlerde de taraftar buldu. Hatta ANAP bu çevreler tarafından Türkiye'de siyasal liberalizmin temsilcisi ilan edildi.

Diğer yandan ANAP, liberal, faşist ve dinci eğilimlerin önemli bir bölümünü bünyesinde topluyorsa da programı ve kadroları itibarıyla, tekelci sermaye kesiminin, belki de bütün bir Cumhuriyet tarihi boyunca ulaşabildiği en saf siyasi örgütlenme durumundaydı. Her ne kadar bir kısım sermaye grubu MDP'ye oynadıysa da, egemen sınıfın önemli bir bölümü tercihini ANAP'dan yana kullandı. Tıpkı uluslararası sermaye gibi... Bir kere ANAP, sermaye sınıfının programını uygulama açısından daha ehil kadrolara sahipti ve liberal görünümüyle

toplumun demokratik tepkilerinin nötralize edilmesi konusunda MDP'ye göre çok daha uygun bir niteliğe sahipti. Sonuçda seçmenlerin çoğunluğu da tercihini "demokrasiye liberal ve yumuşak geçiş"ten yana kullanınca ANAP iktidar oldu.

İktidar, ANAP'ın gerçek yüzünü kısa zamanda su yüzüne çıkardı. ANAP doğal olarak tekelci sermayenin ekonomik programını kesintisiz uygulama yoluna girdi. Böyle bir politikanın yürütülmesi için ideal koşullar 12 Eylül boyunca inşa edilen, varolan otoriter siyasal yapıydı. Dolayısıyla ANAP'ın demokratikleşme gibi bir derdi olamazdı. Olmadı da... Aksine bütün siyasal düzenlemeler 12 Eylül rejiminin güçlendirilmesi ve meşrulaştırılması yönünde gelişti.

12 Eylül yönetiminin "zorlama" partileri kısa sürede dağıldı ve yerlerini geleneksel çizgilerin organik devamı olan DYP ve SHP'ye bıraktılar.

SHP için söylenebilecek çok şey var. Ancak bu yazı içinde uzun bir değerlendirmeye girme olanağı yok. Şu kadarı söylenebilir ki, şu ana kadar izlediği politikalar demokrasi mücadelesinde topluma yeterli güveni vermekten uzak kalmıştır. Bunda parti içinde "muvazaa" dönemden kalma bazı safraların payı da olabilir. Bununla birlikte, SHP, anti-demokratik uygulamalar karşısındaki kararsız tutumuyla, sermaye çevreleriyle girdiği yakınlaşma çabalarıyla, kendi içindeki post kavgalarıyla CHP'nin tüm olumsuzlarını hâlâ taşıdığı intibaını güçlendirmektedir. Bu haliyle emekten yana kesimler için bir seçenek haline gelebilmesi beklenemez.

DYP ise yıllar yılı 1961 Anayasasıyla ülkenin idare edilemeyeceğini söyleyip demokratik hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmak için elinden geleni ardına koymayan bir anlayışın partisidir. Aynı anlayış bugün demokrasi havarisi kesilmiş ve 82 Anayasasına karşı çıkıyorsa durup biraz düşünmek gerekiyor. Kendi siyasal tasarılarının bugün kendilerine karşı kullanılan bir silah haline gelmesi bu anlayışı bir özeleştiriye itmediyse (böyle bir düşünce bugün için fazla iyimserlik olur) istedikleri demokrasi, sadece siyaset yasağı altındaki kadroları için demokrasidir. Yani "Demirel için demokrasidir". Öte yandan DYP, 40 yıl sonra bir kez daha "46 Ruhu" sloganıyla yola çıkmaktadır. DYP, 12 Eylül sonrasında uygulanan tekelci programın mağdur ettiği orta burjuvazi, büyük tüccar ve mülk sahibi sınıfları tekrar kendi çatısı altında toparlama çabasına girmiştir. Bu kesimlerin özellikle taşra ve kırsal kesimde oy potansiyelleri düşünüldüğünde ANAP açısından orta vadede ciddi sorunlar yaratabilir. (Bu yazının yazıldığı günlerde, gazetelerde, 1975 yılında Güney Doğu'da kamulaştırılan toprakların eski sahiplerine iade edilmesi yönünde Bakanlar Kurulunun karar aldığı haberi yer almıştır. Herhangi bir değerlendirmeye gitmekte henüz erken olmakla birlikte, bu türden gelişmeler DYP'nin tekel-dışı sömürücü sınıflar üzerindeki etkisinden ANAP'ın duyduğu endişelerin ifadesi olabilir.)

SONSÖZ

Bugün Türkiye'de 6 yıldır zaptı rapt altına alınmış bir toplumun doğal tepkileri yaşanmaktadır. Bu tepkiler şimdilik kendiliğindenci bir rotada gelişmektedir. Bununla birlikte bir yandan sendikalaşma, dernekleşme çabaları bir yandan

demokrasi, sosyalist parti vb. tartışmalarla gelişen demokratik tepkiler derlenip toparlanmaya çalışılmaktadır. Bu koşullar altında devrimcilerin bir yerlerden "vahiy" beklemesi düşünülemez. Emekten yana güçler, hayatın her alanında, bulundukları her yerde demokrasi mücadelesinin en önünde yer almak sorumluluğuyla karşı karşıyadırlar. Unutulmamalıdır ki, devrimci-demokratik mücadeleyi yönlendirebilecek bir yapı ancak sınıf mücadelesinin somut pratiği içinden çıkar.

demokraside söz sırası kimde

H.Hakkı Zabcı

Yaşamadan ve kavramadan yazmak, özellikle toplumsal olaylarda, yanlış değerlendirme ve sonuçlar doğurabilir. Olayların dışında, uzaktan seyirci kılığında ahkam kesmek, olayları yorumlamak, hatta, bir takım keskin eleştiriler getirmek "yalancı pehlivan" gibi boy göstermekten ileri gitmeyen bir davranış gibi gelir bana. Ki, o yalancı pehlivan bir türlü mindere çıkmaz. Ama, çok büyük bir pehlivanmışçasına uzaktan kendisini gösterir durur. Kazara, birgün, iradesi dışında kendini minderde buldu mu, işte o zaman, gerçek yüzünü kimseden sağlayamaz. Kofluğu da, fosluğu da, sahteliği de pul pul ortaya dökülüverir.

Yazmak çok zor birşey değil. İyi bir eğitim görmüşseniz, yabancı dil de biliyorsanız, ordan burdan aktardıklarınızla sayfalar dolusu yazı yazmak sizin için zor bir iş olmaktan çıkar. Oysa, yaşamak, bihakkın yaşamak öyle mi . Kısacık ömürleriyle tarih değiştiren adamlar olduğu gibi; ne kadar uzun olursa olsun, doğum ile ölüm arasındaki mesafeyi "kağıt" üzerinde yaşamış bir sürü insanın da bu dünyadan gelip geçtiği bir gerçek.

Kimileri var, yazıları ile "su" olurlar, "ekmek" olurlar. Satırları yaşamın içinde, yaşamda satırların arasında nasıl da yer bulur. Onlara yazı yazdırmak istemeyebilirsiniz, yasaklarda koyabilirsiniz, ama, yaşama kavgasına öyle bir sarılmışlardır ki, bir türlü onları o yaşamdan koparamazsınız. Öldürseniz bile... Onlar için yaşamak, dünyayı değiştirmektir. Dünyayı güzelleştirmektir.

İçlerinden tarih kitaplarına veya ansiklopedilere geçenler varsa, onlar için yazar değil, daha çok "mücadele adamı" ya da "siyaset adamı" denildiğini görürsünüz. 1980'lerin Türkiye'sinde, bu tür insanların yazılarını okumak genellikle mümkün olmamaktadır. Bugünün Türkiye'sinde siyasi yapılanmanın yeni bileşimi dünyayı güzelleştirme kavgasını devamlı su seviyesinin altında tutma gibi bir özellik taşımaktadır.

Sömürünün tekelci bir muhteva taşıması, toplumsal anlamı ile geri bıraktırılmışlık Türkiye'de sıkıntılı insanların demokratik örgütlenme eğilimlerinin önlenmesini öngörmektedir. Sorun, toplumsal muhalefetin potansiyel halinde tutulması, aktif hale gelmesinin önlenmesidir. Aktif muhalefet örgütlü mücadele anlamına gelir. Örgütlü mücadele birlikte hareket etmek demektir. Dayanışma demektir. Hak aramak demektir. Bütün bunların sonuçları siyasi iktidarın etkinliğinin zorlanması anlamını taşır.

Siyasi iktidarın etkinliğinin korunması, dolayısı ile sömürünün artan bir biçimde devamı demokrasisiz bir demokrasinin varlığına veya gerçek demokrasinin su seviyesinin altında tutulmasına bağlıdır.

Su seviyesininaltında bulunanlar nefeslerini sonsuza kadar tutamazlar. Soluk almak için su yüzüne çıkmak zorundadırlar. Onların solukları gerçekleri de bir bir su yüzüne çıkaracaktır. Demokrasiye atılacak ilk olumlu adımda budur. Yoksa, 24 Ocak senfonisi çalan iktidar orkestrasına borozancı olarak girenler bu boşluğu doldurmaya devam edeceklerdir.

İKTİDAR ORKESTRASINA YENİ KATILIMLAR

Spagetti Westtern'i dediğimiz İtalyan kovboy filmlerindeki şiddet kasabalarının kalıplaşmış kişilerinden biri de ölü gömücüleridir. Kuru ve sıska halleri ile aynen bir mumyayı andırırlar. Şiddet ve katliamların simgesidirler. Yaşamları ölülere bağlıdır. Ölüm olmazsa aç kalırlar.

80'li yıllar Türkiye'sinde de bu tür insanlar türedi. Bunlar çekilen sıkıntıları, felaketleri ve yıkımları kendilerine geçim kaynağı yaptılar. Bunu yaparken de iktidarın icazetini aldılar. Orkestralarında borozan çaldılar. Gazete ve kitap sayfalarını doldurdular. Sinema perdesi ve televizyon ekranını süslediler. Kendilerine solcuyuz diyerek karışık kafaları daha da karıştırdılar. Toplumsal olayları yaşayanların yerine geçtiler. Roman yazdılar. Film çevirdiler. Soluk alamayan insanları karalayıp durdular.

Kimileri de, son yıllar hiç yaşanmamış gibi nerede kalmıştık dediler. Hani okul öncesi çocuklar için geliştirilmiş bir oyuncak türü vardır ya. Bir bütün parçalara ayrılır. Çocuğa, uygun parçaları biraraya getirerek, bütünü yeni baştan oluşturulması çağrısı yapılır. Aynı buna benzer bir biçimde eski düşünceleri yeni baştan biraraya getirmek isteyenler de var. Parçaları yerli yerine oturtamamanın ya da yeni parçaları ilave edememenin sonucu ortaya bir türlü bir bütün çıkaramamaktadırlar. Bir takım kavramlar yeri yersiz cümle içinde kullanılmaktadır. Yapılan iş bundan başka birşey değildir. Bu halleri ile orkestrada tef çalarlar.

Zor günleri geçirirken zorluklar karşısında bocalayınca kimileri kendilerine teşhis koymakta gecikmedi. "Bizler kendimizi birer roman kahramanı olarak gördük. Her engeli aşacağımızı sandık. Direniş destanları yaratacağımızı düşledik. Ama, tersi oldu. Bunların roman kahramanlarına mahsus birer meziyet olduğunu kavradık. Yapılması gereken şey roman kahramanlığından kurtulmak ve insan olmanın gereklerini yerine getirmektir" diyenler insan olmanın gereklerini kimi zaman gecikmiş aşk maceraları, kimi zaman da dünya nimetlerinden yeterince yararlanma olarak algıladılar. Mücadele yıllarında istedikleri gibi bir sonuç çıkmayınca, mutlu son gerçekleşmeyince verdiklerinin karşılıklarını alamadıklarından dünyaları yıkıldı. Fedakarlık kavramını yaşamlarından çıkardılar; kendileri için yaşamaya başladılar. Orkestrada onlara da yer vardı.

Herşeye rağmen unutulmaması gereken bir nokta var. Zorlukların kıskacında, romanlardan habersiz roman kahramanlarını oynayan, sevdiklerine canlarından başka verecek armağanları olmayan nice isimsiz, şansız, şöhretsiz insanın

da bu ülkede, onurla yaşama mücadelesi verdiği bir gerçek. İşte demokrasi deyince ilk önce onlar hatırımıza geliyor. Demokrasinin tanımı onlarla somutlaşıyor. Onlarsız demokrasiyi kavramak, onlarsız demokrasiyi yaşamak mümkün değildir. Onlar halktır.

HALK, DEMOKRASİ VE MUHALEFET

Gerek basında, gerek bilimsel toplantılarda ve televizyon programlarında, ülke sorunları, genellikle en önemli unsurundan, "İNSAN"dan soyutlanarak ortaya atıldı. Ve atılmakta. İnsandan soyutlanan bu sorunlar doğal olarak demokrasiden de soyutlanmış oldu. Ne gariptir ki, demokrasiden soyutlanmış bazı ülke sorunları sanki diğer uygulamalar çok yolunda imiş gibi özel bir çaba ile parlamento kürsülerine kadar taşındı. Kimisi gensoru önergesi oldu, kimisi meclis araştırması... Tarım sorunlarından siyasi yasaklılara, hayali ihracattan irticaya kadar bu yol denendi. Sorunların bir bütün olduğu gözardı edildi. Temel sorunun demokrasiden kaynaklandığı, her nedense, kavranmadı. Sonuçta, demokratikleşmenin hiçbir özelliğini taşımayan karşı çıkışlar toplumsal muhalefete ya da toplumsal isteklere tercüman olamadı. Halk, tartışmalara da, gazete haber ve yorumlarına da, parlamentodaki gensoru önergelerine, meclis araştırmalarına ve siyasi parti demeçlerine de fazla itibar etmedi.

Mevcut sistemin radikal uygulayıcısı mevcut iktidar serbest piyasa ekonomisini hayata geçirmede daha etkin göründü. Muhalif partilerin sağ kulaklarını sol elleri ile gösterir ilkesiz ve programsız tutumlarına karşı iktidar, toplumsal muhalefeti sessizleştirmede hissedilir bir başarı sağladı. Dar gelirlilerin sessizliği, kuşkusuz, iktidarın halk yararına "icraat"ta bulunduğu veya "zenginden alıp fakire ver" formülünü uyguladığından değil, halkın örgütsüzlüğünden ve iktidar alternatifi muhalefetin alternatifsizliğinden kaynaklandı.

Bu karşı çıkışlara kent yoksulu, kır yoksulundan daha fazla ilgisiz kaldı. İlgisiz kaldı, çünkü kendi sorunları dile getirilen sorunlardan çok daha yüksek boyutlu idi. Ve daha önemlisi, içinden çıkamadıkları, çözümleyemedikleri hayat mücadelesinin doğurduğu sorunlara sahip çıkamayanlara aldırış etmediler. Onlara göre, kentlerdeki içinden çıkılmaz sorunlara kıyasla köyle ve tarımla ilgilenmek daha kolaydı.

Cinnet getirenlerin, intihar edenlerin, aç ve işsizlerin, duyarsızların, bireycilerin, hırsızların, köşebaşlarında kendini satanların... şekillendirdiği, asgari ücret motifli kent yaşamı arabesk garajında park ücreti ödemeye devam ediyor. Bu hayat tarzı her geçen gün yeni insanları içine alıyor. Ve arabesk garajında park ücreti ödeyenler kervanına kır yolsulları da dahil oluyor.

Bu insanların bu garajdan çıkmalarının tek çıkar yolu DEMOKRASİ'dir.

DEMOKRASİ'DEN NE ANLIYORUZ?

Demokrasi, üretenin yönetime katıldığı, insan onuruna sıkı sıkıya bağlı, hak ve özgürlüklerin toplumsal çıkarlar doğrultusunda serbestçe kullanıldığı bir zor-

balık dışı düzendir. Bu düzen ilkelerine bağlı, emeğine saygılı, emeğinin hakkını, alın terinin hesabını her şart altında arayan ve sorana ise demokrat denir. Çoğunlukla yanlış bir algılama yapılır. Demokrat aydın diye tanımlanır. Bu daraltma yanlıştır. Demokrat, kendi özgürlüğünü toplumun özgürlüğü ile bir tutan emekçidir, üreticidir, sanatçıdır ve de aydındır...

Demokrasi kimsenin ipoteği altında değildir. Hele de demokrat olamamış sözde aydınların böyle bir demokrasi mücadelesinde yeri dahi yoktur. Dertleri yaşayanlar bu mücadeleye katılmadıkça demokrasi kurulamaz. Demokrasi, sömürülen ve acı çeken insanların hayatta kalmalarının ön koşuludur. Kimileri, başkalarının dertleri üzerine köşk kurarlar; kimileri de bu dertleri kullanarak şan şöhret ararlar. Bu şan şöhret arayanlar da nedense kendilerine "aydın" derler. Ama, gelin görün ki, işler biraz ağırlaşınca, işin zahmeti artınca, bu şan şöhret düşkünleri bir bir dökülüverirler. Zor günler geçiverince de karabataklar gibi yine birbir su yüzüne çıkıverirler.

Ekonomide bir takım değerler yaratılmaktadır. Bu değerlerin yaratılması için gece gündüz demeden milyonlarca kişi alın teri döker. Bu değerleri yaratanların yarattıkları değerlerden daha fazla pay almaları ve bu değerler üzerinde tasarruf hakkına sahip olmaları için verdikleri mücadele, demokrasi mücadelesidir. Başka bir yanıyla demokrasi, halkın sömürüye ve yabancılaşmaya karşı örgütlenmesidir.

Sömürüye karşı çıkmadan ve buna karşı somut örgütlenme öneri ve uygulamalarını hayata geçirmeden yapılan muhalefetin hiçbir ciddiyeti yoktur. Ayrıca, buna paralel olarak, sömürüye karşı çıkmadan zorbalığa karşı çıkmanın da bir ciddiyeti yoktur. Çünkü zorbalığın temelinde sömürü yatar.

Mevcut ekonomik düzeni yürütenler, bu ciddiyetsizlik karşısında, doğal olarak "bizim alternatifimiz yoktur" diyeceklerdir.

ÜLKE SORUNLARI VE DEMOKRASİ

Günümüz Türkiye'sinde, artık, "kent yoksulu" ile "kır yoksulu"nun sorunlarını birbirinden ayırmanın olanağı kalmamıştır. Ortak sorunlarının başında DEMOKRASİ gelmektedir. Hak aramak şöyle dursun, mevcut hakları kullanabilmek bile, bunlar için çoğu kez mümkün olamamaktadır. 12 Eylül ile tırpalanan DEMOKRATİK KİTLE ÖRGÜTLERİ işçilerin olduğu kadar üretici köylülerin de seslerini duyurmalarını engellemiş, sorunlarını kendi içlerine hapsetmiştir. Tüm ülke düzeyinde kitleler örgütlenme olanaklarına kavuşmadıkça, hangi kesimin olursa olsun, sorunlarının sıralanması fazla bir anlam ifade etmeyecektir. DEMOKRASİ'nin işlerlik kazanması ile birlikte emekçi kesimler daha iyi yaşamak için çözüm yollarını kendileri arayacaklardır.

Ekonomik gelişmeyi gelir dağılımından bağımsız düşünmek demokrasiyi düşünce bağlamında da olsa dıştalamak anlamına gelir. Gelir dağılımını aynı zamanda demokrasinin de bir ölçütüdür. Rakamlar ne kadar çarpıtılırsa çarpıtılsın, 1980 sonrasında, sermaye kesiminin milli gelir içindeki payının ürkütücü boyut-

lara ulaştığı, buna karşılık tarım ve ücretli gelirlerinde hissedilir bir düşmenin olduğu gözlenmektedir. Ülkemizde, faal nüfusun yarısından fazlası tarımla uğraşmasına rağmen milli gelirden aldığı pay sadece % 18'dir. Yoksul ve küçük üretici köylü ailesi faal tarım nüfusunun yaklaşık % 85'ini oluştururken % 18'lik gelirden aldığı pay yalnızca % 40 civarındadır. Ücretlilerin milli gelirden aldıkları pay ise sadece % 20'dir. Ancak net maddesel üretimin içindeki emek gücü maliyeti ise yalnızca % 12'dir. Bunun anlamı Türkiye'de emek gücü toplam üretimden % 12 pay alıyor demektir. Ve mümkün olduğu kadar, tarım sektörü - sanayi sektörü ayırımı yapmadan sorunların bütünlüğü korunarak tahlillere gidilmelidir. "Tarım ile sanayinin ayrılmazlık ilkesi" biçiminde özetlenebilecek bu içiçelik üretim ilişkileri ve üretimin gerçekleşmesi bağlamında ele alınmalıdır.

Traktör bir sanayi ürünüdür. Traktörle tarla sürülür. Yakıt, gübre, ilaç, ambalaj.... da birer sanayi ürünleridir. Üretim girdisi olarak tarımda kullanılırlar. Hibrit tohum dediğimiz melez tohum dahi bir sanayi ürünüdür. Ekilir ve ondan ürün alınır. Tarla, para ve saydığımız tüm bu unsurlar ile çıplak kol emeğinin organik bileşimi üretimi doğurur. Üretimden üreticiye kalan yalnızca "çıplak kol emeği" karşılığıdır.

Sorunlara bu bütünlük içinde bakıldığında Türkiye nüfusunun % 67'sinin asgari geçim koşullarında yaşadığı ortaya çıkar. % 67'lik bu nüfus Türkiye'deki toplam üretim değerinin ancak %12'sini alır. Üretilen değerlerin % 88'i ise doğrudan üretime katılmayan kesimlere gider. Türkiye'deki demokrasinin seviyesi budur.

ULUSLARARASI TEKELLER VE DEMOKRASİ

Uluslararası kapitalist sisteme bağlı ülkeler arasında bir işbölümü yapılır. Bu işbölümünde geri kalmış bağımlı ülkelerin gelişmiş ülkeleri hem ucuza doyurmak, hem de onlar için iyi bir pazar olmak gibi bir özellikleri vardır. Ayrıca uluslararası tekeller geri kalmış ülkelerde emek yoğun yatırımlara giderek düşük maliyetle üretimde bulunurlar. Ucuza ürettikleri tüketim mallarını o ülkede pazarladıkları gibi ihracat adı altında diğer ülkelere de gönderirler. Böylelikle hem kendilerine yeni pazar açmış olurlar hem de ucuza ihracatla kendi ülkelerinde ucuz tüketim malı arzını gerçekleştirerek ücretlerin artmasını engellemiş olurlar.

Bu haliyle tekelci kapitalizm girdiği bağımlı ülkelerde bir iç olgu haline gelir. Öyle ki, o ülkeyi yalnızca politik ve ekonomik olarak itkelemekle kalmaz, kültür olarak ta yeni yeni değerlerle toplumsal gelişmeleri yönlendirir. İşte bunların bağımlı ülkelerde yarattıkları en büyük gelişim tüketim toplumu yaratma biçiminde kendini göstermektedir.

Türkiye'de bu süreci bütün keskinliği ile yaşamaktadır. Tekelci kapitalizm aynı oyunu Türkiye'de de oynamaktadır. Son günlerde canlı bir örnek yaşandı. Kaçakçılığı önleme gerekçesiyle başlatılan yabancı sigara ithali, yakın bir gelecekte, yabancı sigaranın ülkede üretimine kadar gidecek. Nitekim tütünde devlet tekeli kaldırılmış, yabancı sigaraya yatırım olanağı yaratılmıştır.

Gösteriş merakı körüklenliş, zaaflar pompalanmış bir tiryaki kitlesi yaratılmıştır. Devletle uluslararası tekellerin işbirliği açık seçik gözler önünde cereyan etmiştir. Pazar sıkıntısı çeken yabancı sigara diğer bağımlı ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de yer bulmuştur. Bunu başka ürünler de izleyecektir.

Gün olmuyor ki, televizyon reklamsız geçsin. Alkolsüz bira reklamıyla alkollü bira satışının arzulandığı reklamlardan kırkbin çeşit müzik seti reklamlarına kadar her türlü reklam, bir program uzunluğunda insanları meşgul ediyor. Dağ taş müzik seti doldu. Televizyon, video aynı şekilde. Ve büyük gazeteler birbir pazarlama şirketleri kurarak okur etkileme kampanyalarını başlattılar. İnsanlar temel ihtiyaç maddelerinden feragat ederek lüks tüketim mallarına yönelmeye başladılar.

Ara malları ile dışa bağlı tüketim malları sanayii kasabalara, köylere kadar ulaştı. Böylelikle ülkede yaratılan değerlerin büyük bir bölümü bu tür tüketim mallarına dolayısıyla tekellerin kasalarına gitmeye başladı.

Dışa bağımlı kalındığı sürece bu sömürü artarak devam edecektir. Emperyalist ülkeler bir çıkmazın içindedirler. Yoğun sermaye birikimlerinden dolayı kârları devamlı düşme eğilimi göstermektedir. Buna çare bulabilmek için bağımlı ülkelere alabildiğince yüklenmektedirler. Ve bugün, devlet kurumlarını ellerinde bulunduranlar bu yağmalamayı organize etmektedirler. Uluslararası tekel temsilcilerine brifing veren ve yatırım için ülkelerine çağıran bir başbakanının başını çektiği bir iktidarın tüketiciyi korumak diye bir sorunu olamaz. Olsa olsa gittikçe yok olmaya yüz tutmuş yerli üretime karşı uluslararası tekellerin mallarını korumak ve güvence altına almak bu iktidarın görevi olabilir. Bu haliyle, tüketiciyi koruma, uluslararası tekel mallarını koruma ile eş anlamlıdır.

Türkiye'de, küçük esnaf ve sanatkarların sorunlarına bu açıdan bakmak gerekir.

İKTİDARIN PİŞİRDİĞİ DEMOKRASİ ÇORBASI VE ORKESTRASININ ESKİ VİRTİÖZLERİ

Geçen yıl, Mayıs ayı içerisinde, o dönem henüz yanmamış olan Şan Tiyatrosu'nda "Demokrasi ve Sosyalist Parti" paneli düzenlenmişti. Ülkemizin orta ve orta üstü kuşağı sol yazar -siyasetçiler o günden bugüne "SOSYALİST PARTİ"nin maketini çıkartmaya çalıştılar.

Onlar maket çıkaradursunlar, gün olmuyor ki, daha önce ülkeyi yönetenlerle, halihazırda başta bulunanlar "DEMOKRASİ" üzerine konuşmasınlar. Nedense, her önüne gelen, her hareketi demokratik bir eksene oturtma çabasında. Her hareketin savunması da, yerilmesi de "DEMOKRASİ HAVARİLİĞİ" ile yapılıyor. Öyle ki, bilmem hangi "HOLDİNG"in ya da "SERMAYE GRUBU"nun. genel ülke yönetiminde yeterince temsil edilememesi anti-demokratik bir hareket olarak gösterilebiliyor. Ya eskinin "KRAL NAİPLERİ"... Tekellerin konaklarında EMPERYALİZM'le, zamanında, çılgın aşk geceleri yaşayan "O", "BÜYÜK TÜRKİYE" çığırtkanları. Büyük toprak sahibiyle, tüccarıyla,

tefecisiyle... Onlar da, bugün, demokrasiden sözedebiliyorlar. Bir zamanlar, sömürüden büyük pay alan bu zevat, hisselerinin bir bölümüne ULUSLARARASI TEKELLER'in el koymasından bu yana sıkı muhalif olarak piyasaya çıktılar. Ve, rengarenk oldular.

Bir de, birbirlerine "SOL SOSYAL DEMOKRATLAR" ve "SAĞ SOSYAL DEMOKRATLAR" diyerek siyaset literatürüne yeni kavramlar kazandıranlar var. Yoksulluk örtüsünü "TUSİAD" ın sofrasına serip, başkanıyla birlikte, kendilerine Demokrasi ziyafeti çekenler... Serbest Piyasa Ekonomisine sadık kalacaklarına söz verenler... Türkiye Sosyal Demokratları... Herhalde, birgün gelecek, "DEMOKRASİ" Türkiye Sosyal Demokratlarından hesap soracak. Ve, tarih, onlara, Türkiye gibi demokratik devrimini tamamlayamamış ülkelerde batıdakilerin aksine, sosyal demokratların anti-emperyalist devrimciler olması gerektiğini belletecektir. Konuyu biraz daha açalım. Üç yıl kadar oluyor, o günlerde, gazetelerde, iç sayfalara sıkıştırılmış bir haber oldukça dikkatleri çekmişti. Haber, o dönem henüz varlığını koruyan SODEP'in Genel Başkanı ERDAL İNÖNÜ'nün bir demeci ile ilgili idi. Demeç kısaca "biz ANAP'ın değil iktidarın alternatifiyiz" şeklinde gazete sütunlarına geçmişti. Bunun açık anlamının, uluslararası tekellerin 24 Ocak kararları ile zorladıkları ve baskılarla takviye ettikleri İKTİDAR'larına karşı DEMOKRASİ'yi inşaa etmek olduğu kanısı birçok kimsede uyanmıştı. Ve, herhalde, demokrat kişiliğinden kuşku duyulmayan fizik profösörü sözü edilen demecini başka bir anlamda da söylememişti.

Gel zaman, git zaman, aradan iki yıl geçtikten sonra, geçen yıl Mayıs ayı sonunda HP ile SODEP'in birleşmesinden doğan SHP'nin kurultayı gerçekleştirildi. Ve, bu kurultayda görevini devreden parti başkanı, görevi devrettiği yeni başkanın iki yıl önce verdiği demeci yalanlarcasına bir konuşma yaptı. Kapitalizme karşı olmadıklarını, ANAP'ın alternatifi olduklarını, mevcut sistemin işleyişini ANAP'tan daha iyi başaracaklarını belirtti. Ayrıca, sermayenin kendilerinden korkmaması ve emekçilerinde kendilerine güvenmesi gerektiğini vurguladı. ERDAL İNÖNÜ ses etmedi. Tam tersi, bundan sonra bu sazı çalmaya başladı.

Bu ne perhis, bu ne lahana turşusu...

Bunları dinleyince, ister istemez insanın aklına, "baskı ile sindirilemeyen TOPLUMSAL MUHALEFETİ nerede, hangi potada eritelim" diye düşünenlerin varlığı geliyor. Filipinlerde olduğu gibi... Bu arada, Bertolt BRECHT'in bir makalesini hatırladım. Hitler Almanya'sının ilk yıllarında yazılmış bir makale. Tam ismini hatırlamıyorum. Sömürüye karşı çıkmadan zorbalığa karşı çıkmanın çıkmazını anlatmaya çalışıyordu. Bir bölümü hafızamda kaldığı kadarıyla şöyle idi.

"Onlar ki dana pirzolasını çok severler. Ama dananın kesilmesine ve kan görmeye tahammül edemezler. Onlar için, göremeyecekleri bir yerde dananın kasap tarafından kesilmesi yeterlidir. Kasabın, akan kanı temizledikten ve ellerini yıkadıktan sonra hazırladığı pirzolaları afiyetle yerler". Sömürünün ekonomik organizasyonunun lokomotifi, günümüzde, uluslararası tekeller olup bu organizasyona da uluslararası kapitalist sistem ya da kısa adıyla Emperyalizm denir.

Öyle değil mi? Bu sisteme karşı çıkmadan, bu sistemin getirdiği baskılara karşı çıkmak, özellikle az gelişmiş ülkelerde halkla alay etmek demektir. Eğer, SHP eski genel başkanı kendi kitlesi ile alay etmiyorsa, söyledikleri anlaşılır cinsten sözler değildir. Emekle sermaye uzlaştırılamaz. Kapitalist sistemde, demokrasi mücadelesi verilirken emeğin üstünlüğü doğrultusunda sermaye'ye karşı emekçiler dişe diş bir kavga verirler ve haklarını korurlar, yeni haklar elde ederler. Sermaye ile emeği uzlaştırmanın anlamı sömürüyü kansız,baskısız daim kılmak demektir ki bununda mümkünatı yoktur. Halkın demokratik direnme hakkını sermayeye peşkeş çekmenin anlamı "UZLAŞMA" önerisidir. Başka nedir ki?

Aynı kişi, Demokrasi'nin ön koşulunun LAİK'lik olduğunu önemle açıklarken Babali'nin renkli basınının iktidarın bir kısmını da arkasına alarak başlattığı senfoniye tempo tuttu. Din statükoyu korumak için kullanılan önemli araçlardan biridir. Araç olduğu içinde onu kullananın niteliği önemlidir. Kimilerinin elinde statükoyu yıkmak içinde kullanıldıkları kimi ülkelerde gözlenmiştir. Herhalükarda gerçekten LAİK'lik demokrasinin önemli özelliklerinden biridir. Yadsınamaz. Ama onu çiğneyerek, dini sömürünün bir aracı olarak kullanan Emperyalizm'e karşı çıkmadan LAİK'liği savunmanın hiçbir özelliği yoktur. Demokrasinin, azgelişmiş ülkelerde, dolayısiyle Türkiye'de de ön koşulu antiemperyalistliktir. Laikliğe sarılarak emperyalizme karşı koyulamaz. Tam tersi emperyalizme karşı mücadele edilerek LAİK'lik hayata geçirilebilir.

Gelelim asıl önemli konuya. SHP'nin eski Başkanı Türkiye'deki sağ partilerden yakınıyor ve Batı'da SAĞ DEMOKRATLAR olmasına rağmen Türkiye'de sağın bir türlü DEMOKRAT olamadığını vurguluyor. "Sağ"ı demokrasiye çağırıyor. dünya'nın hiçbir yerinde, en gelişmiş batı ülkelerinde bile sağ hiçbir zaman DEMOKRAT olamamıştır. Ama, solun 1789'lardan beri oluk gibi akıttığı kan ile kardığı harçlarla inşaa ettiği ve sarsılmaz temellere kondurduğu Demokratik Kurumların varlığı sağı Demokrasinin kurallarına uymak zorunda bırakmıştır. İşte Batı'daki demokrasinin özelliği budur. Onun için batıda iktidarların değişmesiyle DEMOKRATİK hakların ortadan kalkması veya değişikliğe uğraması söz konusu olmuyor. Onun için batıdaki sağ demokratik olma zorunda kalıyor.

Eğer ülkemizde de Demokrasi batıdakine benzer bir seyir izleseydi, belki, bugün bu türlü demokrasi tartışmaları dahi olmayacaktı.

Türkiye'de Demokrasi Mücadelesi geliştikçe, kökleştikçe sağda Demokrasi'ye uyma zorunda kalacaktır. Yoksa sağa "gel seninle demokrasi konusunda uzlaşalım" demekle demokrasi olmaz. Bunun anlamı kuzuyu kurda emanet etmekten başka birşey değildir.

Ülkemizde, demokrasi, halkın sağa karşı vereceği mücadele ile kurulacaktır. Bunun da anlamı emekçilerin yaratılan ekonomik değerlerden daha çok pay almaları; dolayısiyle emperyalizme karşı mücadele vermeleri, bunun için örgütlenmeleri ve hak ve özgürlüklerini korumaları ve geliştirmeleri demektir.

Ve, Demokrasiye gonül verenler ki bunların arasında SHP'liler de vardır, Türkiye koşullarında Demokrasi'nin ne olup ne olmadığını, ve nasıl kurulacağı-

nı verecekleri demokrasi mücadelesiyle gösterecekler, ayrıca bunu kimilerine öğreteceklerdir.

Velhasıl, ortaya öyle bir çorba çıkıyor ki, aşuresi sermaye ve onun uluslararası organizasyonunca hazırlanan bu çorbayı içen içene. Kazan boşaldıkça doldurduluyor. "Gel bu çorbadan kaşıkla" diye çağrı yapılıyor. Başka bir çorba pişirtilmiyor. Gerçi pişirende yok ya...

İşte, DEMOKRASİ'nin bu kadar sulandırıldığı ve ayağa düşürüldüğü bir ortamda Demokrasi tartışılıyor ve alternatifler aranıyor.

Bu arayışı sermaye adına yönlendiren, sınırlı arayış alanını "dikenli tel" le çeviren ve herhangi bir gedik vermemek için hertürlü ekonomik ve hukuki düzenlemeye girmekten kaçınmayan mevcut iktidar, gönül rahatlığı içinde "benim alternatifim yoktur" diyebiliyor.

Sosyalist Parti maketi çıkarıladursun, Demokrasi nutukları atıladursun, demokrasi'yi kurtarmak için işverenlere garanti veriledursun... Kısacası, "oğlum bina yazar, döner dolaşır yine bina yazar" mantığı içinde alternatif arayışları süredursun, geniş halk yığınlarının bu alternatifsizlik nedeniyle ödedikleri fatura yekunları büyük rakamlara ulaşıyor. Bu gidişle, ödeyecekleri de düşünülürse bu "insanlar"ın üzerindeki rehin yükselen fatura bedelleri nedeni ile ya hiç kalkmayacak, ya da "fiili icra"ya dönüşecek.

DEMOKRASİ NASIL PİŞECEK YA DA ALTERNATİF NEDİR?

İktidar Demokrasi'ye inanmıyor. Onun için Demokrasi, ikinci boğaz köprüsü demektir. Onun için Demokrasi beş yıldızlı otel demektir. Yurda giren 450 milyonluk Mercedes'ler demektir. Onun için Demokrasi batık şirketleri kurtarmak demektir.

Ya muhalefet. "Biz iktidara gelirsek..." diye iktidar hesaplarından öteye birşey yapmayan muhalefet. Diyelim ki iyi şeyler düşünüyorlar. İktidara gelmezlerse ne olacak. Halk ne yapacak? Acı ve yoksulluk çeken insanlar kaderlerini bunların iktidara gelmelerine mi bağlayacaklar.

Amerikan Filmindeki Pancho Villa rolü üstlenilemez

Yıllar önce, öğrencilik yıllarında "Viva Villa" diye bir Amerikan filmi izlemiştik. Filmde, Meksika devrimine büyük katkısı olan köylü lideri Villa'nın hayatından kesitler ve ne kadar doğru olduğu bilinmeyen mücadeleleri veriliyordu. diktatör Huerta'nun askerleri gerillalara yardım eden bir köye girerler. Villa hemen köyün yamacındadır. Diktatörün askerlerini engelleyebilecek durumdadır. Ama engellemez; ister ki, asker köye zarar versin, sonra kendisi köye girsin ve köylüleri kurtarsın ki kıymeti bilinsin, köylülerde kendisine bağlansınlar. Nite-

kim, Huerta'nun zorba askerleri birçok köylüyü öldürdükten sonra Villa köye girer...

Ülkemizde yaşayan basit-sade insanların birtakım sıkıntıları vardır. Şaşkındırlar. Yaşadıkları geçmişin şokunu dahi üzerlerinden atamamışlardır. Bilip, bilmemeleri hiç önemli değil, tamamının hayatta kalmasının, yaşamasının tek koşulu Demokrasi'dir. Demokrasi'den yana görünemeyecek kadar gözü korkmuşlarda olabilir içlerinde. Hiçbirisini horlamadan, akılları başlarına gelsin diye yok olmalarına göz yummadan bu insanların kaderini onlarla birlikte değiştirmek her demokratın üstlenmesi gereken bir görevdir.

Demokrasi ve özgürlüklerin kalıcılığı iç dinamiklere bağlıdır.

Şu andaki hali ile, Türkiye'deki demokratik hak ve özgürlüklerin yeterince kullanılıp kullanılmadığına dair gelen tepkiler daha çok dış dinamiklerden kaynaklanmaktadır. Uluslararası Af Örgütü, Avrupa Parlementosu gibi kuruluşlar, ne yazık ki demokratik bir hukuk devleti olan bir ülkede, batılı anlamıyla demokrasi üzerine dersler vermektedirler. İşkenceye karşı çıkmaktadırlar. İnsan hakları evrensel beyannamesinden söz etmektedirler. AET'ye üyelik için demokrasiyi ön koşul olarak ileri sürmektedirler.

Demokrasi konusunda dış dinamiklerin iç dinamiklerin üzerinde olması demokrasinin henüz kurumlaşmadığının bir göstergesidir. Buna paralel olarak, iktidar da özgürlükleri bireysel düzeyde ele almaktadır. Özgürlüklerin toplumsal düzeye indirgenmemesi için her türlü yasa değişikliğine gitmekten kaçınmamaktadır. Demokrasiyi bireysel özgürlükler seviyesinde ele alarak batıya "bizde de demokrasi var" savını işlemeyi yeğ tutmaktadır. Bundandır ki kimi sakıncalılara dahi yurt dışına çıkması için pasaport vermekten kaçınmamaktadır. Onun için, özgürlüklerin toplumsal bir muhteva ile düzene karşı kullanılmaması halinde, hiçbir sorun yoktur. Kimileri, ilerici bir hamle ile demokrasiyi bu dar haliyle savunarak iktidarın savını güçlendirmektedirler. İç dinamikler neden bu kadar başarısız? İç dinamikleri bu denli gerilerde tutmak nasıl mümkün oluyor?

Sendikalar, meslek kuruluşları, kooperatifler, dernekler gibi kuruluşların demokratik kitle örgütü olma özellikleri yok edilerek iç dinamiklerin önemli ölçüde engellendiği gözlenmektedir.

Bu tür kuruluşlardan, iktidarın kontrolu altında bulunanların başına getirilenler aynı Allah'la kul arasına giren papaza benzerler. Görevleri, iktidar adına kitleleri kontrol altında tutmakdır. İktidarın istemlerini sanki kitlelerin istemleriymiş gibi formüle ederek, kitlelere kabul ettirmek de bunların görevleri arasındadır. Böylelikle sendika başkanları işçilerden koparılmakta, kooperatif başkanları köylülerden soyutlandırılmaktadır. Bunlar, gizli birer iktidar muhafızı olarak toplumsal muhalefeti engelleyen birer uzlaştırmacı rolü oynamaktadırlar.

Yapılacak iş papazın ortadan kaldırılmasıdır. İşçinin temsilcisi işçi olmalı, köylünün temsilcisi de köylü. Ve bunlar kendi kitlelerinin sorunlarını her halu-

karda savunmalıdırlar. Bu savunmaların gerçekleşmesi için de kitlelerin mutlaka kendi öz örgütlerine sahip çıkmaları gerekir. İç dinamiklerin başka türlü gelişmesine olanak yoktur. Ancak örgütlenme sorunu dolayısı ile demokrasinin inşası salt demokratik kitle örgütlerinin varlıkları ile açıklanamaz. Demokratik kitle örgütleri, emekçi sınıfların ve katmanlarının seslerini, sorunlarını kamu oyuna yansıtan kuruluşlardır. bu işlevlerini yerine getirirlerken üyelerinin toplu menfaatlerini korumaya çalışırlar. Fakat, bu örgütleri oluşturan insanların sorunları fabrika ile, tarla ile, atölye ile, işyeri ile sınırlı değildir.

Demokrasinin dolayısiyle örgütlenmenin yolu doğru bir siyasi önderlikten geçer

Gelişmiş batı ülkelerinde sömürü artı değerle ölçülür. Hareket noktası fabrika üretimidir. Geri kalmış bağımlı ülkelerde ise emperyalist sömürü geçerlidir. Bunun anlamı, uluslararası tekel mallarının ve hizmetlerinin dolaşımından doğan tekel karından ortaya çıkan sömürü demektir. Bu sömürü kentlerden en ücra köylere kadar geçerlidir. Bu hali ile, bu ülkelerde sömürüye ve yabancılaşmaya karşı örgütlenme sadece işçi sınıfını değil; emperyalizm ile çelişkisi olan tüm katmanları kapsar. Ayrıca, bu tür örgütlenmelerde yalnızca gelirden pay alma başarının göstergesi olarak gösterilemez. Başarının göstergesi ekonomik demokratik kazanımların yanı sıra bu sürecin halkın yararına artan bir biçimde devamlılığıdır. Yani politik örgütlenme demokraside esastır. O halde demokrasiyi tek başına demokratik kitle örgütleri ile açıklamak büyük bir eksikliktir. İnsanlar yalnızca fabrikalarda ve tarlalarda yaşamazlar. Bu ekonomik uğraşlarının dışında, bunların, evleri vardır. Çoluk çocukları vardır. Komşuları ile ilişki kurarlar. Bakkaldan alış veriş yaparlar. Okurlar. Müzik dinlerler. Televizyon izlerler. Film seyrederler. Dosları vardır, düşmanları vardır.Kimi zaman kimi saldırılara karşı dahi kendilerini savunmak zorunda kaldıkları da olur. Onun için onları sadece ekmek parası kazanırken değil, tüm sosyal yaşantıları ile birlikte kavramak esastır.

Ev, mahalle, köy ve hatta şehir içi dayanışmalardan mahalli idarelere kadar tüm ilişkiler demokrasi merceğinden geçmelidir. Bu mercek, çelişkilerin sun'i yaşandığı yerlede değil, gerçekleştiği yerlerde bulunmalıdır. Aynı şeyler fabrikadaki işçi, tarladaki köylü, üniversitedeki öğrenci.. için de geçerlidir.

Tüm bu karmaşık ilişkilerin yerli yerine oturması ve başarıya ulaşması için doğru bir siyasi önderlik şarttır. Bu önderlikten yoksun her hareket dağılmaya ve yok olmaya mahkumdur. Ezilen insanı hem sosyal yaşantısında hem de ekonomik yaşantısında birlikte algılamak ve sesini demokratik kitle örgütleri ile duyurmak doğru bir siyasi önderliğin süzgecinden geçmesi halinde kalıcı bir sonuç doğurabilir. Ayrıca, doğaldır ki, tabanı olmayan bir siyasi önderlikten sözedilemez.

Doğru siyasi önderlik "siyasi otorite" olmak zorundadır.

Demokrasi bir siyasi tercih sorunudur. Bu siyasi tercihin siyasi bir otorite olabilmesi, başka bir deyişle kalıcılaşabilmesi, toplumun en alt kesiminin en kararlı unsurlarının demokrasi mücadelesini üstlenmelerine bağlıdır. Bu görevi "mü-

şavirler"e bıraktıkları sürece demokrasi için söylenen ve yapılanlar fantaziden ileri gitmeyen birer çıkış olarak kalacaktır.

Siyasi otorite, en yalın haliyle, bir siyasi akımın, "öz" olarak halktan kaynaklanmasıdır. Hiç bir siyasi akım, siyasi otorite olma özelliğini taşımadığı müddetçe doğru bir siyasi önderlik vasfına sahip olamaz. Siyasi otorite grup örgütlenmesi demek değildir. Ne dernektir, ne de dergi.

Doğru bir siyasi önderliği siyasi otorite haline getirecek olan halktır. Halkı da yönlendirecek olan doğru siyasi önderliktir. Her ikisi de, bu haliyle, birbirini tamamlarlar.

Müşavirler, bir siyasi programın oluşturulmasında mutlaka yarar sağlarlar, ona yardımcı olurlar. Onun için araştırma yaparlar, proje çizerler, öneride bulunurlar... Ama, politika oluşturamazlar. Politika, siyasi önderlik ve siyasi otoritenin birlikte belirleyeceği siyaset adamlarınca yürütülür. Somut demokratik programın yürütülmesindeki bütünleştirici özellik burada yatmaktadır. Sosyal demokrasi dahil, Türkiye Solu'nda bugüne kadar bu bütünleşme sağlanamadığı içindir ki irili ufaklı partiler, kitle örgütleri ve kırka yakın siyasi dergi "müşavir kadro"larıyle Türkiye siyaset hayatını oyalamaktadır.

Alternatif geliştirmenin birinci şartı kararlılıktır.

Bir fıkra vardır. Her dönemde uyarlandığı biri olmuştur. En çokta, ikinci baharını yaşadığı yıllarda rahmetli İsmet Paşa bu fıkraya konu edilmiştir. Fıkra kısaca şöyledir.

"Tarihte bir "müterreddüt Hasan Paşa' varmış. Bir konak yaptırmak istermiş, istermiş ama, kararsızlığından bir türlü yapı bitirilemezmiş. Ülkenin tüm mimarları illallah demişler. Gel zaman, git zaman biri çıkagelmiş, konağın yapımına talip olmuş, paşayı oyalamış, inşaat bitmeden konağı göstermemiş. Konakta uzun bir koridorda tek bir tuvalet gören Paşa, neden iki tuvalet yaptırmadığını mimara sorunca, mimar, "Paşam, iki tane yaptırsaydım, eğer sağa mı gideyim, yoksa sola mı gideyim der altınıza yapardınız" demiş.

Mevcut iktidar kararlıdır. Uyguladığı ekonomik modele ne denirse densin, ister "Serbest Piyasa Ekonomisi" densin, ister "Liberal Kapitalist Sistem"densin, uygulayıcılarının üstlendikleri misyon bellidir. Bu misyonun iki ana işlevi vardır.

Birincisi Kapitalist sistemi ekonomik anlamda devam ettirmek yani artıkdeğerin yoğunlaşarak uluslararası tekellere gitmesini sağlamak;

İkincisi ve daha önemlisi, sistemin politik olarak (toplumsal formasyon olarak) yeniden üretilmesini gerçekleştirmek.

Böylelikle kapitalist sistemin bekası sağlanacak. Başka bir deyişle, sömürü mekanizmasının siyasi örgütlenmesini geliştirmek ve pekiştirmek "Serbest Piyasa Ekonomisi" cilerinin işi ve görevi olacak.

Kapitalist Dünya'da, ülke koşullarına göre, sermayenin siyasi bekası kimi zaman baskıcı rejimlerle, kimi zaman ılımlı rejimlerle sağlanmıştır. Sömürüde mutlaka açık bir baskı unsurunun olmasına gerek yoktur. Sistemin siyasi bekası neyi gerektiriyorsa o yola başvurulur. Bunun en güzel örneği son zamanlarda Filipinlerde yaşandı. Halkın kesin nefretini kazanmış bir baskıcı yönetim ile kapitalist sistemin bekası tehlikeye düşünce, bu baskıcı yönetim yerine kapitalist sisteme bağlılığından kuşku duyulmayan bir başkası yönetime geldi ya da getirildi. Kısacası arabanın patlak lastiği stepne ile değiştirildi. Başka ülkelerde, başka durumlarda söz konusu olabilir. Ilımlı bir yönetim yerine baskıcı yönetimler de iş başına gelebilir, getirtilebilir. Her iki şekliyle de değiştirilen yalnızca lastiktir.

Stepneden alternatif olmaz. Ya da mevcut sistemin iktisadi ve siyasi örgütlenmesini değiştiremeyen düzenlemelere alternatif denilemez.

Alternatif yaratmada kararlılık stepne olmamaktan geçer.

Yıllar önce, bir köy kahvesinde oturmuş çay içiyorduk. Yanı başımızda oturan köyle topluluğu yüksek sesle konuşuyordu. İçlerinden biri bir diğerine "ulan Ahmet, sen çok kötü bir adamsın, yaramaz bir adamsın, niye mi diye sorma, herkes seni seviyor. Seni sevmeyen hiçkimseyi görmedim. Yanaşma Rüstem'inden, faizci Kadir'ine, Halil İbrahim ağasından çoban Memed'ine kadar herkes seni seviyor. Bu nasıl olur?" dediğini duymuştuk. Gerçekten Ahmed'in bunu nasıl başardığını bilmiyorum ama söylenenlerde çıkar ilişkilerinde birbirine ters düşenlerin birbirleri ile uzlaşmalarının zorluğunu kavrayabiliyorum. Fabrikatörle işçisini, yanaşma ile toprak sahibini, usta ile çırağını nasıl uzlaştıracağız. Mümkün mü? TUSİAD'ı ziyaret eden muhalefet liderleri bunun bir yolunu bulmuşlar mıdır? Hiç merak etmeyin. Bulamazlar. Çünkü, yarım yamalak dengeler dahi Demokratik hak ve özgürlüklerin, elde edilmesi ve korunması yolu ile sağlanabiliyor. Bu da, karşıtlar arasında, devamlı bir mücadelenin varlığına bağlıdır. Bu mücadele sekteye uğradığında ezilen daha da eziliyor.

DEMOKRASİ mücadelesinin olmadığı yerlerde alternatif yaratılamaz.

Batılı gelişmiş ülkelerle, geri kalmış, iktisadi büyüme sürecine geçememiş, iktisadi kalkınma çemberi içinde bocalayan ülkelerdeki demokrasi arayışları farklı farklıdır. Sermayenin uluslararası olma niteliği, gelişmiş ülkelerde refaha, az gelişmiş ülkelerde de yoksulluğa yol açar. Gelişmiş ülkelerde, demokrasi kapsamında, işçi sınıfı ülkenin dış sömürü ile elde ettiği değerden pay alma kavgası verir. Bu haliyle bu ülkelerde anti-emperyalist bir tavrın olmasının hiçbir koşulu yoktur. Oysa, az gelişmiş ülkelerde, demokrasinin birinci işlevi dış sömürüye karşı durmasıdır. Bu haliyle az gelişmiş ülke demokrasisinin birinci ve temel özelliği anti-emperyalist olmasında yatar.

Bu haliyle Türkiye'de de Alternatif yaratma çalışması anti-emperyalist bir özellik taşımasını gerektirir. Sanayi devrimini yaşamış gelişmiş ülkelerde demokratik kazanımlar kalıcı olmuş; kalkınma sürecinde bocalayanlarda ise bu tür kalıcı özellikler olmadığı gibi, sistemin uluslararası boyutu ve çıkarı için, daha önceleri verilmiş olan hak ve özgürlüklerin de gerektiğinde geri alındığı çoğu kez yaşanmıştır. Bu bağlamda, batılı anlamda demokrasinin özelliklerini az gelişmiş ülkelerde bulmak olanaksızdır.

Alternatif kalkınma yolları ile alternatif büyüme yolları birbirinden çok farklı özelliklere sahiptirler.

Türkiye'nin geleneksel yapısında yer yer çatlamalar oluyor. Tekellerce üretilmiş tüketim malları en hücra köylere kadar gidiyor. Kasabalara kadar uzanan acenta ve satış mağazaları var. Yollar açılıyor. Büyük projelerle, uçsuz bucaksız topraklar kapitalist tarım işletmelerine açılıyor. Tarım ilaçları, hibrit tohum, gübre, alet, ekipman birbir kırsal alana yerleşmiş bile. Uluslararası motifli Kapitalist kurumlaşmalar birbir boy gösteriyor. Tütünde baş fiyat kalktı, dış kökenli kuruluşlar mantar biter gibi bitiverecekler, Tekel İdaresi yerine. Sıra, sonra, digerlerine de gelecek... Tarım Satış Kooperatiflerine, Toprak Mahsulleri Ofislerine... Bir zamanlar kırsal kesimi denetlemek için kullandıkları bu araçların yerine, şimdi, doğrudan kendi örgütlerini kuruyorlar. Bir bir, peşpeşe kuruluverecek dış patentli kapitalist kurumlar Anadolu bozkırında, yaylağında, ovasında... Tabii ki gelişme sağlansın, ülke kalkınsın. Hem de daha hızlı. Ama tek bir şartla. Tekellerle değil Demokratik Halk Hareketi'nin belirleyeceği kurumlarla. Aksi halinde sağlanacak kalkınma yoksul halka birşey kazandırmayacak, yalnızca tekellerin kasalarını biraz daha dolduracaktır. Bu gidişe engel olunmadıkça, ülke "insan"ı, kendi ülkesinde "gurbet"te yaşar gibi yaşayacaktır. Engel yolu Demokratik Mücadele'dir.

Bu haliyle Alternatif kitlelerin Demokratik örgütlenmesinin bir göstergesidir.

Alternatif konusunda, gözlenebildiği kadarıyla iki yanlış eğilim var. Bunlardan biri, Kapitalist Kalkınma Programlarının rasyonelleştirilmelerinin alternatif diye yutturulması; diğeri de, sosyalizme geçiş şartlarına kavuşmuş ülkeler için geçerli Sosyalist Kalkınma Planları'nın Kapitalist Dünya'ya bağlı "Azgelişmiş ülkeler"de alternatif diye sunulması. Sosyalizmin bir hayat tarzı olduğu ayrı bir sorundur. Geri kalmış ülkelerde Demokratik Mücadele sürecinde yer yer gerçekleştirilebilecek bu hayat tarzının devamı ve korunması bir "meşru müdafaa" örgütlenmesi olarak kavranmalıdır.

O halde alternatif, demokrasi mücadelesinde, emekçi halkın baskı ve sömürüye karşı örgütlü karşı koyuşunun ekonomik, demokratik ve siyasi programlarının somutlaştırılmış bir bütünüdür.

Önümüzdeki günler, bu doğrultuda yapılacak somut program çalışmalarına sahne olacaktır. Artık, aynı amaç ve ilkelerde birleşen, aynı hayat tarzını benimseyen en geniş anlamıyla Demokratların bir araya gelmeleri, Teori cambazlıklarına son verip somut bir Demokratik programın iskeletini oluşturmaları zamanı gelmiş, geçmektedir bile.

Somut program bu "insanlar"ın kendi pişirecekleri çorba olacaktır. Yeter ki, suyu alın teri olan o çorbayı pişirenler onu halka içirebilecek mahareti ve özveriyi gösterebilsinler. Hiç korkmasınlar, halk eninde sonunda kendinden olanı bütün muhabbeti ile bağrına basacaktır. Ve o çorbayı içtikçe, onu kaybetmemek için elinden geleni yapacaktır. Onu gözü gibi koruyacaktır.

Ülkenin tüm namuslu, dürüst, onurlu ve mütevazi insanları bu çorba için alın teri akıtıyor. Ve siz, zorda kolayı, korkuda korkmazı, açlıkta tokluğu ve karanlıkta aydınlığı "yaşayanlar"... Yirmibeş yıllık ömürlerine koskoca bir asırlık hayatı sağdıran nice isimsiz, şansız, şöhretsiz ve de sitemsiz, dünyanın dört bir bucağında, bu uğurda toprak olmuş insan size bakıyor.

DEMOKRASİ için söz sırası sizin.

Türkiye: 1970-1987 ekonomik ve sosyal yönlü inceleme

Arslan Başer Kafaoğlu

I

1970 yılı 10 Ağustos'unda çıkan gazetelerde koskoca bir manşet vardı: DEVALÜASYON. Evet, türkiye'nin ilk kez 1946 da duyduğu, 1958'de anıların tazelendiği o "korkutucu" şey gine başa gelmişti. Türk parasının dış değeri yüzde 66 oranında düşürülmüş idi. Artık bir dolar 9 değil 15 liraydı. Gazeteler ayrıca diğer zam haberleri de veriyordu. Şöyle (*)

Malın Cinsi	Eski Fiyat	Yeni Fiyat	Artış Oranı
Toz Şeker	325 kuruş	360 kuruş	% 10.7
Benzin	113 kuruş	140 kuruş	% 24
Gaz	84.6 kuruş	120 kuruş	% 42
Motorin	93.9 kuruş	128 kuruş	% 37

10 Ağustosu izleyen günlerde kok kömürü fiyatına yüzde 28,diğer kömür fiyatlarına yüzde 20-30 zam yapıldı. Bunları şehir içi vapur, PTT ücretleriyle, havagazı, elektrik ücretlerine, kâğıt ve diğer KİT ürünleri (Demir-çelik başta) fiyatlarına yapılan zamlar izledi.

Türkiye'nin 1946 devalüasyonu - ki bu devalüasyonla ilgili ekonomik önlemler bütününe "7 Eylül kararları" adı verilirdi. Ülkeye fazla bir yarar sağlamamıştı. Ancak savaş yıllarında halkın çektiği büyük sıkıntılar bahasına biriktirilen altın ve döviz rezervleri sayesinde ekonomimize olumsuz etkileri giderilme olanağı bulunmuştu. Bana göre 4 Ağustos 1958 günü yapılan, Rahmetli Memduh Aytür'ün yürüttüğü ikinci devalüasyon, başarılı sayılabilirdi. Ancak yapılan 4 devalüasyonun en başarılısı olan bu operasyonu bile Menderes hükümetine puan kazandırmamış, aksine onun talihsiz sonunu hızlandırmıştı.

Bu iki devalüasyon ve ona ek kararlarla biriken olumsuzlukları onun sayanlar, bu önlemlere bir başarı şansı öngörmüyorlardı. Örneğin Prof. Sadun Aren, mamûl ürünler dışsatımının artması için böyle bir önlemin, ancak katlı kur (yani kermal grubu için ayrı bir döviz ölçüsü) ile birlikte görülebileceğini belirtip, operasyonun zamansızlığını ve başarı şansını şöyle anlatıyordu:

(*) Şu kuruşlu fiyatlara bakın. Geçmiş zaman olurki hayali cihan değer.

"Ancak devalüasyonun başarılı olması için her şeyden önce fiyat istikrarının sağlanması lâzımdır... sağlanamaz ise devalüasyonun tesirleri silinmiş olur."

"Bu bakımdan şu sıralar devalüasyon yapmamız uygun görülmemektedir. Çünkü, bilindiği gibi, personel kanunu tatbikatının dolayısiyle memleket ekonomisi önemli bir enflasyonist borçlu altına girmiş bulunmaktadır."

"Oysa bizzat devalüasyon da enflasyon yaratan bir tedbirdir. Onun için ....Personel kanunu ile ilgiyi enflasyonist dalgayı göğüsleyip stabilize etmeden devalüasyona teşebbüs etmek basiretli bir hareket gibi görünmektedir."

Sadun Aren diğer taraftan işçi dövizleri ve ihracatın 1970 yılının ilk altı ayında iyi gittiğine işaret ediyor -ki işçi dövizlerinde haklı ihracatta yanlış bir gözlemdi- ve burada bir dönem tam saptanmadan döviz gelirlerinin artırılması maksadıyla devalüasyonu pek yerinde bulmuyordu.

Eski Plânlama Teşkilatından arkadaşımız ve o zamanlar ORTA DOĞU üniversitesi Rektör Vekili Attila Sönmez, Sadun Aren ile aynı endişeleri paylaşıyor, ihracatın artması için devalüasyonun % 100'e varmasının gerektiğini işaret ediyor.

Cumhuriyet Gazetesinde 11 Ağustos -yani devalüasyondan bir gün sonra- ben devalüasyonu şöyle değerlendirmiştim.

Devalüasyon gibi parasal önlemlerle ekonominin kurtarılması şansı yoktur. Türk ekonomisinin ancak "tam bir dış ticaret plânlaması ve yatırımlarda koordinasyon sağlanması dışında" kurtuluş şansı yoktur. Dış ticaretin tıkandığı zamanlarda devalüasyon gerekir. Devalüasyon iç fiyatların dış fiyatlara ulaşmaması nedeniyle ihracat tıkanınca onu açar. İthalatı da daha pahalılaştırıp, dış alım hacmini düşürür. Ne var ki bu varsayımların tutması için iç fiyatların yükselmemesi gerekir. Yazı şöyle sürüyor:

"Ancak daha başlangıçta devalüasyon kararı ile birlikte fiyatların yükselmesi alın yazısı gibi görünüyor.Çünkü, hükümet piyasada mal ve hizmet alımı için dolaşan "alım gücü"nü artıracak tedbirler aldığı gibi, alım güçlerini geliri düşük, harcama oranı yüksek (teknik deyimi ile "tüketim fonksiyonu yüksek)" zümrelere yaymaktadır... Enflasyonist karakterdeki bu önlemler şöyle sıralanıyordu:

a) İthalatı zorlaştırmak için Merkez Bankası'na hapsolunan paralar yani İthalat Teminatları - Buradan piyasaya 1 milyar liralık bir alım gücü çıkacaktır.

b) Tarım ürünlerine çok cömert bir fiyat desteği sağlanması yüzünden ortaya çıkan ek alım gücü, fiyatları yukarı çekecektir.

c) Kasım ayında yürürlüğe girecek personel kanunu da, büyük bir kitlenin alım gücünü artıracaktır.

Kimin kârlı olacağı da yazıda şöyle özetleniyor:

"1970 devalüasyonu geleceğini çok muhtemel gördüğümüz fiyat artışlarıyla emekçilerin yıllar yılı oldukları avantajı silip süpürecek kadar olmasa da epeyce azaltacak sonuçlar doğuracaktır (*). Taşınmaz malı (gayrimenkûl ve gemiler),

(*) Türk emekçisinin yaşamında en olumlu açılımı getiren olay kuşkusuz 1961 anayasası temeline dayanan 274 ve 275 sayılı Sendikalar ve Toplu Sözleşme ve Grev Yasalarıdır. Bu yasaların kabulünden sonra Türk işçi sınıfının ücretleri sadece T.L. sayısı kadar (yani nominal) değil, satınalma gücü olarak da (reel) artmıştır. 1970 devalüasyonu bunu önleyememiştir. "Epeyce azaltacak", "silip süürecek kadar olmasa da" şeklindeki tanılarımız (teşhislerimiz) doğru çıkmıştır. İlerde göreceğiz, 12 Eylül ile gelen Evren ve arkadaşlarının yönetimi, 12 Mart'ı aratmış ve Türk işçi sınıfının bütün kazanımlarını 1963'ün gerisine itmiştir.

stok malı, makine ve taşıtı olanlar günün kârlılarıdır. Maaşlılar - personel yasasıyla gelecek- zamlarını almak için kasım ayını beklerlerken, toplumun bu katları zamlarını peşin peşin almışlardır.... İthalat teminatlarını derhal bırakmama, bir kademeye tâbi tutma, tarımsal fiyatları daha sağlam kaynaklardan finanse etmi gibi yolları deneyecek (hükûmet) belki de adaletsizliği çözümleme çarelerini elinde tutmaktadır. Bu yapılmadığı takdirde, memurlar subaylar, toplu sözleşmelerini imzalamış işçiler büyük ölçüde zarar göreceklerdir. Taban fiyatlarına zam alan köylülere gelince; bunların ek ödeme (harcama) güçlerinin ekonomi içindeki dolaşıma kendilerinden başlaması dolayısiyle kazançlı oldukları söylenebilir. Ama onlar da gelecek sene değeri düşecek para dolayısiyle bu kazançlarını geri vereceklerdir. Hele ürünleri yok bahasına ellerinden çıkan buğday ve tütün üreticilerinin ve bekleyemeyip ürününü bu fiyatlar ilân edilmeden tefeciye ya da aracıya kaptıran üzüm, incir, fındık, pancar, ayçiçeği v.b. üreticilerinin acaba kabahatleri neydi?".

Bu yazımızdaki öngörülenden başta yer alanı, yani para operasyonlarının bunalımları çözmeyeceği yargısı gerçekleşti. Emekçilerin gelirinin satınalma gücünün değişmeyeceği de gerçek çıktı. Yalnız dış ödemeler dengesinde ortaya yepyeni bir etken çıkmıştı: İşçi dövizleri. Bu etken sayesinde tarihimizde ilk kez "dış satım + işçi dövizleri" bir kaç yıl dış satımımızı önemli bir ölçüde geçer oldu. Ama bizim kestirdiğimiz gibi dış satım -Attila Sönmez'in de söylediği gibi- öyle ahım şahım bir artış göstermedi. Aksine ithalat-dış alım - şahlandı. Şöyle (Milyon dolar olarak)

Yıl	Dış alım	Yıllık artış %	Dış Satım	Yıllık Artış %
1969	801.2	—	536.8	—
1970	947.6	11.8	588.5	9.7
1971	1.170.8	24.9	676.6	15.8
1972	1.563.—	33.—	835.—	23.7
1973	2.080.2	33.—	1.317.8	70.—

Gerçi 1973 yılında dış satım artışı, dışalım artışını epeyce geride bırakmıştı ama bu herhalde üç yıl önce yapılan devalüasyona bağlanamazdı. 1973'teki bu artışın dünya dış ticareti ile ilgili başka nedenleri vardı. O yıl bütün dünyada dış ticaret hâdleri bizim gibi ham madde ve tarım ürünü satan ülkeler lehine gelişmişti. Ama 1970 devalüasyonunun hem dış ödemeler ve hem de fiyat endekslerindeki kaderini işçi dövizleri belirlemişti. Bunlar tahminin üstünde artmıştı. İşçi dövizleri dış ödemeler dengesini olumlu yönde etkileyip paramızın hiç olmazsa dolara göre kambiyo değerinin düşmesini önledi. Ama aynı işçi dövizleri, mal değil tüketim talebi yarattığından para/mal oranı demek olan fiyatlar genel düzeyini 1960'larda hiç görülmeyen bir oranda artırmıştı. 1970'den başlayıp bu yılların fiyat endekslerini şöyle bir tabloya dökme olanağı vardır:

1970'den Sonra Hızlanan Fiyat Artışları
(Yüzde Olarak)

Yıl	Toptan Eşya	Ankara Geçinme	İTO Ücretliler
1970	6.4	9.9	8.3
1971	15.8	17.2	17.4
1972	17.7	15.9	19.—
1973	20.6	20.9	16.—

Bugünkü sayısal verilere göre, bu hayat pahalılığı artışları pek az görülebilir. Ancak savaş yıllarından 1970'e kadar üstüste üç yıl yüzde 15'lik enflasyon oranının aşıldığı görülmemişti. Örneğin 1966-1969 döneminde İstanbul Ticaret Odası ücretliler geçinme endeksi şöyleydi:

1966 yüzde 4,3
1967 yüzde 6.1
1968 yüzde 4.1
1969 yüzde 5.0

Aynı yıllarda kronik ve başa çıkılmaz bir dış ticaret açığı da yoktu. Dış akımla dış satım arasındaki açığı işçi dövizleri ile bir ölçüde kapatıyorduk. 1967'de dışalım ile (dış satım + işçi dövizleri toplamı) arasındaki fark 69 milyon dolara kadar inmişti. Sonra fark 1968'de 161 milyon dolara çıkmışsa da 1969'da tekrar 128 milyon dolara inmişti. 1978 yılında birinci baskısı çıkan Enflasyon adlı kitabımda bütün bunları saptayıp şöyle yazmıştım:

"Görüldüğü gibi ekonomi örneğin bir 1977-79 bunalımına benzer, keskin bunalıma girmemişti... O halde neden devalüasyona gidilmiş, dış borçların ve enflasyonun artması göze alınmıştı?."

Bu enflasyonun yapılış nedenlerini de şöyle açıklamıştık:

"Ancak (aslında) görülen bu durum aldatıcıydı. Önemli olan ithalat değil ithalat talebiydi. Transferler bekletilip ithalat teminatları artırılarak (yani) ithalat baskı altında tutularak bir kararsız denge durumu yaratılmıştı. Ama buna gerek iç gerekse dış egemen çevrelerden uzun süre rıza gösterilmesi beklenemezdi. Gerçekten de dışardaki alacaklılar; ithalat teminatlarının artırılması, mal bedellerinin (ödenmesinin) gecikmelerini uluslararası kuruluşlara (en önemlisi IMF'ye) bildirip önlem alınmasını isterken, içerdeki egemen çevreler de onları destekliyordu. Bu baskılar karşısında sağlamlaştırma (stabilizasyon) ve devalüasyon yoluna gidilmişti."

Zaten o zaman MHP'nin başında bulunan Alpaslan Türkeş bile dahil herkes, haklı olarak, bu devalüasyonu baskı karşısında yapılan bir gerileme, ulusal ve bağımsız ekonomi yönetimden ödün verme şeklinde yorumladılar. Yoksa objektif olarak bir devalüasyon zorunluluğu yoktu. Bu iç koşullar açısından olduğu kadar dış koşullar açısından da doğruydu. Çünkü dünyada endüstrileşen ülkeler de fiyatların -ihraç edilen mamül ürün fiyatlarının- artışına karşılık, azgelişmiş

ülkelerden alınan hammadde fiyatları yükseliyordu. Gerçi az gelişmiş ülkelerin durumu 1955'ten 1969'a kadar çok bozulmuştu. Amerikan ekonomisti Hoffman'ın hesaplarına göre 1965'e kadarki on yılda yatırım malları için 440 milyar dolar ödemişler ve her yıl bu nedenle dış ticaretlerinde 7 milyar dolardan bu süre içinde 70 milyar dolar açık vermişlerdir. Bunlar o zaman çok büyük ve felâket doğuracak açıklar gibi görünüyordu. Ama 1975'ten sonra olanlar, aslında bu ölçüde ki açıkların kasden böyle gösterildiğini ortaya koydu. Az gelişmiş ülkeler bu 20 milyar dolarlık açığı 1975—80 döneminde on yıl değil iki yılda ve 1980 yılından sonra da her yılda vermeye başladılar.

Türkiye'de de 5-600 milyon dolarlık takılmış borçlar (bunlara teknik terimle "arriyere" diyorlardı) ile gözümüz korkutuldu Üstümüze gelindi. Şimdi geriye bakılınca sadece 100-200 milyon dolarlık açıkla -işçi dövizleri hesabı katılınca açık bu kadardı. Yüzde 66.6 oranında ki devalüasyon ve hele o zamanlar düştüğümüz dehşet çok komik geliyor insana...

-II-

1970 devalüasyonu yapıldıktan sonra Demirel Hükümeti bir yarı resmi kurul eline bıraktı ekonominin yönetimini. Bu kurulda Devlet Plânlama Müsteşarı Turgut Özal'ın fikirleri egemen oluyordu. Ayrıca Merkez Bankası Başkanı Naim Talû, Hazine Genel Müdürü ve İktisadi İşbirliği Teşkilatı (MİİT) genel sekreteri Kemal Cantürk, Gelirler Genel Müdürü Adnan Başer Kafaoğlu, Plânlama Teşvik Tedbirleri Dairesi Başkanı Yılmaz Ergenekon ile yardımcısı Muammer Dalmacı, fiyat hareketlerini gözden geçiriyordu. Başbakan Demirel yerli yersiz zamlarla adı zaten iyiye çıkmamış "devalüasyon"u daha da antipatik kılacak zamlardan şiddetle kaçınıyordu. KİT'lere zam yapmamaları için bir genelge gönderdiği gibi, gerek özel kuruluşların ve gerekse KİT'lerin zamlar konusundaki önerilerini gözden geçirmek için bir "Fiat komitesi" kurmuştu. Gelirler Genel Müdürü Adnan Başer Kafaoğlu'nun başkanlığındaki bu komite zam önerilerini inceliyor ve karara bağlıyordu. KİT zamları ayrıca Bakanlar Kurulu kararlarına bağlanıyordu.

"Fiyat Komitesi" diyeceğimiz bu komitenin çalışmaları bir hayli etkili oldu. Örneğin cam, kâğıt, lâstik, boya gibi ürünlerin fiyatlarına zam yapmak isteyenlerin, kolonyacı ve itriyatçıların zam istekleri ya reddolundu ya da zamlar budandı. Tarımsal ürünler konusunda taban fiyatlar artırılmıştı. Ancak bu fiyatlardaki artış ya yeterli değildi ya da kazanç, tütün gibi bazı ürünlerde, üretici malı elinden çıkardığı için sadece tüccara yaramıştı. Demirel Hükümeti seçimlerin çok ilerdeki yılda -1973'te- yapılacağı hesabiyle ve tarımsal fiyatların genel fiyat düzeyini yükseltmemesi için ürün taban fiyatlarına zam verirken gine de kıskanç davranmamıştı.

Aslında Demirel finansmanda bir denge peşindeydi. Artan dövizlerin gümrük vergileri (gümrük ve gümrüklerde alınan istihsal vergisi) farkları 2,5 milyar lirayı buluyordu. Bu sayede ve geri getirilen vergilerle bütçe ve kamu kuruluşları (KİT) finansman açıkları kapatılabilecekti. Ayrıca tarım ürünlerinin dışsatımında dolar kuru 15 lira değil 12 liradan hesaplanacaktı. O yıllardaki dış satımımızın büyük bir kısmı tarımsal ürünlerden oluştuğundan oradaki - 3 liralık - farklar

bir kambiyo eşleştirme fonunda biriktirilecek ve bu yolla da bütçe ve diğer kamu harcamaları için önemli bir fon oluşturulacaktı. Gerçekten de bu fonların deflâsyonist bir etkisi olduğu söylenebilir.

Aslında, devalüasyon yapılırken dış alımı kısıtlayan önlemler kaldırılmıştı. Bunların en önemlisi "ithalât teminatlarıydı.." Bir mal ithâl olunurken, ithalâtçı, (ya da sanayici) o malın bedelinin bir kısmını ayrıca Türk Lirası olarak bankaya depo etmek zorundaydı. Her mal grubu için ithalât teminat oranları ayrı ayrı belirlenmişti. Örneğin yatırımlarda ithalât teminatı mal bedelinin % 1'inde kalırken, taşıt sanayiinde ithâl olunacak parçalarda bu oran % 250 yi yani imal bedelinin iki buçuk katını buluyordu. Bu teminatlar kaldırılınca, ortaya çıkacak enflasyonist baskıyı önlemek gerekiyordu. Yukarıdaki deflasyonist önlemler bunun için alınmıştı. Bununla yetinmeyen DEMİREL vergi yasalarını yürürlüğe koydu. Önce vergilere yüzde yüz zam yapmak için Hükümete verilen yetkiyi kullanacak, akaryakıt vergilerini iki kata çıkarmış ve Finansman kanunu denilen bir vergi yasaları uygulamasıyla Taşıt alımı, gayrimenkul değer artışı, İşletme ve Spor Toto vergilerini yürürlüğe koymuştu. Bir yandan gümrük ve kambiyo eşleştirme fonu ve bir yandan da bu vergi artışlarıyla, ithalât teminatlarının debloke edilmesi (sahiplerine geri verilmesi) dalıyısiyle meydana çıkacak ek talebin nötralize edilebileceği düşünülüyordu.

Demirel Hükümeti enflasyondan çekinerek bir kısım mallara yapılacak zamları geriye bırakmıştı. Bakılacak, eğer devlet ve KİT satış gelirleri dengelenemezse, zamlar hazır ve imzalanmış kararnameler, Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe konulacaktı. Aslında 1970 devalüasyonu fiyat istikrarı konusunda oldukça sağlam önlemler almıştı. Bu yüzden de doğrusu 1970 yılında -devalüasyon yılı- fiyat artışları, % 66 devalüasyona karşın oldukça düşük kaldı. Hiç bir endekste yüzde 10'u bulmadı.

Libere-Serbest hâle - gelmiş ithalatı finanse etme ve ayrıca eski borçları ödeme yolunda da önemli adımlar atıldı. Bunu Demirel Abdi İpekçi ile yaptığı görüşmede şöyle anlatıyordu:

"296 milyon dolar bekleyen transferi silebilmek, yeniden çıkabilecek talepleri karşılayabilmek için ve bir miktar rezervlerimizi artırabilmek için, 1970 yılında 321 milyon dolar ek krediye ihtiyacımız olduğu (hesaplandı). Bu 321 milyon doları aldık.

İpekçi: Nereden aldık?

Demirel: Para fonu, yardım teşekkülleri, konsorsiyom v.s. den 321 milyon **ek yardıma** 125 milyon dolar da işçi dövizi ilâvesiyle..."

Gerçekten bu borç artışları ve işçi dövizi ek yükselişleri sağlanmış ve çok tuhaftır, siyasal kargaşanın arttığı 1970 yılı sonu ve 1971 yılının ilk ayları ekonomide istikrar sağlanmıştı. Ancak 1971'de başka siyasal ve ekonomik olaylar devreye girdi.

12 Mart 1971 günü Genel Kurmay Başkanı (Memduh Tağmaç) ile üç kuvvet komutanı (Faruk Gürler, Muhsin Batur ve Celâl Eyiceoğlu) bir muhtıra vererek hükümeti çekilmeye mecbur ettiler. Kurulan Nihat Erim Hükümeti'nde ekonomide iddialı olan kimseler yer almıştı. Başbakan Yardımcısı Atilla Karaosmanoğlu, Sanayi ve Ticaret Bakanı Ayhan Çilingiroğlu, Dış Ekonomik İlişkiler Bakanı Özer Derbil, Milli Eğitim Bakanı Şinasi Orel I. Beşyıllık Plân'ın hazır-

lanmasında rol ve görev almışlardı. Ekonomik politikada reformlarla ülkenin kalkındırılacağına candan inanıyorlardı. Kendilerinden çok şey bekleniyordu.

Ancak, eski ekolden iki maliyeci (Maliye Bakanı Sait Naci Ergin ve Milli Savunma Bakanı Ferit Melen), bu kişilerin ekonomik görüşlerine karşı kuşkuluydular. Devalüasyondan sonra gerek görülürse yürürlüğe konulacak zam kararnamelerinden yukarıda söz etmiştim. Erim kabinesi işte bu zam kararnamelerini alıp Resmi Gazete'de yeni imzalarla yayınladılar ve yürürlüğe koydular. Bu çok büyük hata idi. İcraatlarına halkı ferahlatacak reform ve yatırımlarla değil zamlarla başlamışlardı. Böylece, reform ve hamleler için gereksinim duyacakları halk desteğini yitirmiş oldular. Üstelik reformcu ve hamleci kanat (liderleri Atilla Karaosmanoğlu) bu zamları hararetle savundular. Kabinenin sağ kanadı tarafından kamuoyu önünde harcandılar. Ömürleri de bu nedenle kısa oldu. Enflasyonda 1971'den başlayıp hızlanmaya başladı. Devalüasyon yapılırken hesaba gelmeyen bir etken çalışmaya başlamıştı. İşçi dövizleri.

Bu dövizler sayesinde ekonomi dış para için zorlanmaktan kurtuluyordu. 1969'da 148 milyon dolar olan işçi dövizleri 1970'ten başlayıp şöyle artıyordu:

Yıl	Milyon dolar	Artış %	1969 = 100
1969	148	—	100
1970	273	84	184
1971	471	73	251
1972	740	57	500
1973	1143	56	772
Dönem içinde artış		672	

1973 ve 1972 döviz olarak işçilerin gönderdikleri para 1969 dış satımının sırayla 2 ve 1,5 katıydı. Buna, alınması 1970 devalüasyonu sırasında kararlaştırılmış ve iptal edilmemiş krediler eklenince bir döviz bolluğu çıktı ortaya. Zamanın "dış ekonomik ilişkiler bakanı" bu bolluğa ve buna karşılık devletin iç para bulma sıkıntısına değinerek, "maaşları dövizle ödesek daha kolay" demişti bana bir görüşmemizde.

Ne var ki, hem bu dövizler israf olundu ve hem de işçi dövizlerinin karşılığı çıkartılan Türk paraları ekonomide enflasyonun artması sonucunu verdi. Ve beyin kabinesi ve ne de eski ekole mensup bakan ve başbakanlar (Naim Talû, Ferit Melen ve Sait Naci Ergin) bu hızla artan döviz girdilerinin ülkeye zarar yerine zarar getirmesini sağlayamadılar.

1970 ve 1973 arasındaki dönem ülkeye giren 2,5 milyar işçi dövizi ve artan dış borçlarla ülkeye giren 800 milyon dolarki, toplam 3.3 milyar doların heba edilmesiyle geçti. Şunu belirtelim ki, işçi dövizleri artışı -ki 1970 devalüasyonunun kaderini belirlemiştir- şadece devalüasyon nedeniyle artmış değildir. Artışın diğer nedeni Batı Alman Markının dolara göre değer kazanmasıdır. Devalüasyon yapıldığında bir dolar 3.66 Marka eşitken, 1973'te bir doların değeri 2.30

Mark'a kadar düştü. Böylece gelen Mark'ta her bir artış, dolar olarak ödemeler dengesine daha yüksek bir değer göstergesiyle dolar olarak yansıdı. Örneğin bir Alman işçisi 1970'te 3.660 Mark göndermişse bu bizim dış ödemeler dengesine 1000 dolar olarak yansırken, 1973'te 1590 dolar olarak yansıyordu.

1970 devalüasyonunun dördüncü yılı olan 1973'te durum "eski hamam, eski tas" konumundaydı. Dış ticaret ve özellikle işçi dövizlerinde elde olunan bir miktar düzelmeye karşılık, ekonomik ve sosyal yapı ilerde Türkiye'nin zor başa çıkacağa benzeyen değişiklikler olmuştu. Önce ekonomik yapıdan başlayıp bunları inceleyelim.

III

a) Herşeyden önce hızlanan enflasyon, ancak enflasyon sayesinde kâr edip, ayakta kalabilen bir sanayi yapısı yaratmıştı. Bu dönemde Türk sanayicisinin enflasyonla ortak yaşam halindeki sanayiinin kuruluşu ve alışkanlığa girişi. Bir sanayi ancak enflasyonla yaşayabiliyorsa, o ülkede gizliden gizliye fiyatların durulmasına karşı çalışan güçler doğup köklenmiş demektir.

b) Devalüasyon ithalâtı kısmak maksadına da yönelik olmalıdır. Oysa bizde 1958 devalüasyonu dışında bütün para ayarlamalarında ithalat daha artmış ve ülke sanayi ve tarımının dışa bağımlılığı hızlanmıştır. Ne var ki, bu dışalım, İthalât - artışı, 1980'li yıllarda görüldüğünden daha hayırlı yerlere makine ve üretim araçları akımı sonucunu doğurmuştur. Endüstriyel atılım, özellikle bu dönem ve bundan sonraki 4 yıllık dönemde hızlanmıştır. Tarımda da daha bilimsel yöntemlerle her mevsimde turfanda meyve ve sebze bulunmasını sağlayan seracılık yaygınlaşmış ve gübre kullanımında ciddi atılımlar kaydolunmuştu.

c- İlk olarak Türk bankerleri ve işadamları gözlerini dış finansmana çevirmişlerdi.Bunun sonucu olarak bankacılık ve bankacılığın dış ekonomik ilişkilerle uğraşan hacimlerinin toplumsal ve ekonomik yaşam üzerindeki ağırlığı artmıştır. Gelişmenin iki sonucu olmuştur, firma bazında. Birinci olarak eskiden dış işlemler musevilerin tekelinde sayılırken, bu kez özellikle dış ülkelerdeki -özellikle Batı Almanya'daki- işçilerin döviz kazanımları üzerinde yepyeni isimler dış ticaret işlemlerine başlamışlardır. Yepyeni isimler yanında bazı ünlü Türk firmaları ya da eskiden Türk ekonomik yaşamında eskiden yer almış ünlü isimlerin Cenevre, Basel ve Münich'te firmalar kurmaya, şubeler açmaya başlamışlardır. Eski Dümeks'in, ITİTİ.nin, Valeks A.Ş. nin yöneticileri, ekonomik ve sosyal yaşamımızda ismi çok büyütülen Selefyan ve Eskenazi bunlara birer önemli örnektir. İkinci olarak da bu dışa açılıma ve dış kaynaktan yararlanmayı başaramayan bazı kuruluşlar, 1930'lardan beri ülkenin en saygın isimleri arasında gelen Dilberzadeler, Çikveşliler, Kara'lar gibi kuruluşlar hattâ 1950'li yıllarda kurulmuş Vinileks'ler, Aker'ler, Maltaoğulları inişe geçmişlerdir. Bunlara karşılık dış işleri önemli bir çalışma akımı haline getiren, Transtürk (Fuat Süren), Çukurova gibi gruplar ülke ekonomisinde ağırlıklarını artırmışlardır.

Ülkenin en önde gelen sermaye grubu Koç otomotiv alanındaki hemen hemen - OYAK bir yana bırakılırsa- egemen tekeli tutumuyla atılım yapmışsa da, en zayıf yanından, sentetik liflerden büyük bir atılım yapan Sabancı grubunun atağına yanıt verememiştir. 1973'te değilse bile 1975'ten sonra artık Koç Grubu-

nun Sabancı grubunun önünde ve birinci büyük grup olduğu tartışmalı hâle gelmiştir.

Sosyal ve siyasal alana gelince finansman yasası ve vergi reformu ile başlatılan reform çabalarının açtığı sosyal adaletçi yol ve hareket iki olumsuz gelişmeyle kapatılmıştı. Bunlardan birisi, 1963'ten beri genişleyen ve Türk işçisine büyük yararlar sağlayan sendikacılık çalışmalarının, 1961 Anayasasının lüks ürünleri gibi görülüp baltalanmasıydı. İşçi sendikalarının toplu sözleşme yetkileri ve coşkuları kırılmış, memur sendikaları ise Anayasa değişikliği ile yasaklanmıştı. Bir taraftan emekçi örgütlerin çabalarının baltalanması ve öte yandan hızlanan enflasyonun etkisiyle gelir dağılımı bozulmuş, 1967'den sonra hızlanan işçi kazanımları da kaybedilmişti. Devlet Memurları Yasası da dağ yerine fare doğurmuştu. On yıllardan beri devlet memurlarının umudunu oluşturan yasa, memurların durumuna bir iyileşme getirmiş olmaktan çok uzaktaydı.

Türkiye 1973 Genel seçimlerine bu sanayi ve tarım yapısı ve sosyal adalet ile gelir dağılımı alanlarında bu önemli gerilemeyle girmişti. Bu durumda CHP daha sola kayma zorunda kalmış ve yeni elde ettiği bu konumda toplumun umutlarına yanıt verir hale gelmişti. İlk kez sol sloganlara ağırlık yeren bir parti, genel seçimlerde sağ partileri esaslı bir oy farkı ile geçmiş, bir kaç ay sonra yapılan yerel seçimlerde daha, ileri bir kuruma gelerek, genel seçim başarısının bir rastlantı olmadığını kanıtlamıştı.

IV

1973 sonunda ve 1974 başında Türkiye, aksi talihini yenmiş bir görünüş içine girmiş şemasını veriyordu. 1974 yılında CHP'nin, dinsel-tutucu ama sanayi açısından radikal Milli Selamet Partisi ile kurduğu koalisyon hükümetinin elinde Türkiye'nin o zamanki dış alımının toplamına eşit bir döviz ve altın birikimi vardı. İşçi dövizleri gürül gürül geliyordu. İşte bu rahat görünüş zamanın Ecevit-Erbakan Hükümetinin pekâl zamlariyle gelen yeni politikası karşısında gafil avlanması sorununu verdi. Hem bu politika ve hem de gelen işçi dövizlerinin enflasyonu hızlandırmasına kayıtsız kalındı.

İşçi dövizleri, döviz olarak geliyor ama Türk parasına çevrilince içerde mal ve hizmet talebini artırıyordu. Aslında üretim sırasında doğan satınalma gücü artışı ürkütücü olamaz. Gelen her paranın karşılığı mal vardır. Ama işçi dövizinde durum böyle mi? Para geliyordu ama bu paranın karşılığı üretim yurd dışında yapılmıştır. Bozdurulan döviz karşılığı piyasaya sürülen her para mal/para dengesini para lehine bozup, enflasyonu artırıyordu. Yapılan uyarılara karşın bir önlem alınmıyor, biraz sonra anlatacağımız ham petrol fiyat artışlarının fiyat yükselişlerini pompalayışına ulusal pazarda bir etken daha ekleniyordu.

Bir yandan endüstriyel alanda montaj niteliğinde de olsa sanayiler kurulur ve kurulu kapasiteler genişletilirken, öte yandan işçi dövizlerinin bu anlattığımız Türk Lirası karşılıkları iç pazarı bir anlamda genişletiyordu. Yapılacak şey "net sermaye girişi" demek olan bu elverişli durumu iyi kullanmaktı. Toprak reformu, devlet harcamalarını ve vergi politikasını gerek kırsal ve gerekse kentsel alanda daha adaletli biçime sokacak sağlık, eğitim yatırımları, hızlı kalkınma plânlarıyla gerice kalmış bölgelerdeki fakirliğin belinin kırılması yollarına gidileceği yer-

de halkımız Boğaz köprüsü gibi göze hoş gelen yatırımlarla oyalandı, kalkınmaya harcanacak dövizler başka yararlı harcama yerleri bulunamayınca süttozu, tereyağı almak ve buna döviz harcamak gibi gülünç derecede yanlış yollara gidildi. Bir yandan KEBAN barajı yapılıyordu, ama o baraja yakın dev tesisler kurulacağına Doğu ve Orta Anadoluda kullanılamıyan elektrik enerjisi potalı enerji nakil hatlarıyla Batı Anadolu ve İstanbul'a taşınma yolu seçiliyordu. Hem de yol boyunca meydana gelecek enerji kayıpları hiç hesaba katılmadan.

Boğaziçi köprüsüne burada yeniden değinelim. Ülkenin o kadar derdi varken, döviz birikimi ve iç kaynak birikiminin Boğaziçi Köprüsüne kaydırılmasını eleştirenlerdenim. Şimdi bu görkemli yapıt karşısında susan bazı eski solculara karşın ve onlardan farklı olarak, ben gine Boğaz köprüsüne harcanan kaynakların KEBAN kurulmuşken Elazığ, Diyarbakır çevresinde ağır sanayi yatırımları yerine, ya da bu yapılamıyor idiyse enerji taşıma hatlarının esaslı biçimde enerji taşıma kayıplarının -ki bugün halâ üçte birdir. Yani her üç kilovat enerjinin biri taşınırken yollarda kaybedilmektedir- azaltılmasında ülkeye, Boğaz Köprüsünden çok daha büyük yararlar sağlanacağı kanısındayım. Bu kanıyı koruyorum. Bu iki yatırımdan herbiri, tek başına yarım düzine köprü inşa edebilecek olanağı hemde 3 yılda ülkeye sağlayabilirdi.

Ülkenin kırk yılda bir biriken olanakları böylece çar çur edilirken, Emperyalizm ve daha kısaca Birleşik Amerika, az gelişmiş ülkelerin zevkince ya da orta boydaki ülkelerine kader ağlarını örüyordu.

V

1970'lere kadar Bretton Woods andlaşmasiyle Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankasınca yürütülen savaş sonu para düzeni, hep Amerika Birleşik Devletlerinin çıkarlarına uygun çalışmıştı. Para Fonu andlaşması (1944 Bretton Woods) dolar ve sterlin ile altını dış ödemelerde aynı düzeyde tutuyordu. Yani her ülkenin parası "kâğıt para" dolar ve sterlin ise "altın para" gibi işlem görüyordu. İngiltere'nin kendi istemiyle bu kanundan 1949'da çekilmesiyle, Amerika bir çeşit Dünya Merkez Bankası tekelini almış oluyordu. Merkez Bankasının avantajı nedir? Belli: Sıfır maliyetle para bulabilir ve onu piyasaya sürebilir. Amerika'da bu olanağı kullandı. Sıfır maliyetle, ya da sadece para basma maliyetiyle dünya pazarlarına yayıldı. Örneğin 1960 ile 1970 yılları arasında Amerika'nın dış yatırımları 50 milyar dolardan fazla artarak 78 milyar doları buldu. Bu yatırımlardan Amerikan iş adamları, her yıl 20 milyar doları tekrar kâr olarak, o ülkelerden çekmeye başladılar.

Bu ayrıcalık nedeniyle durumlarını bir türlü düzeltemeyen gelişmiş sanayi ülkeleri 1968'den başlayıp, Brettin Woods andlaşmasının başka bir hükmünü işletmeye başladılar. Bu hüküm Amerika'nın getirilen her doları, dolar sahibi isterse altına çevirme zorunluluğu idi. Endüstri ülkeleri bu hükme dayanarak dövizlerini alıp, Amerikan Hükümetinden altına çevrilmesini istediler. Bu durum karşısında Amerika, altın stokları eriyince, doların altınla çevrilme zorunluluğunu tek taraflı olarak bozdu. Bu para Fonu andlaşmasının gelişmiş ülkeler açısından sona ermesi demekti.

Ancak doların altına çevrilmesi borcunu Amerika inkâr edince, bu kez doların başına kıyamet koptu. Doların dış borsalarda düşüşü başladı. 1973 yılı sonlarına doğru Amerikan doları acınacak durumdaydı. İşte o zaman, Amerikan iş çevreleri şeytanca bir buluşa girdiler. Bunu ünlü Fronay Gazetesi "Le Monde Diplomalique" de şöyle anlatıyor.

"Daha 1972 Aralık ayında 'Revue Française de Science Politique" de Libyalı bir önemli kişinin imzasıyla yayınlanan bir yazıda, Beyaz Saray'ın petrol fiyatlarının artırılmasına cesaret vereceği varsayımı hatırlatılıyordu. Amerika'da uzmanlaşmış basında diğer enerji kaynaklarının kullanılışını kârlı kılabilmek için petrol fiyatlarını artırmanın doğru olup olmadığı tartışılıyordu. Daha sonra 1973 Nisan'ında "Foreign Affairs" dergisi, pratik sonuç olarak, fiyat zamlarına yeşil ışık yakan uzun bir yazı yayınlıyordu. Bu yazının altındaki imza çok önemliydi. James Akins, yani Dışişleri Bakanlığının enerji problemlerini çözümlemekle görevli kıldığı kişi. Sonbaharda akins... Suudi Arabistan'a elçi olarak atandı."

"Petrol silahını İsrail'e yöneltilmiş olduğu ve Ekim savaşının (İsrail-Arap savaşı -Ç.N.) bu formüle derhal bir patlayıcı güç sağladığının önemini anlayan pek azdır. OPEC'in elinde görülen silah aslında Washington'un elindeydi; yöneltilen hedef de birinci derecede İsrail değil, Birleşik Amerika'nın dış ekonomik ilişkilerde rakipleriydi. Foreign Affairs ..... şu satırlar yer almıştı:

"1971'den beri -yani dolar düşüşü başladığından sonra- Birleşik Amerika, Ortadoğu'daki petrol üreticilerine fiyatları yüksek tutmakta cesaret vermiştir (.....) Amerikan Hükümeti .... yüksek petrol fiyatlarının ... Avrupa ülkeleri ve Japonya karşısında kendi lehine sonuçlar vereceğini hesaplıyordu.

"Aslında 1973'te Beyaz Saray'a sunulan bir rapora göre, 'Uluslararası Ekonomik Danışma Konseyi"ne göre, petrol fiyatlarının yükselişiyle akacak petrol dolarlarının Amerikan Endüstri ve bankalarını yeğleyeceği kaydolunmuştu. Ve bu da Bütçe Bürosunu (I) göre (1973 Ağustos'unda) "Birleşik Amerika'nın ulusal çıkarlarına hizmet edecekti. 1975 Şubatında bile, Saint-Moritz'de (2), Henry Kissinger, İran Şah'ına fiyatları yüksek tutmaktaki isteklerini anlayışla karşıladıklarını anlatıyordu..."(3)

Amerika Birleşik Devletleri ve Batılı endüstri ülkeleri ile Japonya, ham petrol fiyatları, onu izleyen ve petrol zammını bakare ederek yapılan sanayi ürünlerindeki fiyat artışıyla bocalayan az gelişmiş ülkelerin önüne iyilik meleği gibi çıktılar. "Canım siz üzülmeyin. Paranız yok diye de korkmayın! Biz borç para veririz ve siz istediğinizi alırsınız. Ne beis var, sonra ödersiniz" Fiyatlar pahalı dendiğinde kendilerini "Biliyorsunuz petrol pahalı; ne yapalım enerji pahalanınca her şeyin fiyatı, maliyeti de yükseliyor" diyorlardı. Oysa Uluslararası Ticaret ve Tarife andlaşması (GATT) tarafından çıkartılan bir yayında şunlar yazılıydı:

"....endüstri ülkelerindeki durgunluk öncelikle onların dış alımlarını etkiledi. Dış alımları (ithalatları) II. Dünya Savaşından bu yana ilk kez düştü. (Değer olarak pek az ama hacim olarak yüzde 8)... (bu düşüş) petrol satan ülkelerden % 10... (oldu).. Yani 1975'te mallarına zam yapan gelişmiş endüstri ülkeleri, o yıl enerjiyi az kullanmanın yolunu bulmuşlar, OPEC ülkelerinden alışlarını azaltmışlardı. Bu durumda mal fiyatlarını artırmalarını petrol fiyatları artışına bağlamaları yalandı.

Aslında endüstrileşmiş ülkeler çeşitli kazıklamalarla (bu hiç de ağır bir söz

değil), azgelişmiş ülkeleri ateşin ağzına atmışlardı. Bu ülkelerin 1971-73 döneminde toplam dış ticaret açıkları, 9.9 milyar dolar iken, bu toplam yıldan yıla yükseldi: 1974'te üç kat artarak 29.3, 1975'te 37.5 ve 1976'da da 40 milyar dolara yükseldi. Oysa gelişmiş ülkeler yakınıp ağlaştıkları OPEC zammından sonra hemen toparlandılar. Sadece 1974 yılında o da sadece 5,7 milyar dolar açık verdiler dış ticaretlerinde.

1975'te açık değil 21.2 milyar fazla elde ettiler. 1976'da bu fazla 17 Milyar dolara inse de gine sürdü. Dış Ticaretleri yoluyla sağladıkları yarara petrolden toplanan doları -ki bunlara petro dolar deniyordu- ülkeleri bankalarında toplanması yararını eklediler. Yukarıdaki ticaret fazlalarına ek olarak 1974'te 57 milyar ve 1975'te de 15 milyar doları Batı ülkelerinin bankalarına ya da menkul değerlerine (hisse senedine tahvilâtına) yatırmışlardı.

Şimdi yukarıda alıntı yaptığımız GATT yayınından bir alıntı daha yapalım:

"Toplam dünya üretimi (hizmet ve inşaat sektörleri dışında) 1974 yılında sadece yüzde 3 artarken, 1975'te yüzde 2 azaldı. 1930'dan beri ilk kez meydana gelen bu azalışın nedeni endüstriyel ülkeler üretiminin yüzde 6 oranında düşmesidir. Yoksa gelişme yolundaki ülkelerde ve Doğu Ticaret Blok'unda üretim artışı sürmüş ve sırasıyla yüzde 2 (gelişme yolundaki ülkelerde) ve yüzde 5 (Doğu Ticaret Blokunda) oranlarında gerçekleşmiştir. Ama bu hızlarda önceki yıllardan daha düşüktür."

"İmalât Sanayi üretimi 1972'nin ikinci yarısıyla 1973'te yüzde 9 arttıktan sonra, 1974 ün ilk yarısından 1975'in ilk yarısına kadar yüzde 12 kadar düşmüştür. 1975'in ikinci yarısında başlayan iyileşme, 1976'nın ilk yarısında da sürmüş ve bir önceki aynı döneme göre yüzde 9'u bulmuştur. 1970 ile 1975 arasında imalât endüstrisi yılda ancak yüzde 1.7 oranında gelişmiştir. Bu gelişme hızı 1950 ve 1960'larda yüzde 6 idi" (4)

Bu metinden şunlar çıkıyor:

1) Batı ekonomilerindeki durgunlaşma petrol bunalımından çok önceleri başlamıştır. (kökü 1970 hatta 1968 yılına kadar gider).

2) Bu durgunlaşma ancak 1-1.5 yıl sürmüş, ancak petrol bunalımı bahane edilerek yürürlüğe sokulan, (aşırı borçlandırma, dış ticareti artırma- dolayısiyle gelişme yolundaki ülkeleri daha çok sömürme) politika ile 1976'nın ortasında bu ekonomiler 1970 başlarındaki durgunluklarından kurtulmuşlardır.

Bu nokta çok önemlidir. Batı ekonomilerini bir sihirli değnek dokunmuşcasına dinamizm getiren öğe, OPEC zamları mucizesini yakından iyi görmek gerekir. 1974 ve 1975 yıllarında Batılı Bankalara 80 milyar dolar akıtan OPEC'in ham petrol fiyatı zamları aynı zamanda gelişmiş sanayi ülkelerinin "onu bahane ederek" mallarının fiyatlarına zam üstüne zam koydular.

Oysa aslında petrol ürünlerindeki fiyat artışını OPEC ülkelerinin kararı doğurmadı. **Batı ülkeleri fırsat bilip petrolden alınan vergileri artırdılar.** (Türk Hükümeti de aynısını yaptı) **Örneğin ham petrole getirilen zam 100 ise, bunun petrol ürünlerine yansıtılışı Amerika'da 175, İsviçre'de 160, Batı Almanya'da 155 oldu. Yani petrol zammını bu ülkelerin yöneticileri vergileri de artırıp fiyatlara yansıttılar. doğaldırki bu zamlarla bir daha yüksek genel fiyat düzeyi ortaya çıktı. Herkes sadece OPEC zammiyle fiyatlar yükseldi sandı.**

Yüksek fiyat düzeyleri aynı oranda para-satınalma düzeyi yaratılamazsa -

daha düşük ciro, yani durgunluk hattâ gerileme getirir. Batılılar hem enflasyondan ve hem de durgunluktan zarar görmediler. Bunun için iki şey gerekti: 1) Dış ticaretin para olarak değerini artırmak **(mal hacmi olarak artıramazlardı. Çünkü yeterli mal yoktur)** 2) Artan dış ticaretin sürebilmesi için az gelişmiş ülkelere bol borç para vermek.

Bunu yapınca 1974'te 400 milyar dolar olan dünya dış ticaret hacmi 800 milyar dolara ama bu ülkelerin borçları da 4 kat artarak 160 milyar dolara çıktı. Türkiye Batının bu yağmasına çanak tuttu. Sadece devlet kesimini değil, özel kesiminde dışarıya ve bazı riskleri Hazine'ye yükleyerek borçlanması özendirildi. Bu riskin başında "kur garantisi" geliyordu. Türk parası özellikle Batı Alman Markı ve İsviçre Frangına göre değer yitiriyordu. Örneğin 1976 başında 1 milyon Alman Markı borçlanan tüccar, altı ay içinde Mark'ın Türk lirasıyle değeri 3.80 liradan 4.25 liraya çıktığından, Türk parası olarak 3.8 milyon lira borçlandığı halde, altı ay sonra 4.25 milyon lira ve faizleri ödüyordu. Demirel Hükümeti, dış borçlanmayı frenleyen (bugünde özel kesimde bu nedenle dış borçlanmadan çekiniliyor) bu ögeyi ortadan kaldırdı. "Sen bir milyon Mark mı borçlandın. Mark'ın değeri artsa da sen borcunu Alman Mark'ının borçlandığın tarihteki fiyatı üzerinden öde. Arada Alman Mark'ı yükselirse, oradaki farkı (yukarıdaki örnekte (4,25-3.80=)0,425 milyon (veya 425.000) lirayı ben öderim" dedi. Demirel'in Birinci Cephe Hükümeti. Dış borç isteği, önündeki set kaldırılan bir baraj gibi ortalığı sele verdi. 1973'ten 1978 sonuna kadarki kaynak israfı DÇM (Dövize Çevrilebilir Mevduat) denen bu mekanizma ile (1) daha da hızlandı. Bu dönem içinde, hem askeri hükümetler döneminde biriken altın ve döviz rezervi 2 milyar dolardan 600 milyon dolara düştü, hem dış borçlar 9 milyar dolar arttı. Yani net hazine durumunda 11 milyar dolar gibi bir harcama yapıldı. Orada gelen 7.5 milyar dolarlık işçi dövizi de harcandı.

VI

1973—1978 döneminin Türk toplumunda, onun yaşamında önemli bir yeri vardır. 11 Milyar dış borç artışı, 7,5 milyar işçi dövizi akışı, ülke yaşamında büyük bir bolluk yarattı. 1974, 1975 ve 1976 nın gelişme hızları hep yüzde 7,5 ile yüzde 8,4 arasında gezdi. Ama bu acayip bir kalkınmaydı. Enflasyona dayalı. Geliştikçe enflasyon hızı düşmüyor, artıyordu, ya da yerinde duruyordu. Ülke ekonomisi, dış borçların kısa vadelilerinin artışı dolayısiyle, "bisiklet" gibiydi. Yani yürümezse devrilen bir araç olmuştu. DÇM yoluyla gelen kısa süreli borç biraz yavaşlasa ülkede sarsıntı başlıyordu. 5 yılda kısa vadeli dış borç yükü 278 milyar dolardan 6 milyar dolara çıkıp, 25 kat artmıştı. Fiyat artışları Toptan Eşya'da 1974'te % 29.9'a kadar fırlamışken, 1975'te yüzde 10.1'e kadar düşmüş ancak 1976'da tekrar yükselmeye başlamıştı: 1976'da yüzde 15.1, 1977'de yüzde 24.1'e. Bu yükselmeler bugün için pek sınırlı görülebilir. Ama hastalığın- düşürülemez enflasyonun- o yıllarda başladığını da gösterir. Dış ticaret açıkları da gitgide azmaktaydı. 1970 devalüasyonu yapıldığında 801 milyon dolar olan dış alım 7 kat artarak 1977'de 5.8 milyar doları bulurken, 1977'de ihracat 1969'un üç katı dolayında artmış ve 1.7 milyar dolarda kalmıştı. Böylece 10 Ağustos devalüasyonundan önce 270 milyon dolar olan diş ticaret açığı 7 il sonra on beş

kat artıp 4 milyar doların üstüne çıkmıştı.

Özellikle DÇM uygulamasının başladığı 1975'ten sonra hem enflasyon ve hem de paramızın dış değerinde ki düşüş sahlanmıştı. Örneğin 17 Nisan'da değeri 14,28 lira olan dolar Mayıs 1977'de 17,85 liraya çıkmıştı. **Garip bir kalkınma modeli ortaya çıkmıştı. Kalkındıkça batıyorduk.** 1977'de dikkati çeken bir nokta daha vardı. Aslında olay 1976'da başlamıştı; İşçi dövizleri 1974 te, yani dış ödemelerde büyük sıkışıklığın başladığı yılda 1.452 milyon dolar gibi en yüksek noktasına çıkmışken, 1975'ten itibaren biraz ama 1976 ve 1977 de esaslı miktarda azalmıştı. Bunun nedeni şudur: Batılı ülkeler iyi giden 1975 yılından sonra, artık dış ülkelere "kolay borç verme" niyet ve siyasetlerine son vermişlerdir. O zaman ülkeye gelen borç parayı artırmak için bazı büyük aracı gruplar İşçi dövizlerini toplayıp, bunu kredi (DÇM) şeklinde yurda sokmuşlardır.

1973—78 döneminin sosyal ve ekonomik etkilerini buradan başlayıp anlatmak isteriz. Bu yıllardan önce dış para, döviz, dış ticaret kavram ve oyunları sadece musevilerle, ticarette entellektüel bir azınlık çevresinde dönerdi. Buradan sonra, Anadolulu insanlar, sıradan firmalar da işe el koydular. Sivas'tan Diyarbakır'dan, Giresun'dan gelmiş öyle aileler bu işin içine girdi ve kısa sürede öyle bir servet yaptı ki burada anlatılsa okuyucu inanmaz.

Türk parasının dış değerini belirleyen merkezlerde buna paralel olarak Zürih ve Cenevre'den Münih, Frankfurt ve Hamburg, Berlin gibi Alman kentlerine kaydı. Türkiye ile Avrupa'daki işçi topluluğu bir daha kaynaşmış hale geldi. Eskiden zenginlik kaynakları düşünülürken, devlet, bir dış sermaye holding düşünülürdü. Buradan sonra Almanya'daki,-Avrupa'daki-işçilerin paralarını kullanma konusu gündeme ve zihinlere girdi.

1973—1977 döneminin en palazlanan firmaları, işçi dövizleri ve DÇM mekanizmasını en çok kullanan üç en büyük oldu: Koç, Sabancı ve Karamehmet aileleri. Karamehmet ailesi, iki büyüğün hemen arkasında 3. durumunu tescil ettirdi. Yapı-Kredi Bankası, Pamukbank ve Uluslararası Ticaret Bankası gibi üç banka ile özellikle mali piyasada ağırlık taşıdığı gibi, sanayi işletmeleri de güçlendi. İşi gücü döviz ticareti olan firmalar ise bu gelişmeden olumsuz etkilendi. Bunların başında gelen Transtürk grubunun defteri o günlerden dürülmeye başlanmıştı. Grup bunu gizlemek için, uzmanlık alanı dışında serüvenlere girdikçe daha da batıyordu.

Diğer bir grup 1930-40 ve 50'lerin sanayi firmaları da artık konuya giren bir diğer grubu oluşturuyordu. Uluslararası sermaye hareketlerine giremiyen bu firmalar 1975 ile 1983 arasında sermaye ve ticaret dünyasına gözlerini yumdular.

İş ve ticaret dünyası dışında, 1973—1978 dönemi işçi örgütlerinin de güçlendiği dönemdir. 12 Mart döneminin sıkıyönetim borçlularından kurtulan DİSK sınıf sendikacılığının önderliğinde hızla gelişiyordu. Disk 1977'deki gücünü 1978'de ve daha sonra ki yıllarda daha da artıracaktır. Bu yıllarda toplu sözleşmelerle işçilerin reel ücretlerinin de arttığı yıllardır. İşçinin yaşam düzeyi yükselirken, memur ve köylünün (çitfçinin) yaşamında bir değişiklik olmamıştır.

Ancak 1973-1978 döneminin en önemli sosyal olayı gençlik hareketlerinin ideoloji ve katılım olarak gelişmesidir. 1973'ten sonra, 12 Mart'ın bastırma eylemlerinden en az zarar gören ilerlemeci hareket bir baskın şeklinde gençlik ve sendikalar içindeki bütün mevzileri eline geçirmek istedi. Buna iki kanattan, bir

daha çok uzakdoğu Marksist modelleri savunduğu ileri sürülen -anti-Sovyet- Aydınlık grubu ile, anti-Sovyet olmayan ancak daha bağımsız ve gine radikal sol görüşteki gruplar.

Bu gruplar 1977'de henüz yeşerme döneminde olsalar da, özellikle 1 Mayıs 1977 yılından sonra güçlenmeye başladılar.Bizce 1 Mayıs 1977 yakın tarihimizin dönüm noktalarından biridir. Anlatımımıza oradan başlayıp, daha ileriki yılları inceleyeceğiz.

(1) Amerika'da Bütçe Bürosu. Maliye Bakanlığına değil doğrudan Cumhurbaşkanına bağlıdır. Ulusal Ekonomiyi bu büro yönetir.

(2) Saint-Moritz-İşviçre Alplerinde kayak yapılan bir dağ kasabasıdır. Lüks ve ünlülerin şale'leriyle nam salmıştır. İran Şahının Şalesi de orada halâ durur.

(3) Le Monde Diplomatique-Ocak 1975 sayısı - Claude Julien'in başyazısı.

(4) International Trade, 1975-76- Cenevre 1976- GATİ Yayınları.

bir yanlış tartışma

Cüneyt Akman

Bu yazıda Türkiye'de sivil toplumcularca açılan "jakobenizm" tartışmaları konu edilmekte. Bu tartışmalar daha sonra yeni sol-geleneksel sol türü bir kutuplaşma içinde "geleneksel sol"u temsil ettiğini ileri süren kişi ve çevrelerce alevlendirildi.

Bu yazı, sözkonusu tartışma sırasında taraflarca ortaya atılan yanlış tezlerin devrimci-demokrat kesimlerde de belli bir etki yarattığının gözlemlenmesi sonucu yazılmıştır.

Yazıda jakobenizm tartışmasında kullanılan yöntemin eleştirilmesi yanında yeni sol-geleneksel sol sahte ayrımının geçersizliği vurgulanıyor. Türkiye'de şekillenişiyle sivil toplumculuk yeni bir sağ revizyonizmi simgelerken "geleneksel sol"dan kastedilen aslında bildiğimiz "70 yıllık revizyonizm"den ibarettir. Karşıt gözüken bu kutupların temelde temsil ettikleri birlik onların jakobenizm tanımlarının birliğinde kendini gösteriyor. Bu ilginçtir, çünkü yazının bu ilk bölümünde açıklandığı gibi böyle bir "jakobenizm" hiç varolmamıştır.

Kendine marksist diyenlerin çizmesi gereken ayrım çizgisi yeni sol ile geleneksel sol arasında değil, devrimci marksist tavır ile eski, yeni her tür revizyonizm arasındadır.

Bu yanlış kutuplaşmanın tartışmacıları, aslında örtülü bir biçimde, marksist öncü-kitle ilişkisini; devlet, devrim, demokrasi kuramlarını; Ekim Devrimini, 27 Mayıs'ı ve 12 Mart dönemindeki devrimci hareketi; bu bağlamda da yakın gelecekte yapılması gerekenleri tartışmaktadırlar.

Yazının, dizinin bu kitabında yayımlanan ilk bölümünde buraya kadar söylenen tüm bu tezler ifade edilmekle birlikte, esas olarak tarihte jakobenlerin gerçek niteliği açıklığa kavuşturulmaktadır. Böylece, artık bu tarihsel örneğin gelişigüzel kullanılamayacağı umulmaktadır.

İkinci bölümde, jakobenizmin Ekim Devrimi ve 71 devrimcileri ile aslında söylendiği şekliyle ilgisinin olmadığı açığa çıkarılacak. Burjuva reformist hareketler ve bu arada 27 Mayıs tartışılacak.

Birkaç senedir Türkiye'de bir tartışma sürüp gidiyor: Jakobenizm. Jakobenler diye nitelenen siyasi kadro Fransız ihtilalinde burjuvazinin en radikal kanadını temsil etmiş bir gurup. Aradan hemen hemen 200 yıllık bir zaman geçtiği halde, bugünün Türkiye'sinde bu konunun önemli bir tartışma haline gelmesi tuhaflık ya da bir çeşit entellektüel züppelik olarak algılanabilir. Fakat öyle görünüyor ki sorun bu kadar basit ve zararsız değil.

Tartışma, Türkiye'de önce çeşitli yayın organlarında sivil toplumcu sol liberal denilmeye başlanan kesimce ortaya atıldı. Sivil toplumculuk pek çok zihinde o eski çekiciliğini kaybetmesine rağmen Jakobinizm tartışması bitmedi, tersine yeni yeni kişi/guruplar tartışmayı daha da gürültülü bir hale getirdi.

Bugünün Türkiyesinde gerçekten konuşulması gereken önemli meseleler var. Aslında jakobenizm tartışmasında da bu meselelerden bazıları tartışılıyor. Ancak yüzeysel bir analoji vasıtasıyla.. Tartışılan gerçekte devrimci öncü ile sınıf arasındaki ilişkiler; objektif koşullarla sınıfın ve öncünün subjektif olgunluğu ve bu iki koşulun birbiriyle ilgisi sorunu; devlet ve demokrasi sorunu; **bu bağlam da proleterya diktatörlüğü konusu.** Ama bütün bunlar doğrudan doğruya değil 1789'da başlayan Büyük Fransız Devrimi ile kurulan analojiler yardımıyla yapılıyor.

Yine bu benzetme metodu vasıtasıyla Türk burjuva devriminin liderleriyle ve o geleneği temsil ettiğini ileri sürenlerle Jakobenler arasında paralellikler kuruluyor. Jakobenler olumlanır ya da olumsuzlanırken aslında Türk burjuva devrimcileri bu dolayımla onların geleneğini savunduğu düşünülen örneğin CHP, 27 Mayısçılar v.s. gibi siyasi yapılar savunuluyor ya da reddediliyor.

Bu bağlamda Jakobenizm tartışması Sosyal Demokrat hareket içindeki çeşitli eğilimleri etkilemek, ve/veya onlara kendini müttefik olarak kabul ettirebilmek amacına hizmet etti. O yüzden de bu tartışmayı açan ve hemen katılanın bu konuda en hevesli-biri iDSP'yi irşada yönelen, ikincisi sürekli ittifak kuracak milli burjuva arayan- sivil toplumcular ile Saçak çevresi olması tesadüfi değildir. Son zamanlarda 80 öncesi TİP'te yaptığı hizip kavgalarıyla tanınan bir sosyalist de bu tartışmayı alevlendirme çabasındadır.

Aslında Jakobenizm tartışması bir 12 Eylül sonrası sendromudur. Bu tartışma için gerekli nitelik taraflarda 12 Eylül öncesinde de bulunmasına rağmen bu tür bir tartışma 12 Eylül öncesinde bu şekliyle yaşanamazdı. Yaşanamazdı; çünkü bu tartışmanın başlangıcı "yeni bir şeyler bulmalıyım" telaşında yatar. Devrimci güçler bu kadar ağır bir darbe yemeselerdi devrimci ya da demokratların bir kısmı "nerde hata yaptık?" sorusunu beyinlerini çatlatırcasına kendilerine sormaz, ve birilerinin "süreç daha başından hatalıydı; tüm bir tarih yorumu hatalıydı" v.s. ile başlayan "yeni bir paradigma arayışı" bu kadar ilgi çekmezdi. Ve yine bu görüşlere karşı, devrimci güçlerin susturulduğu bir ortamda sağ revizyonistler* tarihlerinde belki ilk defa "ortodoks marksizmi savunur" radikal bir üslup kullanabilen bir pozisyona geldiler. Yine de tüm yapabildikleri "işte devrimci görüş buydu ve doğruydu" diye devrimci marksizmin berbat bir karikatürünü savunabilmek oldu.

Bunlar o kadar uzun zamandır, her türden sınıf işbirlikçiliğini, parlamenterizmi, kuyrukçuluğu, onların dilinde devrimci özden vazgeçme anlamına gelen "**gerçekçiliği**" önermişlerdi ki; şimdi birileri tüm bunları - belki de henüz yeni olduklarından- kendilerinden daha aleni, daha beceriksiz yapınca, sağ revizyonistler birden "devrimin aslanları" kesildiler. İlk defa ellerine radikal görünme fırsatı geçmişti ve onu en aşırı şekilde kullandılar.

(*) Sağ revizyonizm ile sol Jakobenizm terimlerini birbirlerinin yerine kullanacağız. Sebep, yalnızca yazıda bahsettiğimiz jakoben muhiplerinin, Saçak Çevresi gibi sicilli revizyonistler olması değil, teorik olarak marksizmin jakobenist bir karikatürünü üretmenin bir sağ sapmaya denk düşmesidir.

Böylece Eylül sonrasının garip tartışma ortamı başladı. Bir yanda açık açık "dinden dönen" Eylülcüler, öte yandan bu rafızileri yakmaya gönüllü engizisyon papazları rolünde anti-eylülcüler. Ama "İsa'nın dediklerini" ilk unutanlar engizisyoncular olmuştur. Eskiden beri savunmadıkları ama savunur göründükleri şeylere açıkça karşı çıkıldığında bu yeni meslektaşlarına en ölümcül saldırıları onlar yaptı.

Bir türlü bitmeyen yüzeysel ve yanlış bir analoji üstüne kurulmuş bu tartışmayı bitirmenin tek ve kesin yolu devrimci güçlerin örgütlü bir biçimde sürece yeniden damgalarını basmalarıdır. Daha şimdiden sınıf mücadelesindeki hareketlenme sol liberalizmi hızla eski moda düşünceler gardrobuna sokuyor. Yükselen sınıf mücadelesinde devrimcilerin etkinlik kazanması onlara güya karşı çıkan sahte radikalleri de devrimci mücadelenin kenarına itecek. Belki ancak o zaman bu günkü tartışmanın aktörleri, geçmişteki meşguliyetlerine, sosyal demokratlar ya da adı var kendi yok milli burjuvalarla ittifak yapabilmek için, yasal partiye kavuşmak için çabalamaya, kurulmuş bir partide hizipçiliğe, kültür dergileri çıkarıp Türkiye için 2-3 senede demode olacak "orijinal" tartışmalar üretmeye dönebilirler.

SAĞDAN ESEN RÜZGARLAR: SİVİL TOPLUMCULUK ve SOL JAKOBENLİK

Bu tür yanlış tartışmaların ortadan kaldırılmasının kesin çaresi devrimci güçlerin örgütlenmesi ve süreçe ağırlığını koymasıdır dedik. Fakat devrimci güçlerin sürece ağırlığını koyması, inkarcılık ve revizyonizm ile şiddetli bir teorik mücadeleye girmekle mümkün olacak bir şeydir.

Biz bu yazıda jakobenizm denilen olguyu tarihi süreç içinde aldığı farklı anlamları ile birlikte inceleyeceğiz. Jakobenlerin marksizm için ne anlama geldiğini göstermeye çalışacağız. Yer yer uzun ve sıkıcı olabilecek bu çabadan ne bekliyoruz. Önce mistik benzetmeler yerine gerçeği koyarak, üstünde bu kadar fırtına koparılan olgunun ne olduğunu göstermeyi. Böylece muğlak kavramlarla yapılan analojiler yoluyla siyasi gerçeklerin somut tahlilleri yerine imaların geçirilmesinin önlenmesi mümkün olacaktır. Ayrıca hem Ekim Devrimi hem Türkiye'deki siyasal cepheleşmeler üstüne bu kadar çok şey söylenmiş, bu kavram ve bu kavramın doğduğu tarihsel ortam olan 1789 Fransız Devrimi hakkında Jakobenizm tartışmaları sırasında öyle şeyler söylendi ki, bizde çoğu tartışmacının bu konuda bilgisiz olduğu kanısı uyandı. Bu tartışmacılar illede birtakım tarihsel benzetmelerle teori üretmek istiyorlarsa hiç değilse bunu gerçek tarihe dayanarak yapsınlar diyoruz!

12 Eylül sonrasında sol liberaller ile sol jakobenler arasında sürüp giden bu yanlış tartışma yalnızca o çevrelerle sınırlı kalmadı. Önce sivil toplumcular sonra sol jakobenler tek tek kişilerin ötesinde kimi devrimci-demokrat çevrelerde de etkin olmuş görünüyor. Yakın geçmişte 1917 ekim devrimini devrimden çok "jakobenist bir hükümet darbesine" benzetenleri gördük. Bugün bu eğilim Türkiye'de herhangi bir çevrede ciddi bir iz bırakmışa benzemiyor. Sol liberalizmin gerileyişine paralel bir gerileme gösterdi. Şimdi revaçta olan bu gelişmenin sol

jakobenlerce beslenen ve devrimci-demokrat kesimde belli bir yankı bulan tepkisi. Bu tepki de görüleceği gibi sol liberal etki kadar, hatta daha da zararlı,çünkü kullandığı terminoloji sol liberallerinki gibi yadırgatıcı değil; klasik marksist terminolojinin aynısı. Böyle bir etkinin nerelere vardığını Yeni Çözüm dergisinde görmek mümkün "Yeni sol anlayışlar açıkça söylese de, söylemese de, hatta aksini iddia etse de sosyalizme karşı çıkmaktadır. (..) Bürokratizm, **jakobenizm**, tekseslilik, bürokratik kollektivizm,demokrasicilik, parti-devlet v.b. suçlamalarının sonunda vardığı yer burasıdır. Tek ülkede sosyalizmi mümkün, gerekli (hatta zorunlu)bu yanıyla da dünya sosyalizmi açısından olumlu görmek,ciddiyetin, samimiyetin, gerçekçiliğin, sosyalizme bağlılığın kriteri olarak kabul edilmelidir.[1] Daha bir hayli yakın zamana kadar Yeni Çözüm'ün yakın olduğu görüştekiler de devrimcilik ve sosyalizmin kriterini daha doğrusu kriterlerini başka şeylerde ararlardı. Burjuva sınıfı ve devletine karşı uzlaşmaz sınıf tavrını sürdürmek ve buna uygun devrimci politikalar üretmekti kriter... Revizyonizm ve reformizm ile mücadele etmekti... O zamanlar sicilli revizyonistler dışında tüm devrimcilerce kabul edilen kriterler böyle şeylerdi... Şimdi de yolunu şaşırmamış devrimcilerin kriteri elbette budur. Ama Y.Çözüm'e göre tek kriter bugünkü Sovyetler Birliği yöneticilerine karşı hiçbir temel eleştiri getirmemektir. Onları bürokratlıkla, suçlarsanız, Sovyetlerde sosyalist demokrasinin işlemediğini, eksik ve/veya yanlış işlediğini söylerseniz, parti-devlet ilişkilerini ya da bu ikisinin kendi içlerindeki ilişkileri eleştirirseniz, jakobenizm ile suçlarsanız - jakobenizm ile överseniz o başka- sosyalizme bağlı değilsiniz demektir, böylece sosyalizme bağlılığın kriteri SSCB ye ya da Çin'e bağlı oluyor. Bildik bir hastalığın nüksetmesi bu. Devrimci sosyalizmin eski kriterlerinin yerini şimdi "varolan sosyalizme" kayıtsız şartsız bağlılık almış. Görüldüğü gibi sağ tezler devrimci demokrat kesimi ne kadar etkilemiş. Bir başka örnek Mayıs dergisinde. Y. Küçük'le yapılan röportajda ortaya çıkıyor. Bu röportajda "THKP-C bizim jakoben geleneklerimizde bir canlanmadır cümlesi röportajın içinde hiçbir açıklama getirilmemiş tek cümle olarak kalmasına, üstelik konu bütününe oturmamasına rağmen başlığa çıkarılıyor. Bugüne kadar 1971 devrimcileri hakkında özelde THKP-C hakkında çok şey söylendi. Onların jakoben geleneğinde bir canlanma yarattıkları kimsenin aklına gelmemişti. Bu tezin ne kadar yanlış olduğu ancak bu tartışmaya yoğun olarak katılan sivil toplumcular, Saçakçılar ve Küçükçülerin jakobenizm kavramı incelendiği zaman görülebilir. Bu üç kesimin jakobenizm kavramı dedik. Çünkü bu üç tarafın jakobenizmin ne olduğu ya da daha doğrusu nelerin jakobenizm olduğu konusunda görüşleri birkaç ayrıntı dışında aynı. Ayrı varsayımlardan yola çıkıp sonra ayrılıyorlar. Bir mantık ya da yöntem ayrılığı da yok.[2] Ayrılık ahlaki normlarda. Birinin iyi kabul edip olumladığını öbürü kötülüyor; o kadar. Yoksa Jakobenlerin Fransada neyi ifade ettiği, Ekim devriminin jakoben bir tutumun sonucu Bolşeviklerin de modern jakobenler olduğu konusunda Türk burjuva devrimi liderlerinin Jakobenliği konusunda oluşur anlaşıyorlar.* Biz bu tartışmanin biçim ve yöntemine olduğu kadar, tartışmada taraflarca kabul edilmiş önvarsayımlara ve tarih yorumuna da itiraz ede-

(*) Sivil toplumcularla Saçak arasında Jakobenlerin kitle desteği konusunda, Saçak'la Y.Küçük arasında Türk burjuva devrimcilerinin Jakoben geleneği konusunda görüş ayrılığı var. Ama hemen ardından yürütülen mantık bu ayrılıkları etkisiz kılıyor.

ceğiz. Temel tezimiz ise bu tarih yorumunun marksist devlet teorisinde, öncü parti teorisinde yapılan tahrifatlarda kendini en iyi sergileyen bir revizyonizme işaret ettiğidir.

Sivil toplumcuların neden "jakobenizm"i baş düşman gördüğünü 11. tez kitap dizisinde Can Ilgın şöyle açıklıyor:

"Jakobenizm sivil topluma hayranlığı bir siyasal felsefe haline getirenlerin, tarihte buldukları baş düşman simgesiydi. Simgesiydi diyorum, çünkü amaç sadece Fransız devriminin yeniden değerlendirilmesi değildi: Sivil toplumcular Jakobenizm'e saldırırken, aynı zamanda, hatta esas olarak, bu tarihsel hareketin mirasını devraldığını düşündükleri her türlü çağdaş siyasal harekete de karşı çıkmış oluyorlardı. Bunlar arasında (Türkiye tarihi açısından çok önemli bazı siyasal hareketlerin yanısıra) Ekim devrimine önderlik etmiş olan özgül marksist gelenekte vardı. Bu önderliğin Jakobenizm ile sınıf temeli, amaçları ve yöntemleri bakımından belirleyici ayrımlara sahip olduğunu göstermeye çalışmanın yeri burası değil. Ama sivil toplumcu teorinin tarihinin bu alandaki sorunları Jakobenizm ile Ekim devriminin önderliği arasında kurduğu bağıntının yanlışlığıyla sınırlı değil; bir o kadar önemlisi de, Fransız devriminin özgün Jakobenizm'i konusunda ileri sürülenlerin gerçekle pek ilişkili olmaması."[3]

C. Ilgın'ın buraya kadar söylediklerine katılmamak elde değil. Şu farklaki onun sivil toplumcular için söyledikleri, hemen hemen aynen tartışmanın diğer kanadı (sağ revizyonistler) içinde geçerlidir. Bu ortaklık sağ revizyonistlerce de kendi aralarında yapılan bir tartışmada bakın nasıl kabul ediliyor: "Sivil toplumcu sözcülerin jakobenizmi düşman ilan ederlerken, ona yükledikleri anlam, Saçakçılardan çok daha fazla doğru içeriyor. Sivil toplumcular, jakobenizmi yapılmaması gereken bir iradeci-örgütlü müdahalenin taşıyıcıları, tarihi biçimlendirmeye çalışan zorbalar olarak tanıyorlar."[4] Sivil toplumcu jakobenizm kavramına itiraz,sadece ona zorba denilmesinde ve jakobenizmin yaptıklarının yapılmaması gerektiği tezine itiraz şeklinde gündeme geliyor. Dediğimiz gibi, kavramda anlaşıyorlar da bu kavramın iyi mi kötü mü olduğunda anlaşamıyorlar. Biz bu tür bir jakobenizm kavramının Fransız İhtilali'nin orijinal jakobenizmi ile ilgisi olmadığına inanıyoruz, bu düş ürünü jakobenizmin yahut Fransız devriminin orijinal jakobenizminin ekim devrimcilerinin anlayışı ile eş tutulamayacağını iddia ediyoruz ... Aynı şekilde Türk burjuva devrimcileri (ittihatçılar, kemalistler) ve 1971 proleter devrimcileri ile bu biri düşsel öbürü gerçek iki jakobenizmin bir ilgisi olmadığını söylüyoruz. Son olarak tüm bu tartışmalarda kullanılan analojik mantığa itiraz ediyoruz.

İnsanlar yeni bir olguyla karşılaştıklarında zihinleri onu belli bir kategoriye sokma ihtiyacı hisseder ve çağrışım yoluyla eski, tanıdığı, benzerlik atfettiği olgularla birlikte guruplar. Bu insan mantığının en ilkel faaliyetidir. Bilim adamları ve siyasetçiler de kuralın dışında değillerdir. Yeni bir olgu ile tanıştıklarında eski tarihten çağrışım yoluyla benzetmeler bularak, bu yeni olguyla ilk zihinsel kontağı kurarlar. Anlama sürecinin ilk adımı böyle atılır. Analojilerin anlatma sürecinde de bir yeri vardır; karmaşık ya da soyut bir konuyu yahut bu konunun püf noktasını okuyucu dinleyicinin gözünde muğlakta olsa canlandırmak amacıyla onun tanışık olduğu örneklerle paralellik kurulur. Bu da açıklama süreci-

nin betimleyici bir ilk adımıdır.* Tarihsel materyalizmı kabul edenler için analojilerin yeri ancak bu kadar olabilir. Analojik mantık, diyalektik yöntemin somut tarihe uygulanmasının yerini alamaz. Bugün sürüp giden jakobenizm tartışmasında ise taraflar tam da bunu yapıyorlar. Hemen hiçbir somut tahlile gerek duyulmadan, tarih-dışı benzetmelerle yetiniliyor ve bunlardan çeşitli sonuçlar çıkarılıyor. Bir kere tarihin, sınıf mücadelesinin, sınıfsal özün kayıtlarından kurtulunca artık kelebek gibi, bir dönemden bir döneme uçuşmak mümkün olabiliyor. Böylece Fransız Devrimini 1917 Devrimine benzetmek, Robespiyer'i Lenin'e ya da bazen Stalin'e benzetmek mümkün oluyor. Aynı şekilde ve üstelik çoğu kez aynı anda Robespiyer Talat **Paşa'ya**, ya da Enver **Paşa'ya** ya da Mustafa Kemal **Paşa'ya**, ya da İsmet **Paşa'ya** yahut 27 Mayıscılara, hatta 1971 devrimcilerine benzetilebiliyor. Diğer bir yöntem daha ciddi görünüme sahip. Bir kez Robespiyer Lenin'e ya da Stalin'e, ya da M.K.Atatürk'e benzetildikten ve istenilen sonuçlar daha bu aşamada öne sürüldükten sonra tarihsel malzeme orasından burasından çekiştirilip, uzatılıp, kırpılıp bu baştan kabul edilmiş sonuçları güya temellendiriyor.

LENİN ve JAKOBENLER

Marksistler ve özellikle kendisi böyle bir suçlamaya hedef olan Lenin, sık sık jakobenizmi tartışma konusu yaptılar. Ama hiçbir zaman bu analojileri somut tahlil yerine ikame etmek için değil; hiçbir zaman Jakobenizmi Marksizme bir miras olarak algılayıp bunu red ya da kabul etmek için değil... Lenin Jakoben olarak suçlandığında, "Evet, biz proleteryanın Jakobenleriyiz" demişti. Bunu, bir yandan kendisini tam bizim sivil toplumcuların mantığıyla jakobenlikle suçlayanlarla çarpıcı biçimde alay etmek için ama daha çok kendisine yöneltilen suçlamayı vesile bilerek kendi "kesintisiz devrim" perspektifini açıklamak için yapmıştı. Gerçekten de, "biz **proleter** jakobenleriz" demek aynı zamanda marksizm için temel olan, sınıf farklılığını öne çıkarmak, temelde farklılığı vurgulamak demekti. Ayrıca biz, jakobenlerin burjuva devrimi için yaptıklarını kendi devrimimiz için yapacağız demekti. Jakobenler burjuva devrimini gidebileceği son noktaya kadar götürmüş, devrim ancak burjuva devrimi sınırlarını da aşmaya başlayınca onu dizginlemeyi düşünmüşlerdi. Aynı şey proleterya için düşünüldüğünde şu demektir: Biz şu an gündemde olan (1917 de Rusya'da) burjuva devrimini tıpkı jakobenler gibi sonuna kadar götüreceğiz. Ama proleter devrimcisi olduğumuz için orada kalmayacağız. Onu proleter devrine dönüştüreceğiz ve bu devrimi de son hedefine kadar götüreceğiz. Jakobenler nasıl Fransız ihtilalinde burjuvazinin en devrimci temsilcileri ise Bolşevikler de Rusya'da proleteryanın en devrimci temsilcileriydiler. Bolşeviklerin, jakobenlerden özde (sınıf yapısı itibarıyla) farklı oldukları gibi tam da bu nedenle biçimce de (eylem ve

* Bazen tarihte belli kişilerin belli dönemlerde ve belli politik konumlarda görünüşte çok benzer şeyler söyledikleri ve yaptıkları görülür. Ancak bu benzerlik açıklayıcı bir motif olarak kullanılamaz. Bizzat benzerliğin kendisi somutun incelenmesiyle açıklanmaya muhtaçtır. Benzerliğin gerçek mahiyeti de ancak bu yolla ortaya çıkar.

örgüt biçimleriyle) farklı olacakları tabiydi ve somutta gösterilebileceği gibi gerçekten farklıydılar. Ama sol jakobenler aynı kanıda değil. Onlara göre jakobenler "tutkularıyla sosyalizm mücadelesi verenlere pek yakışan (!) bir biçim ve öz yaratıp devrettiler"[5]

BİR POLİTİK MASAL
Jakobenler Hain Kurt mu, Yakışıklı Prens mi?

Sivil toplumculuk jakobenizmi komplocu yöntemlere alışık, dikta yanlısı, anti-demokratik, kitle bağları zayıf ve buna rağmen kitleyi kendince iyi bulduğu "ileri" bir program doğrultusunda zorla sürüklemeye çalışan, "halka rağmen halk içinci" bir siyasi gelenek olarak görüp devrimci marksizmin bu "mirasının" toptan reddedilmesini savunuyor. Sol jakobenler tüm bunları kabul edip devrimci geleneğin bu mirasının savunulmasını ilericiliğin, sosyalizmin kıstası sayıyorlar. Bu kesime göre komploculuk denilen şey devrimcilerin kullanmak zorunda olduğu bir yöntemdir; jakoben diktatörlüğü ise proleter diktatörlüğünün bir örneğidir.* Kitle bağlarının zayıflığı önemli değildir.**

Aynı şekilde halka rağmen halk için anlayışı önemlidir hatta doğrudur, çünkü önemli olan "bu bağların (kitle bağları. C.A.) varlığından ziyade, nesnelliği değiştirmeye uğraşan bir **siyasi öznenin müdahelesinin, gerektiğinde her sınıfsal kütleyi karşısına alabileceğidir. (a.b.ç.)** [8]

Sivil toplumcular ile sol jakobenler jakobenizmi tanımlamakta anlaşıyorlar. Anlaşamadıkları bunun iyimi kötü mü olduğu. Yine anlaştıkları bir nokta bunun devrimci marksizme miras kalmış ve onun tarafından kabul edilmiş bir gelenek olduğu. Sivil toplumcular için ilericilik devrimcilik kıstası Marksizmde mevcut olduğu söylenen jakoben geleneğin toptan inkar edilmesi iken, sol jakobenler için "bugün jakobenizme sahip çıkmanın bir ilericilik kıstası sayıldığı bir çağda yaşanıyor. Jakobenizme her reddiye, gericilik türlerinin hanesine yazılıyor."[9]

Bize göre sol liberal-sivil toplumcularca yahut sol jakoben çevrelerce kavramlaştırılan türden bir jakobenizmin Fransız İhtilalinin gerçek jakobenleriyle hiçbir ilgisi yoktur. Bu jakobenizmin aynı şekilde Lenin'in teorisiyle de ilgisi yoktur. Bu benzetmelere ve bu benzetmelerin kuruluş yöntemine karşıyız. Bunları daha önce belirttik. Biz Robespierre'de simgelenen jakobenizmi bir miras olarak görmüyoruz. Bize göre devrimci Marksizmin tarihteki mirası başkadır. Yazımız içinde bu konudaki düşüncelerimizi açıklayacağız. Ama daha önemlisi biz bu tartışmada öne sürülen tezlerle marksizmin proleter devlet, devrim, dikta-

* Yalçın Küçük, "Paris Komünü değil, jakoben diktatoryası, Proleterya Diktatoryasına model oldu."6 diyor; Marx ve Engels Fransa'da İç Savaşta tersini söylüyorlar. Yanılmışlardır; Y.Küçük'ten iyi bilecek değiller ya!.

** Gelenek yazarı A.Giritli Troçkiyi şöyle methediyor. "Çoğunluk devrimi" esprisini pratik olarak, siyasi gücün nicelikle değil, örgütlü nitelikle ölçüldüğü anlamında terketti."7 Marksizm çoğunluk devrimi anlayışını terketmedi bu bir, Sovyet devrimi işçi köylü ittifakına dayanıyordu, yani nüfusun ezici çoğunluğuna... Proleter devrimcileri için siyasal güç, karbonariler, narodik örgütler, ya da blankist örgütler gibi yalnızca örgütlü nitelikle ölçülmez bu iki.

törlük, öncü parti - kitle diyalektiği konusundaki en temel tezlerinin tahrif edildiğini iddia ediyoruz. 12 Eylül öncesi değil açıkça yazılmaya ima edilmeye bile cesaret edilemeyen, şimdilerde bile ancak tarihsel bir tartışma perdesi altında sürdürülebilen bu tahrifat silsilesi öyle görünüyor ki bitmeyecek; engellenmezse hızla yayılacak. Çünkü marksizmin en temel tezleri üstünde yürüyen bu tartışma, bu tezlerdeki tavır alışın tamda devrimci tavırı oportunizmden ayıran kıstasları oluşturması nedeniyle sürecek. 12 Eylül sonrasında çeşitli nedenlerle sınıf mücadelesinin bir dönem durgunlaşması ve sosyalist düşünce üstünde burjuva/küçük burjuva ideolojilerinin giderek etkilerini artırmasına paralel olarak bu tartışma sürecek genişleyecek. Sivil toplumculuk sosyalist düşünce üstünde burjuva liberal düşüncenin etkisiyle, jakoben tavır ise küçük burjuva devrimciliğinin etkisinin güçlenmesiyle ortaya çıktı ve gelişti. Sosyalist düşünce tarihinde defalarca yokedilen fakat her bunalım döneminde yeniden hortlayan bu etkiler her alanda olduğu gibi ideolojik alanda da verilecek sınıf mücadelesiyle bir kere daha yokedilebilecektir.

TARİHİN MİSTİKLEŞTİRİLMESİNE KARŞI...

Baştan beri tartıştığımız herşey bir tarihi örneğe dayanıyor. Tarihin yanlış kullanılışını onaylamasak bile neyin doğru olduğunu da göstermek için tek yol yine o tarihi somuta bir yolculuk yapmaktan geçer. Fransız Devriminin yaşandığı o tarihi dönem her devrimci için son derece ilginçtir .Modern sınıf mücadelesi biçimlerinin politik doktrinlerin belli başlılarının hemen hepsini Fransız Devriminde görmek mümkündür. Asıl ortaya çıkışları daha sonra olacak tüm çelişkiler; demokrasinin değişik yorumları, işçi sınıfı mücadelelerinin değişik biçimleri, sömürge halkları isyanları, emperyalist savaşların ilk örnekleri, radikal feminist hareketleri bu kısacık tarih diliminde* görülmemiş bir yoğunlukta birbiri ardından, birbiriyle içiçe tarih sahnesine çıkarlar. Böylece "Büyük Fransız Devrimi" sosyalistler için tam anlamıyla bir laboratuvar yerine geçer. Eğer başkalarının bu laboratuvarda yaptıkları deneylerin yanlış sonuçlar çıkardığını iddia ediyorsak, kendimiz de burada birtakım deneyler yapmalıyız. Marks bu tarihsel dönem için şöyle diyor. "Onsekizinci yüzyıldakiler gibi burjuva devrimleri, başarıdan başarıya atlarlar. Dramatik etkilerde birbirlerini geçerler. İnsanlar ve eşyalar, parlayan elmaslar gibidirler. Ve her günün ruhu insanı kendinden geçirecek gibidir."[10] Yapmamız gereken, bu parıltının gözümüzü kamaştırmasını önlemektir. Tarihin Fransız Devrimi şahıs ve olayları üstüne örttüğü göz alıcı şalı çekip onları olduğu gibi gerçek sınıfsal özleri ile görmeliyiz. O dönemin efsanevi olaylarının kahramanlarını küçük görmek değildir bu... Ama bir kez bile şalı kaldır-

* Fransız Devrimi 1789'da başladı. 1793 yılı içinde tepe noktasına erişti. 1794'de düşüş başladı. 27 Temmuz 1794'te (Fransız Devriminin yeni takvimi ile 9 Thermidor yıl II) kesin bir gerileme içine girdi. Bu noktada ve hemen ardından Babeuf komplosunun başarısızlığa uğramasıyla emekçi sınıfları için devrim bitti. Burjuvazi kendi devrimini 9 Kasım 1799 (18 Brumaire yıl VIII)da Napeleon'a teslim etti. Napeleon devrimin simgesi haline gelmiş cumhuriyeti ilga etti. Fransız Devriminin tümüyle sönüşü 1814'e, Napeleon'un Avrupa İttifakı tarafından yenilmesine kadar gider. Ancak bundan sonra kralcı restorasyon dönemi başlayabilmiştir.

madan o dönemin hayaletlerinin bugünün kafalarını karıştırmasını, bugünün gerçeklerini mistikleştirmesinin önüne geçilemez. "Ondokuzuncu yüzyılın (20. yy. olarak ta okunabilir. C.A.) toplumsal devrimi, şiirini geçmişten değil ancak gelecekten çıkarabilir. Geçmiş hakkındaki batıl inançlardan kendilerini kurtarmadan kendi işlerine başlayamazlar."[11]

BİR DEVRİM BÖYLE DOĞDU

Fransız Devriminin, İstibdadın simgesi sayılan Bastille zindanının silahlı halk tarafından düşürüldüğü 14 Temmuz 1789 günü başladığı kabul edilir. Halbuki devrim, bir hayli derinden, daha önce başlamıştı. Bir burjuva devrimi olan Fransız Devriminde kralın otoritesine ilk başkaldırı dönemin egemen sınıfı ve eski feodallerin torunları olan soylulardan geldi. Çok daha önceden mutlak krallık sistemi hayli çürük bir hal almıştı. Mutlak monarşi iyiden iyiye gelişmiş, son derece merkezi, son derece güçlü gözüken ceberrut bir devlet tipi ortaya çıkarmıştı. Devletin tepesinde kral vardı. Teoride kral hükmetme hakkını tanrıdan almıştı ve ancak ona hesap verirdi. Ama pratikte "tanrının düzenine" -geç dönem feodal düzen oluyordu bu- uygun davranmakla yükümlüydü. Devlet üç sınıf (ordre) üzerinde yükseliyordu: Rahipler (kilise düzenini temsilen), aristokratlar(feodal düzeni temsilen), ve Tiers Etats, yani üçüncü sınıf, yani halk. Buradaki halk kelimesine burjuvazide dahildir, burjuvazi tüm halk kesimlerine önderlik eder görünümdedir. Eski feodal düzeni ifade eden bu sınıf ayrımı aslında o dönemde bir hayli değişmişti. Aristokratlar artık eski feodaller gibi yörenin güvenliğini sağlamak v.s. türü bir işlev görmüyorlardı. Çoğu zaten kendi malikanelerinde bile yaşamıyordu; buraların yönetimini birtakım kahyalara bırakmışlardı. Şimdi soyluluk ikiye ayrılmıştı: Kılıç aristokrasisi, giysi aristokrasisi. Giysi aristokratları para karşılığı ünvan satın alarak sonradan soylulaşmış zengin burjuvalardı. Burjuvazinin bir kısmı böylece merkezi devletin kuruluşu ve gelişimi sırasında yaptığı para yardımlarının karşılığını almış ve düzenle bütünleşmişti. Krallığın, mutlak monarşinin tüm bürokrasisi bu kılıç ve giysi asillerinin elindeydi. Burjuvazinin büyük çoğunluğu parası olmakla birlikte devlet içinde yükselemiyordu. Ordu da buna dahildi ve soylu olmayan birinin orduda yükselmek gibi bir umudu olamazdı. Burjuvazi merkezi krallığı feodallere karşı savaşında desteklemiş onun kurulmasını, sağlamlaşmasını sağlamıştı. Klasik feodalizmin sadece "eşitler arasında birinci" olan kralı ancak burjuvazi sayesinde "devlet benim" diyebilen "güneş kral" XIV Louis'ye gelebilmişti. Buna karşılık merkezi krallık burjuvazinin ancak asgari bazı ihtiyaçlarını giderebilmişti. En başta ticaret özgürlüğünü kısıtlayan yerel gümrükler kalkmıştı ama bu kalkış kesin olmaktan uzaktı. Ve bazı yarı özerk eyaletlerde sürüyordu. "Mülkiyet hakkı"nın güvenilirliği az çok sağlanmıştı. Mülkiyetin ve kişisel özgürlüklerin güvenliği gerçi tek tek aristokratlara karşı korunmuştu ama kralın merkezi devletine karşı hayli korunmasızdı.*

* Evvelce oldukça özerk ve burjuvazinin kontrolunda olan şehir belediye meclisleri (komünler) merkezi devletin güçlenmesiyle yetkisiz bırakılmıştı.

Üstelik otoritelerinin ellerinden alınmasına yardımcı olduğu aristokratlar, kurulmasını sağladığı bu mutlakiyetçi devletin iskeletini oluşturmuştu. Yani burjuvazi bir anlamda kendi elleriyle kurduğu devletin dışında kalmış, bunun tüm nimetini düşmanı aristokratlara sunmak zorunda kalmıştı. Üstelik hızla büyüyen bu merkezi, mutlakiyetçi krallık debdebeli bürokrasisiyle son derece pahalıya geliyordu. Merkezi devletin tüm maliyetini köylülerle beraber -onlar kadar olmasada- burjuvazi çekiyordu; çünkü asiller ve kilise vergiden muaftılar. Devlet sadece bürokrasinin olağan masraflarından dolayı mali sıkıntı çekmiyordu. Kral, kral ailesi çevresindeki aristokratlar ve bir bütün olarak Versailles sarayı korkunç ve lüzumsuz bir lüksün masraflarını yığıyordu devletin üstüne... Bütün bunların üstüne devlet kralda somutlanan muhteşem görünüşüne karşın gerçekte oldukça zayıftı. Aristokrasiden oluşan bürokrasi, geçmiş özerkliğinin son kırıntılarını savunmak için her türlü ıslahatı reddederek kralla didişiyordu. Köklü soylulardan atanmış ancak hepsi de yetkisiz, Paris'te kralın dizi dibinde oturan valiler, aristokratlaşmış yüksek burjuvalardan atanmış son derece yetkili "kral vekilleri"ne diş biliyordu. Krallığın para, para diye üstlerine vardığı aristokratlar ile kilise artık kaçınılmaz gibi gözüken masrafı birbirinin üstüne atmaya çalışıyorlardı. Aristokratlara dayanan bir merkezi devlet yaratmak bir merkez etrafında birleşmiş milleti yaratmaya yetmemişti. Feodaller eski haklarının bir kısmını koruyorlardı; onlara dayanan devlet hiçbir zaman bunların üstüne yeterince cesur gidememişti. Bu yüzden Fransa yöresel imtiyazlar ve muaflıklarla doluydu. Kanunlar bir bölge için başka, bir başka bölge için yine başkaydı. Bunun sonucu yerel etnik ve ekonomik farklılıklar çok fazlaydı. Devlet bu günkü anlamıyla bir ulusa dayanmıyordu ve aslında çok güçsüzdü. Öyleki devletin idari taksimatı, hatta sınırları bile tamı tamına belli değildi. Devlet maddi temelde böylesine güçsüzleştikçe mutlak krallığın ideolojik gücü de zayıflıyordu. Artık "tanrının iradesini temsil eden" kralın "ağzından çıkan kanundur" tezleri pek ilgi çekmiyordu. 1787'de kralın bir toplantıda kanunsuz davrandığını iddia eden Orleans düküne -ki kendisi de krallığa oynuyordu- XVI. Louis, "Ben böyle istediğime göre kanuna uygundur"[12] dediğinde hiç ikna edici olamadı ve tartışma büyüdü. Aristokratlardan kurulu Paris Parlamentosu bütün Fransa'daki parlamentoların en güçlüsüydü.* Kralın maliye bakanı Necker'in yeni bir devlet borcu tasarısını engellemekte direndi. Biraz vakit kazanmak biraz da bu şekilde tasarıyı engelleyebileceğini düşündüğü için böyle bir kararın ancak Etats Généraux, meclisinin toplanmasıyla alınabileceğini idda etti. Etats Généraux'lar feodal meclislerdi. Burada her feodal sınıf bir oya sahipti, böylece bu meclislerde kilisenin bir aristokrasinin bir ve tüm halkın yine bir oyu vardı. Parlamento nasılsa ikiye bir galip geleceğini düşünüyordu. Krallık bu feodal meclisleri bile 1614 yılından beri toplamayı reddetmişti, bu sefer blöfü gördü. Üstelik evvelce her zümrenin eşit sayıda temsilcisi bulunan Etats Généraux'larda halkın (Tiers Etat) temsilci sayısını iki misline çıkardı. Daha da ileri gitti seçimi oldukça geniş tutarak hemen tüm köylülerin de seçime katılmasını sağladı. Aşağı yukarı 5 milyon kişi seçime katıl-

* Parlamentolar bugün bizim anladığımız parlamento değildir. Bunlar bir cins yargı organıydı. Aristokratlardan kuruluydu. Paris Parlamentosu kralın emirlerini kütüğe kaydederdi. Emir ancak bundan sonra kanuni sayılırdı. Paris Parlamentosu çoğu kez bir aristokrat direnme merkezi olarak, bu işlevi yerine getirmeyi reddetmiştir.

dı.[13] Necker böylece parlamentonun blöfünü görmekle kalmayıp üstüne pey de sürmüştü. Necker köylülerin aristokratların etkisi altında kalarak oy vereceklerini sanmıştı. Danıştığı kimi soylular bu fikri öyle benimsediler ki onu seçimi daha da geniş tutması yolunda teşvik ettiler.[14] Ne var ki sonuç tam tersi oldu.[15] Köylüler temsilci olarak genellikle kendi piskoposlarına düşman yoksul, demokrat köy papazlarını seçtiler.*

MECLİSLER TOPLANIYOR

Etats Généraux'lar toplandı. Bunların 175 sene sonrasında tekrar toplanabilmesinde egemen sınıf ve katmanların kendi aralarında girdiği kavganın rolü büyüktür. Burada daha sonra çok kez doğrulanacak bir politik ders görüyoruz. Devrimci bir sürecin başlamasında egemen sınıfların kendi içlerinde giriştikleri mücadele ve bu mücadelenin politik istikrarı adeta zorla yıkması temel bir rol oynar. Merkezi krallık maddi, sınıfsal ve ideolojik olarak zayıflamıştı. 1778'den sonra iktisadi konjonktür de daralmaktaydı. Onyıllardır Fransa'da devrim konuşuluyordu yine de beklenen şey bir türlü gelmiyordu. Devrimin şafağında 1784'te şöyle söylenebilmişti. "Vah, vah! Artık bitti, çok aşağıladık, ahlak çok zayıfladı. İhtilal asla kopmayacak! Asla!"[16]

Krallık bünyesel olarak zayıftı. Giderekte zayıflıyordu. Ama krallığın sihri sürüyordu. Krallık bir zamanlar gerçek bir maddi gücü olan kralların kullandığı simgelere, törenlere, şatafata daha çok başvuruyordu. Çünkü bunlar onun elinde birer silahtı. Gerçek bir silah değil, ancak büyü gibi gözbağcılığa dayanan bir silah. Maddi güçsüzlük ile temeli olmayan ideolojik motiflerin halk üstünde doğurduğu güç arasında **görünüşte bir "denge" oluşuyordu.** Ve her türlü maddi şart mevcutken süregiden bu durgunluk ilericilerin moralini yukardaki alıntının gösterdiği gibi hayli bozabiliyordu. Bu sahte dengenin bir anda ortadan kalkması için önce egemen sınıfların küçük çıkarları için birbiriyle didişmesi ve bu didişmeye tam bir ikiyüzlülükle halkı da karıştırmaları gerekti. Yukarda da gösterdiğimiz gibi şımarık aristokratlar, kör parlamentolar, oportunist maliye bakanları, yabancı kraliçe ve iradesiz kral elbirliğiyle Etats Généraux'yu toplantıya çağırmakla tamda bunu yaptı. Meclisin toplanması ardından gelen dönemde burjuvazinin kendisine verilen figüranlık rolüyle yetinmeyeceği anlaşıldı. Ama genel olarak burjuvazinin temsilcileri daha çok bir uzlaşma arıyorlardı. Rejimin durumu öyleydi ki bu uzlaşmaya yanaşacağı yerde tek silahı olan ideolojik simgeleri gereğinden fazla kullanarak saldırdı. Burjuvazinin temsilcilerini azarladı, yağmur altında bekletti. Silah zoruyla meclisten attırdı. Ancak bu süreçte burjuvazi hayli ürkekte olsa kendi iktidar organlarını kurmuştu ve eski teba konumuna razı olamazdı. Burjuvazi ciddi bir yenilginin eşiğindeyken halk Bastille zindanını ele geçirdi. Krallığın otorite simgesi ele geçirilmişti. Bu krallı-

* Fransız devriminden çok önce o dönemde İncil'den kaynaklandığı iddia edilen büyük bir tarımsal komünizm fikri bu köy papazları tarafından yayıldı. Bkz. Max Beer. Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Tarihi'nde Jean Meslier örneği, sayfa 385; Bkz. A.Mathiez, Fransız İhtilali, c. 2, s. 69, Moşan Papazı Piyer Doliviye, s. 71. Epineuil Papazı Petitjean, s. 71, Fauchet Papazı Nikola de Bonvil. Marx'ın komünizmin Babeuf'tan önceki ilk temsilcisi olarak gösterdiği ünlü Jacques Roux'da bir papazdı.

ğın üstündeki gözalıcı pelerini çekti onun kocamış, kadit vücudunu gözler önüne serdi. Burjuva meclis halkın çıkardığı karşılıklardan da ürktü. "Kargaşalığa" çare bulmaya kalksa kralın temsil ettiği yürütmeye eski gücünü yeniden vereceği, gözyumsa "halkın krallığının" ortaya çıkmasından korkuyordu. "İki şıktan hangisini tercih etse örfi ve keyfi hareket, ya köhne krallık lehine yahut ayak takımının krallığı lehine tekrar tesis edilmiş olacaktı" [17] Burjuva meclis kararsızlıklar içinde bocaladı. Meclisteki en radikal unsurlar çareyi burjuva otoritesinin kral aleyhine hızla güçlendirilmesinde gördüler [18]. Meclis uzun tartışmalara rağmen buna da karar veremedi. Halktan da, kraldan da korkuyorlardı. İkisiyle de uzlaşmak ikisinin de dizginlerini ele geçirmek istiyordu. Cesareti az, ihtirası sonsuzdu.

Sonunda düğümü köylüler çözdü. Bastille olayını taklit ettiler. "Şehirlerdeki genel silahlanmaya köylerde uydular. Bastille'in zaptı onları kendi hapishanelerine taarruza teşvik etti. Ne kadar ızdırap çektikleri bilinince, yalnız bir şeye şaşmak gerekir ki o da bu işe bu kadar geç başlamış olmalarıdır." [19] Böylece **krallıkla halk arasındaki sahte dengeye son darbeyi köylüler vurdu.** Bundan sonra Fransız Devrimi yatağından taşmış bir ırmak gibi önüne çıkanı sürükleyerek hızla aktı. Hedefinin sonuna kadar gitti. Köylüler feodalizmi fiilen yıktılar. Burjuvaziye bunu hukuken onaylamak kalıyordu. Bunu yaptı; yaparken köylüleri dolandırmaktan da geri kalmadı. Devrimci süreç öyle hızlı ilerledi ki daha dün aşırı solcu* sayılan devrimciler birbiri ardından ılımlı sonra karşı devrimci oldular. Devrim kendisine ayak uyduramayanları tasfiye etti ayak uyduranları yüceltti.

Böylece iktidara aşırı sol sayılan Jirondenler geldi. Büyük ve orta ticaret burjuvazisinin temsilcileri olan Jirondenler görünüşte, kaçak aristokratları destekleyen Avusturya despotizmine ama gerçekte baş rakipleri İngiltere'ye karşı yayılmacı bir savaş açtılar.[20] Bu macera fiyaskoyla sonuçlandı ve düşman orduları Paris üstüne yürüyebilecek başarılar kazandılar. İçerde aristokrasi yanlıları ve bizzat kral, düşmanla işbirliği yapıyordu. Bu durumda devrimi daha ileriye götürmek, içerde şimdi aynı zamanda vatan haini olan karşı devrimcileri şiddetli darbelerle ezmek, vatanı korumak için yoksul halka taviz vermek pahasına bir kitlesel seferberlik örgütlemek zorunlu hale gelmişti. Vatan savunması ve devrim aynı anlama gelmişti. Jirondenler kendi başlattıkları gelişmelerin ürünü olan bu durum karşısında tereddüt ettiler ve iktidardan düştüler. Jakobenler iktidara geldi, "Jakoben diktatoryası" kuruldu ve jakobenizmi bir terim olarak gelecek kuşaklara miras bırakacak olaylar zinciri başladı.

SANS CULOTTE'LAR ve JAKOBENLER

Jirondenler 31 Mayıs 1793'te Jakoben kontrollü bir halk ayaklanması ile devrildiler. Ama onların devrilmesine giden yol 10 Ağustos 1792'de "devrimci komün"ün (belediye meclisi) kuruluşuyla sonuçlanan bir başka halk ayaklanmasıyla açıldı. Bu ayaklanma (komün) şube meclislerine tüm yurttaşların kabul edilmesi ve seçme/seçilme için mülk sahibi olma kıstasının kaldırılmasını sağladı.

* "Sol" ve "sağ" Fransız Devriminde ortaya çıkan terimlerdir.

31 Mayıs'tan sonra örgütlenen jakoben diktatoryası ve bu dönemde yapılanlar çoğu yorumcuya göre jakobenizm kavramının içeriğini meydana getirdi. Bizce bu kısmen doğrudur. Tamamen doğru olması için Termidor sonrası - yani jakobenlerin gerici güçlerce devrilmesinden sonra olanları ve bunun işçi sınıfının ilk mücadeleleriyle olan ilgisini kurmak gerekir.

Jakobendiktatoryası dönemini simgeleyen bir kişi aranacak olursa bulmak çok kolaydır. Hiç şüphe yok ki sözkonusu kişi ancak Maximillian Robespierre olabilir. Bir hukukçu olan ve soylu bir aileden gelen Robespierre devriminin başlarında pek göze batmadı. Fakat sonraları seçme ve seçilme hakkını belli bir vergi verenlere tanıyan yasaya ve burjuvazinin bu tür anti-demokratik tasarılarına karşı uzlaşmaz tavrıyla ünlendi. İlk yasama meclisi ardından yeni bir anayasa hazırlanması amacıyla kurucu meclis (Convantion) seçildi. Doğrudan doğruya pek fazla bir yetkisi olmamakla beraber fiili etkisi son derece büyüktü. Bunun başlıca sebepleri Robespierre'in hem halkın güvendiği birkaç politikacıdan biri olması, hem de Montagnard (Dağlı)* burjuvazinin savunduğu politikaları en tutarlı ve en uzlaşmaz bir biçimde savunmasıydı. Danton kadar olmasa da yetenekli bir hatipti. Diğer 18. yy. devrimcilerinin pek çoğunun tersine para pula değer vermeyen sert bir Romalı ahlakına sahip, satın alınamaz diye tanınan bir adamdı. Sert ve soğuk bir mizacı vardı. Buna rağmen giyiniş, hâl ve tarzı bir halk adamından daha çok aristokratı andırırdı. [21]

Yine bu dönemi karakterize eden bir kurum ararsak bu sefer iki tane birden bulmak gerekir. Komün (Paris Komünü) ve Jakoben Klüpleri. Komün, belediye meclisiydi. Etats Genereux seçimlerinde iki dereceli seçimle mebusları seçen seçmenler daha sonra dağılmadılar. Önce daimi bir komite haline geldiler sonra da belediye meclisi olarak teşkilatlandılar. 10 Ağustos ayaklanması sıradan halkın komüne egemen olmasını, komünün devrimcileşmesini sağladı. Devrimin ilk aşamasında burjuvazinin meclisle birlikte iktidar organı olan komün, ardından yoksul halkın Convantiona karşı muhalefetinin merkezi oldu.

Jakoben klüpleri aslında biraz da komün gibi devrimin kaderini takip etti. Önceleri Breton Klübü adıyla anılıyordu. Aidatı çok yüksek büyük burjuva aristokratik klüplerin yanında daha mütevazi bir klüptü. Üyelerinin çoğu milletvekiliydi. Önde gelen kişileri Triumvira denilen Duport, Barnave ve Lameth Kardeşlerdi. Bunlar önceleri meclisin sol kanadını temsil ederken daha sonra kral tarafından satın alınmışlardır. Danton ve Camille Desmoulins'de klübe devam ederken daha sonra Cordeliers Klübünü kuranlar arasına katıldılar. Devrim ilerledikçe jakoben klüpleri, Fransanın her tarafında açıldı. Aidatı az olduğundan orta ve küçük burjuvazi ve sans culottes (baldırı çıplaklar diye çevrilebilecek, yoksul halk, işçiler) bu kulüplere rahatça girebildiler. Böylece bu klüpler halkın politika üretme merkezi oldu.

* Mecliste üst sıralarda oturduğu için dağlı denen radikal milletvekilleri. Bunlar devrimin kamulaştırdığı toprakları satın alan burjuvazi ile radikal küçük burjuvaziyi temsil ediyorlardı.

Jirondenler düşünce, klüpten atıldılar. Daha sonra halk devrimcileri, hebertistler, "enrage"ler (kudurganlar) tasfiye edilince Termidor öncesinde jakoben kulüplerinde hemen sadece Robespierre yanlıları kaldı. Böylece belli başlı üç sebepten jakoben kelimesi Robespierre taraftarlarını ve onların politikasını ifade eder hale geldi. Bu üç sebep şunlardır: Sağ kanadın sık sık jakobenleri "anarşist"likle suçlayarak, halk devrimcileri ile aynı kaba koyması, Robespierre yanlılarının genel olarak kulüpte güçlü olmaları, Sans Culotte'ların temsilcileri hebertistlerin idamından ve tasfiyesinden sonra klüpte Robespiyercilerin tek güç olarak kalması.

Convantion meclisinde sol kanat milletvekillerine Montagnard deniliyordu. Liderleri Robespierre'di.Bunlar daha çok orta ve küçük burjuvaziden oluşuyordu. Feodallerin el konmuş topraklarını ucuza kapatan burjuvaları temsil ettiği ve bizzat milletvekillerinin birçoğu bu işle meşgul olduğundan bu politik çevre karşı devrimin zafer kazanmasından son derece korkuyordu. Çünkü bu takdirde topraklar ellerinden alınacaktı. Burjuvazinin bu kesimi bu amaçla devrimin ilerlemesi için yoksul halk ve Paris proleteryası ile ittifaka girmeyi göze alabildi. Yine bu toprak satışı yüzünden jironden burjuvazinin bir kısmı toprak satın aldıktan sonra Montagnard oldu. Meclisin çoğu aslında ne Montagnard ne Jirondendi. Çoğunluk ortada tavır alıyordu.

Daha sonraki gelişmeleri anlayabilmek için Meclisin yapısını iyi anlamak gerekiyor. Mecliste jironden, montagnard, v.s. dediğimizde bugünkü partileri düşünmemek gerekiyor. Ortada bir parti v.s. olmayınca kesin bir gurup kararı almak mümkün olmuyor, hatta buna yönelik guruplaşmalar "milli irade"ye müdahale olarak görülüp tasvip edilmiyordu. Halkın meclise kadar girip, tribünlerden, beğendiği kararları alkışlayıp, beğenmediğini yuhalaması, hatta bu önergeyi vereni tehdit etmesi kendiliğinden yerleşmişti. Komün ve klüplerde politik olarak bilinçlenen halk bunu giderek tam bir silah olarak kullanıyordu. Böylece Paris yoksullarının alınan kararlarda büyük etkisi oluyordu. Mebuslar çokta örgütlü olmadıklarından bu kalabalığın manevi - bazen de maddi - baskısına dayanamıyorlardı. Bu durum burjuva demokrasisinin ihlali ama başka bir demokrasinin, baskı hatta dikta biçimini almış tezahürüydü. Halkın terörü halkın özgürlüğünü getiriyordu.

Montagnardlar ve Robespierre işte kendiliğinden gelişen bu durumu politik bir yönteme dönüştürdüler. Jakoben klüpleri ve komündeki temsilcilerini kullanarak halk muhalefetini denetlemeye ve onu kendi amaçları için kullanmaya çalıştılar.

Böylece başlangıçta Paris halkının kendiliğinden terör ve diktası bir anlamda Paris proletaryasının diktatoryası olarak algılanabilir. Yalnız bu diktatoryayı hiçbir zaman kendisi için kullanamadı.

O dönem Fransa'sında Paris çok özel bir role sahipti. Nüfusun en yoğun olduğu şehirdi. Sanayinin ve ticaretin Lyon'la birlikte en gelişmiş olduğu yerdi. Çekirdek halinde de olsa bir proletarya hemen hemen yalnız burada vardı. Ayrıca mutlakiyetçi devletin merkezi olarak Fransa'nın kaderini belirlemeye Fransa'da kaderini Paris'in belirlemesine alışmıştı. İhtilal sonrasında meclis buradaydı olaylar burada gelişiyor, o günkü şartlarda bu olaylar taşrada ağır eksik duyu-

lup tavır alınan kadar Paris halkı çoktan tavır koymuş oluyordu... Paris devrimin çekim merkezi olmuştu. Devrim Fransa ortalamasına göre değil tarafsız, ya da insiyatifsiz sınıf ve katmanların varlığında, karşı devrim merkezleri ile Paris'in çekişmesine bağlı olarak uzun bir dönem Paris'çe belirlendi. *Bunun gelecekte halk devrimcileri açısından etkisi büyük oldu. Gelecekte cumhuriyetçi biçimler altında proleter öz 1871'e dek hep Paris'te patlak verdi. Ve bu öz Marksizm içinde bir öğe olarak yararlanılan Fransız sosyalizmini oluşturdu.*

JAKOBEN DİKTASI

Söylediğimiz gibi Robespierre Jakobenlerin simgesi oldu. Montagnardların da öyle... 1793 ortalarında jakoben diktası - daha doğrusu "komiteler diktası"* kurulur kurulmaz iki temel sorunla karşılaştı. Halktan ve devrimin ilerleyişinden onların deyimiyle "anarşi"den korktuğu için karşı devrimcilerin kucağına kaçan büyük burjuvazi ve jirondenler; bunların yarattığı devrimin gerilemesi sorunu ile Sans Culotte'ların ve onların içinde çıplak kolluların(brasnun- yeni yeni oluşan proleterya) devrimi bir burjuva devrimi olmaktan çıkarmaya yönelmiş "aşırı" istekleri. Montangardlar ve Robespierre J.J. Rousseau'nun ideal ydemokrasi, ideal cumhuriyet fikirlerini ciddiye alıyordu. Onlara göre Jironden burjuvazi kendilerininde kabul ettiği, halk egemenliği fikrine ihanet ediyordu. Proletarya ise gerçekte ideal bir burjuva düzeni anlamına gelen bu "halk egemenliği"ni çok "sapkın" bir biçimde yorumluyordu. Robespierre ideal bir burjuva devleti yaratmaya çalışıyordu. Bunun için geniş bir cephe, sıkı bir merkezilik, ve bu yolla eski düzenin tamamen yokedilmesi gerekiyordu. Jirondenler ideal bir burjuva egemenliği olan "halk egemenliği"ni burjuvazinin fazla dolaysız bir diktası olarak algılıyor yoksul halkın isteklerine kulak tıkıyorlardı. Böyle olunca feodalizme, karşı devrime karşı geniş bir cephe kurmak imkansız oluyordu. Jirondenler vatan savaş nedeniyle tehlikeye düştüğünde bu çelişkiyi yeterince çabuk çözemedikleri için iktidardan düştüler. Yoksul halkın Sans Culotte'lar ve çıplak kolluların temsilcileri "halk egemenliği"ni lafzi olarak yorumluyor; devrim üstünde Paris proleteryasının baskı gücünü gerçek bir proletarya diktası olarak örgütlemek eğilimleri taşıyorlardı. Robespierre'e göre her iki tavırda Rousseau'nun kavramında var olan ideal uyumu bozarak karşı devrime hizmet ediyordu. O bütün bunları kendi önderliğinde uzlaştırmak istiyor ve bunun için geçici olarak nitelese de her araca başvurmaktan çekinmiyordu. 1793'ten 1795'e kadar sağ, Robespierre ve nihayet çıplak kolluların temsilcisi sol arasındaki üçlü çekişme son derece belirleyicidir. "Vatan tehlikede", karşı devrim kapıda olduğu sürece burjuvazinin önemli bir bölümü Robespierre'i bağrına bastı, yoksul halkta onun peşinden gitti. *Robespierre halkı kullanmak yoluyla, devrimci şiddet yoluyla feodalizme ölümcül darbeler indirmeyi ve savaşın talihini döndürmeyi başardığın-*

* Çünkü Jakoben kulüplerinin hiçbir yürütme ve yasama gücü yoktu. İktidar Kamu Selameti Komitesi ve Kamu Güvenlik Komitesi denen iki komitenin elindeydi. Yürütme aşırı derecede merkezileşmiş ve hemen herşey bu iki komiteye bağlanmıştı. Komiteler Convantion'un teorideki otoritesini kullanmasını engelleyen pratikte tüm otoriteyi ellerinde topluyorlardı.

da kendi başarısının kurbanı oldu. Robespierre burjuva mülkiyetine ve siyasal egemenliğine küçükte olsa birtakım sınırlamalar getirmişti ve tehlike geçtiğine göre bunlara ne gerek vardı? Robespierre halkla çok fazla içli dışlı olmuştu burjuvazi için düzenin artık yerine oturtulması gerektiği bir dönemde bu bakımdan güvenilmez biriydi. Ayrıca burjuvazi Robespierre'e çok fazla şey borçluydu.Robespierre yakın geçmişte çok fazla yetki kullanmıştı. Heran diktatör olabilecek tek adamdı,velhasıl cansıkıcıydı. Üstelik Robespierre yoksulların liderlerini idam ettirerek halk tehlikesini de enaza indirmişti. Öyleyse onun denge ve uzlaşma politikasına ne gerek vardı? Hele halkın üstünde tam da bu nedenle pek etkisi kalmamışsa... Gerçekten de Robespierre kaybetti çünkü çokbaşarılı oldu. Tam, ideal cumhuriyeti kurduğunu düşündüğü anda devrildi.

DEVRİMİN MESELELERİ ÜSTÜNE ÜÇ TAVIR

Robespierre ve Jakobenlerin yaptıkları belli başlı beş başlık altında toplanabilir. 1. Devrimci bir terör ile karşı-devrimin ezilmesi 2- Mutlakiyetin düşüşü ile dağılmaya yüz tutan merkezi devleti yeniden ve mutlakiyetin hiçbir zaman yapamadığı bir biçimde geliştirerek diriltmek 3- Fransızları vatan tehlikede şiarı altında bir **millet** olarak toparlamak 4- İdeal bir **cumhuriyet** ve demokrasi kavramı geliştirerek cumhuriyetçi geleneğin temellerini atmak. 5. Ekonomide kontrolcü bir sistem getirmek. İlginç olan bunların hemen hiçbiri Montagnardların ilk kez bulduğu ya da savunduğu şeyler değildi. Montagnardların ve Robespierre'in konumunu anlamak için bunlara tek tek ve kısaca göz atmak gerekir.

Terör

Jakobenlerin gerek geçmişte gerek günümüzde hedef oldukları en önemli suçlama terörü bir yöntem olarak aşırı kullandıklarıdır . Aslında terör Fransız Devriminde onlar tarafından başlatılmadı. Terör, saygın, "iyi vatandaş"lar, zengin burjuvalar tarafından başlatıldı. Jakoben iktidarından çok önce denetim hâlâ büyük burjuva temsilcilerinin elindeyken bile "Adalete hiç kimse inanmıyordu, ancak halkın adaletine inanılıyordu"[22] ve "şiddet hareketleri burjuvaların, avukatların, sanatkarların ve edebiyatçıların hakim bulundukları Palais-Royal'den başlıyordu" [23] Burjuvazi kendisini dolandıran bir maliyecinin mahkemesiz asılmasını teşvik etti "Gréve halka yabancı üstü başı temiz", bazıları çok iyi giyinmiş adamlarla doluydu(...) Temiz pak giyinmiş bir adam: "Siz elalemle alay ediyorsunuz, dedi. Otuz seneden beri hakkında hüküm verilmiş bir insanı muhakeme etmek için zamana ihtiyaç var mıdır? (....) Nihayet Foulon asıldı, boynu vuruldu, kellesi Paris'te dolaştırıldı.[24] Robespiyerre tarafından teröre karşı çıktığı için giyotine yollanan Danton ve Desmoulins o yıllarda "ölüm emretmek"le de tanınıyorlardı. [25] Çok ılımlı politikacılar bile terör vaz ediyorlardı. [26]

Terör'ün devrime ihanet edenlere ve bu arada burjuvaziye karşı da yaygın olarak uygulanmasını ilk isteyenler de Robespierre ve çevresi değildi; Enrageler (Kudurganlar) ve Hebertistler gibi yoksul halkın temsilcileriydi; sol kanattı. Hebert, Marat'nın adını kullanarak, yaygın bir terör önerdi. [27] Aynı şeyi Proleter-

ya'nın sözcüleri "kudurganlar" daha şiddetle yaptı. J. Roux "meslekleri icabı kralların uşağı, para muhtekiri ve kıtlığa sebeb olan bütün bankacıların tevkifini istedi. Leclerc kendisini kana susamışlıkla suçlayanlara karşı yaptığı konuşmada şöyle dedi: "Pekala Fransızlar, benim bütün ruhumu anlayın; size haber veriyorum öyle bir vaziyete sokulacaksınız ki ya düşmanınızın yahut kendi ölümünüz arasında muahayyer kalacaksınız. Size madde olarak söylüyorum, yalnız asillerin ordu başında bırakılması, 150.000 askerimizin ölümüne sebep olmuştur." [28]

Fakat sansculotte'ların istedikleri terör ile devrimci, Montagnard burjuvazinin istediği terör arasında biçim ve özde farklılıklar vardı. Devrimci burjuvazi ve Robespierre, terörü kendi kontrolündeki Kamu Selamet Komitesi aracılığıyla yukarıdan yönetmek ve uygulamak istiyordu. Bu biçim farklılığının dışında terörü hem Jirondenburjuvaziyi uzlaşmaya zorlamak, hem devrimi yerleştirmek ve hem de halkın liderlerine terör uygulayarak sansculotteleri denetim altına almak amacıyla kullanıyordu. Sansculotte'ların ve onların öncüleri olan Kudurganlar ve hebertistler ise -özellikle de kudurganlar- merkezi iktidara değil komünler ve yerel komitelerde örgütlü silahlı sansculottelara dayanan, sadece karşı devrimcilere ve devrime ihanet eden zenginlere karşı terör uygulamak istiyorlardı. [29]

Fransız devriminde Büyük Terör diye anılan terör dalgası Jakoben diktasının son günlerinde sol liderler ve ardından Danton'un Robespierre tarafından giyotine gönderilmesinden sonra 10 Haziran 1794'te başladı. Robespierre belli başlı siyasi rakiplerini tasfiye ettikten sonra bile kör bir teröre ihtiyaç duydu. Terör uygulamasının başlamasından Büyük Terör'e dek sadece 1251 kişi idam edilmişken Büyük Terör döneminde aşağı yukarı bir tek ay içinde 1376 kişi idam edildi ve bunların çoğu sıradan halktan kişiler oldu. [30]

Robespiyerciler dışında hem büyük burjuvazinin hem de proleteryanın terör konusunda tutumları açıkça sınıfsaldı. Burjuvazi terörü kendi sınıf hakimiyetini kurmak için, hem aristokrasiye hem proletaryaya karşı kullanıyordu. Proleterya ise terörü hem aristokrasiye hem burjuvaziye karşı kullanmak istiyordu. Bazen içgüdüsel bazen oldukça bilinçli amacı devrimi daha ileri ve farklı bir duruma dönüştürmekti. Robespiyerciler ise terörü her sınıfa karşı kullandılar. Görünüşte terör onların elinde sınıflar üstü idi. *Ama gerçekte terörün bu kullanımı küçük burjuva düşüncesinin egemenliğine işaret ediyordu.* Burjuvazi feodalizmle mücadele ederken sınıf olgusunun üstünü örten, halkın birliğini ifade eden ideolojiler üretmişti. Ama bunları ve bunların içerdiği sınıflar üstünlük iddialarını ancak bir küçük burjuva kafası ciddiye alabilirdi. Çünkü bizzat sınıf mücadelesinin erittiği bir sınıf olan küçük burjuvazi kurtuluşu, sınıfların ahengine, sınıflar üstü bir otoriteye inanmakta ve herkeside -gerekirse zorla- inandırmakta bulur.[31] *Gerçeklikte bu sınıflar arası dengenin, uzlaşmanın kurulması ve kendisinin bu dengede hakem rolü oynaması anlamına gelir. Genellikle ulusal bunalım dönemlerinde bazen bunu başarsada bunalım biter bitmez bu zoraki uzlaşma dağılır uzlaşmayı zorla sürdürmek çok kana malolabilir.*

Robespiyerciler tam da ideal cumhuriyeti kurmak üzereyken temsil ettikleri cephenin dağılmasıyla güçsüzleşince [32] zayıflığı terörle kapamaya çalıştılar. Vatanın tehlikede olmadığı bir aşamada Robespiyer'cilerden başka kimsenin işine yaramayan bu terör herkesin nefretini üzerine çekti ve Robespierre'in düşüşünde bir hayli etken oldu. [33]

Bu üç kavram üstündeki fikir ayrılıkları hem Fransız Devriminin yolunu belirledi hem de bu tartışmalardan türeyen doktrinler gelecekte sosyalist düşünceyi derinden etkiledi. O dönemde bu üç kavram üstünde jironden burjuvazinin, montagnard burjuvazinin ve sans culotte'lar ile halk devrimcilerinin farklı farklı görüşleri mevcuttu.

İlk kurucu mecliste "demokrasi fikri asla çoğunluğa sahip olmadı. O, sonuna kadar bir burjuva meclisi oldu ve Fransa'yı bir burjuva planına göre kurdu."[34] 10 Ağustos halk ayaklanmasından sonra seçilen Convantion* meclisi (konvensiyon) seçme ve seçilme için vergi yükümlüsü olmak şartının gerekmediği daha demokratik bir ortamda oluştu. Yine de örneğin, oylamanın açık oyla yapılması türü nedenlerle burjuvazi seçimlerde oldukça etkin oldu. Hemen hiçbir işçi ya da yoksul köylü seçilemedi.

10 Ağustos ayaklanması devrimci komünün fiilen çok kuvvetlenmesine ve daha sonra meclisin yetkilerine sürekli müdahale etmesine yol açmıştı. Jirondenler temsili demokrasi kurumlarının bir dereceye kadar demokratikleştirilmesinde Montagnardlarla ve Robespierre ile anlaşıyorlardı. Fakat Robespierre'in, etkili olduğu komünü meclisin üstünde bir baskı aracı olarak kullanmasına karşıydılar.

Robespiyerciler de temsili demokrasiye iyice demokratik bir hale gelmesi koşuluyla karşı değildiler. Komünü ve Sans Culotte'ları kullanmaları, diktatörce önlemleri sadece olağanüstü koşullar için düşündükleri geçici bir tedbirdi. Aslında Marat bunu değişik bir biçimde çok önce ve açıkça ifade etmişti. Eski Roma'da devlet tehlikeye girdiğinde geçici olarak bir diktatör seçilmesi sisteminin Fransa'da da uygulanmasını istemişti. [35] Marat bunu meclisin karşı devrimcilere kararlı bir şekilde karşı koyamayışına karşı geçici bir tedbir olarak düşünmüştü. Robespierre aynı nedenle önce halkın kendiliğinden muhalefetini, bu amaçla kullandı sonra bunu kontrolü altına alarak iki komitenin -geçici- diktatörlüğü haline getirdi. En sonunda komiteler arasında ve kendi içlerinde anlaşmazlık çıkınca Robespierre'in Marat'nın teklif ettiği türden bir diktatörlüğe hevesli olduğu şeklinde hep öne sürülmüş iddia iyice ciddileşti ve Robespierre kendi arkadaşları *tarafından devrildi. Yüreğinin taa derinlerinde olabildiğince demokratik bir burjuva devleti düşleyen Robespierre bir diktatör olarak devrildi.***

* Aslında toplam üç meclis vardır. İlk meclis Etats Generaux meclisindeki Tiers Etats temsilcilerinden oluşmuştur. Bu temsilciler kendi kendilerine kurucu meclis ünvanını verdi , İnsan Hakları Beyannamesini ve 1791 Anayasasını yaptıve kendi kendini dağıttı. Sonra 1 Ekim 1791'de Yasama Meclisi seçildi. 10 Ağustos 1792 halk ayaklanması mevcut dengeleri ve 1751 Anayasasından aktif vatandaş - pasif vatandaş ayrımını anlamsız kıldığından yeni bir anayasa yapacak yeni bir meclis seçilmek üzere Yasama Meclisi dağıtıldı. daha demokratik bir seçimle konvansiyon meclisi kuruldu.

** Fransız Devrimi düşündükleriyle yaptıkları taban tabana zıt olan devrimcilerin çağıdır. Jironden Brissot 36 ilkel bir komünizmi vazetmişti, pratikte Robespierre'den daha sağda yer aldı, serbest piyasayı savundu. Lafayette devrimin ilk cumhuriyetçilerinden -belkide ilki- idi. O koşullarda büyük burjuvaların temsilcisi olarak kralı savunmak zorunda kaldı.37 Robespierre Rousseaucu bir demokratik temsil sistemini savunuyordu. Önce halkın sonra kendisinin etkisi altındaki komitelerin sonrada -fiilen- kendisinin diktatörlüğünü savunmak zorunda kaldı..

Devlet hakkında da Jirondenler ile Montagnardlar arasında farklar vardı. Jirondenler görünüşe göre federal bir devlet arzularken Robespierreciler tersine bir hayli merkezileşmiş güçlü bir devlet istiyorlardı. Ama bu ayrım mutlak olmaktan uzaktı. Burjuvazi daha yasama gücünü fiilen henüz ele geçirip, yürütmeyi ele geçiremediği kurucu meclis döneminde; biraz ihtilal öncesindeki merkezi krallığa karşı yaptığı kendi propagandasının etkisinde kalarak; ama daha çok kralın en güçlü merkez olarak yürütme gücünü kendisine karşı kullanacağından korkarak devlet yapısını merkeziyetçilikten hayli uzaklaştırdı. Buradan kaynaklanan federalist eğilim aslında hem jirondenlerde hem de jakoben devrimcilerde vardı.[38] Jirondenler bu eğilime daha çok sahip çıktılar, çünkü merkezileşme demek Paris'in etkisinin iyice artması demekti. Halbuki Paris'le başları yeterince dertteydi. Parisli sans culotte'ların etkisinin artmasından öyle korkuyorlardı ki bu onlarda Paris korkusunun bir tür deliliğe kadar sürüklemişti. Paris'i,toptan ortadan kaldırmakla bile tehdit edebiliyorlardı. Bir jironden "Ulusal temsile zarar gelecek olursa, tüm Fransa adına ilan ediyorum ki Paris diye birşey kalmayacaktır. Çok geçmeden insanlar Seine nehrinin yamaçlarında Paris'in bir zamanlar varolduğunu gösteren bir belirti aramak zorunda kalacaklar" dedi.[39] Bir başka Girondin ise Paris'in nüfusunun düşürülmesini öneriyordu.[40] Aslında yapmak istedikleri zayıf oldukları yerin etkisini azaltıp iktidara gelmekti, iktidardan düşüncede, federalist eğilim bunlarda iyice kuvvetlendi.[41]

Jakobenler ise devrimci burjuvaziyi temsil ediyorlardı; politikaları karşı devrimi ezmek için halkın devrimci şiddetini kullanmaktı. Bunun için de gereken güçlü bir merkezi devletti. Bu devlet bir taraftan karşı devrimcileri ezecek bir taraftan kendiliğindenci "aşırı devrimci" şiddeti denetleyecek, gerekirse yokedecekti. Öyle de oldu. Böylece Montagnard burjuvazi durum öncesi antimerkeziyetçi ön yargıları bırakıp kralcı devlet mekanizmasını yeniden canlandırma yoluna gitti.[42]

Sans culotte'ların, halk devrimcilerinin devlet, demokrasi, diktatörlük anlayışları başkaydı. Onların istediği devrimci bir federalizmdi ;[43] az ya da çok demokratik bir temsili demokrasi değil; doğrudan demokrasiydi.[44] Halk devrimcileri doğrudan yerel komitelere, komün şubelerine ve yerel devrimci milise dayanan, feodaller ve burjuvaziye yönelik bir dikta istemişlerdi. Şimdi yeni kurulan merkezi devletin bürokratlarınca yönetilen[45] hem sağa hem sola saldıran bir dikta vardı ortada.

Merkezi devletin yeniden kuruluşu aslında Danton'un teşvikiyle ve geleceğin Termidorcusu Barere'in teklifiyle oldu.[46] Robespiyer de teklifi memnuniyetle benimsedi. Güçlü burjuva devletinin kuruluşunu başlatan 4 Aralık yasası, amacının halk devrimcilerinin faaliyetini de - federalizm yanlısı olmakla suçlayıp bastırmayı amaçlıyordu: "İster halk temsilcileri, ister halk dernekleri tarafından her ne isim altında örgütlendirilmiş olursa olsun tüm kongreler ve merkezi toplantılar hükümetin eylem birliğini yıkıcı ve eğilim itibariyle federalist oldukları için bu yasayla feshedilmiş ve kesinlikle yasaklanmışlardır.[47] *Termidor sonrası Robespierre'nin yaptığı birçok şey yıkılırken tek korunan hatta güçlendirilen onun kurduğu bu güçlü burjuva devleti mekanizması oldu.* Bu yasanın hemen ardından halk devrimcilerinin bastırılması yoluna gidildi.

Aslında bastırma süreci 4 Aralıktan önce başlamıştı. Önce doğrudan demokrasinin kaleleri komün şubelerinin daimi oturum halinde bulunmalarının yasaklanması ve haftada iki gün toplanma hakkı verilmesi ilk önemli adım olmuştu.[48] Robespierre kararı protesto eden halk devrimcisi Jean Varlet'ye şu demogojik cevabı veriyordu:

"Şubeler sürekli toplantı halindeyken halkın kendi çıkarlarını tartışamadığı doğru değilmi? Aslında zaman ayırıp bu toplantılara gidebilen kimlerdi? Zenginler, entrikacılar, kralcı "koketler" zenaatkarlar ve dürüst, çalışkan halk bütün zamanını toplantılarda harcayamaz"[49] Halk devrimcileri buna da çare buldular; şubelere tekabül eden halk dernekleri açıp oralarda toplandılar. Robespierre bunları da kapattı. 4 Aralık kararından sonra devrimci terörün organları olan yerel devrimci milisleri Kamu Selamet Komitesi'ne bağlayıp kontrol altına aldı. Ardından kudurganlar ve hebertistlerin yok edilmesi geldi. Bunlar düşmanla işbirliği yaptıkları v.s. türü gülünç suçlarla düzmece mahkemelerde mahkum edildiler.Böylece sansculotte'lar iledevrimci burjuvazi ve Robespierre'in arası açıldı.[50]

"Milli savunmanın gerekleri ve iktidar hakkındaki kendi jakoben görüşü, devrimci hükümeti gittikçe halk örgütlerinin pasif itaatini sağlaması demokrasinin halkçı uygulamalarını gitgide burjuva ölçülerine uydurmaya sürüklemişti (...) Paris şubelerinin ve halk derneklerinin faaliyeti savaş çabalarına saptırılıp, genel siyaset meselelerinden uzaklaştırıldı. Temel örgütler şimdi hükümetin emrinde bulunan devrimci şube komiteleri tarafından yavaş yavaş avuç içine alındı. Bu da birçok olaylara türlü anlaşmazlıklara yol açtı."[51] *ve "Hükümet komiteleri halk hareketinin çatısını parçaladı. Ama kendine özgü emelleri ve kendi demokrasi uygulaması olup, o güne kadar özerk olan bir hareketi, jakoben kadroları içine zorla sokmakla, komiteler, halk devrimcilerini kendilerine düşman etti. Böylelikle halk devrimcileri ile jakoben burjuvazi arasında ortadan kaldırılması mümkün olmayan bir zıtlık kendini göstermiş oldu."*[52]

Hebertistlerin idamı sans culottes'ların çoğunun Robespierre'den desteğini çekmesini getirdi. Devrimin geri gitmesi daha o gün başladı. Robespierre tıpkı daha önce kudurganları yok ettikten sonra olduğu gibi sans culotte 'ların desteğinin devam edeceğini umuyordu. Ama o zaman Robespierre kudurganları kendilerini onlara rakip gören hebertistlerin desteği ile yok etmiş; ayrıca onların iktisadi politikalarını sulandırarak da olsa uygulamıştı. Şimdi ise sans culotte'ların tek temsilcisi hebertistlerdi ve halk yanlısı iktisadi politikadan da geri adım atılıyordu. Paris'in yoksulları Robespierre'i yalnız bıraktı. Bunun hemen arkasından Convantion'da Robespierre ve Kamu Selamet Komitesi'ne karşı muhalefet şiddetlendi. Robespierre ve Komite'nin gücü Convantion ile sansculotte 'lar arasında aracılık yapmaktan kaynaklanıyordu. Yoksullar lidersiz ve güçsüz kalınca Convantion için tehdit olmaktan çıkınca, meclis Kamu Selamet Komitesinin zorlamalarına tahammül etmekten kurtuldu. "Komite sans culotte'larla bozuşunca konvansiyonu azat etmiş oldu. Kendi yokoluşunu tamamlamak için geriye artık sadece kendi içinde bölünmesi kalıyordu."[53]

İktisadi Müdahelecilik

Devrimin gerilemesi hebertistlerin düşüşü ile başladı dedik. Bunun en bariz örneği, Paris yoksullarının zorla uygulamaya koydurdukları, fiyatlara narh koyma politikasının daha Hebert'in idam edildiği günü öğle sonrasında gevşetilmesiydi.[54]

Gerçekten de sans culotte'lar müdaheleci ekonomik önlemleri adeta zorla aldılar. Montagnardlar narha uzun süre muhalefet ettiler.[55] "Liberal iktisat yanlısı olan Kamu Selamet Komitesi en başta da Robespierre, milli büyük bir savaşı desteklemek için narh koymaktan ve elkoymaktan vazgeçemediklerinden ötürü, ancak güdümlü iktisatı kabul etmişlerdi. Oysa halk devrimcileri, en çok fiyat rejimini kabul ettirirken, kendi geçimleri için daha fazla şeyler düşünmüşlerdi."[56] Yiyecek maddelerinin kıtlığı ve aşırı pahalılığı; yoksulların temsilcileri kudurganları özellikle komünist papaz J.Roux'yı cebri tedbirler ve yiyecek maddelerinin azami fiyatlarını belirleyecek narhlar talep etmeye yönelttiğinde Montagnardlar mümkün olduğunca ayak sürüdüler; bu konuyla ilgili bir yasa kabul edildiyse de yürürlüğe konulması savsaklandı. Nihayet bir ayaklanma sonucu yasa yürürlüğe konuldu. Robespierre sonradan alelacele karar vermeye zorlandıklarını ve azami fiyat rejiminin devrime, düşmanları tarafından hazırlanmış bir tuzak olduğunu iddia etti.[57]

Halkın baskısı kırılınca serbest piyasa sistemine dönüşün-işçi ücretleri hariç; grevler yasak, işçi örgütlenmeleri yasaktı, ücretlere narh gayet sıkı uygulanmaya devam etti -başlamasını beklemek gerekirdi; öyle oldu. Bunun sonucu kıtlığın ve enflasyonun hızlanması oldu. Ama hükümet bunda hala çekingen davranıyordu. Güdümlü iktisadın tümden kaldırılması ve bunun sonucu kıtlığın ve enflasyonun korkunç derecelere çıkışı, Termidor'dan sonra oldu.

Cumhuriyetçilik

Devrim başlangıcında hemen hiç kimse Cumhuriyetçi değildi. Genellikle anayasal bir monarşi isteniyordu. O dönem cumhuriyetçiliği savunanlar arasında Robespierre yoktu. En önde gelen cumhuriyetçiler Danton'un arkadaşı Camille Desmoulins ile sonradan jirondenlerin şefi olarak Brissot idi.[58] Daha sonraları Rousseau'nun "halk egemenliği"ne dayalı ideal cumhuriyet kavramını en ateşli savunan Robespierre oldu. 1792'de "Cumhuriyetin ruhu vatan sevgisi ve tüm özel çıkarları genel çıkar içinde eriten (vatan sevgisine) kendini adamaktır." diyordu.[59] Cumhuriyetçi duygu ve geleneğin yerleşmesini sağladı. *Bu sayede ileride işçi sınıfı devrimcilerinin "sosyal bir cumhuriyet" gerçek bir cumhuriyet şiarıyla ortaya çıkmaları mümkün oldu.*

Millet

Robespierre milliyetçilik ve yurtseverlik geleneğinin yerleşmesini de sağladı. Burjuvazinin milli egemenlik kavramı ve aktif-pasif vatandaşların bulunduğu bir cumhuriyet anlayışı ona hitap etmiyordu. O, Rouessau'nun halk egemenliği kav-

ramına sıkı sıkıya bağlıydı. Ancakdemokratik bir cumhuriyette "özel çıkarlar genel çıkarın içinde eriyebilirdi". Özel çıkarları genel çıkar içinde eritecek ise vatan duygusu ve milliyetçilikti. Burjuvazi ve işçilerin vatanseverliği açık bir sınıf kaygısı taşıyordu.Robespierre için ise sınıf kaygısı bir cins özel çıkardı ve vatanseverlik içinde kaybolmalıydı. Böyle bir şey fiilen kendini sınıflarüstü gören tipik bir küçük burjuva kafasını simgeliyordu. Küçük burjuva düşüncesi ne kadar radikal görünse de sonuçta uzlaşmacıdır. Nitekim Robespierre millet ve vatan adına önce sans culotte'larla sonra burjuvaziyle uzlaştı.[60]

ROBESPİERRE'İN DÜŞÜŞÜ

Robespierre hiç kuşkusuz başarılarının kurbanı oldu! Komiteler ve Robespierre güttükleri politikalarla hem sağı hem solu küstürmüşler böylece bu grupların temsil ettikleri sosyal sınıfları kendilerinden uzaklaştırmışlardı. Convention artık sansculotte'ların tehditinden kendini Robespierre sayesinde büyük ölçüde kurtarmıştı. Bu ise Robespierre diktatörlüğünün temelini zedeledi. Çünkü Robespierre yaşama üstündeki gücünü sans culotte'ların silahlarına dayanan bir hitabet sanatıyla sağlıyordu. Organize partilerin olmadığı bir mecliste tek tek milletvekilleri Robespierre tarafından "ikna" ediliyorlardı çünkü ikna olmayı kendi sağlıkları açısından hayli yararlı buluyorlardı. Ama hebertistler tasfiye olunca durum tam tersine döndü. Robespierre son dönemde hayli yakınlarını ve kendi işbirlikçilerini de giyotine yollamıştı. Böylece şimdi en yakınları komitedeki arkadaşları ve Montagnard'lar ona karşı çıkıyorlardı; çünkü kendilerini güvenlikte hissetmiyorlardı. Robespierre rakiplerini tasfiye ettikçe istese de istemese de diktatörlüğe tek aday konumuna geliyordu. Arkadaşları bunun önünde tek engel olarak kendilerini görüyorlardı. Böylece Termidor öncesinde Robespierre kendini eski arkadaşlarına karşı savunmak için o zamana kadar devrimcilerin "bataklık kurbağaları" dedikleri ılımlı burjuva milletvekilleriyle uzlaşmaya çalıştı.[61]

Komitelerin toplumsal gücünün gerçekte azalması onların terörü artırması ile kendini göstermişti. Şimdi savaşta başarılar kazanılmaya başlanıp vatan artık tehlikede olmayınca bu çeşit yöntemler herkeste nefret uyandırıyordu. Çünkü bu terörün tek nedeninin artık vatana ihanet edenleri ya da karşı-devrimcileri sindirmek olmadığı, sakin bir ortamda iyice ortaya çıkıyordu. Burjuvazi yabancı rakipleri ile yerli aristokratlar tarafından ezilmekten Robespierre tarafından kurtarılmış yine onun sayesinde Paris proletaryasının tehdidinden de kurtulmuştu. Robespierre'e çok şey borçluydu. Robespierre de bunu biliyor ve ona göre davranıyordu. Velhasıl burjuvazi için çanşıkıcıydı. Savaşı kazanmak onun bu büyük başarılarından biriydi ve bu onun sonunu hazırladı. Burjuvazi artık kendisinin gereğinden fazla erdemli temsilcisinin sıkı düzenine tahammül etmek zorunda değildi. Marx'ın 1890 yılları Fransası için söylediği 1795 Fransası içinde geçerlidir. "(...) Burjuvazi ilkelerini terkettikleri için değilde artık işe yaramayan ilkelere bağlandıkları için temsilcilerini azarladı."[62] Gerçekten de Robespierre burjuvazinin ortaya attığı ideallerden vazgeçtiği için değil burjuvazinin artık sahiplenmekte tereddüt ettiği bu idealleri gerçekleştirmeye çalıştığı için düştü...

Robespierre'in devrilme biçimi gelecekteki olaylar açısından önemlidir. Termidorcular tarafından 9 Thermidor' (27 Temmuz) da Robespierre Convantion'da tutuklandı. Paris Komünündeki Robespierre taraftarları ve Robespierreciler Hanriot'un komuta ettiği Paris Ulusal Muhafız Teşkilatı'nın bazı birlikleri bir ayaklanma başlattılar. Robespierre ayaklanmaya karşı çıktı. Ya da en azından öyle gözüktü. Kendisini kurtarmaya gelenler tarafından tutuklu bulunduğu yerden çıkarılmasına karşı çıktı. Üst üste gönderilen ikna heyetlerinden sonra nihayet hapisten çıkmaya razı oldu.* Hanriot birara iktidarı ele geçirebilecek duruma geldiyse de Convantion'a içgüdüsel saygısı kararlı davranmasını engelledi; fırsat kaçtı. J.Roux ve Hebert'in idamlarından ve maximum ücret uygulanmasından Robespierre'e kızgın olan Sans Culotte'lar genellikle tarafsız kaldılar. Robespierreciler yeni bir 10 Ağustos ya da 31 Mayıs ayaklanması yaratmak istemişlerdi.

"İkindi vakti Hanriot atına binerek sokaklara çıktı; kalabalıkları harekete geçirmeye çalışıyor ve şöyle bağırıyordu: "Halk yitip gitti; çünkü koruyucusu, Robespierre (içeri) alındı!" Saint Honore sokağında 20 kadar işçiye rastladı. Adamlar sakin sakin yolu onarmakla meşguldüler. Onlara derhal işi bırakmalarını, silaha sarılmalarını söyledi; "çünkü koruyucuları, halkın babası tehlikede!" idi. Kaldırım işçileri bir iki dakika kadar durarak bu şişinen adama baktılar ve çektiği nutku dinlediler. Sonra tekrar işe koyuldular."[63] Böylece yeni bir 31 Mayıs denemesi fiyaskoyla sonuçlandı. Robespiyerciler karargahlarında basıldılar. Robespierre kendini öldürmek istediyse de ancak çenesini parçalayabildi. Ertesi gün Robespierre, Saint Just, Couthon ve 19 Robespiyerci mahkemesiz giyotinle idam edildi. (10 Termidor - 28 Temmuz 1794). Sonraki gün ise 71 Robespierreci daha aynı şekilde idam edildi.

M. Beer Robespierre'in düşüşünü şöyle anlatıyor: "Her yandan sıkıştırılan Robespierre, yılmaz ve en gözüpek ihtilalcileri giyotine göndermekte hem kendisinin hem de ihtilalin mezarını bizzat kazmış oldu. Uğursuz iş bittikten sonra da 1794 temmuzunda devrildi ve başı kesildi. Küçük burjuva diktatoryası yerini karşı ihtilale bilinçli bir biçimde yol açan, Parisli ihtilalcileri güçsüz bırakan Direktuvar diktatoryasınabıraktı"[64]. Aynı dönemi ünlü tarihçi Michelet şöyle anlatıyor:

"Vatanı sevdiğine, hürriyeti geciktirmekle birlikte onu yine tahayyül ettiğine şüphe yok. Mütemadiyen meşhur "Sylla ile Eucrate arasındaki konuşma"yı okurdu. O da Sylla gibi, diktatörlüğü belki kendiliğinden bırakacaktı.

Robespierre'i sadece bir nizam ve hükümet adamı olarak gören krallar, onunla görüşmek bile istiyorlar, onu takdir ediyorlardı; ölümüne acıdılar. Rusya, Robespierre'in büyük tarihcisi Karamsin, arkasından ağladı.

* Robespiyerre'in böylesine kararsız kalışının iki açıklaması olabilir. Son dönemde hemen tamamen convantion ile uzlaşmaya, parlamenter mücadeleye hasretmişti kendini, bunda başarısız olunca başarısız olacağını kestirmiş olduğu bir ayaklanmaya karışıp kendini asi duruma düşürmek istememiş olabilir. Eğer ayaklanma başarılı olsaydı kendisi bu kez convention'un anlaşmaya zorlayarak görünüşte yasal bir yoldan iktidara yeniden gelecekti. Bunu yapabilmesi içinde isyana doğrudan karışmaktan kaçınmalıydı. Bir diğer ihtimal ise Robespierre'in ayaklanma sırasında kendi taraftarlarını da etkilemiş olan burjuva yasallığını kendinde somutlamış Convantion'a duyduğu saygıdır. Gerçekten de onun ideallerine göre Convantion'un iradesini yıkmak milli iradeyi yıkmak olurdu. Muhtemelen bu iki faktörde Robespierre'in davranışında rol oynadı.

Çünkü Robespierre, "Anarşiyi giyotinleyerek" yeni bir görünüş almıştı. İlk sosyalistleri, Jacques Roux vesaireyi böyle isimlendiriyordu. Paris'in ta göbeğinde, karanlık ve kuytu işçi sokaklarında (Saint-Martin, des Arcis sokakları) sosyalizm ihtilalin altında bir ihtilal kaynaşıyordu. Robespierre telaşlandı, vurdu ve mahvoldu. Şurası muhakkaktır ki, 9 Thermidor'da, Convention'un askerlerinden çok evvel bu şubeler Greve meydanına yürüdüler ve Robespierre'in topçularını ayarttılar. O andan itibaren Robespierre mahvolmustu."[65]

Robespierre, Jakobenler ve Fransız İhtilali'nin kısa hikayesi işte böyledir. Bu kısa tarih parçası üstüne sonradan belkide başka hiçbir dönem için olmadığı kadar yorumlar yapıldı. Siyasi tavırlar bu dönemden örnekler verilerek eleştirildi, övüldü. Bu sadece Türkiye'de değil bütün dünyada böyle oldu. *Ancak yine bütün dünyada bu dönemi, jakobenleri savunmak yermenin biçimlerinin görmezden gelinemeyecek siyasi nedenleri/sonuçları oldu. Önemli olan şimdi tıpkı bizde olduğu gibi bu dönemin kendisi değil ondan çıkarılmaya çalışan güncel politik sonuçlardır.*

JAKOBENLER KOMPLOCU MU?

Jakobenizm ve onun simgesi Robespierre'in "komplocu" oldukları iddia edildi. Evet Robespierre komplolar yaptı. Bunu evvelki sayfalarda beraberce gördük ama o Fransız Devrimindeki ne tek komplocuydu, ne de hatta önde gelenlerden biri. Aristokratlar, monarşistler, Orleanscılar*, Jirondenler ve belki hepsinden çok Danton komplo ve entrikada Robespierre'e göre hayli becerikliydiler.

Robespierre'in onlardan farkı komplolarını karşı devrimcilerle değil yoksul halkla birlikte kurmasıydı. O, bu politikanın ustasıydı; bir kez tersini denedi; devrildi.

Robespierre ve Jakobinler için kitlelerden kopuktu denildi. Jakobenler bir cepheyi ve bir politikayı temsilediyorlardı; Jakoben kulüpleri de bu cephe ve politikanın vücut bulduğu aygıtlardı; Fransa'nın her yerinde mantar gibi türemişlerdi. Halk devrimi yükseldikçe, halk inisiyatifi arttıkça kitlelerden kopanlar devrildi. Robespiyerciler en son devrilenler oldu. Halkın devrilmesindenhemen sonra devrildiler. *Sans Culotte'ların yoksul köylülerin doğrudan temsilcileri hariç tutulursa, Robespierreciler tüm burjuva hizipleri içinde kitle bağı en kuvvetli olanlardı.*

"Halka rağmen halk içinci oldukları öne sürüldü. Bize göre bu anlayış uzun bir süre - hatta özünde hiçbir zaman sürdürülemez. Ancak böyle bile olsa bütün diğer burjuva hizipleri "halka rağmen, halka karşıyken bu politikayı savunmak Robespierre için neden olumsuz bir puan olsun? *Hem gördük ki Robespierre'in halk için yaptıkları halka rağmen değil, daha çok burjuvalara rağmen hatta kendisi ve arkadaşlarına rağmen bizzat Paris'li yoksul halkın baskısıyla yapılmıştır.*

* Orleans Dükü Philip d'Orleans'ı kral yapmak isteyenler. Bu kişi için meşrutiyeti savunan ihtilalcilere yaranmak için Egalite (Eşitlik) soyadını aldı. 1830'da Orleans hanedanı Finans burjuvazisinin temsilcisi olarak gerçekleşti ve 1848 devrimiyle yıkıldı.

Robespierre ve Jakobenler için anti-demokratik denildi. İyi ama, burjuvazinin son derece demokrat gözüktüğü bu tek devrimde bile hiçbir burjuva hizibi demokrat değildi ki... *Burjuva demokratik devrimleri hiçbir zaman demokrasiyi doğrudan kurmazlar. Onlar demokrasinin kurulması için gerekli olan şeyi, ona engel olan eski kurumların yıkılışını sağlarlar. O yüzden bu devrimlerde yasallığın aktüel anlamını en çok ihlal eden,demokratik yöntemleri ençok çiğneyenler bir anlamda bu yıkılışı en kesin bir yerle bir edişe dönüştürmek isteyenlerdi.* Geleceğin demokrasisi ancak bu şekilde daha tam yerleşebilir.**Çelişik biçimde en demokrat burjuva devrimcileri o günkü "demokratik" geleneği en pervasızca çiğneyenlerdi."***

JAKOBENİZMİ KİM SAVUNUR?

Bugünlerde iddia edildiği gibi Robespierre'i savunanlar genellikle devrimciler hatta devrimci marksistler değildir. Fransız reformcu sosyalistleri, en başta da Fransız sosyal demokrasisinin babası Louis Blanc, yazdığı Fransız Devrimi tarihini adeta Robespierre'ı savunmaya adamıştır. Bu bir ölçüde Jaures için de geçerlidir. Bunlar Robespierre'de hem Fransız milliyetçiliği ve cumhuriyetçiliğinin temellerini, hem de kendi savunmakta oldukları reformist programı andıran ilkel bir sosyal demokrasi uygulaması görmüşlerdi. Desteklerinin nedeni budur. Bu yüzden ona sosyalist geleneğin bir parçası gibi görürler.

Soboul, Jakoben diktatoryasının ekonomik uygulamalarını açıkça, sosyal demokrasi başlığı altında inceliyor.[66] *Jakobenlerin siyasal anlamda temsil ettikleri şey halkla bir ittifaktı. Fakat bu Robespierre'in temsil ettiği küçük burjuva düşüncesinin önderlik ettiği bir ittifaktır. Sosyal demokrasi tam da bunu temsil eder.* ***Sosyal demokrasi bir işçi sınıfı hareketi değildir.****** *Ta doğuşundan itibaren, küçük burjuvazinin işçi sınıfıyla yaptığı bir ittifakın ürünüdür. Yalnız ürünün sosyal demokrasi olması için önderliğin küçük burjuva düşüncesinde olması şarttır.*

Marx, 18. Brumaire, de şu ünlü pasajı ile 1848 ile ilk Fransız Devrimini kıyaslar. "Hegel, bir yerde dünya tarihinin önemli kişilerinin ve olaylarının iki kez yer aldığını söyler. Ama şunu eklemeyi unutmuştur: İlk kez trajedi, ikinci kez se fars olarak Danton'un yerine Caussidère, Robespierre'in yerine Louis Blanc, 1793-95 Montagne'ı yerine 1848-51 Montagne'ı, amca'nın yerine yeğen. Ve on-

* Buradan demokratik geleneği her çiğneyen devrimcinin en demokrat kişi olacağı çıkmaz; yani önermenin tersi doğru değildir.

** Burada sosyal demokratların tabanının ezici çoğunlukla işçi oluşu ya da küçük burjuva oluşu ikincil önemdedir. Önemli olan ta doğuştan sosyal demokrasi işçi sınıfının küçük burjuva düşüncesinin etkisinde ve küçük burjuva etkisini taşıyan kadrolara önderlik düzeyinde yer vermesidir. Sosyal demokrasinin başlangıçta bir "işçi sınıfı partisi" olduğu savı bize yetersiz gelmektedir. Böyle bir savın iyi bir savunusu Bkz. 11. Tez kitap dizisi kitap 4 içinde, Sungur Savran, CHP Sosyal Demokrat mıydı?[67]

sekizinci Brumaire'in ikinci baskısını oluşturan koşullarda da aynı karikatür kendini gösterir!"[68] 1793'e benzerlik bizzat Marx tarafından sürdürülür.[69] Ve ardından sosyal demokrasinin 1848 de Fransa'da doğuşunu açıklar* "Burjuva koalisyonuna bir muhalefet olarak küçük burjuvazi ile işçiler, sosyal demokrat parti diye adlandırılan kendi koalisyonlarını kurmuşlardı. Küçük burjuvazi Haziran günlerinde kötü davrandığını görmüştü. Maddî çıkarlar tehlikedeydi ve karşı devrim bu çıkarları güvence altına aldığı sanılan demokratik garantileri tehdit ediyordu. B uyüzden işçilere daha çok yaklaştılar. (...) Ortak bir program yapıldı, ortak seçim listeleri hazırlandı ve ortak adaylar öne sürüldü. Proleteryanın sosyal istekleri ihtilalci noktasını kaybetti ve demokratik bir yön kazandı. Küçük burjuvazinin demokratik istekleri ise saf politik biçimlerinden uzaklaştı ve sosyalist yönleri ortaya çıktı. Böylece sosyal demokrasi kuruldu. Bazı işçi sınıfı artığından ve sosyalist grupların birkaç üyesinden bu birleşmenin sonucu olan yeni Montagne eski Montagne'ın aynı unsurların, hem de daha fazlasını içermekteydi. Ancak tarihi gelişiminde temsil ettiği sınıfla birlikte değişmişti. Sosyal demokrasinin özelliği şu şekilde özetlenebilir: demokratik cumhuriyetçi kuruluşlar, kapital ile emeğin iki uçları arasındaki çatışmayı yumuşatmak, onları ezmek için değil de aralarında bir uyum sağlamak için bir araç olarak gereklidir. Bu amaca varmak için önerilen ölçüler ne denli çeşitli olursa olsun, ihtilalci kavramlarla ne denli düzeltilirse düzeltilsin içeriği aynı kalacaktır. Bu içerik toplumun demokratik araçlarla düzeltilmesidir. Ancak bu düzeltme küçük burjuvazinin koyduğu sınırlar içinde olacaktır."[70]

SORUNUN ÖZÜ VE TÜRKİYE

Böylece jakobenizm konusunda kopan fırtınanın özü anlaşılmaya başlanıyor. Jakobenizm yöntemleriyle devrimci şiddeti çağrıştırırken, programıyla ılımlılığı küçük burjuva demokratik reformizmini, ve bunun bir biçimi olan sosyal demokrasiyi çağrıştırıyor. Kavga burdan kopuyor. Fransız reformistlerinin bir bölüğü Robespierre'e sahip çıktı. Çünkü kendi karşılarında buldukları hasımlar Robespierre'in karşısında olanların doğrudan takipçisiydi. Robespierre'in milliyetçiliği ve cumhuriyetçilik yorumu onlara çekici geldi. Böyle sorunları olmayan başka sosyal demokratlar örneğin Almanlar onu karaladılar, çünkü uzlaşma peşindeydiler ve Robespierre onlar için burjuvaziyi ürküten bir imge idi; yöntemlerinin yarattığı korku programını göstermeyecek kadar gözleri kör etmişti.

Türkiye'deki jakobenizm konusundaki karşıtlıklar da benzer bir konumdan kaynaklanır. Sol liberaller jakobenlere baktıklarında onun devrimci şiddetini görüyorlar. Bu onlara yakın geçmişi anımsatıyor. Yakın geçmişin özü itibarıyla canlanması bir çoğunun rüyası olan sosyal demokrasinin bir bölümüyle -örneğin DSP ile- ittifak düşüncesine engel oluşturuyor. Diğer kesim sol jakobenler ise jakobenizmi savunuyorlar;çünkü Türk burjuva devrimcilerini-İttihat Terakki, Ke-

* Bu doğuş sonra Almanya'da görünüşte oldukça farklı şartlar altında doğdu ancak bizim sosyal demokrasi ile ilgili görüşlerimiz uzun yıllar ortodoks Marxismin kalesi sayılan Alman Sosyal Demokrasisi içinde geçerlidir. Burada küçük burjuva etki Marx'ın eleştirdiği Gotha Programında açıkça görülür.

malistler v.s.,- onun benzeri sayıyorlar. Kendini Türk burjuva devrimcilerinin dolaysız mirasçısı sayan kesimlerle -örneğin 27 mayıscılar ya da SHP- ittifak düşlerini anti-jakoben propaganda bozuyor. Her iki kesimde bu ittifaklar suya düşünce kuyrukçuluk faaliyetlerini sürdürmek için "Sosyalist parti" kuruculuğunda buluşabiliyorlar. Onların çoğu için sosyalist parti sosyal demokrasi karşısında pazarlık paylarını artıracak bir kurum. Sosyal demokrasinin dışında sol sosyal demokrat bir hizip peşindeler daha çok..

Sol liberaller de sol jakobenler *de jakobenizm ile aynı öze sahipler. O yüzden de -derya içinde olup deryayı anlayamayan balıklar gibi- bir türlü anlayamıyorlar. Düşsel bir jakobenizm yaratıp bunu savunuyor bunu yeriyorlar.*

Burada Türk burjuva devrimi ile ilgili birkaç şey söylemek gerekir. T.Z. Tunaya İttihat Terakki'yi "Jakoben tutumlu" bir gurup[71] *olarak niteler yine Tunaya Jön Türkleri "(Osmanlı) İmparatorluğun jakobenleri" diye adlandırır.*[72] *Tevfik Çavdar'a göre ise "Talat Bey ve arkadaşları iyi niyetle 'jokeben eğilimlere sahiptirler. Ama koşullar onları bir başka noktaya götürmüştür."*[73] *Bizce, jakobenizm aşağıdan gelen bir halk devriminin sonucudur. Türk burjuva devrimi tepeden bir devrim olduğu için içinde yeralan kimi kişilerin niyetleri ne olursa olsun jakoben bir eğilim doğmamıştır. Esasen düşünsel olarak ta Robespierre'in görüşleri görebildiğimizce Türk burjuva devrimcilerinde pek yankı bulmamıştır. Fransız Pozitivist düşünürleri çok daha etkili olmuştur. Bu düşünürler Fransa'da daha o zaman bile hayli tutucu bir rol oynuyorlardı.*

Yine de esas sorun bu değildir. Çünkü jakobenizm konusunun her safhası gibi bu da yanlış bir tartışmaya konu olmaktadır. Bu tartışmada konu ittihatçı ya da kemalist geleneği sahiplenip, sahiplenmemek ve onun dolaysız mirasçılarını destekleyip desteklememektir. Kimisi bunu jakobenizmle suçlayıp "reddi miras davası açmakta" ve CHP'yi çağdaş sosyal demokrasiden ayıranın jakoben geleneği olduğunu belirtip, desteğini onun jakobenizmi terketmesine bağlıyor; bunun için de kendisini Türk burjuva reformistlerini irşatla yükümle buluyor. Bir diğeri "kemalistler jakobendi, jakobenler desteklenmeli" deyip çıkıyor. Bir başkası "kemalistler" ittihatçılar jakoben sayılmaz ama geleneğimizdeki mücadeleci unsurlardır; sahiplenmeli, desteklenmeli" diyor. Bu tartışma, bu tuhaflıkta sürüyor.

Sosyalistlerin küçük burjuva/burjuva devrimciliğini desteklemek için onlarda jakobenlik ya da ne idüğü belirsiz bir mücadelecilik araması gerekmez. Böyle bir destek için burjuva devrimcilerin sosyalistlere kendi bağımsız örgütlenme hakkını tanımaları ve sağlamaları gerekir. Türkiye'de ne burjuva devrimcileri ne onların doğrudan mirasçılar, bu hakkı tanımadılar, hatta bizzat engellediler. Bu durumda karşılıklı desteğin, eğer varsa, kendiliğinden ve hayli konjonktürel olması kaçınılmazdı öyle de oldu. Bunun dışında bizce burjuva devrimcilerinin mirasçısı sosyalistler değildi. Nitekim Marx'ın Kutsal Aile'de belirttiği gibi sosyalistler jakobenlerin de mirasçısı değildir. Onlar Robespierre'in öldürdüğü Jacques Roux ve Leclerc'in, kudurganların mirasçısıdırlar.[74] *Ama bu sosyalistlerin kendi ör-*

gütlenmeleri için burjuva radikallerinin getirdikleri imkanları tepmeleri için neden değildir. 27 Mayıs ve 1961 Anayasası bu bağlamda tartışılmalıdır. Türkiye Marx izmi bu konuda ne günah çıkarmak ne de sahiplenmek zorunda ve konumundadır. Bu burjuvazinin problemidir. Ama 27 Mayıs'ın ve 1961 Anayasasının işçi sınıfının örgütlenmesine yarayan bazı yönleri varsa bunların geri alınmasınamarx istlerin karşı çıkması doğaldır.

Örgütlenme özgürlüğü dün olduğu gibi bugün de temel ölçüttür. Çünkü bu jakobenizm tartışmacılarında olmayan bir perspektife kesintisiz devrim anlayışına işaret eder. Kesintisiz devrimin gereği proleteryanın devrimci temsilcilerinin devrim cephesi içinde önderliğidir. Bu önderliğin şartı ise örgütlenmedir. Eğer burjuva reformizmi bu özgürlüğü tanımaktan çekiniyor ve geçmişte jakobenlerin halk öncüsünden beklediği gibi pasif bir itaat ve destek bekliyorsa bunu vermek ölümcül bir hatadır; sol liberal ve sağ revizyonistlerin işlediği hata tam da budur. Bu takdirde işçi sınıfı bu özgürlüğü kendisi fethedecektir.

JAKOBENLER ve PROLETER DEVRİMCİLER

Jakobenizm tartışmasının ikinci yönü ise onun Ekim Devrimini yapanlar ve Ekim devrimcileri yani bolşevikler ile Türkiye'deki bazı devrimcilerin özdeşleşmesi ile ilgiliydi.

Yazımızın ikinci bölümünün konusu bu olacaktır. *Bu tartışmada sol liberaller jakobenlerle bolşevikleri ve bolşeviklerle Türkiyeli devrimcileri bir tutarak toptan eleştirirken sağ revizyonistler yine aynı eşitliği kuruyor; fakat devrimci sosyalist geleneği savunacağına bu eşitlikten devrimcilik diye gerçekten küçük burjuva jakobenizmini savunmak için faydalanıyorlar.*

İkinci kısmın tezleri şöyle: Termidor'dan sonra jakobenler ile halk devrimcileri bir ittifaka gittiler. Halk devrimcilerinin önderliğindeki ittifak'ın sonucu "Babeuf Komplosu" oldu. Bu ittifak kurulurken halk devrimcileri jakoben tezlere jakobenlerde sola yaklaşmışlardı. **Ancak önderlik halk devrimcilerinin eline geçti.** İlk sosyalist örgütteki jakoben etki sonraları güçlenerek sürdü. Jakobenizmden etkilenmiş proleter devrimciliğine iyi bir örnek Blankizmdir. Ancak pratikte 1871 Paris Komünü ve teoride Marxın Fransada İç Savaş'ında yaptığı proleterya devleti tahlilleri ile bir tür kopuş yaşandı. Jakoben etki aşıldı. *O zamana dek işçi sınıfının devrimci hareketinin ana yönü bir kez daha belki de birçok kez daha yapılmalıdır. İkinci bölümde bu tezleri somut tarihsel süreç içinde ispatlamaya çalışacağız.*

Yine ikinci bölümde yeni-sömürge burjuva devrimlerinin dönüşümü konusuna eğileceğiz. Bu konu da jakobenizm tartışmalarında ciddi yanlışlıklara hedef oldu. Böylece örneğin demokratik halk devrimini, kesintisiz devrim perspektifiyle savunan 1971 devrimcilerinin mücadelesinin hızlı yükselişi "jakoben geleneğinde bir canlanma" olarak nitelenebildi. Bizce böyle niteleme kavram kargaşası yaratır.

Çoğu yarı sömürge ve yeni sömürge ülke burjuva devrimi hedefine bağlı kalan radikal burjuva devrimcileri; burjuvazinin önemli bölümünün toprak ağaları,

emperyalistler ve kompradorlarla uzlaşması sonucu desteksiz kaldılar. Uzayan ve keskinleşen muhalefet sürecinde küçük burjuvazi, yoksul köylülük ve proleteryaya giderek daha çok yaklaşıp iktidarı ele geçirebilmek için onların bir kısım taleplerine sahip çıktılar. Böylece sömürgelerde birtakım küçük burjuva önderlikli, halka dayanan kurtuluş hareketleri gelişti. **Jakoben geleneğinde gerçek bir canlanma o zaman doğdu.** Fakat hemen ardından iki gelişme geldi. Bu küçük burjuva hareketler iktidara gelirse halka ihanet edip burjuvazi ve emperyalizm ile anlaştı. İktidara gelemediği durumlarda hareket hızla radikalleşti ve **devrimci cephenin önderliği proleter devrimcilerin eline geçti. 12 Mart döneminin bağımsız devrimci hareketinin simgelediği bu aşamadır ve jakoben geleneğin canlanmasını değil proleter devrimci gelenek adına yıkılmasını ifade eder.**

Türkiye'de jakobenizme öykünen bir geleneğin canlanması iktidardan düşen Kemalistlerin bir kesiminin radikalleşip yoksul halka ve gençliğe yanaşması ve özellikle gençliği kısa bir süre kontrol edebilme sürecine denk düşer. 1971'de proleter devrimci burjuva hareketinin gençlik üstündeki kısa süreli denetimi tamda sağ revizyonistlerin, teslimiyetçi politikasının sonucuydu. 1971 ile ilk defa proleter ideolojisi bağımsız sınıf tavrını ve halkın doğrudan iktidar mücadelelerini ortaya koyabildi.

1. Bölümün Sonu

1. Yeni Çözüm-Mart-Nisan 1987, S. 21

2. Mayıs, Şubat 1987, S. 23

3. 11. Tez kitapdizisi, S. Kitap içinde, Can Ilgın, Erken 3'ten Horon; Fransız Devriminde İşçi Sınıfı Mücadelesi, S. 247-248

4. Gelenek Kitap Dizisi 3. Kitap içinde, Aydın Giritli, Türkiye'de Sivil Toplumculuk 1981-86 S. 66, Ocak 1987 Yazı boyunca bu kitap dizisinden bazı alıntılar yapacağız. Bunun sebebi Saçak ve Y.Küçük'ün jakobenizm hayranlığını, bu dizisindeki yazarlarin, tam da aşırı bir sol liberalin aynadaki yansıması gibi son derece güzel yansıtmasıdır. Güzel diyorum, tutarlı değil. Eğer yazının konusu bu dizinin yazılarını eleştirmek olsaydı, zorlanacağımız nokta hangi iç çelişkiden başlamak olurdu. Yine de hak yememek için tıpkı bu yanlış tartışmanın diğer tarafları gibi iç çelişkilerin asıl kaynağının yazıların mantıksal yapılarının yanlış kurulmuş olması değil, Marxizme özünden ters düşen görüşleri geliştirmeye çalışırken bir yandan da Marxizm ile bağı sürdürmeye çalışmaları olduğunu belirtmeliyiz.

5. Gelenek Kitap Dizisi 3. Kitap S. 66.

6. Yalçın Küçük, Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu, 1925-1940, S. 4 Haziran Yayınları, 1987

7. Gelenek Kitap Dizisi, 1. Kitap S. 41.

8. Gelenek Kitap Dizisi, 3. Kitap S. 66

9. Gelenek Kitap Dizisi 6. Kitap, A. Giritli, Fransız Devrimi: Bir Mirasın İzinde S. 89

10. K.Marx, Louis Bonaparte'ın Onsekizinci Brumaire'i, S.17

11. K.Marx, a.g.e., s. 16

12. A. Soboul, Fransız İnkîlabı Tarihi, S. 104

13. Michelet, A., Fransız İhtilali Tarihi, s. 90

14. Michelet, a.g.e., s. 94

15. Michelet, a.g.e, s. 95

16. Michelet, a.g.e., s. 86

17. Michelet, a.g.e., s. 269

18. Michelet, a.g.e., s. 270

19. Michelet, a.g.e., s. 287

20. Guerin, D., Fransa'da Sınıf Mücadelesi-1795, s. 65

21. Guerin, a.g.e., S. 170

22. Michelet, a.g.e., s. 253

23. Michelet, a.g.e., s. 259

24. Michelet, a.g.e., s. 265

25. Michelet, a.g.e., s. 252

26. Michelet, a.g.e., s. 252

27. Mathiez, A., Fransız İhtilali, C.III, S. 53

28. Mathiez, a.g.e., C. III, s. 35

29. Guerin, a.g.e., s. 50

30. Lefebvre, G., The French Revolution, C. II, s. 125

31. "Ama demokratlar, küçük burjuvaziyi, yani iki sınıfın çıkarlarının biraraya geldiği ve birbirlerine karıştığı geçici bir sınıfı temsil ettikleri için genel olarak sınıf çatışmalarının üstünde olduklarına inanırlar." Marx, a.g.e., s. 51

32. Soboul, a.g.e., s. 452

33. "Bu adamı öldürme rezaleti önünde kamunun vicdanı isyan etti. Halkın seyir yerine gider gibi idam görmeye gittikleri zaman çoktan geçmişti. Şimdi artık ölü taşıyan arabalar geçerken kepenkler indiriliyor, dükkanlar kapatılıyordu. Giyotinin yerini değiştirmeye mecbur kalındı. .Umumi hissiyat, kandan tiksinme, Robespierre'in düşmanlarının elinde iyi bir koz olmuştur." Mathiez, a.g.e., C.III. s. 235 Ayrıca bkz., Soboul a.g.e., s. 449

34. Methiez, a.g.e., C.I, s. 143

35. Mathiez, a.g.e., C.II, s. 120

36. Cole, G.D.H., Socialist Thought the Forerunners 1789-1850, A History of Socialist Thought, Volume I, s. 16

37. Michelet, a.g.e., C.I, s. 346

38. Lefebve a.g.e., C.I, s. 157

39. Guèrin, a.g.e., s. 102

40. Soboul, a.g.e., s. 290

41. Lefebvre, C.II, s.56

42. "İç ve dış harplerle sarsılan ihtilal eserini müdafaa için jakobenler, iki sene sonra kırallığın merkeziyetçiliğine dönmek zorunda kaldılar." Mathiez, a.g.e., C.I, s. 160

43. Guèrin, a.g.e., s. 46-47

44. "Siyasi alanda, şartların muhalefetinden fazla olarak, Dağlı burjuvazi ile Paris'li halk devrimcileri arasında; şubelerdeki mücadeleciler ile Devrimci Hükümet arasında temel bir zıtlık vardı. (...) Halk devrimcilerinin uyguladıkları şekliyle demokrasi kendiliğinden, tamamiyle dolaysız bir hükümet idaresine doğru yönelmişti. Devrimci Hükümet ise böyle bir uygulamanın savaşın sevk ve idaresiyle bağdaşamayacağına hükmetmişti. Seçilen temsilcileri kontrol etmek, temsilcilik görevini geri almak hakkı, yüksek sesle ya da alkışlayarak oy verme gibi özellikler şubelerdeki mücadelecilerin şekilden ibaret demokrasi ile yetinmek düşüncesinde olmadıklarını göstermekteydi. Oysa, bu siyasi davranış burjuvazinin tasavvur ettiği hürriyet taraftarı demokrasiye tamamiyle muhalifti. Halk devrimcileri, aristokrasiyi ezmek için kuvvetli bir hükümet kurulmasını ısrarla istemişlerdi; Devrimci Hükümetin kendilerini susturmasını ve itaat etmeye zorlamasını affetmediler." Soboul, age., s. 448

45. "Sans culotte'lar diktatörlük istemişlerdi. Şimdi bir diktatörlük mevcuttu; fakat komiteler ve bürokratlarca yönetiliyordu. Herkes gibi onlarda boyun eğmek zorunda kaldılar." Lefebure, a.g.e., C.2, s. 94

46. Guèrin, a.g.e., s. 189

47. Guèrin, a.g.e., s. 191

48. Bkz. Guèrin, a.g.e., s. 208, Soboul, a.g.e., s. 421

49. Guèrin, a.g.e., s. 208

50. Bkz. Soboul, a.g.e, s. 421-22; 450-51

52. Soboul, a.g.e., s. 422

53. Lefebvre, a.g.e., C.II, s. 90

54. Guèrin, a.g.e., s. 227

55. Mathiez, a.g.e., C.II, s. 75

56. Soboul, a.g.e., s. 460

57. Guèrin, a.g.e., s. 117

58. Michelet, a.g.e., C.I, s. 342

59. Lefebvre, a.g.e., C.II, s. 91

60. Lefebvre, a.g.e., C.II., s. 94

61. Bkz. Guèrin, a.g.e., s. 267

62. Marx, a.g.e., s. 101

63. Guèrin, a.g.e., s. 273

64. Beer, M., Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Tarihi, s. 429

65. Michelet, a.g.e., C.I, Önsöz, s. XXXII

66. Soboul, a.g.e., s. 273

67. II. Tez Kitap Dizisi, Kitap 4.

68. Marx, a.g.e., s. 13

69. Marx, a.g.e., s. 39

70. Marx, a.g.e., s. 47

71. Tunaya, T.Z., Türkiye'de Siyasal Partiler, C.I, S. 13

72. Tunaya, T.Z., a.g.e., s. 502

73. Çavdar, T., Talat Paşa-Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü, S. 98

74. "Fransız Devrimi, dünyanın eski durumuna ilişkin tüm fikirlerin ötesine götüren fikirleri filizlendirdi. 1789'da Cerde Social'de başlayan, ortalarında Leclerc ve Roux'nun başlıca temsilcileri olduğu ve Babeuf Komplosu ile geçici olarak yitirilecek duruma gelen devrimci hareket, Babeuf'ün dostu Buonarotti'nin 1830 devriminden sonra Fransa'ya yeniden soktuğu sosyalist fikri filizlendirmişti." Marx, Kutsal Aile, s. 187 (Sol Yayınları, 1976).

1980 Sonrasında Türkiye'de Sosyal Haklar ve Sendikacılık Hareketi

Faruk Pekin

12 Eylül 1980'in üzerinden yaklaşık 7 yıl geçti. Bu süre işçiler açısından "kazanılmış hakların yitirildiği" bir dönem oldu. Kazanılmış hakların neden yitirildiğinin ve nasıl yeniden kazanılacağının anahtarı geçmişte. Bu bağlamda en önemli konu DİSK hareketinin ciddi biçimde eleştiri masasına yatırılması.

Ancak DİSK Davası henüz sürüyor. Sürmekte olan dava konusundaki yayın yasağı da, DİSK'in eleştirel tarihi elbette gelecekte yazılacak. Dava sürdükçe, ki 3-4 yıl daha süreceğe benziyor, DİSK hareketinin tüm tarafları içine alan derinlemesine eleştirisi mümkün değil.

Türkiye sendikacılık hareketi Türkiye toplumunun tarihsel, ekonomik, politik tüm koşullarını yansıtıyor. Bu yazıda 1980 sonrasına ışık tutması açısından 1980 öncesinin sendikal hareketine kalın çizgilerle yaklaşımda bulunulacak ve 1980 sonrasının koşulları sergilenecek.

A. 1980 ÖNCESİ DÖNEM

1. 1947 ÖNCESİ

Osmanlı İmparatorluğunda ilk işçi hareketlerinin 19. yüzyıl ortalarında başlamasına, yoğun 1908 grevlerine, ilk işçi örgütlenmelerine rağmen, Tatil-i eşgal, Takrir-i Sükûn yasaları, 1936 tarihli İş Kanunu ve 1946 soruşturmaları dikkate alınarak Türkiye'de sendikacılığın esas olarak 1947'de başladığı gerçek anlamda da 1963 'ten sonra geliştiği söylenebilir. (1)

Kapitalistleşme sürecine geç giren bir ülke olan Türkiye'nin sosyo-ekonomik evrimi Batı Avrupa'nın klasik temel sürecini izlemedi.

Osmanlı toplumu 19. yüzyılda dış dinamiklerin yoğun etkisi altına girdi. Özellikle 1838 yılında İngiltere ile imzalanan ve diğer ülkelerle yapılan benzerleri birbirini izleyen ticaret antlaşmaları ile dış ticaret emperyalist aşamaya geçmekte olan ülkelerin denetimine girmeye başladı. Daha sonra dış borçlanma ve dolaysız sermaye gelişi hızlandı. Osmanlı İmparatorluğu'nu dışa bağımlı duruma getiren, yalnızca geri bir tarımsal üretime olanak tanıyan bu süreçte gelişme kaydedemeyen Osmanlı küçük el sanatları da çöktü.

Bu süreci, Batı Avrupa'daki gibi bir sanayi devrimi izlemedi. Usta-kalfa-çırak örgütlenmesine dayanan loncalarda, ahi örgütlerinde bir araya gelmiş bulunan zanaatkârlar Batı Avrupa'da olduğu gibi hızla sanayi işçileri olamadılar.

Dışa bağımlılık ve sanayileşememe ortamında 19. yüzyılın ortalarında gerek devlet işletmelerinde, gerekse çoğu yabancılara ait özel işyerlerinde çalışan işçilerin sayısı zamanla artmaya başladı.

Genel olarak Türkiye'de ilk işçi hareketlerinin 1840'larda görüldüğü, ilk grevin 1872'de yapıldığı kabul edilir. Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul, Selanik, İzmir gibi sanayinin gelişmekte olduğu kentlerde 1872-76 yılları arasında grevler yapıldı, çeşitli işçi olayları görüldü.

1908'de II. Meşrutiyet dönemi başladı. "İstibdat"ın sona erdirilmesinin getirdiği ve "hürriyet, müsavat, adalet ve uhuvvet" (özgürlük, eşitlik, adalet ve kardeşlik) sloganları ile kutlanan görece özgürlük ortamında işçi sorunları hızla gündeme geldi. 1908 yılının ağustos ve eylül aylarında Osmanlı İmparatorluğu'nun belli merkezlerinde çok sayıda grev yapıldı. "Abdülhamit istibdatı"na karşı iktidara geldiğini belirten hükümet ve "hürriyet kahramanları" bu grevleri bastırmakta gecikmediler.

Meşrutiyetin ilanından 2,5 ay sonra "hürriyetçi" yönetim, hükümete tanınan kanun kuvvetinde kararname çıkarma yetkisi gereğince 1908'de ilan ettiği Tatil-i Eşgal Cemiyetleri Hakkında Kanun-ı Muvakkat ile çoğu yabancı şirketlerin elinde bulunan kamu hizmetlerinde sendikalaşmayı yasakladı, grev yapmayı iyice kısıtladı.

Sendika özgürlüğü ve grev hakkı üzerine Mecliste yapılan ve kamuoyunda sürdürülen tartışmalardan sonra 27 Temmuz 1325 (1909) tarihinde Tatil-i Eşgal Kanunu çıkarıldı. 11 maddelik Kanun o dönemde işçilerin en yoğun olarak çalıştığı kamu hizmetlerinde her türlü sendikalaşmayı yasaklıyor, daha önce kurulmuş olan sendikaları kapatıyor, kamu hizmetlerinde grev yapmayı büyük ölçüde sınırlıyordu. Kanun greve ancak uzlaşma safhasından sonra ve taraflar arasında anlaşma olmazsa sınırlı bir "serbesti" tanıyor, uzlaşmayı zorunlu duruma getiriyordu. Tatil-i Eşgal Kanunu 1937 yılına kadar 28 yıl fiilen yürürlükte kaldı.

Sendika ve grev hakkı konusunda devletin ilk çıkarttığı yasanın "gerekçesi"ni oluşturan 1908 grevleri 1963 sonrasına kadar bir daha görülmeyen yaygınlıktaydı. Bunlar Türkiye'de mücadeleci bir geleneğin tohumlarını attı. Yine de bu grevleri fazla abartmamak gerekir. Bu grevler bütünüyle ekonomik nitelikli idi. Birikmiş ücretlerin ödenmesi ya da artırılması, iş güvencesi başta gelen taleplerdi. Grevlerin siyasi bir yönü yoktu. Hükümete karşı yapılmadığı açıklamalarda sık sık belirtiliyordu. Bunlar yürütülmeleri, uygulanmaları açısından örgütsüz, geçici birleşmeler etrafında gerçekleştirilen kendiliğindenci eylemlerdi.

Bu yasal çerçeve sendikal mücadeleyi derneklere kaydırdı ve Türkiye'de sendikal hakların derneklerle savunulması ve uzun yıllar sürece sendika-dernek (cemiyet) benzeşmesini getirdi. Ayrı bir örgüt olarak sendikaları tanımlayan bir yasanın var olmaması nedeniyle işçilerin ekonomik hakları, derneklerle savunulmaya çalışıldı.

1871'de kurulan ve Türkiye'de ilk işçi kuruluşu olduğu belirtilen **Amelepervar Cemiyeti** bir sendika değil, işçilere yönelik bir yardım derneği niteliğine sahipti. 19. yüzyılın sonunda Türkiye'deki tek önemli işçi örgütü 1894'de kurulan

Osmanlı Amele Cemiyeti'ydi. Ancak bu örgüt bir yıl kadar çalışma yapabildi ve yöneticilerinin tutuklanması üzerine dağıldı.

II. Meşrutiyet'in getirdiği nisbi siyasi özgürlük ortamında **Osmanlı Terakki Cemiyeti, Mürettibin-i Osmani Cemiyeti** (DİSK kurucusu Basın-İş Sendikasının öncülü), **Dersaadet Tramvay İşçileri Cemiyeti, Tütün Reji İşçiler Cemiyeti** gibi işçi örgütleri kuruldu. Selanik'te **Sosyalist İşçi Federasyonu** oluşturuldu.

1918 yılından sonra işçilerden yana olduklarını belirten siyasi partilerin programlarında sendika hakkı, grev hakkı gibi konulara yer verilmekle birlikte, sendika özgürlüğü ve sosyal haklar o dönemde uluslararası düzeyde ulaşılan boyutlarıyla savunulamadı.

Tüccarların örgütü Milli Türk Ticaret Birliği tarafından yönlendirilen **İstanbul Umum Amele Birliği**'ni eleştirenlerce 1924'de kurulan **Amele Teali Cemiyeti** dönemin en önemli işçi kuruluşu oldu. Ancak bu kuruluşun 1927'deki kısa süreli kapatılmasından sonra 1928'de tam olarak kapatılması ile işçi kuruluşları tümüyle bastırıldı.

Cumhuriyet'in ilanından sonra kabul edilen 1924 Anayasasında klasik hak ve özgürlüklere daha geniş biçimde yer verildi. Anayasanın 70. maddesinde "kişi dokunulmazlığı, vicdan, düşünme, söz, yayım, yolculuk, bağıt, çalışma, mülkedinme, malını ve hakkını kullanma, toplanma, dernek kurma, ortaklık kurma hakları ve hürriyetleri Türklerin tabii haklarındandır" deniliyordu. Ancak 1924 Anayasası ekonomik ve sosyal haklara yer vermiyordu. (2)

Bu arada Şeyh Sait Ayaklanması üzerine 1925'de çıkarılan **Takrir-i Sükûn Kanunu** iktidara, muhalif siyasi kuruluşları, bu arada da işçi derneklerini, sendikaları kapatma yetkisi verdi. Bu kanuna dayanılarak çok sayıda meslek kuruluşu kapatıldı.

1926 yılından İş Yasasının yürürlüğe girdiği 1937 yılına kadar çalışma ilişkilerine genel olarak Medeni Kanun ile Borçlar Kanunu hükümleri uygulandı.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, izlenen "halkçılık" politikasına uygun olarak işçilerin bazı haklarını savunması hoşgörü ile karşılandı. Ancak Türkiye'yi tek parti olarak yöneten Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) işçi sorununa yaklaşımı paternalist (pederşâhi babacı) bir temele dayanmaktaydı. CHP'nin bu yaklaşımı gerçekte II. Meşrutiyetten bu yana Türkiye'de egemen olan yaklaşımdı: toplumsal sınıfları ve sınıf çıkarlarının varlığını kabullenmeme ve sınıf mücadelesini önleme çabası. Bu ideoloji genel olarak şöyle dile getiriliyordu: Batı toplumlarında sınıflar ve sınıf mücadelesi olabilir. Biz onlardan farklıyız. Bizde sınıflar olmayacaktır.

Bu nedenle sürekli olarak işçi istekleri yoğunlaşmadan, işçilerin taleplerini siyasi iktidarın amaçları doğrultusunda denetim altına alacak, "önlemler" getiriliyordu. Rejimi bazı düşüncelere karşı korumak için bazı sosyal haklar tanınıyordu.

Bu yaklaşım çerçevesinde yıllarca egemen ideoloji olarak sendika, toplu pazarlık ve grev hakkının sınıflaşmanın sonucu değil, nedeni olduğu savunuldu.

Cumhuriyet sonrasında 1924-1936 yılları arasında 5 ayrı İş Yasası taslağı hazırlanmıştı. (3) 1932 taslağı dışında özde birbirinden pek farklı olmayan bu yasa taslakları çeşitli nedenlerle yasalaşamamıştı. Sonunda 15.6.1937 tarihinde yürürlüğe girmek üzere 3008 sayılı 8.6.1936 tarihli İş Kanunu kabul edildi.

Türkiye'nin 1932 yılında Milletler Cemiyeti, dolayısiyle uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) üyesi olmasına, ILO ilke ve standartlarına uymayı taahhüt etmesine ve ILO sözleşmelerinin İş Kanunu taslaklarının hazırlanması sırasında gözden geçirilmiş olmasına rağmen 1936 İş Kanunu sendika özgürlüğü ve sosyal haklar açısından önemli yasaklar içeriyordu.

İşçilere ilişkin bazı koruyucu düzenlemeler getiren yasa, varolan otoriter paternalizme uygun olarak sermaye-emek uyuşmazlıklarını zorunlu uzlaştırma ve hakem sistemine bağlıyor, çalışma barışının grev ve lokavt gibi çatışmacı yollarla kurulmasını yasaklıyordu.

1936 İş Kanunu devletçilik politikasının bir uzantısıydı. Bu yasa ile iktisadi devlet işletmeleri işçiler açısından denetime alınacak, varolan sömürü, koşulları kurallara bağlanacak ve işçilerin bilinçlenmesi önlenecekti.

1936 İş Kanunu ile işçiler lehine bazı koruyucu düzenlemeler getiren siyasi iktidar bir süre sonra Cemiyetler Kanununda değişiklik yaparak "aile, cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına veya adına" dernek kurulmasını yasakladı. Medeni Kanundaki derneklere ilişkin maddeleri de iyice darlaştıran bu değişiklik ile işçilerin mesleki örgüt kurması tam anlamıyla denetim altına alınmak isteniyordu.

Güdümlü işçi dernekleri kurdurma denemesi de başarılı olmayınca 1938'de Türk Ceza Kanununun bazı maddelerinde değişiklik yapıldı.

1936 İş Kanunu ile işçi-işveren ilişkilerinde fiilen süren monolog ve taraflı dayatmacılık yasallaştırıldı. Ve bu yasa tam 30 yıl yürürlükte kaldı.

1936 İş Kanunu, hem işçilerin yıllardır süren mücadelesinin bir ürünüydü, hem de işçi hareketinin zayıflığının bir göstergesiydi. (4)

II. Dünya Savaşı faşizme karşı "demokrasi cephesi"nin zaferi ile bitti. Artık tartışma konusu faşizmin bir daha hortlamasına izin vermeyecek koşulları yaratmaktı. Gündemde insan hakları, özgürlükler ve demokrasi sorunları vardı. Yeni yapılan anayasalarda kişi hakları ve siyasal haklar sağlam güvencelere bağlanırken, ekonomik ve sosyal haklara da yer veriliyordu. Birleşmiş Milletler kuruluyordu. Türkiye kurulan yeni dünyada yerini alacaktı. Türkiye'nin de tek partili otoriter rejimi terk etmesi gerekiyordu. Bu, yalnız dış koşulların dayatması değil, aynı zamanda savaş sırasında iyice gelişen toplumsal katmanların, gelişmekte olan kapitalist sınıfın da talebiydi. Tek partili otoriter rejime ve CHP'ye muhalefet gittikçe yaygınlaşıyordu. İç ve dış koşullar Türkiye'de demokratikleşmeyi zorunlu duruma getirmişti.

İşte böyle bir ortamda çok partili rejime geçildi. İşçi oylarını dikkate alan siyasetçiler işçilerden, işçi sorunlarından söz etmeye başladılar.

1945'de Çalışma Bakanlığı ve İş ve İşçi Bulma Kurumu kuruldu. Çeşitli sosyal güvenlik düzenlemeleri getirildi. 1945'de kurulan İşçi Sigortaları Kurumu 1946 başında çalışmaya başladı.

Nihayet 10.6.1946'da Cemiyetler Kanununun 9. maddesindeki "sınıf esasına veya adına dayanan" dernek kurma yasağı kaldırıldı. "Sınıf esasına dayalı" dernek kurma yasağının kaldırılması, işçi sendikaları kurma hakkının tanınması olarak anlaşıldığından, kısa zamanda çok sayıda işçi sendikası kuruldu. Yılların bastırılmış birikimi hızla örgütlenince, bu gelişimin getirdiği endişe ile yeni örgütler 6 ay sonra kapatıldı. 1946 değişikliğinden 1947 tarihli sendikalar Kanununun çıkarıldığı tarihe kadar geçen dönemde yüze yakın sendika kurulmuştu. (5)

20 Şubat 1947'de 5018 sayılı "İşçi ve İşverenler Sendikası ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun" adı ile Türkiye'de ilk sendikalar yasası çıkarıldı.

1947 Sendikalar Kanununun 5. maddesi ile sendikalara genel bir siyaset yasağı getiriliyordu. Bu genel siyaset yasağı, bir yandan Demokles'in Kılıcı gibi sendikalar üzerinde yıllarca varlığını duyuran bir baskı aracı işlevini yerine getirirken, öte yandan Türkiye sendikacılığının 1947 sonrasında bir numaralı sorunu olan "partilerüstü sendikacılık" anlayışının temellerini de atacaktı.

Yasanın 5. maddesi ile sendikaların tüzüklerini ve çalışma programlarını özgürcü oluşturmalarına karışılarak sendikaların "milliyetçiliğe aykırı hareket edemeyecekleri" biçiminde çeşitli yorumlara açık olabilecek bir hüküm getiriliyordu.

Yasanın 11. maddesine göre sendikalar, Cemiyetler Kanununun 28, 29, 30 ve 31. maddelerine göre her zaman denetlenebilecekti.

Yasanın geçici maddesi ise o güne kadar kurulmuş işçi ve işveren derneklerini 3 ay içinde sendika haline getiriyordu. Özellikle büyük derneklerin bulunduğu devlet işletmelerinde "tepeden inme" örgütlenme ile sendikalar oluşturuldu.

Çalışma ve harcamalarda "amaç dışılık" kavramını getiren yasa, sendika âidatlarını Cemiyetler Kanununun sınırlı hükümlerine bıraktığından sendikalar mali açıdan zor durumda kaldılar. Mali zayıflık ise sendikaların siyasi iktidarlara, siyasi partilere mali bağımlılığını getirecekti.

1947 Sendikalar yasası işçilerin mücadelesinin doğrudan bir ürünü değildi. Bu yasa bir yandan "demokratik dünya"nın bir üyesi olmak zorunluluğunun, diğer yandan nicel olarak ağırlığını duyuran işçilerin, gelişen işçi hareketinin denetim altına alınmak ihtiyacının doğal bir sonucuydu.

Sendikalara işçilerin bir mücadele aracı olarak değil, sosyal kontrol araçları olarak bakılıyordu. (6) Siyasi iktidar Cemiyetler Kanunundaki değişikliğe göre kurulan sendikaları vakit geçirmeden kendi görüşüne uygun bir düzene sokmak istiyordu. (7)

1947 tarihli Sendikalar Kanunu İş Kanunundaki grev yasağını kaldırmıyor, ILO ilkelerine uygun bir toplu sözleşme düzeni oluşturmuyordu. Bu yasa ile birlikte Türkiye'de "grevsiz sendikacılık" dönemi başladı.

Türkiye'de sendikacılığın yasal, kitlesel ve Türkiye çapında yaygın olma koşullarını getiren ilk yasa olan ve bir anlamda işçi sınıfının mücadelesinin ulaştığı boyutu da yansıtan 1947 Sendikalar Kanunu, biçimsel yaklaşımı ve "siyaset yasağı" (kuşkusuz işçi sınıfının hareketine yasak) ile Türkiye'de bir sendikacılık anlayışının temelini attı: **1947 Sendikacılık Anlayışı.**

1947 Sendikalar Kanunu getirdiği "siyaset yasağı" ile daha sonra sermaye çevrelerinin sürekli özlemini duyduğu bir yasa oldu. 1982 Anayasasının ilgili maddelerinde ve 1983 yasalarında 1947 Sendikalar Kanunu örnek alındı.

Yasadaki siyaset yasağına rağmen 1947 sonrasında dönemin partileri CHP ve DP sendikalarda yuvalanmak ve kendi sendikal kuruluşlarını oluşturmak için yoğun çaba harcadılar.

14 Mayıs 1950'de yapılan seçimleri DP Kazandı. Seçim öncesinde ve ilk hü-

kümet programında "grev hakkı"na yer veren DP iktidarı daha sonra bu hakkın tanınmasına karşı çıktı. Grev hakkını ve sendika özgürlüğünü savunmak artık CHP'nin göreviydi.

1950 seçimleri, NATO üyeliği ve Kore Savaşı ile Türkiye yeni bir siyasi yapılanmanın içine girmişti. Amerikan yaşam tarzına uygun bir sendikacılık anlayışı Türkiye'de denenmeye çalışıldı. Bu sendikal anlayış temelde 1947 Sendikalar Kanununun vazettiği "partilerüstü" uzlaşmacı bir sendikacılık anlayışı idi. (8)

1952'de Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu TÜRK-İŞ kuruldu. TÜRK-İŞ'in kuruluşundaki Amerikan etkilerini bir "komplo teorisi"nin ışığında fazla abartmamak gerek. Gerçekte TÜRK-İŞ'in kuruluşu çok değişik etkenlere bağlı. Kendilerini daha çok memur gibi gören, partizanlığa dayalı atamalar ortamında kendilerini tehlikeye atmak istemeyen ve özel sektördeki işçilere oranla çalışma koşulları daha iyi olan kamu kesimi işçilerinin çoğunlukta olduğu, yalnızca partizan atamalar nedeniyle devletle iyi geçinmek zorunda olan sendikacıların bulunduğu bir TÜRK-İŞ "her devrin örgütü" olmak ve resmi ideolojiyi savunmak durumundaydı.

Amerikan sendikacılık hareketi, istihbaratı, çeşitli yardım kuruluşları dünya çapındaki politikalarına uygun olarak Türkiye'deki sendikal hareketi yönlendirme çabalarından geri kalmadı. Amerikalıların bu alanda en yoğun uğraş verdikleri konu "sendikal eğitim" oldu. Sendikal eğitim görüntüsü altında TÜRK-İŞ'e büyük paralar akıtıldı. Sonradan DİSK'i kuracak ya da DİSK üyesi olacak sendikalarda ön plana çıkan sendikacılar dahil, çok sayıda sendikacı ABD'ye eğitime gönderildi.

Ne var ki, TÜRK-İŞ tarihinin hiç bir döneminde ne ABD'deki destekçisi AFL-CIO kadar "siyasi" olabildi, ne de onun düzeyinde bir "meslek sendikacılığı"nı sürdürebildi.

Çalışma ilişkilerini sermayenin egemenliğine terkeden otoriter sistem 27 Mayıs 1960'ın getirdiği 1961 anayasasına kadar sürdü.

27 Mayıs 1960 özünde demokratik olmayan bir hareketti. Darbenin hemen ardından "korporatif" düzenlemeleri savunanlar da çıktı. Ancak içteki siyasi güçler dengesi, uluslararası koşullar ve sanayileşmenin ulaştığı boyut daha ileri bir sosyal düzenlemeyi gerektiriyordu. 1950-60 arasında oluşan demokratik kamuoyunun da baskısıyla 1961 Anayasasında temel hak ve özgürlüklerin önemli bir kesimi tanındı.

1961 Anayasasının 2. maddesinde devlet "sosyal hukuk devleti" olarak tanımlandı. Anayasanın Genel Gerekçesinde ve maddelerinin gerekçesinde sosyal adalet ve sosyal devlet terimleri açıklığa kavuşturuldu.

1961 Anayasası kişi haklarının yanısıra ilk kez ekonomik ve sosyal haklara yer verdi. 46. madde ile tüm "çalışanlar" için sendika özgürlüğü ilkesi güvenceye bağlandı. 47. madde ile "işçilere" toplu pazarlık ve grev hakkı tanındı.

Bir Değerlendirme

Sosyal hakların emekçilerin dişe diş mücadelesi ile söke söke kazanıldığına ya da bu hakların emekçilere "ihsan" olarak tepeden inme verildiğine ilişkin de-

ğerlendirmeler "kestirmeci" yaklaşımlar. Emekçiler yaklaşık 200 yıllık bir zaman dilimi içinde sosyal hakları için mücadele verirlerken, egemen sınıf ve tabakalar da değişik tarihsel dönemlerde, değişik ortamlarda, değişik hakları kabullenmeyi çıkarlarına aykırı bulmadılar. Kabullendikleri bazı hakları daha sonra değişik koşullarda sınırlamak için yoğun mücadele vermekten de geri durmadılar. Bu açıdan sosyal haklar hem **mücadele,** hem de **uzlaşma** ürünü. (9)

Sosyal hakların tanınması sürecinde rekabet eşitliği ve üretim sürecindeki gelişmeler gibi ekonomik ve sosyal nedenler; emekçi kitlelerin mücadelesi, yönetenlerin siyasi nedenlerle sosyal haklara rıza göstermesi ve uluslararası etkenler gibi siyasi nedenler; sosyal adalet, barış talepleri gibi kültürel, insancıl nedenler başlıca etkenlerdi.

Sendikacılık hareketi demokratikleşme mücadelesi ile, demokrasi mücadele ile iç içe gelişiyor. Örneğin İngiltere'de, Fransa'da uzun ve kanlı mücadeleler ile gerçekleştirilen demokrasi mücadelesine sendikaların katkısı büyük. Sosyal hakların yaratılmasının başlıca itici gücü olan işçilerin bu hakların savunulmasında ve geliştirilmesinde katkıları da değişik oluyor.

Türkiye'de sendikacılık hareketinin demokrasi mücadelesinde tarihsel olarak önemli yeri olduğunu söylemek ise zorlama olacak. Özel durumlara ilişkin gözlemler bu kanıyı değiştirecek gibi değil. Nitekim bu olgunun sonuçlarını işçi sınıfı özellikle 1980 sonrasında acı bir biçimde yaşadı.

Türkiye sendikacılık hareketinin 1876 ve 1908 meşrutiyetçi hareketlerinde önemli bir yeri yok. 1923'de ise bir sınıf hareketi olarak önemli katkılarda bulunabilmiş değil. Sendikacılık hareketi daha sonra 27 Mayıs ve 12 Mart'ta olduğu gibi askeri müdahaleleri onaylayıcı tavırlar içinde.

Türkiye'de bu nedenle "demokratikleşme" süreci işçi sınıfının sendikacılık hareketi açısından çelişkileri de içinde taşıyor. II. Meşrutiyet'teki "hürriyetçi" çıkış ilk yasakları işçi sınıfına uyguladı (Tatil-i Eşgal). 1923 sonrasındaki "halkçılık" hareketi ise işçi sınıfı bilincini köreltmeye yönelikti ve buna uygun yaptırımları uyguladı (Takrir-i Sükûn Kanunu, sınıf esasına göre cemiyet kurma yasağı, TCK'nın 141. ve 142. maddeleri...). "Çok partili demokrasi"ye geçişte de ilk yasak yine işçi sınıfına uygulandı (1947 Sendikalar Kanunundaki siyaset yasağı).

Türkiye'nin kapitalistleşme sürecine geç girmesi Türkiye sendikacılık hareketinin belirleyici etkeni. Nicel ve nitel olarak zayıf olan bir işçi sınıfının geliştirebileceği sendikacılık hareketi daha ötede de olamazdı.

Türkiye işçi sınıfı II. Dünya Savaşı'ndan sonra bir yandan geçmişin sendikalarından, derneklerinden, işçi yardım sandıklarından gelen birikimi sahiplenirken, öte yandan Batı'da ulaşılan sendikal kazanımlardan, deneylerden yararlandı. Bu da işçi sınıfının uluslararası mücadelesinin uluslararası bir hareket olmasının en doğal sonucuydu. Değişik nedenlerle onlara tanınmak zorunda kalınan haklar, diğer ülkelerdeki sınıf kardeşlerinin mücadele ile elde ettiği haklardı.

Türkiye işçi sınıfı böylece nicel ve nitel gücü ile orantılı olmayan biçimde Batı'daki sendikal haklara ulaştı. (10) Bu nedenle de bu hakların korunmasında daha yoğun bir mücadele vermek ve elbette daha fazla baskıyı göğüslemek zorunda kaldı.

Yine de 1970'li yıllardaki gelişmesi ile Türkiye sendikacılık hareketi genelde demokrasinin korunmasında tek güvence olmasa bil, kendisi dışlanmaksızın, demokratik haklarda geriye dönüşlerin gerçekleştirilemeyeceği bir güç haline geldi. Bu nedenle 24 Ocak +12 Eylül hareketinin baş hedefi oldu.

3.1963-1980 DÖNEMİ

1961 Anayasasınca belirtilen hakların uzantısında 24 Temmuz 1963'de 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu yürürlüğe kondu.

1961 Anayasasında tüm çalışanlara tanınan sendika özgürlüğü, ilgili yasalarda yalnızca işçilere tanındı. Kamu çalışanlarına toplu sözleşmeli, grevli sendika hakkı tanınmıyordu. Böylece özellikle 1971 Anayasa değişikliğinden sonra sürekli gündemde kalan işçi memur tartışmasının temelleri atıldı.

Bir diğer eksiklik sendika seçme özgürlüğünün belli esaslara (örneğin referandum) bağlanmamış olmasıydı. 274 sayılı yasa ayrıca sendikaları hâlâ Dernekler Kanununa bağımlılıktan kurtarmamıştı.

Türkiye 1963 yılına kadar 87 sayılı ILO Sözleşmesini kabul etmemiş olmasına rağmen sendika özgürlüğüne ilişkin bu Sözleşmede yer alan ilkelere genel olarak 274 sayılı yasada yer verilmişti. En önemlisi 274 sayılı yasanın 16. maddesinde sendikaların yalnızca siyasi partiler ile organik bağ kurması yasaklanmış, kural olarak sendikaların bir baskı grubu olarak siyasi etkinlikte bulunabileceği kabul edilmişti.

Anayasanın 46. maddesi gereğince 1965 yılında 624 sayılı "Devlet Personeli Sendikalar Kanunu" çıkarıldı. Toplu sözleşmesiz ve grevsiz kamu çalışanları sendikacılığı ancak 1971'e kadar sürdü. "Sosyal uyanma ekonomik gelişmeyi aşmıştır" sözlerinin ileri sürüldüğü 1971'de Anayasada yapılan bir değişiklik ile "çalışanlar" sözcüğü yerine "işçiler" sözcüğü getirildi ve tüm kamu çalışanları sendikaları ILO ilkelerine aykırı biçimde kapatıldı.

Öte yandan 1961 Anayasasındaki grev hakkı 275 sayılı yasada oldukça sınırlandı. Yasa "tekrarlanan", "döner" grevler gibi Türkiye'de uygulanmayan ancak sendikalara önemli mali yük getirmeyen, düşük maliyetli kısa süreli grev türleri yerine, tüm işçilerin topluca greve çıkarıldığı "klasik grev" türünü esas kabul ediyor ve bunun için de çok zaman gerektiren bir prosedür getiriyordu. (11) Genel grev yasağını dolaylı olarak sürdürüyordu.

1960'lı yıllarda kapitalist gelişme, mülksüzleşme, kente göç, teknolojik değişiklikler çerçevesinde, "sosyalizm mücadelesi"nden söz edilen bir bağlamda, köyle bağlantısı kesilmeye başlayan, tüketim kalıplarında değişmeler olan, konut, kira, beslenme, sağlık sorunları yoğunlaşan, eğitim düzeyi nisbi olarak yükselen niteliği zamanla değişen ancak sömürü oranı da sürekli artan işçiler açısından yeni bir sendikal anlayışın gerekliliği kaçınılmazdı. Değişen ekonomik, toplumsal ve siyasi koşullar yeni bir sendikacılık anlayışını gerektiriyordu.

1961 Anayasasının sağladığı nisbi demokratik ortam ve 274 ve 275 sayılı yasalar Türkiye'de yeni bir sendikacılık anlayışının doğmasının da yasal koşullarını yaratmıştı.

İşte böylesi bir ortamda 1967-80 arasında Türkiye'de iki ayrı sendikal anlayış örgütlü olarak varoldu: TÜRK-İŞ'in savunduğu **1947 sendikacılık anlayışı** ve DİSK'in **demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışı.**

1961'de bazı TÜRK-İŞ'li sendikacılar Türkiye İşçi Partisi'ni (TİP) kurdu. İlk günlerindeki bazı sorunlara rağmen geçirdiği aşamalar ile TİP Türkiye'de önemli bir siyasi olgu olacaktı. TİP olayını Çalışanlar Partisi girişimi ile engelleyemeyen TÜRK-İŞ'li yöneticiler TİP'li sendikacılara cephe almakta gecikmediler. TİP'li sendikacıların dışlanması amacıyla TÜRK-İŞ'in 1964 Genel Kurulunda "partilerüstü politikacılık" TÜRK-İŞ'in temel ilkelerinden biri olarak kabul edildi.

TİP'in beklenmedik gelişiminin işçilerden gördüğü desteğin TİP'i kuran sendikacıların sendikacılık anlayışını da etkilememesi mümkün değildi.

Sendikal yaklaşımlarındaki farklılığa siyasi yaklaşım farklılığı da eklenince TİP'li sendikacılar ile TÜRK-İŞ'in uzlaşmacı yöneticilerinin mücadelesi uzlaşmaz bir noktaya doğru gelişti. Sonradan DİSK'i kuracak olanların dışlanması kaçınılmazdı.

TÜRK-İŞ'in desteklemediği Paşabahçe grevini destekleyen Kristal-İş, Petrol-İş, Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş sendikaları geçici olarak TÜRK-İŞ'ten ihraç edildiler. Uzun aralışlardan sonra Maden-İş, Lastik-İş, ve Basın-İş, Gıda-İş ile Zonguldak Maden-İş'i de aralarına alarak 13 Şubat 1967'de DİSK'i kurdular.

Yoğun saldırılara rağmen DİSK kısa zamanda gelişti. Gelişme yalnızca TÜRK-İŞ'ten kopan işçilerle değil, sendikasız işçilerin DİSK'te örgütlendirilmesi ile gerçekleşti. Başlangıçta İstanbul-Kocaeli hattında ve özel sektörde görülen gelişme, 1973 sonrasında TÜRK-İŞ içinde "sosyal demokrat sendikacılık hareketi"ni temsil eden sendikal kuruluşların DİSK'e geçmesi ile kamu sektörünü de içine alarak Türkiye çapında yaygınlaştı. Özellikle Genel-İş Sendikasının, banka işçilerinin ve tarım işçilerinin DİSK'te örgütlenmesiyle DİSK Türkiye'nin her bir köşesinde örgütlü duruma gelmişti. Kuruluşta 30 bin olan üye sayısı 1980'e gelindiğinde 500 bine yükselmişti. 12 Eylül 1980'de DİSK gelişen, TÜRK-İŞ ise çözülmekte olan yapıyı temsil ediyordu.

1963-80 arasındaki en önemli işçi hareketi 15-16 Haziran Direnişi oldu. Direnişin nedeni AP iktidarınca özelde DİSK'i kapatmak, genelde sendika özgürlüğünü kasıtlamak amacıyla getirilen 1317 sayılı yasa taslağı idi. TÜRK-İŞ'li sendikacılar tarafından da desteklenen bu yasa taslağı gerçekte uzun vadede TÜRK-İŞ'in de aleyhindeydi. 15-16 Haziran 1970 günlerinde İstanbul ve Kocaeli'nde içlerinde yalnız DİSK üyesi değil, TÜRK-İŞ'li üyelerin de bulunduğu yüzbin dolayında işçi yürüyüş yaptı ve yasa taslağını protesto etti. 15-16 Haziran Direnişi üzerine bazı DİSK yöneticileri ile DİSK üyeleri tutuklandılar. Haklarında açılan dava 15 yıl sonra 1985'de beraatle sonuçlandı.

274 sayılı Kanunun bazı maddelerini değiştirilmesini öngören 29.7.1970 tarihli 1317 sayılı yasanın 1961 Anayasasına aykırı hükümleri Anayasa Mahkemesi'nin 8-9 Şubat 1972 tarihli kararı ile iptal edildi.

Sendika özgürlüğünün kısıtlanması açısından son derece önemli bir girişim olan 1317 sayılı Kanunun ilk biçiminde yer alan hükümler 1980 sonrasında sendika özgürlüğü kısıtlanırken önemli örnekler oluşturdu.

1.24 OCAK ÖNLEMLERİ

Türkiye'de sendikal hakların yasal olarak tanındığı 1963 yılından sonra faizrant-kâr gelirleri sürekli azalırken, ücret ve maaş gelirleri arttı. Bu ters orantı 1977 yılında zirveye ulaştı. Türkiye'de 1977-80 öyküsünün ayrıntıları sergilenmeden sosyal mücadelelerin tarihinin yazılması mümkün değil.

Sermaye kesmi yıllardır sürdürmekte olduğu anti-sendikal ideolojik mücadelesini özellikle 1977 sonrasında daha da şiddetlendirdi. Başta Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu (TİSK), Metal Endüstrisi Sanayicileri Sendikası (MESS) ve Tekstil İşverenler Sendikası olmak üzere sermaye kuruluşları yapılan her grevin "ideolojik", sendikaların her eyleminin "siyasi" olduğunu yoğunlaşan bir tekrarlamayla sürdürdü.

Türkiye Odalar Birliği, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, türkiye Ziraat Odaları Birliği, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu ve Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) 20 Ocak 1977'de **Hür Teşebbüs Konseyi** adı altında işçilere karşı bir **CEPHE** kurdular. 1982 Anayasasına aykırı olmasına rağmen varlığını bugün de sürdüren bu kuruluş her fırsatta demokratik işçi haklarına saldırıda bulundu.

Türkiye 1980 yılına yoğun bir ekonomik bunalım ile girdi. Bunalım gerçekte sistemin bir parçasıydı ve ekonomik bunalım toplumsal, siyasal, ideolojik düzeylerde de yansıyordu.

Kapitalizm yıllar önce Keynes modeli ile bunalımını aşmaya çalışmıştı. Ancak Keynes modeli sendikalara hoşgörü ile bakıyordu. Yeni ortaya atılan Friedman, modelinde ise sendikalara yer yoktu. Ekonomik bunalımın sorumlusu işçi ücretleri ve sendikalar idi.

Türkiye'nin dışa bağımlı yapısının önemli anahtarlarından biri olan Uluslararası Para Fonu (IMF) Türkiye'ye bunalımdan çıkış yolu olarak Friedman modelini öneriyor, işçi ücretlerinin düşürülmesini istiyordu. Bu ise yeni bir sendikal yapılanmayı gerektiriyordu.

Sanayi ürünlerinin ihracatını teşvik edecek, enflasyonu durduracak, ucuz işgücü ile yabancı sermayeye çekici gelecek, sendikal hakları ve işçi ücretlerini denetim altına alacak bir yapılanma söz konusu idi.

Bu ekonomik politika ancak 1961 Anayasasındaki temel hak ve özgürlüklerin en önemlilerinin ve "sosyal adalet" kavramının bir kenara atılması ile mümkündü. Öte yandan ülke içindeki terör olayları sürerken, kitlelerin demokratik muhalefeti yaygınlaşıyordu. Ayrıca demokratik muhalefetin bastırılması, işçilerin sosyalist bilinçlenmesinin ve örgütlenmesinin önüne geçilmesi gerekiyordu.

1979 seçimleri ile iktidara gelen AP azınlık iktidarının Programında yapılacaklar ana hatlarıyla ortaya kondu. Ardından 24 Ocak Ekonomik Önlemler Paketi açıklandı.

24 Ocak modelinin bir mimarı sendikalara karşı militan tavrıyla ünlenen eski MESS Başkanı, dönemin Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal idi.

Enflasyonun çözümünde ana hedef olarak işçi ücretleri, dolayısıyla da işçi

sendikaları seçilmişti. Bu nedenle mücadeleci sendikaların ortadan kaldırılması ya da işlevsiz hale getirilmesi gerekiyordu. 24 Ocak istikrar önlemlerinin başarıya ulaşmasının en önemli önkoşulu işçi haklarının ve ücretlerinin denetim altına alınmasıydı. AP azınlık iktidarı bu amaca yönelik önlemleri zaman geçirmeden almaya başladı.

İktidar 5.3.1980 tarihinde yayınladığı bir genelge ile toplu sözleşme ilkelerini Türkiye çapında belirlemek amacıyla "Toplu Sözleşme Koordinasyon Kurulu" adlı bir ogranın oluşturulduğunu bildirdi.

Mart ayı sonunda kamuoyunda "Eşel Mobil Tasarısı" adıyla bilinen yasa taslağı gündeme geldi. Bu taslak ücret artışlarının 1.1.1981 tarihinden itibaren 5 yıl süreyle Yüksek Uzlaştırma Kurulu tarafından fiyat ve ulusal gelir artışları dikkate alınarak saptanmasını öngörüyordu. Önerilen gerçekte ücretlerin dondurulması idi.

Toplu Sözleşme Koordinasyon Kurulu o güne kadar verilmiş hakları sınırlama çabası içinde bazı esaslar saptadı ve saptanan bu esaslar 13.6.1980 tarihinde Turgut Özal imzasıyla TİSK de dahil olmak üzere çeşitli kuruluşlara gönderildi. TİSK örgütüne gönderdiği "Teşkilatlanma, Dayanışma ve Toplu Sözleşme Prensip, Tavsiye ve Hedefleri" başlıklı "gizli" damgasını taşıyan talimatı ile ilkelerini resmileştirdi. Varılacak yer belliydi.

Ancak varolan siyasi koşullar, iktidarın siyasi bağlantıları, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal koşulları 24 Ocak Kararlarının gerçek anlamda uygulanmasına olanak vermedi. Toplu sözleşme görüşmeleri tıkandı. Metal, tekstil ve cam işkolları başta olmak üzere birçok işkolunda grevler yaygınlaştı. Modeli uygulayacak başka güçler gerekiyordu.

12 Eylül kaçınılmazdı. Ve 12 Eylül geldi. Milli Güvenlik Konseyi'nin 14 Eylül 1980 tarihli **Resmi Gazete**'de yayınlanan 5 numaralı Kararında ve 16 numaralı Bildirisinde "ülkemizin ekonomik durumunu düzenlemek ve daha iyiye götürmek maksadiyle yürürlüğe konulan ekonomik program ile yapılan anlaşmaların ve protokollerin uygulanmasına devam edilecektir" denildi. Ve 24 Ocak modelinin mimarlarından, 12 Eylül ile yönetimden uzaklaştırılan iktidarın müsteşarı, 12 Eylül 1980 sonrasında Başbakan Yardımcısı olarak atandı. Böylece 24 Ocak + 12 Eylül eyleminin bütünlüğü sağlandı.

Bu yapılanmanın gerektirdiği yeni sendikal düzen sermayenin en militan örgütü olan TİSK'in yıllardır kamuoyuna duyurduğu, çalışma raporlarında sergilediği ilkeler doğrultusunda gerçekleştirildi.

24 Ocak Kararları daha az özgürlük gerektiriyordu. Temel haklar, sendika özgürlüğü ve sosyal haklar kısıtlanacaktı. Kısıtlandılar.

Gerçek ücretlerin düşürülmesi gerekiyordu. Düşürüldüler.

Kazanılmış önemli ekonomik ve demokratik hakların geriye alınması gerekiyordu. Geri alındılar.

Önce yasaklama, fiilen dondurma, sonra da yasal düzenlemeler ile 24 Ocak Kararlarının gerektirdiği sosyal siyaset, yasal çerçeveye kavuşturuldu. DİSK türü bir sendikacılığın bir daha oluşmaması için her türlü önlem alınmaya çalışıldı.

Yine de enflasyon, işsizlik sorunları çözelemedi. Kapasite ve verimlilik artırılamadı. Dış ödemeler dengesi sağlanamadı.

Ancak kesintisiz, grevsiz, iş yavaşlatmasız 12 Eylül dönemi bir şeyi açıklıkla kanıtladı: bunalımın sorumlusu işçi sendikaları ve grevler değildir.

2. 12 EYLÜL ÖNLEMLERİ

12 Eylül müdahalesi ile birlikte 24 Ocak kararlarının gerektirdiği cesur adımlar peş peşe uygulamaya sokuldu. Milli Güvenlik Konseyi'nin 12 Eylül 1980 tarihli, 7 numaralı bildirisi ile "kamu düzeni ve genel asayiş gereği olarak DİSK, MİSK ve bunlara bağlı sendikaların faaliyetleri durduruldu." Bu kuruluşların yöneticileri "Türk Silahlı Kuvvetlerinin güvencesi altına alındı." **(Resmi Gazete,** 12.9.1980)

Daha sonra MGK'nin 8 numaralı kararı ile DİSK, MİSK ve HAK-İŞ (bu konfederasyon biraz gecikme ile hatırlanacak 18 Eylül 1980'de faaliyetler men edilmişti.) konfederasyonları ve bağlı sendikaların taşınır ve taşınmaz tüm varlıkları denetim altına alındı. **(Resmi Gazete,** 15.9.1980)

Böylece 12 Eylül harekatı daha ilk andan itibaren vuruş hedefini ve ilkelerini açıkça ortaya koymuş oluyordu.

Yılların güvenilir, denenmiş devlet sendikal kuruluşu,uzlaşmacı sendikacılığın temsilcisi TÜRK-İŞ açık bırakılıyor, resmi ideolojinin yeni koşullardaki söylemine yardımcı olma görevine çağrılıyordu. TÜRK-İŞ kendinden bekleneni gereği gibi yerine getirecekti.

Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu ICFTU gibi Batı dünyasında örgütlü bulunan bir kuruluşun üyesi TÜRK-İŞ'i açık bırakılmakla yönetimin gerçekte işçi sendikalarına karşı olmadığı izlenimi verilmek, hem DİSK, hem de MİSK faaliyetten men edilirken "biz, gördüğünüz gibi hem sağa, hem de sola karşıyız" denilmek isteniyordu.

Ancak bu tabloda içeriye yönelik hesaplar tutarken, dışa yönelik hesaplar tutmadı. ICFTU'nun o dönemdeki Genel Sekreteri Otto Kersten bir gün sonra 13 Eylül 1980'de yayınladığı bildirisinde nedeni ne olursa olsun, nerede olursa olsun, ICFTU'nun her türlü askeri yönetime karşı olduğunu açıklıyordu.

Bu arada Türk-İş üyesi Petrol-İş 18 Ekim 1980-9 Ocak 1981 tarihleri arasında faaliyetler men edildi. Yol-iş Federasyonunun Ankara, İzmir, Diyarbakır, İstanbul şubelerinin geçici sürelerle çalışmaları durduruldu. Ancak bu sendikalar TÜRK-İŞ yöneticilerinin araya girmesiyle yeniden açıldı.

Milli Güvenlik Konseyi 14 Eylül 1980 tarihli **Resmi Gazete**'de yayınlanan 3 numaralı Kararı ve 15 numaralı Bildirisi ile tüm grev ve lokavtları sona erdirdi, bazı koşullar dışında işçi çıkarma yasağı getirdi ve ücret ve yan ödemelere % 70 oranında ve avans mahiyetinde ek ödeme yapılmasına karar verdi.

MGK'nin 11 Kasım 1980 tarihinde kabul ettiği 2316 sayılı "Faaliyetleri Durdurulan Sendika, Federasyon ve Konfederasyonlara Kayyım Tayini Hakkında Kanun" ile faaliyetleri durdurulan sendikalar genellikle sıkıyönetim komutanları tarafından seçilen çoğu emekli asker kişilerin yönetimine bırakıldı.

MGK ardından 27 Aralık 1980 tarihinde kabul ettiği 2364 sayılı "Süresi Sona Eren Toplu İş Sözleşmelerinin Sosyal Zorunluluk Hallerinde Yeniden Yürürlüğe Konulması Hakkında Kanun" ile Türkiye'deki tüm sendika üyelerini kapsayan **Yüksek Hakem Kurulu** uygulamasını getirdi.

MGK bu arada 19.2.1981 tarihli **Resmi Gazete**de yayınlanan kararı ile HAK—İŞ Konfederasyonunun bloke edilen mal varlığı ve evraklarını serbest bıraktı. 12 Eylül sonrasında gözaltına alınan ve sayıları onu geçmeyen MİSK yöneticisi daha önce salınmıştı. 12 Eylül 1980 gecesi DİSK Genel Başkanı başta olmak üzere gözaltına alınan, daha sonra Sıkıyönetim Komutanlığının çağrısına uyarak yetkililere kuyruklar oluşturarak teslim olan DİSK yöneticilerinin bir kısmı 27 Aralık 1980 tarihinde tutuklandı. Ocak 1981 sonunda tutuklu DİSK'li sayısı 200 dolayındaydı.

Operasyon tamamlanmıştı. Esas hedef olan DİSK o günler için saf dışı edilmişti. Sıra tek tek yıllar boyu kazanılmış hakların ortadan kaldırılmasına gelmişti.

Bu görevi de TÜRK-İŞ destekli Yüksek Hakem Kurulu yerine getirdi. Ocak 1984'e kadar süreleri sona eren sözleşmeler, taraf sendikaların adına ancak onların iradesi dışında YHK tarafından yürürlüğe kondu. 1963-80 arasında kazanılan, yasa ve yönetmeliklere de geçirtilen, toplu iş sözleşmelerinde yer alan, mahkeme kararlarına konu olan tüm kazanımlar teker teker budandı.

24 Ocak Kararları gereği denetim alınması gerekli hafta tatilleri, ikramiye, kıdem tazminatı gibi konulara yukarıdan müdahaleler gerçekleştirildi. 19 Nisan 1981 Tarihli **Resmi Gazete**'de yayınlanan "4.7.1956 tarihli 6772 Sayılı Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesi ve İşçilere Toplu Sözleşmelerle Verilecek İkramiyeler Hakkında Kanun" 19 Nisan 1981 Tarihli 2448 sayılı yasa ile en fazla dört ikramiye sınırlaması getirildi.

Çalışma süreleri çeşitli biçimlerde kısıtlanmak istenirken 19 Mart 1981 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 2429 sayılı "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun" ile ücretli tatillerde 5,5 günlük bir kısıtlama yapıldı. 1 Mayıs'ın İşçi Bayramı olarak kutlanmasının engellenmesi amacıyla 1 Mayıs Bayramı da kaldırıldı.

23 Ekim 1980 tarihli 2319 ve 2320 sayılı yasalarla, işverenlerin yıllardır şikayet ettikleri kıdem tazminatı sorunu da çözüldü. Bir yıl için ödenecek kıdem tazminatı asgari ücretin 30 günlük tutarının, 7,5 katı ile sınırlandırıldı.

3. 1982 ANAYASASI VE 1983 YASALARI

12 Eylül sonrasında sendika özgürlüğü ve sosyal haklar 1982 Anayasası ve 7.5.1983 tarihinde yürürlüğe giren 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu ile yeniden düzenlendi.

12 Eylül sonrasında ekonomik ve siyasi istikrarsızlığın temel nedeni olarak kabul edilen 1961 Anayasası tamamen değiştirilerek devlet yapısı yeni baştan şekillendirildi.

12 Eylül sonrasındaki sendikal düzenlemelerde ise 1947 Sendikalar Kanunu ile 1970 tarihli 1317 sayılı yasanın Anayasa Mahkemesince iptal edilen maddeleri temel alındı.

Yeni önlemler ile bir baskı grubu olarak sendikalar ILO ilkelerine aykırı biçimde ekonomik, demokratik ve siyasal karar alma süreçlerinin dışına itildi. Sınıf ve kitle sendikacılığını yani DİSK türü bir sendikacılığı önleyeceği düşünülen önlemler getirildi.

1982 Anayasasının "Gerekçe" sinin sonradan değiştirilmeyen 51. ve 56. maddelerine ilişkin bölümde şu görüşlere yer verilmektedir:

"Devlet, işçi işveren ilişkilerinin seyirci değil, dengeleyicisidir, devlet çalışma barışını koruyacak tedbirleri alacaktır... Anayasa Devletin çalışma barışını sağlayacak ve üretimi artıracak başka tedbirler de öngörmüştür...

"Lokavtın anayasal hak olarak tanınması bir denge fikrinin sonucudur. Lokavtın yasaklanması yolunda belirlenen düşüncelerin uygulanması halinde, işverenlerin elinden tek mücadele ve mukabele aracının alınması sonucu doğardı."

Burada da görüldüğü gibi 1961 Anayasasının temelini oluşturan ve Gerekçesi'nde "İktisaden zayıf olan kişileri, bilhassa işleri bakımından başkalarına tâbi olan işçi ve müstahdemleri, her türlü dar gelirlileri ve yoksul kimseleri himaye" olarak tanımlanan sosyal devlet yaklaşımı 1982 Anayasasında terkedilmekte, yerine eşitsizler arasındaki DENGE amaçlanmaktadır.

Son sendikal düzenlemelerde sendika özgürlüğü ve sosyal haklar oldukça sınırlıdır. Sosyal hakların güvencesi durumundaki üçlü hak zinciri, sendika, toplu pazarlık ve grev hakları açısından son sendikal düzenlemelere bakıldığında şu saptamalar yapılabilir:

- Yeni düzenlemeler hakları düzenleyici, güvence altına alıcı değil, sınırlayıcı, yasaklayıcı niteliklidir. Sosyal hakların özüne dokunulmakta, amacına uygun kullanılamaz duruma getirilmektedir.
- Yeni düzenlemeler bireysel ve özellikle kollektif sendika özgürlüğünü sınırlamaktadır.
- Yeni düzenlemelerde sendika özgürlüğü kapsam olarak oldukça sınırlıdır. Sendika özgürlüğü tüm "çalışanlar"a değil, yalnızca "işçilere" tanınmakta, böylece kamu çalışanları ILO ilkelerine aykırı bir biçimde sosyal haklardan mahrum edilmektedir.
- "Çalışma ilişkilerinde ekonomik hak ve menfaatlerin korunması ve geliştirilmesi için" kaydı ile sendikaların çalışma alanı 1961 Anayasasına göre iyice daraltılmakta, yalnızca "çalışma ilişkileri"ne indirgenmekte bu ilişkileri doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen alanlar, ilişkiler sendikal çalışma dışında tutulmakta, sendikaların çağdaş toplumlardaki baskı grubu işlevleri yok sayılmaktadır.
- Sendikalara getirilen siyaset yasağında 1947'ye geri dönülmüştür.
- 274 sayılı Yasanın 1. maddesinde "işçilerin müşterek iktisadi, sosyal ve kültürel yararları" denilmişken, son yasal düzenlemelerde "kültürel" sözcüğü bilinçli olarak kullanılmamakta, böylece sendikaların eğitim görevlerine ilişkin alan iyice daraltılmakta, sendikal eğitim gerçekte işverenlerin görevi olan "mesleki eğitim"e indirgenmek istenmektedir. Sendikal eğitim açısından son sendikal düzenleme 1947 sendikalar Kanununun 4. maddesi G fıkrasından geridedir.
- Sendika kurma ve sendikalara üye olma koşullarının zorlaştırılması (sendika kuruluşunda bazı belgelerin istenmesi, gazete ilanları, üye olmayı zorlaştıran noter onayı, üyelik fişlerinden birinin 15 gün içinde işverene gönderilmesi zorunluluğu...); işyeri sendikası ve federasyon kurma yasağı; sendika kuruculuğu için getirilen aynı işkolunda bir yıldır çalışıyor olma; grev suçu dahil çeşitli suçlardan mahkum olmama koşulu, işçilerin özgürce sendika kurma ve diledikleri sendikalara serbestçe üye olma hakkına ilişkin sendika özgürlüğünün temel

ilkesine, ILO kararlarına, İnsan Hakları Evrensel Bildirisine, Avrupa Konseyi ilkelerine ve Batı Avrupa sendikacılık anlayışına aykırıdır.

• Sendika ve konfederasyon tüzüklerinde zorunlu koşullar aranması; sendikalara genel siyaset yasağı getirilmesi; diğer meslek kuruluşlarıyla ortak hareket etme yasağının konması; gelir kaynaklarının kısıtlanması ve gelirlerin milli bankalara yatırılma zorunluluğu; toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin, giderlerin ve çeşitli çalışmaların "amaca uygunluğu" gibi subjektif bir koşula bağlanması; sendikal eğitimin mesleki eğitime indirgenmesi; sendikaların kooperatif çalışmalarının kısıtlanması, "sendikaların tam bağımsızlık içinde anatüzük ve yönetmeliklerini oluşturma, programlarını belirleme ve çalışmalarını düzenleme hakkı"na ilişkin sendika özgürlüğünün temel ilkesine, ILO kararlarına, İnsan Hakları Evrensel Bildirisine, Avrupa Konseyi İlkelerine, ve Batı Avrupa sendikacılık anlayışına aykırıdır.

• Sendika ve konfederasyon yöneticilerinin seçiminde belli süre fiili çalışma, bazı suçlardan mahkum olmama, siyasi parti organlarında görev almama, dört dönemden sonra en az bir dönem seçilmeme gibi koşulların getirilmesi, genel kurulların görev ve yetkilerine karışılması, seçimlerin hakim denetiminde yapılması "sendikaların tam bir bağımsızlık içinde temsilcilerini seçme ve yönetimlerini düzenleme hakkı"na ilişkin sendika özgürlüğünün temel ilkesine, ILO kararlarına, İnsan Hakları Evrensel Bildirisine, Avrupa Konseyi İlkelerine ve Batı Avrupa sendikacılık anlayışına aykırıdır.

• Sendikaların ve konfederasyonların uluslararası üyeliklerinin idarenin iznine bağlı kılınması, "işçilerin ve sendikaların uluslararası örgütlere özgürce üye olmasına" ilişkin sendika özgürlüğünün temel ilkesine, ILO kararlarına aykırıdır.

• Sendikaların siyasi iktidarca yalnız mali değil, idari açıdan da denetlenmesi, yani sendikaların idare karşısında bağımsızlığı ilkesinin çiğnenmesi; sendikaların idarenin keyfi uygulamalarına karşı yeterince korunmaması; kapatılma halinde mallarının hazineye devri "kamu makamlarının sendikaların özgürce çalışmasını kısıtlayacak ya da bu hakkın yasal biçimde kullanılmasını engelleyecek her türlü müdahaleden kaçınacağına" ilişkin sendika özgürlüğünün temel ilkesine, ILO kararlarına aykırıdır.

• Son sendikal düzenlemelerde sendikalara olduğu gibi üyelerine de güvenilmemekte, sendika üyelerine demokratik bir işlev, tanınmamaktadır. Sonuçta sendikalar gerçek sahipleri işçilerin denetimi yerine siyasi iktidarların denetimine terkedilmektedir. ILO'nun sendikaların bağımsızlığına ilişkin kararlarında belirtildiği gibi siyasi iktidarların sendikaları idari anlamda denetleyebildiği yerlerde sendikalar siyasi iktidarların araçları haline gelirler. Sendikacılıkta temel güvence üyelerin demokratik kontrolüdür.

• Son düzenlemelerde getirilen biçimiyle toplu pazarlık özerkliği sınırlanmaktadır. Toplu pazarlık hakkı, taraflar arasındaki güç dengesine göre serbestçe kullanılabilecek bir hak olmaktan çıkarılmıştır. Bu durumuyla toplu pazarlık düzeni ulaşılmak istendiği sık sık belirtilen "sosyal barışı" sağlamayacaktır. İşverenler "iktisaden güçsüz" olanı ezmeye devam edeceklerdir.

• Son sendikal düzenlemelerde TİSK'in sendika toplu pazarlık ve grev haklarına ilişkin 10 yıldır sürekli yinelediği istemlerinin biri dışında tamamı yasalaş-

mıştır.

• Yeni düzenlemeye göre yetkili sendika olabilmek için işkolunda % 10'luk baraj aşma koşulu ve yetkinin işyerlerindeki işçiler tarafından değil de siyasi iktidarca belirlenmesi ve yetkiye idarenin izin vermesi ILO ilkelerine aykırıdır.

• Yeni sendikal düzenlemelerde grev hakkı, 1963'ün sınırlı düzenlemesine oranla çok daha kısıtlanmış durumdadır. Yeni düzenlemede grev yasakları ve kısıtlamaları da genişletildiğinden Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının son istatistikleri göz önüne alınırsa Türkiye'de sigortalı işçilerin yaklaşık üçte biri grev hakkını kullanabilecek durumdadır. Yasada işçilerin isteklerini işverene en etkin ve en kısa sürede kabul ettirecek grev türleri yerine, maliyeti yüksek, uzun süreli grev türleri zorunlu duruma getirilmiştir.

• Grev uygulaması önündeki zorluklar; greve görüşmeler başladıktan yaklaşık en az 4 ay sonra gidilebilmesi; grevlerin iyi niyet kuralları, toplum zararı, milli servet gibi yorumlamaya açık belirsiz ölçülere bağlanması; grevleri baştan başarısızlığa mahkum edecek prosedür; grevde geçen süreler için işverenlere ücret ödeme yasağı getirilmesi; "kasıtlı ve kusurlu" gibi subjektif yorumlara açık hükümlerle grevlerin maddi zararlarının sendikalara ödetilmesi; grev gözcüleri, afişler, greve katılmayacak işçiler konusunda kısıtlamalar; siyasi iktidarca grev uygulamasını ortadan kaldırabilecek grev erteleme yetkisi ve 1963-80 arasında gerçekte pek uygulanmayan hak grevinin yasaklanması grev hakkının özüne dokunan, grev hakkını fiilen uygulanamaz duruma getiren, grev hakkını işlevsiz kılan yaptırımlardır.

• Grev hakkını fiilen uygulanamayacak duruma getiren kısıtlamaların ve zorunlu tahkim işlevi ile donatılan YHK'nun varlığında toplu pazarlık hakkı da özgürce ve etkin olarak kullanılamaz. Toplu pazarlık hakkının etkin ve özgür olarak kullanılmadığı ortamlarda ise demokrasiden söz edilemez.

• Öte yandan olağanüstü hal, sıkıyönetim, siyasi partiler, DGM, dernekler, toplantı ve gösteri yürüyüşleri yasaları, valilere tanınan yetkilerle işçilerin sendikal çalışmalarına ayrıca sınırlamalar getirilmektedir.

• Yeni sendikal düzende 1963-1980 arasındaki 17 yılda işçiler açısından kazanımlar yok sayılmaktadır.

12 Eylül sonrasında gerçekleştirilen sendikal düzenlemeler ile getirilen sendikacılık anlayışı değişik görüntüdeki 1947 sendikacılık anlayışıdır. Böylece "partilerüstü sendikacılık" anlayışı yasalaştırıldı, TÜRK-İŞ'in sendikacılık anlayışı tahkim edildi.

ANAP iktidarının ILO'ya söz vermesine rağmen sendikal yasalarda önemli değişiklikler yapılmadı. Yapılan bazı değişiklikler, özellikle de 3.6.1986 tarihli ve 2822 sayılı yasanın 8 maddesini değiştiren 3299 sayılı yasanın getirdikleri özde önemli değil.

Aksine ANAP iktidarı çeşitli uygulamaları ile sendikal çalışmayı daha da sınırlandırdı. Örneğin İçişleri Bakanlığı'nca 2822 sayılı yasanın 50. maddesi uyarınca 4.9.1986 tarihinde yayınlanan "Grev ve Lokavtlarda Mülkiye Amirlerince Alınacak Tedbirlere Dair Tüzük" zaten kısıtlı olan grev hakkını tam anlamıyla uygulanmaz duruma getirdi.

Başbakanlık Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu'nun 26.4.1985 tarihli kamu kesiminde sözleşmeli personel uygulaması da iktidarın anti-sendikal tavrının bir başka örneği.

4. DİSK DAVASI

12 Eylül sonrasında Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu DİSK'in ve bazı sendikaların yargılanması da 1980 sonrasındaki sendika özgürlüğü ve sosyal hakların önemli bir yönünü oluşturuyor.

12 Eylül 1980 sonrasında 2000 dolayında DİSK ve üye sendika yöneticisi, temsilcisi ve üyesi önce güvence, sonra gözaltına alındı. Çok sayıda DİSK üyesi sakıncalı bulunarak özel izinlerle işten çıkarıldı. Gözaltı süresinin 90 güne çıkarıldığı bir ortamda sendikacıların önemli bir kısmı 100 gün dolayında gözaltında tutuldu, savcılık sorgulamaları yapılmadan tutuklandı.

25.6.1981 tarihinde 52 DİSK yöneticisi hakkında idam talebi ile dava açıldığı kamuoyuna duyuruldu. Ancak bu kişilere iddianame 30.11.1981 tarihinde tebliğ edildi. Savaş hali hükümlerinin uygulanması kararı alındığı dava 24.12.1981 tarihinde başladı ve tam 5 yıl sonra 23.12.1986 tarihinde çeşitli cezalarla birinci aşamasını tamamladı.

52 kişinin idam talebi ile başlayan dava sonradan üye sendikaların davalarının DİSK ana davası ile birleştirilmesiyle genişletildi. Sanık sayısı 1477'ye yükseltildi. Davadaki iddianamelerin toplam sayfa sayısı yaklaşık 3000, davada gözden geçirilen belge sayısı ise yaklaşık 25.000. Yaklaşık 500 klasörü kapsayan davanın savunma öncesi süreci 257 celse olarak 4 yıl 2 ay sürdü. Dava sırasında 4 sanık ve 7 avukat duruşmalardan atıldı, 1 avukat bu dava nedeniyle tutuklandı.

Yalnızca DİSK genel Başkanı Abdullah Baştürk'ün sorgulaması Rekorlar Kitabına girecek bir biçimde 109 gün, 21 celse sürdü. DİSK Genel Başkanının mahkemede okuduğu savunma ise 510 sayfa. Davaya bakan İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 2 No'lu Askeri Mahkemesi verdiği karar ile 261 sendikacı ve 3 uzmanı cezalandırdı, 23 kişi hakkında tefrik, 16 kişi hakkında düşme, 1 kişi hakkında red, DİSK ve 28 (biri eski üye) üye sendika hakkında kapatma kararı verdi.

DİSK yöneticileri hakkında ayrıca 3 ayrı dava daha açıldı. Bunlardan "görevi kötüye kullanma" gibi önemli bir suçlama ile açılan davada 24 DİSK yöneticisi Bakırköy 2. Aslive Mahkemesi kararı ile aklandılar, beraat ettiler.

DİSK hakkında verilen kararın gerekçeli hükmü 15.5.1987 tarihine kadar yazılmış değildi. Ancak DİSK yöneticileri kararı temyiz ettiler. Gerekçeli hükmün yazılması bittikten sonra dava Ankara'da Askeri Yargıtay'da ele alınacak. Bu nedenle DİSK yazının hazırlandığı sırada kesin olarak kapatılmış değildi. Avukatların görüşlerine göre dava daha en az 3-4 yıl sürme olasılığı gösteriyor.

12 Eylül 1980 sonrasında ayrıca DİSK dışında çok sayıda sendikal kuruluş sıkıyönetim mahkemelerince yargılandı.

DİSK davasında yargılanan kişilere 5 yıl 6 ay 20 gün ile 15 yıl 8 ay arasında hapis cezası verildi. 264 kişi hakkında verilen cezaların toplam süresi 2053 yıl 5 ay 20 gün. Kişisel cezaların sendikalara göre dökümü ise şöyle:

	Cezalandırılanların Sayısı	Toplam Ceza
DİSK	54	433 yıl 5 ay 10 gün
GENEL-İŞ	21	123 yıl 4 ay
TEK GES—İŞ	12	100 yıl
DEVRİMCİ TOPRAK-İŞ	12	95 yıl 8 ay
DEV MADEN-SEN	12	93 yıl 4 ay
SİNE-SEN	9	80 yıl
BANKSEN	12	80 yıl
LİMTER-İŞ	8	71 yıl 1 ay 10 gün
DEVRİMCİ SAĞLIK-İŞ	8	93 yıl 4 ay
MADEN-İŞ	12	71 yıl 1 ay 10 gün
KERAMİK-İŞ	10	70 yıl
ASTER-İŞ	7	69 yıl 9 ay 20 gün
PETKİM-İŞ	7	62 yıl 2 ay 20 gün
BAYSEN	7	58 yıl 10 ay 20 gün
TEKSTİL	8	58 yıl 10 ay 20 gün
OLEYİS	9	57 yıl 9 ay 10 gün
HÜRCAM-İŞ	6	56 yıl 8 ay
GIDA-İŞ	6	53 yıl 4 ay
YENİ HABER-İŞ	6	50 yıl
ASİS	5	46 yıl 8 ay
SOSYAL-İŞ	5	45 yıl 11 ay 10 gün
TİS	4	41 yıl 1 ay 10 gün
FINDIK-İŞ	4	35 yıl 6 ay 20 gün
TÜMKA-İŞ	4	35 yıl 6 ay 20 gün
BASIN-İŞ	4	32 yıl 2 ay 20 gün
NAKLİYAT-İŞ	3	26 yıl 9 ay
İLERİCİ DERİ-İŞ	3	26 yıl 9 ay
LASTİK—İŞ	4	25 yıl 6 ay 20 gün
YERALTI MADEN-İŞ	2	16 yıl 2 ay 20 gün
GENEL TOPLAM	264	2053 yıl 5 ay 20 gün

5. SIKIYÖNETİM MAHKEMELERİNDE DİSK DIŞINDA YARGILANAN SENDİKALAR

İstanbul sıkıyönetim mahkemelerinde DİSK'in dışında cezalandırılan tek sendika bağımsız BANK-İŞ, TCK'nın 141. ve 142. maddelerine muhalefet suçu ile açılan BANK-IŞ Davasında 22 sendikacı yargılandı, 4 yönetici 10 yıl 8 ay, 13 yönetici 6 yıl 8 ay, bir yönetici de 15 yıl ağır hapis cezası ile cezalandırıldı. Karar Askeri Yargıtay tarafından onanarak kesinleşti.

İstanbul Sıkıyönetim Mahkemelerinde saptayabildiğimiz kadarıyla ayrıca 11 bağımsız ve bir TÜRK-İŞ üyesi sendika 395 sendika yöneticisi hakkında DİSK İddianamelerindeki benzeri suçlamalarla dava açıldı. Bu davaların iddianemelerinde genel olarak DİSK tarafından önerilen Tek Tip Demokratik Tüzük Taslağı'nın sendika anatüzüğü olarak kabul edilmesi, bu taslaktaki "işçi sınıfı bilimine dayalı genel eğitimi yaygınlaştırma" hedefinin tüzük maddesi yapılması, sendikanın illegal cemiyet haline dönüştürülmesi, komünizm propagandası yapılması suçlamalarıyla, yöneticilerin TCK'nın 141. ve 142. maddelerine göre cezalandırılması istendi.

Bu sendikalardan 11'i İstanbul'da beraat etti. Askeri Yargıtay "işçi sınıfı bilimine dayalı genel eğitimi yaygınlaştırma"nın bir sendikayı illegal hale getiremeyeceği gerçeğinden hareketle bu sendikalar hakkındaki beraat kararlarını onadı.

Bu sendikalardan İL BANK-İŞ hakkında mahalli mahkemece verilen mahkumiyet kararının bozularak beraat kararı verilmesini istedi. Mahalli mahkemenin bu kararа uyması ile İL BANK-İŞ Sendikası hakkındaki beraat kararı da kesinleşti.

İstanbul sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanıp beraat eden sendikalar ve yargılanan sendikacı sayısı şöyle:

PAKSAT-İŞ	43
TÜM MADEN-İŞ	15
TÖB-GİS	15
TÜM METAL	25
TÜM HAS-İŞ	23
ÇAĞDAŞ TEKSTİL-İŞ	7
KİMSAN-İŞ	9
DEVRİMCİ KİMYA-İŞ	32
TEKSİS	19
İL BANK-İŞ	20
TÜRKİYE YAZARLAR SENDİKASI	28
İSTANBUL YOL-İŞ	159
TOPLAM	395

Bu sendikalardan İstanbul Yol-İş, TÜRK-İŞ üyesi Yol-İş Sendikasının İstanbul Şubesi olarak çalışmalarını sürdürüyor. Tüm Has-İş ise yüzde 10'luk barajı aşarak işkolunda yetkili sendika durumunda.

TÜRK-İŞ üyesi sendikalardan Ankara Yol-İş Sendikası ise Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 3 No'lu Askeri Mahkemesinde yargılandı.

Mahkeme, sendika tüzüğünün 4. maddesindeki

"kaynağını emeğin yüce değerinden, gücünü işçi sınıfından alan Ankara Yol-İş Sendikası, demokratik işçi hareketini Anayasa'da öngörülen köklü dönüşümlerin gerçekleşmesini sağlayacak devrimci bir öze kavuşturmayı,

"İşçi sınıfı bilimine dayalı genel eğitimi yaygınlaştırmayı...

"Bu amacını geliştirmek için uluslararası işçi sınıfı ile uyumlu çalışmalar yapmayı hedefleyen savaşsız, sömürüsüz ve baskısız bir dünya kurmayı ilke sayar." sözleri nedeniyle 20.5.1981 tarihinde Sendikayı kapattı. Yargıtay 4. Dairesinin

kararı iptal ederek görevsizlik kararı vermesi üzerine konu Ankara 2. İş Mahkemesine gitti. Ancak sivil mahkeme de kapatma kararı verdi. Bu karar Yargıtay 9. Hukuk Dairesi tarafından bozuldu.

Öte yandan Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 no'lu Askeri Mahkemesi Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun 9 yöneticisi hakkında sendika parasından MHP ve ülkücü kuruluşlara maddi yardım yapma suçlamasıyla dava açtı. Dava beraatle sonuçlandı.

MİSK yöneticilerinden bazıları 12 Eylül'den sonra gözaltına alınmış, haklarında herhangi bir dava açılmadan 20 Ocak 1981 tarihinde salınmıştı.

6. DİSK VE ÜYE SENDİKALARIN MAL VARLIKLARI

DİSK Davasına ilişkin bir diğer önemli konu sendikaların mal varlıkları. 23.12.1986 tarihinde mahalli mahkemede verilen kararda DİSK'in ve 28 sendikanın kapatıldığı belirtildi, ancak kapatılan sendikaların hâlâ yasadışı biçimde kayyımlarca yönetilen mal varlıklarının ne olacağı açıklanmadı.

7 Mayıs 1983'de kabul edilen 2821 sayılı Sendikalar Kanununa göre mahkemece kapatılan sendikaların malları hazineye devrediliyor. Ancak bu yasanın DİSK'e uygulanması genel hukuk ilkelerine göre mümkün değil. Ayrıca DİSK Davasında suçlamalara dayanak yapılan yasa 2821 sayılı değil, 274 sayılı yasa. 24.7.1963 tarihli 274 sayılı Sendikalar Kanununun 30. maddesine göre kapatma halinde fesih hükümleri uygulanmaktadır. Yasanın 29.7.1970 tarihli 1317 sayılı kanunla değiştirilen "fesih halinde malların devrine" ilişkin 18. maddesine göre kapatılan bir sendikal kuruluşun malları, "Türkiye çapında faaliyet gösteren bir sendika ise, üyesi bulunduğu konfederasyona, konfederasyon ise diğer bir konfederasyona, hiçbir teşekküle bağlı olmayan bir sendika ise, aynı işkolunda kurulu en çok üyeye sahip sendikaya veya federasyona, bu tip bir sendika ve federasyon yoksa en çok üyeye sahip konfederasyona devredilir."

DİSK Davasında nihai olarak olumsuz karar verilirse DİSK ve üyesi sendikalar aynı anda kapatılacağı için ilginç yorumlar yapılacaktır. Ancak yorumlar ne olursa olsun DİSK ve üye sendikaların mal varlıklarının hazineye devri hukuken olası değildir. Taşınır ve taşınmaz mallar ancak TÜRK-İŞ ve TÜRK-İŞ üyesi sendikalara kalabilir.

Yasadışı bir biçimde sedikaların mal varlıklarına el konulması ya da ILO ilkeleri dışındaki bir çözümün gerçekleştirilmesi durumunda DİSK üyesi sendikaların bağlı oldukları uluslararası kuruluşların ileride uluslararası düzeyde hukuk sorunları çıkaracakları da açıktır.

Bugüne kadar yalnızca DİSK üyesi Genel-İş Sendikasının Ankara, Çankaya'da inşa edilmekte olan Genel Merkez Binası kamulaştırıldı, bazı otomobiller satıldı. DİSK'in ve DİSK üyesi sendikaların diğer malları ya çok düşük fiyatlarla başkalarına kiralanmış ya da çürümeye terkedilmiş durumda.

Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU), Dünya İş Konfederasyonu (DİK) ve Dünya Sendikalar Federasyonu'nun (DSF) ve bazı işkolu düzeyindeki uluslararası sendikal kuruluşların Uluslararası Çalışma Örgütü ILO'nun Statüsü gereği Türkiye'yi şikayet etmeleri üzerine **ILO Yönetim Kurulu Sendika Özgürlüğü Komitesi (SÖK)** Türkiye'deki sendikal durum üzerine raporlar

hazırlarken özel olarak sendikaların mal varlıkları üzerinde de durdu.

ILO SÖK'ün 11-15 Kasım tarihli 242 sayılı Raporunun 33. paragrafında TC Hükümetinin 1985 yılı içinde vermiş olduğu raporlara göre sendikaların mal varlıklarının değerlerinde düşme görüldüğü belirtildi ve TC Hükümetinden yetkili merciler kanalıyla bilgi istendiği açıklandı. (12)

TC Hükümetinin 17.10.1986 tarihinde ILO SÖK'e gönderdiği ve muhtemelen iş mahkemeleri kanalıyla kayyımlardan elde edilen verileri içeren bir liste SÖK'ün Kasım 1986 tarihli 247 sayılı Raporunun ekinde yayınlandı. SÖK'ün DİSK'in ve bazı DİSK üyelerinin mal varlıklarına ilişkin Raporun ekinde yayınlanan veriler şöyle (13):

NAKİT PARA (TL)

Kuruluş	1980	1981	1986	Diğer Varlıklar
DİSK	721.479	38.782.222	655.192.887	4'ü otomobil 2116 parça
MADEN-İŞ		288.815.032	4.952.246.571	69 milyon TL değerinde 2.092 parça, 402 milyon TL taşınmaz mal, 118 milyon TL değerinde 19 otomobil
LASTİK-İŞ		111.633.857	1.105.320.595	121 milyon liralık varlık
GIDA-İŞ		144.079.577	501.502.110	107 milyon liralık varlık
BASIN-İŞ	1.075.924	3.874.712	53.267.931	2 milyon liralık varlık
HÜRCAM-İŞ	6.745.845	11.062.160	62.227.613	1 otomobil, 617 bin liralık varlık
TEKSTİL		60.082.472	1.369.744.004	21 milyon liralık varlık
TÜMKA-İŞ	186.740	356.095	25.202.466	45 parça ve 2.6 milyon liralık varlık
ASİS		1.187.897	27.021.117	680 bin liralık varlık
İLERİCİ DERİ-İŞ	20.609	1.612.023	13.515.522	113 bin liralık varlık
BANKSEN		221.864.125	2.144.396.308	86 milyon liralık varlık
NAKLİYAT-İŞ		5.347.088	83.845.864	2 otomobil, 337 bin liralık varlık
DEVRİMCİ SAĞLIK-İŞ	280.849	3.023.995	18.768.119	1 milyon liralık varlık
ASTER İŞ		2.145.905	13.344.910	337 bin liralık varlık
LİMTER-İŞ	33.126	522.940	10.255.598	50 liralık varlık
KERAMİK-İŞ		2.228.602	256.000	1.2 milyon liralık varlık
SİNE-SEN	4.616	4.616	86.000	200 bin liralık varlık
DEVRİMCİ YAPI-İŞ		890.303	5.380.831	51 bin liralık varlık

Ancak ILO'ya aktarılan bu bilgiler gerçekleri yansıtmamakta. ILO'ya verilen dökümde özellikle genel merkezleri Ankara'da bulunan sendikalar hakkında bilgiler yer almamakta. Milliyet Gazetesinde çıkan bir haberde ise hükümetin DİSK'in ve üye sendikaların mal varlıklarının değerini bilinçli olarak düşük gösterdiği iddia edildi (14).

DİSK yöneticilerine göre bugün rayiç bedellerle DİSK ve üye sendikaların mal varlığı 250 milyar TL dolayında. "Özel mülkiyetin kutsallığı"nı dilden düşürmeyenlerin işçilerin özel mülkiyeti söz konusu olunca takındıkları tavır oldukça ilginç oluyor.

Mal varlığı konusunda geçerli olan ILO ilkesi ise şöyle: "...kapatılan bir sendikanın malları geçici olarak yeddi emine verilmeli ve sonuçta üyeleri arasında dağıtılmalı ya da bu sendikanın yerine kurulan sendikaya devredilmelidir..." yerine kurulan sendika' (halef) deyimi ile anlatılmak istenen, gerçekte kapatılan sendikaların mallarına 'el koyan' sendikalar değildir, kapatılan sendikaların gönüllü kuruluş amaçlarını aynı ruhla izlemeyi hedefleyen sendikalardır." (...)

7. ULUSLARARASI SENDİKAL İLİŞKİLER

TÜRK-İŞ 1961 yılında Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu ICFTU'nun üyesi oldu. TÜRK-İŞ üyesi sendikaların çoğu da zamanla ICFTU ile yakın ilişki içinde çalışan uluslararası işkolu federasyonlarına üye oldular. DİSK ise ne ICFTU'ya, ne de Dünya Sendikalar Federasyonu DSF'ye üyelik için başvurdu. DİSK 1980 öncesinde tüm uluslararası sendikal merkezler ile çok yönlü ilişki içinde olmakla birlikte ICFTU'yu oldukça sert eleştiriyordu. Bazı DİSK üyesi sendikalar bağımsız işkolu federasyonlarına, ICFTU paralelindeki işkolu federasyonlarına üye olmuşken, bazıları da DSF ile yakın ilişki içinde çalışan işkolu federasyonlarına üye olmuşlardı.

12 Eylül 1980 sonrasında ICFTU askeri bir yönetime bakan verdiği gerekçesiyle TÜRK-İŞ'in üyeliğini belli bir süre ile askıya aldı. ICFTU ile yakın ilişki içinde çalışan Uluslararası Metal Federasyonu IMF, TÜRK METAL Sendikasını üyelikten attı.

Bunlara karşılık ICFTU "hapisteki ya da zor durumdaki sendikacılar ile hangi koşulda olursa olsun, siyasi ya da sendikal görüşlerine bakılmaksızın dayanışma" ilkesinden hareketle DİSK'i ve DİSK'li sendikacıları dünya çapında savundu.

Hapisteki DİSK yöneticileri 12 Eylül sonrasında DSF'den ya da DSF ile yakın ilişki içinde çalışan işkolu federasyonlarından somut bir dayanışma görmezken, ICFTU, Dünya İş Konfederasyonu DİK, DİSK'in üyelik için daha 1974'de başvurduğu Avrupa Sendikalar Konfederasyonu ASK, Genel-İş Sendikası'nın üye olduğu Uluslararası Kamu İşçileri Federasyonu PSI ve Oleyis Sendikasının üye olduğu IUF, DİSK ve DİSK'li sendikacıları somut bir biçimde destekledi, dayanışma gösterdi.

Bu kuruluşlar DİSK'li sendikacıların serbest bırakılması ve DİSK'in çalışmasına yeniden izin verilmesi için dünya çapında kampanyalara giriştiler, ABD ve Batı Avrupa hükümetleri nezdinde baskı yaptılar, konuyu her vesile ile Avrupa Konseyi'nin, Avrupa Parlamentosu'nun ve Avrupa Topluluğu'nun değişik kuruluşlarının gündemine getirdiler, bu konuda çeşitli yayınlar gerçekleştirdiler.

ASK, ICFTU ve DİK'in oluşturduğu fonlardan hapisteki sendikacılara sürekli maddi yardım yapıldı.

Bu arada DSF, ICFTU, DİK, IUF ve Norveç İşçi Sendikaları Konfederasyonu ILO Statüsüne uygun şikayetlerle DİSK konusunun sürekli olarak ILO gündeminde kalmasını sağladılar.

ASK ve ICFTU yöneticileri belli aralıklarla Türkiye'ye gelerek mahkemeleri izlediler, DİSK ile dayanışma içinde olduklarını tüm dünyaya gösterdiler. Bir keresinde akrabalık ilişkisi dışında 12 Eylül döneminde ikinci grup olarak (ilkini ILO heyeti gerçekleştirmişti) DİSK yöneticilerini Metris Askeri Ceza ve Tutukevinde ziyaret ettiler, karşılıklı görüştüler.

12 Eylül 1980 sonrasında uluslararası ilişkiler açısından en önemli gelişme 1985 ocağında gerçekleşti. ASK, ihtilalcilik suçlamasıyla yargılandığı bir sırada DİSK'in üyelik başvurusunu onaylayarak DİSK'i üyeliğe kabul etti. Böylece DİSK 21 Batı Avrupa ülkesinden 44 milyon işçiyi temsil eden ASK'in üyesi oldu. DİSK'-

in üyelik kararı ASK'ın Mayıs 1985'deki Genel Kurulda oybirliğiyle kabul edildi, DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk ASK Yönetim Kurulu üyeliğine seçildi.

TÜRK-İŞ 1986 sonunda yaptığı Genel Kurulunda ASK üyeliği için karar aldı. ASK önümüzdeki günlerde bu başvuruyu ele alacak. Ancak 12 Eylül sonrasında faaliyetten men edilen DİSK'in ASK üyeliği karşısında şu anda serbestçe faaliyet gösteren TÜRK-İŞ'in ASK üyeliği önemli sorunları da beraberinde getirecek.

Uluslararası ilişkilerde bir diğer önemli gelişme 1987 şubatında gerçekleşti. 23 Aralık 1986'da mahalli mahkeme kararıyla kapatılan DİSK'in Genel Başkanı Abdullah Baştürk 13 Şubat 1987'de DİSK'in 20. Kuruluş Yıldönümünü İstanbul'da bir resepsiyonla kutladı. Bu kutlamaya başta ICFTU, DİK ve ASK genel sekreterleri olmak üzere Batı Avrupa'nın tanınmış 40 dolayında sendikacısı da katıldı.

Aynı sendikacılar 14 Şubat 1987 günü SHP tarafından düzenlenen "Demokraside İşçi Sendikalarının Hakları ve İşlevleri" konulu birseminere katılarak Türkiye'deki demokrasi, sendika özgürlüğü ve sosyal haklar konusunda görüşlerini dile getirdiler.

SHP'nin seminerine son anda TÜRK-İŞ Genel Başkanı da katılmak zorunda kaldı. Seminere katılan Batı Avrupalı sendikacılar Türkiye'de demokratik hak ve özgürlükler, sendika özgürlüğü ve sosyal haklar gerçek anlamda tanınmadan Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyeliğinin gerçekleşemeyeceğini, böylesi bir gelişmeye karşı çıkacaklarını ifade ediyorlardı.

Her iki toplantı da Türkiye'de böylesine önemli sayıda ve düzeyde Batı Avrupalı sendikacıyı biraraya getiren ilk toplantılardı.

12 Eylül 1980 sonrasında DSF Türkiye'de önemli mevziler yitirirken, ICFTU ve ASK yerinde müdahaleler ile büyük çapta saygınlık kazandılar. Somut dayanışma soyut sözlere üstün gelecekti. Türkiye sendikacılık hareketinin yakın gelecekte alması gereken yer Batı Avrupa sendikal hareketi olarak belirlendi.

8. 12 EYLÜL SONRASINDA TÜRK-İŞ'İN TAVRI

12 Eylül sonrasında uzlaşmacı sendikacılığın temsilcisi olarak TÜRK-İŞ'in faaliyet göstermesine izin verildi. 27 Mayıs ve 12 Mart askeri harekatlarını destekleyen TÜRK-İŞ 12 Eylülü de destekledi. Bu desteğini 12 Eylül sonrasında kurulan hükümete bakan vererek somutladı. DİSK'li sendikacılar hapiste iken, TÜRK-İŞ'li bir sendikacı bakanlık yapıyordu. Bu tavır uluslararası çapta tepki gördü ve ICFTU TÜRK-İŞ'in üyeliğini askıya aldı.

Batı ülkelerindeki siyasi görüşleri farklı olsa bile zor durumda olan sendikacılar ile her koşulda dayanışma içinde olunması ilkesinin tersine TÜRK-İŞ 12 Eylül sonrasında DİSK'i suçlamayı bir gösteri haline getirdi.

12 Eylül sonrasındaki tüm olumsuz kararların altına TÜRK-İŞ Genel Sekreteri imza attı. Yüksek Hakem Kurulu'ndaki iki TÜRK-İŞ temsilcisi kazanılan hakların birer birer yokedilmesine seyirci kaldı. TÜRK-İŞ yöneticileri kişisel çıkarlarına dokunulmadığı sürece yeni sendikal düzenlemeleri kolaylaştırdılar. Sözde "günü kurtarma" politikası ile 12 Eylül'ün getirdiği tüm nimetlerden yararlandılar.

1982 Anayasasına "evet" oyu verilmesini isteyen tek "demokratik" kuruluş TÜRK-İŞ oldu.

TÜRK-İŞ'in 12 Eylül sonrasındaki tavrı geçmişine uygundu.

9. SAYILARLA SENDİKAL KURULUŞLAR

2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu gereğince Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Ocak ve Temmuz aylarında olmak üzere yılda iki kez işkolları istatistiği yayınlıyor.

Bu istatistikler gerçeği yansıtmıyor. Örneğin 17.7.1986 tarihli **Resmi Gazete**de yayınlanan istatistiğe göre Türkiye'deki sendikalı işçi sayısı 1.953.892'dir. Oysa son iki yılda toplu sözleşme hakkından yararlanan işçi sayısı 1 milyon 200 bin dolayındadır. Yani yaklaşık 700 bin işçinin üyeliği naylon üyelik.

Örneğin sakıyönetim dönemindeki kayyımların yönetiminde iken toplam üye sayısı 20 bini aşmayan MİSK'in üye sendikalarının eski üyelerine dayanılarak verilen listelerin yargı tarafından kabul edilmesi sonucu MİSK üyesi 6 sendika yetkili görünüyor. Oysa MİSK üyesi sendikaların toplu sözleşme yaptığı önemli bir işyeri bilinmiyor.

Türkiye'de sendikalı işçi sayısının % 63 dolayında olması ise gelişmiş ülkelerdeki sendikalı işçi sayısına oranla oldukça şaşırtıcı.

Yine de Bakanlığın istatistikleri şu anda karşılaştırmalı yaklaşımlar için tek resmi kaynak durumunda.

17 Temmuz tarihli **Resmi Gazete**'de yayınlanan işkolları istatistiğine göre sendikalara ilişkin sayılar şöyle:

Genel işçi sayısı: 3.075.343
Toplam sendikalı işçi: 1.953.892
Sendikalı işçi oranı: % 63.53
Toplam sendika sayısı: 83

Konfederasyonlara göre işçi sayısı:

TÜRK-İŞ **1.437.875**
(28 İşkolunda 32 sendika)

HAK-İŞ **149.875**
(28 işkolundan 6 sendika)

MİSK **142.014**
(28 işkolunda 7 sendika)

HAK-İŞ'in 6 sendikasının üye sayıları ve işkolundaki işçi yüzdeleri şöyle:

HAK TARIM-İŞ	5.545	—
ÖZ AĞAÇ-İŞ	5.906	10.75
ÖZ GIDA-İŞ	33.157	12.72
ÖZ İPLİK-İŞ	35.934	10.87
ÖZ DEMİR-İŞ	44.545	11.20
HİZMET-İŞ	24.071	17.24

MİSK'İN 7 sendikasının üye sayıları ve işkolundaki işçi yüzdeleri şöyle:

TÜRK GIDA	34.699	13.31
TÜRK MENSUCAT-İŞ	35.135	10.63
TÜRK DERİ-SEN	4.108	10.14
TÜRK AĞAÇ-İŞ	5.906	10.44
TÜRK ÇİMSER-İŞ	10.801	10.22
TÜRK ÇELİK-SEN	41.669	10.47
TÜRK OLEY-SEN	9.696	9.55

Aynı istatistiklere göre yetki alan önemli bağımsız sendikaların üye sayıları ve işçi yüzdeleri de şöyle:

LASPETKİM-İŞ	11.122	10.23
BANK-SİS	11.997	17.39
BANK Sİ-SEN	8.840	10.64
ÇELİK-İŞ	48.571	12.21
OTOMOBİL-İŞ	54.371	13.67
TÜM HAS-İŞ	3.391	11.76
TURSAN-İŞ	10.634	10.48

12 Eylül öncesinde DİSK'in 500 bin, TÜRK-İŞ'in 800 bin dolayında üyesi vardı. 17 Eylül 1980 tarihli **Resmi Gazete**'de yayınlanan bir listeye göre 12 Eylül öncesinde Türkiye'de 737 sendika vardı. Sendika sayısı 1986'da 83.

DİSK üyelerinin büyük çoğunluğu zorunlu olarak TÜRK-İŞ üyesi sendikalara örgütlenirken, bazıları HAK-İŞ'te, önemli bir diğer kesimi de OTOMOBİL-İŞ, LASPETKİM-İŞ, BANKS, TÜM HAS-İŞ, TURSAN-İŞ gibi şu anda yetkili sendikalarda örgütlendiler.

1980 öncesinde 15-20 bin üye sayısına sahip olan HAK-İŞ ve MİSK'in gerçekleri tam yansıtmayan istatistiklere göre 100 binin üzerinde üyeye sahip görünmeleri 12 Eylül'ün getirdiği bir başka sonuç. Üzerinde düşünülmesi gerekli bir olgu.

Bakanlığın ILO ilkelerine aykırı olarak yetkili sendikayı belirlemesi önemli sorunlar yaratıyor. Kimi sendikalar haksız yetki alırken, kimi sendikalar, özellikle bağımsız olanlar % 10'luk barajı geçtikleri halde yetki alamıyorlar. Bakanlık istatistiklerinin gerçekdışılığı her geçen gün biraz daha aşikarlaşıyor ve mahkeme konusu oluyor.

10. SENDİKAL EYLEMLER

12 Eylül sonrasında baskı ve haksız uygulamalar ile, hapisliklerle, davalarla sindirilen işçi sınıfı önemli bir tepki gösteremedi, 1946'da, 1971'de olduğu gibi.

Yeni yasaların ilk uygulamaları ile birlikte sendikal harekette yavaş yavaş kıpırdanmalar başladı. TÜRK-İŞ yöneticileri biraz da TÜRK-İŞ bünyesine katılmak zorunda bırakılan DİSK üyelerinin baskısıyla 1984 yılından sonra bir dizi eylem kararı almak zorunda kaldı.

TÜRK-İŞ 3 Haziran 1984'de İstanbul'da Açık Hava Tiyatrosunda bir toplantı yaptı. "DİSK'e Özgürlük" sloganlarının atıldığı bu toplantıda TÜRK-İŞ

yöneticileri zorlukla konuşabildi. 21 Aralık 1985'de Ankara'da "Parlamentoya Çağrı Toplantısı" yapıldı. 8 Şubat 1986'da Balıkesir'de Protesto Yürüyüşü, 22 Şubat 1986'da İzmir'de "Ekmek, Barış, Özgürlük Mitingi", 22 Haziran 1986'da da Eskişehir Mitingi gerçekleştirildi.

TÜRK-İŞ'in Manisa, Samsun, Zonguldak ve Gaziantep'te toplantı ve gösteri yürüyüşü için yaptığı başvurular valiliklerce reddedildi.

TÜRK-İŞ yöneticilerinin 23 Mart 1987'de gönülsüzce ve kapalı kapılar ardındaki pazarlıklar ile daha önceden hazırlandığı açıkça anlaşılan bir senaryoya uygun olarak giriştikleri Meclise Dilekçe Yürüyüşü'nü gerçekleştiremediler. Birkaç metre yürüyüşten sonra dağıldılar ve önceden hazırlanmış bir kınama bildirisi yayınladılar.

TÜRK-İŞ'in 26 Nisan 1987'de Samsun'da yapılan miting canlı geçmedi. Fakat 10 Mayıs 1987'de İzmit'te gerçekleştirilen Grevleri Destekleme Mitingi nisbi olarak oldukça başarılı idi.

1984 sonrasında işçiler çeşitli işyerlerinde yemek boykotu, bazı sosyal ödemeleri reddetme protestosu, açlık grevi gibi eylemler ile sendika özgürlüğüne yönelik yasadışı tavır alışları protesto ettiler.

TÜRK-İŞ'in toplantılarında bazı TÜRK-İŞ yöneticileri sürekli olarak "genel grev" çağrısı yaptılar. DİSK'in "genel grev hakkı" istemindebulunduğu için "komünizme giden yolu açmak" suçlamasıyla yargılandığı bir ortamda TÜRK-İŞ yöneticilerinin genel grev çağrısı hiç de inandırıcı değildi. Nitekim genel grevden yana olan sendikacılar son derece kötü koşulları içeren toplu iş sözleşmesi taslaklarını "en başarılı sözleşme" propagandası ile imzalayıverdiler.

1984 sonrasında sendikalı işçilerin sendikal hareketteki en önemli sorunları grev hakkını yaşama geçirmek oldu.

Sermaye sınıfı ve bazı teslimiyetçi ve uzlaşmacı TÜRK-İŞ'li sendikacılar "bu yasalarla grev yapılmaz" görüşünü yaygınlaştırmak isterken, mücadelede kararlı işçiler ise "bu yasalarla da grev yapılabilir"i kanıtlamak için fedakarca dayandılar.

12 Eylül sonrasının ilk grevi 2 Ekim 1984'de başladı. İki tersanede girişilen greve 21 işçi katılırken, 32 işçi üretimi sürdürüyordu. Bu ilk grevin acı tablosu bazı gerçekleri de sergiliyordu.

İlk denemelerin başarısızlığı, yasaklar, kısıtlamalar, ek sınırlamalar, grev hakkının yaşama geçirilmesini önleyemedi. Gebze'de, Haldun Seramik'te Kristal-İş üyesi 39 işçi, Süper Dizel'de 11 Otomobil-İş üyesi bir yılı aşkın süreli grev yaptılar.

15 Mayıs 1985'de 9700 Petrol-İş, 560 Kristal-İş, 178 HAK-İŞ ve 11 Otomobil-İş üyesi grevlerini sürdürüyordu.

Bağımsız Laspetkim-İş Üyesi yaklaşık 1500 işçinin Derby ve Dora Plastik'teki, bağımsız Otomobil-İş'in üyesi 2600 işçinin NETAŞ'ta sürdürdükleri grevler, yeni derslerle birlikte, yeni açılımlar getirdi.

1980 sonrası grevlerine ilişkin şu gözlemleri yapmakta yarar var: Türkiye'de 12 Eylül 1980 sonrasında körüklenen grev düşmanlığı hâlâ etkilidir. Son grevler kamuoyunda yeterince destek göremedi. Sendikalararası yeterli dayanışma sağlanamadı. Yeni koşullara uygun yeni yöntemler üretilemedi. Gerekli uluslararası destekler sağlanamadı. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen grev hakkının sınırlı bile olsa kullanılabileceği, grevin bu koşullarda bile hak elde etmede etkili olabileceği kanıtlandı.

11. SENDİKAL BİRLİK

Bugün Türkiye'de sendikal hareketin en önemli sorunlarından biri sendikal birlik. Sendikacılıkta sendikal birlik esas. Sendikal birliğin sağlanamadığı yerlerde sonucun ne olduğu acı deneylerle yaşandı.

Öte yandan Türkiye'de bazı sol çevrelerde sendikal birliğin **mutlaka** TÜRK-İŞ'te gerçekleşmesi için mücadele edilmesi gerektiği söylenmekte. Hatta bu noktadan hareketle DİSK hareketinin yanlış bir çıkış olduğu belirtilmekte.

Bazıları "DİSK biraz deneyimsizlik, biraz da aceleci kararlar sonucu kuruldu", "DİSK'i, TÜRK-İŞ'ten ayrılan ya da kendisini ihraç ettiren sendikacılar kurdu" derken, bazıları da "DİSK'e sonradan gidenler TÜRK-İŞ yöneticilerinin oyunlarına geldi" gibisine "komplo teorileri"ne başvurmakta. Kimileri bugün DİSK yöneticilerinin susup bir köşede oturmalarını istemekte.

Bir ülkedeki sendikacılık hareketindeki gelişmelerin kaynağı işçi kitlelerindeki değişmelerdir. DİSK'te kurucuların, bir Kemal Türkler'in, bir Rıza Kuas'ın, DİSK'e sonradan gelenlerin katkısı büyük. Ama DİSK'in kuruluşu ve gelişimi bir avuç sendikacının değil, somut ekonomik, toplumsal ve siyasal koşullarda yeni arayış içinde olan işçi kitlelerinin yeni bir sendikacılık anlayışına yönelmelerinin nesnel bir ürünü. DİSK, tüm ilericilerin, demokratların, sosyalistlerin, bir **toplumsal muhalefetin ortak ürünü.**

DİSK, devlet sendikacılığına karşı, ilk ve ciddi alternatif. Resmi ideoloji ile sendikal bağlamda ilk kapsamlı hesaplaşma çabası. DİSK her yönüyle bir olgu.

İşverenlerden, siyasi iktidarlardan, devletten bağımsız olma. Tabanın söz ve karar sahibi olması. Sendikal mücadeleyi, demokrasi mücadelesi ile iç içe sürdürme. İşçilerin bir sınıf olarak siyasal mücadele hakkını savunma. Kitleleri canlı olarak kavrama ve onlara sınıf olarak bir kimlik kazandırma. Sendikal birliği **"ilkelerde birlik, tabanda birlik"** ilkesiyle savunma. İşte bunlar DİSK'i DİSK yapan ilkeler.

Unutulmamalıdır ki, DİSK savunulmadan DİSK ilkeleri savunulamaz. DİSK ile DİSK ilkeleri bir bütündür.

Sendikacılıkta "tek yol" yoktur. Sendikacılık bir sınıf ve kitle hareketidir. Değişik koşullarda, değişik örgütlenme biçimleri yaratabilen bir harekettir. İngiltere'de TUC, Federal Almanya'da DGB işçileri aynı çatı altında toplamış olabilir. Türkiye'de aynı modele ulaşılacak diye bir kural olamaz. Somut koşullar somut örgütlenmeler yaratır. **Sendikal teklik** mutlaklaştırılamaz. Bazan **sendikal çoğulculuk** sınıfsal çıkarların somutlanması açısından daha etkili olabilir.

Bugün Batı Avrupa'da İngiltere, İrlanda, Danimarka, Hollanda ve Federal Almanya'da güçlü bir sendikal birlik var. Hollanda'daki birlik son 10 yıl içinde

NVV ile NKV'nin FNV çatısı altında birleşmesi ile sağlanabildi. Yine de Hollanda'da 1 milyon üyeli FNV'nin (Hollanda Sendikal Hareket Federasyonu) dışında 300 bin üyeli CNV (Hıristiyan İşçi Sendikaları Federasyonu) ile 114 bin üyeli MHP (Orta ve Yüksek Dereceli Devlet Çalışanları Konfederasyonu) var.

İtalya'daki üç sendikal merkez CGIL (İtalyan Genel İş Konfederasyonu, 4.5 milyon üyeli), CISL (İtalyan İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 2.8 milyon üyeli) ve UIL (İtalyan İşçi Birliği, 1.4 milyon üyeli) arasında 1972'den sonra çoğulculuğu birliğe dönüştürme yolundaki birlik arayışları henüz somut bir sonuca ulaşmış değil.

Fransa, Belçika, Lüksemburg ve Yunanistan'da ise sendikal çoğulculuk hâlâ sürmekte.

Sendikal birlik subjektif niyetlerle gerçekleşmez. Tepeden inmeci yöntemlerin, sendikal cuntacılığın, karakol ilişkilerinin sendikal hareketi bir yere götürmediği Türkiye pratiği ile yaşandı.

Bugün bazı sol dergilerde hâlâ tasarlanmış, uzlaşmacı, kuru gürültücü, nebze göre şerbet verici, 12 Eylül sonrasında olumlu bir tek iş yapmamış sendikacıların resimlerine, sözde demeçlerine yer verilmekte, eleştiri ve destek yerine, bu kişilerin övgüsü yapılmakta. Oysa sınıfsal konumu belli sendikacılara bazı sözleri söyletmekle bir yere varılmaz. Kullanma çabası her zaman kullanılmayı da içerebilir.

Bugün "mutlaka TÜRK-İŞ birlik" diyenleri yarın ayrı örgütlenmelerin sözcüleri olarak görürsek şaşmamak gerekir.

Yönetenler de Türkiye'de sendikal birlik istiyorlar. Yeni sendikal düzenlemelerin mantığı bu. Amaç sendikal birliğin TÜRK-İŞ'te sağlanması. HAK-İŞ ve MİSK TÜRK-İŞ'in akordunu bozan bazı seslerinin düzeltilmesi yolundaki stepneler. Şu sözler Türkiye Kimya, Petrol, Lastik ve Plastik Sanayi İşverenleri Sendikası **KİPLAS**'ın Başkanı Refik Baydur'un İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi 50. Yıl Semineri'ndeki konuşmasından: "Türkiye'de sendikacılık endüstri ilişkileri içinde TÜRK-İŞ'in patronajında ve onun mihmandarlığında başlamıştır. Aynı dürüst kanaat, bugün TÜRK-İŞ'i yönetenlerde de mevcuttur. Türkiye'de sendikacılığı memleketi arkadan vurmak için kullananlar çıkmıştır ve gereken cevabı da almışlardır. Bugün yaşayan işçi müessesesini korumak, ayakta tutmak, devletin de, işverenin de, işçinin de görevidir."

Sosyalist hareketi bırakalım, sosyal demokrat hareketin birliğinin sağlanamadığı bir ortamda bugünden yarına sendikal birliğin sağlanacağını sanmak hayalcilik olur.

Sendikal siyasi örgüt değil, ekonomik çıkar kuruluşlarıdır. Ancak siyasetten bağımsız değildirler, olamazlar. Türkiye sendikal hareketi her siyasi gruba bir sendika olumsuzluğunu yaşadı. Ancak bunun alternatifi TÜRK-İŞ ilkelerine teslimiyet değil.

TÜRK-İŞ resmi ideolojinin örgütü. TÜRK-İŞ demokratik muhalefet tarafından kazanıldığında, demokratik muhalefetin ilkeli davranması durumunda yeni TÜRK-İŞ'ler oluşturulacaktır.

Önemli olan alternatif sınıf ve kitle sendikal hareketi yaratmaktır. Bunun da yolu bugünden yarınları hazırlayacak "sendikal demokrasi"yi yaşama geçirmektir.

Gündemin temel maddesi "sendikal demokrasi"dir. Yasadaki yargı güvencelerine gerek kalmadan tabanın söz ve karar sahibi olmasının gerçekleştirilmesidir. bilinçli işçilerin sınıf ve kitle sendikacılığını savuna savuna en alt kademeden en üst kademeye kadar yönetime gelmelerinin yolunun açılmasıdır. Her düzeyde kararların oluşumuna tüm işçilerin katılımının sağlanmasıdır.

Aynı zamanda bir kitle hareketi olan sendikacılıkta mutlak formüller yoktur. Esas olan kitlelerdeki somut taleplerin "sendikal demokrasi" ile ete kemiğe bürünmesinin sağlanabilmesidir.

DİSK ilkeleri yeterli bir başlangıçtır.

NOTLAR

1) Faruk PEKİN, **Demokrasi, Sendika Özgürlüğü ve Sosyal Haklar,** Alan Yayıncılık, İstanbul 1985, s. 236-263. Bu makalenin yazımında geniş biçimde bu sayfalar arasında yer alan görüşlere yer verildi.
2) Cahit TALAS, "Türkiye'de Sosyal ve Ekonomik Haklar", **Türkiye'de İnsan Hakları Semineri (9-11 Aralık 1968) Tebliğler, Tartışmalar,** Ankara Üniversitesi Yayınları No: 256, Ankara 1970, s. 219.
3) Mesut GÜLMEZ, **Türkiye'de Çalışma İlişkileri (1936 Öncesi),** TODAİE Yayınları No: 204, Ankara 1983, s. 203-269.
4) Y.N. ROZALİYEV, **Türkiye Sanayi Proletaryası,** Çev. Güneş Bozkaya, Yar Yayınları, İstanbul 1974, s. 84.
5) Cahit TALAS, Sait DİLİK, Alpaslan IŞIKLI, **Türkiye'de Sendikacılık Hareketi ve Toplu Sözleşme (İktisadi Yönleriyle)** Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü, Ankara 1965, s. 37.
6) Nusret EKİN, **Endüstri İlişkileri,** İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları No 434, İstanbul 1979, S. 237.
7) Alpaslan IŞIKLI, **Toplu İş Sözleşmeleri ve Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri,** Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 229-211, Ankara 1967, s. 75.
8) Faruk PEKİN, "DİSK'in 20 Yılı", **11. Tez,** Sayı: 5, Şubat 1987, s. 203-208.
9) Faruk PEKİN, **a.g.e.,** s. 34-57.
10) Alpaslan IŞIKLI, "Türkiye'de İşçi Hareketinin Batı İşçi Hareketi Karşısında Özgünlüğü", **11. Tez,** Sayı: 5, Şubat 1987, S. 14.
11) M. Şehmuz GÜZEL, "Grev Hakkı", **Bilim ve Sanat,** Haziran 1982, Sayı: 18, S. 37.
12) ILO Governing Body, **Two Hundred and Forty-Second Report of the Commitee of Freedom of Association,** 11 November 1986, Geneva.
14) Mustafa SÖNMEZ, "Hükümetin ILO'ya Bildirdiği Düşük Rakamları Açıklıyoruz. DİSK'in Malları Sudan Ucuz", **Milliyet,** 16.3.1987.

GİZLİ PİŞMANLIK DİLEKÇELERİ

A.R. Sarıali

"....eylemlerin acıdan başka halkımıza birşey getirmediğini, zaten varolan acılara daha da acılar kattığını, menfi anlamda toplumda çelişkiyi kuvvetlendirdiğini esefle gördüm, serdim, anladım. Bundan dolayı örgütün bu işi yürütemiyeceğini ..... silahla halka sadece acı verdiğini ve bir sonuç vermediğini anlamış bulunmaktayım. Bu kanaat samimidir... Samimiyetle ifade edebilirimki pişmanım ve bu pişmanlık, yılgınlık ve göreceğim cezanın eseri değildir...."

Yukardaki satırlar, bir siyasi "önderin" egemen güçlere sunduğu pişmanlık dilekçesinden alınmıştır. Gerekçesi ne olursa olsun, bu insan "pişman" olduğunu, niye "pişman" olduğunu, açık açık anlatmış ve altına imzasını atmıştır.

Egemen güçlerin imzaya açtığı bu "açık pişmanlık" kampanyasına, mahkemelerde yargılanan onbinlerce insanın çok küçük bir bölümü katılmıştır. Ancak "pişmanlık" olgusu yalnızca bundan ibaret değildir. Bu "açık pişmanlık" dilekçeleri yanında, gizli, dolaylı pişmanlık duyurularıyla da karşılaşmaktayız.. kimileri yazıları, romanları ile, kimileri filmleri ile, kimileri de "kimlik bunalımı" teorileri ve arayışları ile bu pişmanlar kervanına katılmışlardır: M. Eroğlu, Latife Tekin, Sinan Çetin, Ahmet Altan gibi.

Özellikle 12 Mart sonrası dönemde beliren bir edebiyat türü, anlayışı, aşağılayıcı uslubuyla 12 Eylül sonrasında iyice pompalandı. Yaşanan toplumsal olaylar, mücadeleler, "dıştan" bir gözle "düzen"in bakışıyla romanlara, filmlere konu edildi. Bu bir avuç "yazar", verilen onurlu mücadeleler karşısında ezilen, komplekse kapılan, kin duyan, ne onları reddedebilen ne de onlara katılmaya gücü - bilinci yeten insanların sözcülüğünü yapmaktadırlar.

Egemen güçler, kendi tekellerindeki basın organlarında, devrimcilere karşı en çirkin iftira kampanyalarını yürütürken bu bir avuç yazar da pek farklı olmayan bir düzlemde onların yanında yer alarak bilinç altı tepkilerini kurmuş, içlerini dökmüşlerdir.

Düzen açısından devrimcilerin, mücadele veren tüm onurlu insanların yalnızca hukuki açıdan mahkum edilmeleri yetmez. Büyük bir altüst oluş döneminde ülkeyi bir baştan bir başa etkileyen, yüceltilen hareketlerin, insanların, kamu vicdanında da mahkûm edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle kendilerini savunma olanağına sahip olmayan, eli kolu bağlı bu insanlara en aşağılayıcı suçlamalar yöneltilir. Ne yazıkki bu bir "avuç" yazarın ürünleri de bu çerçeveyi aşamaz.

Bir dönemi yansıtmak, toplumun bir kesitini verebilmek için, angaje bir tavır içinde olmak hiç de şart değildir. Örneğin krallık yanlısı H.Balzac, Fransız toplumunu romanlarında olağanüstü bir başarıyla vermiş; G.Flaubert **Bir Delikanlı'nın Romanı**'nda 1848 devrimine katılan gençliği ölümsüzleştirmiştir. Hıristiyanlığa gönülden bağlı Tolstoy'un **Diriliş**'i, tutucu görüşleri savunan Joseph Conrad'un **Razumov'un Öyküsü**, devrim öncesi Rusyasından çarpıcı kesitler verir.

Conrad'ın **Razumov**'undaki devrimci tiplemeler o kadar başarılıydı ki, kitap devrimden sonra Rusya'da satış rekorları kırar, hatta yazar batının kitaba pek ilgi göstermemesine hayli şaşar. Verdiğimiz bu birkaç örnek bile, 12 Mart ve 12 Eylül edebiyatının ne kadar sığ, klişe tiplere dayalı ve kolayca olduğunu, bu ürünlerin salt edebiyat sınır alır içinde dahi ne kadar yetersiz, başarısız ve yanlış olduğunu göstermektedir. bu ürünlere propaganda daha doğrusu karşı-propaganda edebiyatı sınıflaması içinde yer verebiliriz.

Gerek 12 Mart - 12 Eylül edebiyatına, gerekse itirafçıların başvurularına, düzenin bakışı egemendir. Bu bakışa göre, devrimciler, bir takım sorunları olduğu için mücadeleyi seçmiş, hasta marazi tiplerdir. Yaşanan olayların hiçbir sınıfsal, toplumsal, ideolojik temeli yoktur.

Aslında bu bakış, Amerika'daki resmi psikiyatri kurumunun radikal, devrimci, sol hareketlere katılanların kişiliklerine ilişkin getirdiği yorumun bir yansımasıdır. A.B.D. de bu "suçlu" kişiler "hasta" kabul edilmekte, "başkaldırı" marazi bir olay olarak nitelenmektedir. Bu nedenle tutuklular, "kişilik çözücü" bir baskılanma altına alınmaktadırlar. Taki boyun eğip "muti" bir kişiliği benimsemelerine kadar. A.B.D.'de tutuklular üstünde psikolojik deneyler yapılmakta, kişilik çözülmesinde ilginç beyin yıkama yöntemlerine başvurulmaktadır. Her alanda olduğu gibi bu konuda da Amerika akıl hocamız olacaktı elbet. Bir süre önce Türkiye'de de cezaevlerinde bir takım psikolojik araştırmalar yapılmış, bilimsel tebliğler ileri sürülmüştü: "Teroristlerin ne kadar marazi, geri zekâlı v.b. oldukları" kanıtlanmaya çalışılmıştı. Bugün itirafçıların yazdıklarını okuduğumuzda, bu insanların kendilerini ve arkadaşlarını nitelerken kullandıkları terminolojinin psikiyatri uzmanlarının görüşlerinin bir tekrarı olduğunu görürüz. Bu ise insanın aklına ister istemez, bütün bunların, özel harp tekniklerinde yer alan "beyin yıkama" deneylerinin başarılı birer örnekleri olup olmadıkları sorusunu getiriyor.

Amerikan Sinemaz, Vietnam da Amerikan emperyalizmine karşı döğüşen halkı, insanlık dışı yaratıklar olarak gösterir. Ama bu hiçbir zaman Vietnamlıların Amerikalılara karşı kazandığı destansı zaferi küçültmemiz, Amerikan emperyalizminin aklanmasını sağlamamıştır.

Son nefesine kadar Allende'nin yanında döğüşen MIR üyelerinin sorunlu mu, marazi mi olduğu hiçbir Sihli yazarı, ilgilendirmemiş, ama kaybolan insanlar, kaçırılan gazeteciler birçok hitaba, filme konu olmuştur. Tarihsel dönemleri, çatışmaları bir bütün olarak ele alan yazarlar, kendi insanlarının yaşadığı acıyı beyinlerinde, yüreklerinde duymuş, eserleriyle onların yanında yer almışlardır.

İspanya'da meşru Cumhuriyet'e karşı faşistlerin başlattığı iç savaştan ya da Yunan İç Savaşından da trajik örnekler vermek mümkün. Ama tarihi çatışmaları niteleyen bu tür trajik olaylar mıdır?

Türkiye için de aynı şeyleri söyleyebiliriz. Yaşanan olayları siyasal-sınıfsal boyutlarından arındırarak, sadece, anlamsız bir şekilde çatışan tarafların yarattığı bir olgu olarak sunmak, ya da direnen insanları, salt şiddet düşkünü olarak tanımlamak, 12 Eylül'ün gerekçelerini kabul etmek demektir. Yıllardır ülkemizde yaşanan bunca acı olayı kavramaktan uzak bir avuç "yazar" işkencede onca insan ölürken, hapisanelerde onca insan yok olurken, kafalarında yarattıkları tiplerle, olayları karikatürleştirmekten, aşağılamaktan çekinmemişlerdir. Bu tavrı ise, ne yazarlık onuruyla, ne de dürüstlükle bağdaştırmak mümkün değil. Aslında bu kadar dolambaçlı yollara sapmalarına hiç gerek yok. Bu düzene gizli gizli pişmanlık dilekçeleri vereceklerine, bu işi açıkça yapsınlar. Adlarını koysunlar. Tıpkı "itirafçılar" gibi.

"Gizli Pişmanlık" kervanına katılan bir diğer grup da, "kimlik bunalımı'na girenler diyebiliriz. Hareketlerinin temelini, dünya konjonktüründeki yapılanmalara, ya da ülke içindeki kısa dönemli köksüz çelişkilere dayatanlar için, yenilgi dönemlerinin arkasından kimlik bunalımına girmek kaçınılmaz. Ancak, "geçmiş"in değerlendirilmesi de birçok insanı önce hareketini redde, daha sonra da kimlik bunalımına itmiştir.

Kaderci bir yaklaşımla, "sol on yılda bir hep böyle yenilecek mi?" sorusunu sormakla yola çıkan bu grup, ülkede gelişen toplumsal mücadeleleri çözümlemede yetersiz kalınca, suçu görüşlerinin yetersizliğinde bulup yeni bir kimlik arayışı içine girmeyi seçmişlerdir.

Öte yandan toplumsal dalganın kabarma dönemlerinde, belli bir işlev üstlenen kimileri de, yenilgi dönemlerinde "marjinal" bir konuma itilmeye tahammül edemezler. Yeni dönemde de onlara uygun roller olmalıdır. Bu tesbit, bu insanları, yeni dönemin koşullarına uyacak yeni kimlikler aramaya yöneltir.

Oysa emekçi halk kesimlerinin ve güçlerinin muhalefetini örgütlemeyi kendine temel alanlar için "kimlik bunalımı" hiçbir zaman söz konusu olamaz.

Kimlik tartışmalarını 'itirafçılık' dalgasının izlemesi bu olayın ne kadar büyük tahribatlara yol açtığının en büyük göstergesidir. 1971 ve 1980 sonrasında yenilgi psikolojisine giren bir çok kişi, itirafçılığa saparken, ideolojik olarak kendilerini haklı çıkarmak için "kimlik" tartışmalarını malzeme olarak kullanmışlardır.

Evet, bir yenilgi yaşanmıştır. Tek tek yaşanılan her mücadele, nihai zafere kadar bir dizi yenilgilerden geçmek zorundadır. Kazanmak için yenilgileri de yaşamak gerek. Ancak her yenilginin hangi nedenlerle meydana geldiğini de sorgulamak koşuluyla.

80 yılında gerçekleştirilmek istenen neydi? Bu olay, 1961 Anayasasından sonra başlatılan demokratikleşme-halkın örgütlenmesi sürecine, 1971'den sonra indirilen ikinci bir darbedir. Tekelci burjuvazinin, 1961 Anayasası çerçevesinde kendi programını sonuna kadar uygulaması olanaksızdı. Ekonomik yapı da, politik yapı da kökten değiştirilmeliydi. 1972'de bu değişikliklerin bir kısmı yapılmıştı, ama halkın muhalefetinin susturulması, ekonomik yapının istikrarı sağlanamamıştı.

Ekonomik istikrarı sağlamak, 24 Ocak kararlarını gündeme getirir. Kitlelerin sesini soluğunu kesip, bu programı başarıya ulaştırmak da 1980 sonbaharını... Tekelci burjuvazinin kendi sözcülerinin de belirttiği gibi, 12 Eylül olmasaydı, 24 Ocak kararları başarıya ulaştırılamazdı. 61 Anayasası, onun tanıdığı bütün hak ve özgürlükler ortadan kaldırılarak, tekelci burjuvazinin önü temizlenmişti. Tekelci burjuvazinin kendi programını gerçekleştirmek için yürüttüğü bu politikalara karşı, halkın muhalefetini yeterince örgütleyemediği için, 1980'de kaybeden devrimci güçler olmuş, kazanan ise tekelci burjuvazi...

Devrimci güçlerin kaybetmeleri, "kimlik"lerindeki yanlışlardan değil, o "kimlik"in gerektirdiği mücadeleyi verecek güçleri yeterince oluşturamadığı, örgütleyemediği içindir. O nedenle "kimlik"lerimizden "pişmanlık" duyup, onları reddetmemize hiç gerek yok. Suç "kimlik" de değil, gereğini yerine getirememekte...

11 TEZ

ONBİRİNCİ TEZ KİTAP DİZİSİ

6

DEMOKRASİ, DEVLET VE SINIFLAR

Ralph Miliband
Görüşme

Gülnur Savran
Marx ve Demokrasi

Levent Köker
Liberal Demokrasi

Necip Çakır
Piyasa ve Demokrasi

Sungur Savran
Türkiye'de Darbeler

Bülent Tanör
İslâm ve Demokrasi

Yıldırım Koç
Sendika İçi Demokrasi

Cenan Bıçakçı
ASİS Deneyimi

Perry Anderson
Sosyal Demokrasinin Sonu mu?

Atila Eralp
Sosyalist Enternasyonal'in Çözümü

Arif Geniş
İşçi Hakları Tartışması

Şevket Pamuk
ABD-Avrupa Rekabeti

Galip L. Yalman
Askeri Devlet

ULUSLARARASI YAYINCILIK Klodfarer Cad 31/5 Cağaloğlu
Genel Dağıtım CEMMAY/ADAŞ

HAYALLERİNİ YİTİRMEYENLER İÇİN

EDEBİYAT DOSTLARI

alan yayıncılık

Gülnur Savran
SİVİL TOPLUM VE ÖTESİ
Rousseau, Hegel, Marx

Fatma Erkman
GÖSTERGEBİLİME GİRİŞ

Yavuz Cezar
OSMANLI MALİYESİNDE BUNALIM VE DEĞİŞİM DÖNEMİ

Karl Polanyi
BÜYÜK DÖNÜŞÜM
Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri

Muzaffer Sencer
TÜRKİYE'NİN YÖNETİM YAPISI

George Orwell
KATALONYA'YA SELAM

Joseph Conrad
RAZUMOV'UN ÖYKÜSÜ

Hasan Kanafani
GÜNEŞTEKİ ADAMLAR

Alexandra Kollantai
SEVGİ YOLLARI

Cengiz Bektaş
KİMİN BU SOKAKLAR, ALANLAR, KENTLER

Emmanuel Mounier
VAROLUŞ FELSEFELERİNE GİRİŞ

Albert Einstein
DÜNYAMIZA BAKIŞ

Henri Lefebvre
MARKSİZM

Vedat Günyol
SANAT VE EDEBİYAT DERGİLERİ

Yıldırım Koç
TÜRK-İŞ NEDEN BÖYLE, NASIL DEĞİŞECEK?

ALAN YAYINCILIK

beige yayınları

Ersin Ergün
BİR AVUÇ ŞİİR

Hüseyin Şimşek
AYRIMI BOL BİR YOL

Sabiha Sertel
ROMAN GİBİ

B.J. Odeh
LÜBNANDA İÇ SAVAŞ

Dominique Eudes
YUNAN İÇ SAVAŞI

Gramsci
HAPİSHANE DEFTERLERİ

Perry Anderson
TARİHSEL MATERYALİZMİN İZİNDE

Wallerstein/Arrighi /Frank/Amin
GENEL BUNALIMIN DİNAMİKLERİ

Mustafa Sönmez
ÖZAL EKONOMİSİ VE İŞÇİ HAKLARI

Fred Halliday
YENİ SOĞUK SAVAŞ

Domitila
KONUŞMAK İSTİYORUM

Ernesto Laclau
İDEOLOJİ VE POLİTİKA

Thomas Paine
İNSAN HAKLARI

J. Stuart Mill
ÖZGÜRLÜK ÜSTÜNE

HÜRRİYET BİLDİRGELERİ

BELGE YAYINLARI

AYLIK SİYASİ DERGİ

yeni

ÇÖZÜM

BAĞIMSIZLIK VE DEMOKRASİ MÜCADELESİ İÇİN

* YAŞAMAK İÇİN ÖLMESİNİ BİLMEK GEREK
* 12 EYLÜL ve DEMOKRASİ (Arslan Başer KAFAOĞLU)
* ONURLARI ONURUMUZDUR
* 15-16 HAZİRAN ve DEV–GENÇ (Ertuğrul KÜRKÇÜ)

Bağımsızlık ve Demokrasi mücadelesinin ivme kazandığı günümüzde ÇÖZÜM de onurlu yerini alıyor

Yazışma Adresi : Çatalçeşme Sokak Yücer Han.
46/9 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel : 5128949

HAZİRAN SAYISI BAYİLERDE

Haberde sınırın ötesi...

Haftalık Haber Dergisi

HER PAZAR BAYİLERDE

İKİBİN'E DOĞRU

kimlik sorunu

M.Ragıp Zaralı

"Berlin'de asayiş berkemal!" Sizi budala zaptiyeler! İskambilden yato sizin asayişiniz. İnkılâp daha yarın olmadan, zincir sakırtıları içinde yine doğrulacaktır! Ve sizleri dehşet içinde bırakıp, trampet sesleri arasında sunu bildirecektir: "Vardım, Varım, Varolacağım!"

Rosa Luxemburg

Sıkı durun. Kaçmadık. Yenilmedik... Çünkü **Spartakus**, ateş ve ruh demektir, sürek ve can demektir. Çünkü **Spartakus**, zafer özlemini, mücadele azmini temsil etmektedir... bunlar elde edildiğinde, biz ister yaşayalım, ister yaşamayalım, programımız yaşayacaktır ve kurtulan halkların dünyasına egemen olacaktır. Herşeye rağmen!...

Karl Liebk...

12 mart - 12 eylül

Arslan Başer Kafaoğlu

I

1970 yılı 10 Ağustos'unda çıkan gazetelerde koskoca bir manşet vardı: DEVALÜASYON. Evet, türkiye'nin ilk kez 1946 da duyduğu, 1958'de anıların tazelendiği o "korkutucu" şey gine başa gelmişti. Türk parasının dış değeri yüzde 66 oranında düşürülmüş idi. Artık bir dolar 9 değil 15 liraydı. Gazeteler ayrıca diğer zam haberleri de veriyordu. Şöyle (*)

Malın Cinsi	Eski Fiyat	Yeni Fiyat	Artış Oranı
Toz Şeker	325 kuruş	360 kuruş	% 10.7
Yağın	113 kuruş	140 kuruş	% 24
	84.6 [illegible]	90 kuruş	% [illegible]

ideolojik etkileşimler

M.Tanju Akad

Uluslararası kapitalist sistemin 1970'lerde yaşanılan bunalımdan sonra geliştirdiği inisiyatifler ve bunun tepkileri ülkemizi yine derinden etkiledi. Türkiye'de yaşanılan süreçler hiç kuşkusuz ki herşeyden önce ülkemizin kendi dinamiklerinin gücü veya zayıflıkları çerçevesinde, ama asla uluslararası etkileşimlerden bağımsız sayılmayarak ele alınırsa gerçek boyutlarıyla ortaya çıkmaktadır. Nitekim yakın tarihimizde, dış etkileşimlerin birçok kez öne çıktığı ve kader[illegible] etkilediği görüldü.

[illegible]işçilerin ülkemizdeki en büyük maniy[illegible]
[illegible]tıkla[illegible] devamını kendilerin[illegible]
[illegible]vidir. N[illegible]

jakobenizm

Cüneyt Akman

Bu yazıda Türkiye'de-sivil toplumculara açılan "jakobenizm" tartışmaları konu edilmekte. Bu tartışmalar daha sonra yeni sol-geleneksel sol türü bir kutuplaşma içinde "geleneksel sol"u temsil ettiğini ileri süren kişi ve çevrelerce alevlendirildi.

Bu yazı, sözkonusu tartışma sırasında taraflarca ortaya atılan yanlış tezlerin devrimci-demokrat kesimlerde de belli bir etki yarattığının gözlemlenmesi sonucu yazılmıştır.

Yazıda jakobenizm tartışmasında kullanılan yöntemin eleştirilmesinin ardında yeni sol-geleneksel sol sahte ayrımının geçersizliği vurgulanıyor ve 'de sekillenişiyle sivil toplumculuk yeni bir sağ revizyonizmi [illegible] sol"dan kastedilen aslında bildiğimiz "70 [illegible]

[illegible]dan ibarettir. Karşıt gözüken bu kutupların temelde [illegible]

[illegible]nun ilkel [illegible]zm tanımlarının birleşmesi [illegible]

öncesi ve sonrası

Adnan Bostancıoğlu

KAPİTALİZMİN gelişmesi, Türkiye'de, sancılı bir süreç içinde gerçekleşiyor. Bu süreç, her dönem farklı sınıf ya da toplumsal kesimlerin siyasal düzeyde çatışmalarının ön plana çıkmasına sahne olmaktadır. Ülkede kapitalizm değişik gelişme evrelerinde ortaya çıkan tıkanıklıklar bu çatışmaları keskinleştirmekte, siyasal alt-üst oluşlara yol açmaktadır.

Batıda 18. ve 19. yüzyıllarda, sanayi burjuvazisinin kesin zaferiyle sonuçlanan egemen sınıflar arası mücadele, Türkiye'de bütün bir Cumhuriyet dö[illegible]
[illegible]uzanan bir süreç içinde yaşanmıştır. Cumh[illegible]
[illegible]ge yayılan ve gi[illegible] yaratılmaya çalışıldığı ülkemizde [illegible]
[illegible]ka kapi[illegible] [illegible]neryalizm[illegible]

1980 sonrası sendikacılık

Faruk Pekin

12 Eylül 1980'in üzerinden yaklaşık 7 yıl geçti. Bu süre işçiler açısından "kazanılmış hakların yitirildiği" bir dönem oldu. Kazanılmış hakların neden yitirildiğinin ve nasıl yeniden kazanılacağının anahtarı geçmişte. Bu bağlamda en önemli konu DİSK hareketinin ciddi biçimde eleştiri masasına yatırılması.

Ancak DİSK Davası henüz sürüyor. Sürmekte olan dava konusundaki yasa yasağı da, DİSK'in eleştirel tarihi elbette gelecekte yazılacak. Dava sürdükçe, ki 3-4 yıl daha süreceğe benziyor, DİSK hareketinin tüm tarafları içine alan derinlemesine eleştirisi mümkün değil.

Türkiye sendikacılık hareketi Türkiye toplumu[illegible]
litik tüm koşullarını yansıtıyor. Bu yazıda 1980 [illegible]
[illegible]önces[illegible]tikal hareketine kat[illegible]
[illegible]sergilen[illegible]

demokraside söz sırası

H.Hakkı Zabcı

Yaşamadan ve kavramadan yazmak, özellikle toplumsal olaylarda, yanlı[illegible] değerlendirme ve sonuçlar doğurabilir. Olayların dışında, uzaktan seyirci[illegible]kılığında ahkam kesmek, olayları yorumlamak, hatta, bir takım keskin eleştiriler getirmek "yalancı pehlivan" gibi boy göstermekten ileri gitmeyen bir davranış gibi gelir bana. Ki, o yalancı pehlivan bir türlü mindere çıkmaz. Ama, çok[illegible] büyük bir pehlivanmışçasına uzaktan kendisini gösterir durur. Kazara, birgü[illegible] iradesi dışında kendini minderde buldu mu, işte o zaman, gerçek yüzünü k[illegible]
den sağlayamaz. Kofluğu da, fosluğu da, sahteliği de pul pul ortaya dö[illegible]
[illegible]ır.
[illegible]mak çok [illegible]bir şey değil. İyi bir eğitim [illegible]
[illegible]Leak[illegible]mızla[illegible]

gizli pişmanlık dilekçeleri

A.R. Sarıali

".....eylemlerin acıdan başka halkımıza birşey getirmediğini, zaten varolan acılara daha da acılar kattığını, menfi anlamda toplumda çelişkiyi kuvvetlendirdiğini esefle gördüm, serdim, anladım. Bundan dolayı örgütün bu işi yürütemiyeceğini ..... silahla halka sadece acı verdiğini ve bir sonuç vermediğini anlamış bulunmaktayım. Bu kanaat samimidir... Samimiyetle ifade edebilirimki pişmanım ve bu pişmanlık, yılgınlık ve göreceğim cezanın eseri değildir...." (*)

Yukardaki satırlar, bir siyasi "önderin" egemen güçlere sunduğu pişmanlık dilekçesinden alınmıştır. Gerekçesi ne olursa olsun, bu insan "pişman" olduğu[illegible]nu, niye "pişman" olduğunu, açık açık anlatmış ve altına imzasını atmıştır. [illegible]Egemen g[illegible]imzaya açtığı bu "açık pişmanlık" kampanyasının [illegible]
[illegible]elerde y[illegible]elerce insanın yı[illegible]ldir. Bu "a[illegible]

alan yayıncılık